

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

Megjelenik kéthavonta

10. (120.) évfolyam, 5. szám
Megjelent: 2015. október

Kiadja a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala

Szerkeszti a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala
megbízásából a HIPAvilon Nonprofit Kft.

Felelős kiadó:
Dr. Bendzsel Miklós

Szerkesztőség:
HIPAvilon Nonprofit Kft.
1054 Budapest, Zoltán u. 6. Telefon: 474 5554
Levélcím: Pf. 552, 1374, e-mail: zsuzsanna.bana@hipavilon.hu
www.sztinh.gov.hu

Felelős szerkesztő:
Bana Zsuzsanna

Tervezőszerkesztő:
Plette Péter

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága,
1008 Budapest, Orczy tér 1.
Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőknél,
e-mailen (hirlapelofizetes@posta.hu), faxon: 303 3440
További információ: 06 (80) 444 444

Terjesztéssel kapcsolatos reklamációk a 06 (80) 444 444 zöldszámon

Egy szám ára: 2100 Ft
Egy évre: 12 600 Ft

Tipo-Graf – 2015.010/5

HU ISSN
1587–5563

Szerkesztőbizottság:

Dr. Bendzsel Miklós elnök

*Bana Zsuzsanna, Dürr János, Farkas Szabolcs, dr. Ficsor Mihály,
dr. Gonda Imre, dr. Lábódy Péter, Végh László*

10. (120.) ÉVFOLYAM 5. SZÁM

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

10. (120.) ÉVFOLYAM 5. SZÁM

2015. október

Dr. Keserű Barna Arnold

**A szellemi tulajdon a fenntartható fejlődés szolgálatában II. rész.
A szellemi tulajdon-jogok globális szabályozása a fejlődésért**

Dr. Ujjalussy Kristóf Sebestyén

**A szellemi tulajdon-jogok közösségi jogi kimerülése és ennek
gyógyszeripari jelentősége – I. rész**

Dr. Palágyi Tivadar

A kísérleti felhasználás mint kivétel a bitorlás alól néhány fontosabb országban

Dr. Vida Sándor

Térbeli védjegy érvénytelenítése – az INTA beavatkozása

Mezei Péter

**A digitális jogkimerülés határai az Európai Unióban
és az Egyesült Államokban – I. rész**

Dr. Kiss Zoltán

**A közszolgálati médiaarchívum és a Nemzeti Audiovizuális Archívum
szabályozási környezetének változásai**

Dr. Tószegi Zsuzsanna

Aki uralma alá hajtotta a fényt: Petzvál József – II. rész

SZELLEMI TULAJDON NEMZETI HIVATALA

TARTALOM

<i>Dr. Keserű Barna Arnold</i>	A szellemi tulajdon a fenntartható fejlődés szolgálatában II. rész. A szellemi tulajdon-jogok globális szabályozása a fejlődésért 5
<i>Dr. Ujfalussy Kristóf Sebestyén</i>	A szellemi tulajdon-jogok közösségi jogi kimerülése és ennek gyógyszeripari jelentősége – I. rész 25
<i>Dr. Palágyi Tivadar</i>	A kísérleti felhasználás mint kivétel a bitorlás alól néhány fontosabb országban 49
<i>Dr. Vida Sándor</i>	Térbeli védjegy érvénytelenítése – az INTA beavatkozása 61
<i>Mezei Péter</i>	A digitális jogkimerülés határai az Európai Unióban és az Egyesült Államokban – I. rész 79
<i>Dr. Kiss Zoltán</i>	A közszolgálati médiaarchívum és a Nemzeti Audiovizuális Archívum szabályozási környezetének változásai 124
<i>Dr. Tószegi Zsuzsanna</i>	Aki uralma alá hajtotta a fényt: Petzvál József – II. rész 145
<i>Dr. Palágyi Tivadar</i>	Külföldi hírek az iparjogvédelem területéről 158
	Könyv- és folyóiratszemle 199
	Summaries 232

A folyóiratban megjelenő tanulmányok a szerzők véleményét tükrözik, amely nem feltétlenül azonos a szerkesztőbizottság álláspontjával.

CONTENTS

<i>Dr Barna Arnold Keserű</i>	Intellectual property in the service of sustainable development II. Global regulation of intellectual property rights for the sake of development	5
<i>Dr Kristóf Sebestyén Ujfalussy</i>	Community exhaustion of IPR rights and its pharmaceutical significance – Part I.	25
<i>Dr Tivadar Palágyi</i>	The experimental use exemption of patent infringement in some prominent countries	49
<i>Dr Sándor Vida</i>	Revocation of a three-dimensional mark – the intervention of INTA	61
<i>Péter Mezei</i>	Limits of the exhaustion of digital rights in the European Union and the United States of America – Part I.	79
<i>Dr Zoltán Kiss</i>	Changes in the regulatory environment of the public service media archives and the national audiovisual archives	124
<i>Dr Zsuzsanna Tószegi</i>	Who brought light under his domination: József Petzvál – Part II.	145
<i>Dr Tivadar Palágyi</i>	News in the field of industrial property protection abroad	158
	Review of books and periodicals	199
	Summaries	232

**A SZELLEMI TULAJDON A FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉS
SZOLGÁLATÁBAN
II. A SZELLEMITULAJDON-JOGOK GLOBÁLIS SZABÁLYOZÁSA
A FEJLŐDÉSÉRT**

1. Bevezetés

Az előző számban megjelent tanulmányban arra kerestük a választ, hogy a szellemi tulajdon intézménye miként képes hatást gyakorolni a fenntartható fejlődésre és annak pilléreire. Ismertettük azokat az érveket, amelyek mindenképpen igazolják a szellemi tulajdon és a fenntartható fejlődés közötti összefüggések vizsgálatát. A sorozat második részében a már megkezdett kutatást intézményi megközelítésben folytatjuk tovább. Tekintettel ugyanis arra, hogy maga a fenntartható fejlődés is globális jelenség, és szükségképpen megkívánja az államok együttműködését,³¹ a rendszer fontos részét képező szellemi tulajdoni rezsim is megkívánja a globális szabályozást. Ennek az átfogó rendszernek jelenleg két pillére van, a WIPO és az annak keretében kötött nemzetközi egyezmények, valamint a WTO és a TRIPS normarendszere. A következőkben e két szerv alapvetően eltérő szerepfelfogását és a fenntartható fejlődés érdekében kifejtett tevékenységét mutatjuk be, valamint azt, hogy az általuk igazgatott globális szellemi tulajdoni rezsimeket miként igyekeznek a fejlődő és a fejlett országok közötti technológiatranszfer szolgálatába állítani.

2. A WIPO mint a szellemitulajdon-jogok fejlődésének a mozgatórugója

2.1. A WIPO viszonya a fenntartható fejlődéshez

A Szellemi Tulajdon Világszervezetét az 1967. július 14-én Stockholmban aláírt nemzetközi egyezménnyel³² hozták létre, az egyezmény preambuluma, illetve 3. cikke szerint azzal a céllal, hogy a szuverenitás és az egyenlőség elvének tiszteletben tartása mellett az államokat együttműködésre késztessék annak érdekében, hogy az alkotótevékenységet támogassák, és

* Egyetemi tanársegéd, Széchenyi István Egyetem, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar, Polgári Jogi és Polgári Eljárásjogi Tanszék.

³¹ Hiszen a környezetszennyezés vagy a klímaváltozás nem áll meg az országhatároknál. Ugyanígy a termelési és elosztási viszonyok és a teljes gazdasági rendszer is olyan komplex hálózatot képez, amelyben minden ország kisebb-nagyobb mértékben függ a másiktól. Hasonlóképpen a társadalmi kérdések sem szoríthatóak határok közé, a nyomor, a betegségek, az éhínség átgyűrűzik egyik országból a másikba, és emiatt sok esetben nehezen kezelhető a társadalmi kataklizmák elől menekülő migránsok helyzete.

³² Magyarországon kihirdette az 1970. évi 18. törvényerejű rendelet.

az egész világon elősegítsék a szellemi tulajdon oltalmát. A másik fő célkitűzés adminisztratív jellegű, a tagállamok a PUE és a BUE által létesített iparjogvédelmi és szerzői jogi uniók hatékony igazgatását kívánták előmozdítani.

A WIPO nem volt előzmények nélküli, ugyanis jogelődjeként működött a Szellemi Tulajdon Védelmének Egyesített Nemzetközi Irodája (a továbbiakban BIRPI), amely a BUE és a PUE igazgatására létrehozott két nemzetközi iroda 1893-as egyesüléséből jött létre Bernben. A Párizsi és a Berni Unió addig egymástól elkülönülten létezett.³³ A BIRPI kezdetben pusztán hét fővel működött, s idővel ebből fejlődött ki a WIPO közel ezerfős apparátusa. Ahogy a szellemi tulajdon-jogok szerepe egyre inkább felértékelődött, és a BUE, valamint a PUE is többször módosításra került, úgy idomult a BIRPI szervezete is (részben az időközben létrejött nemzetközi szervezetek mintájára), majd 1960-ban Genfben költözött. Itt egy évtizeddel később, 1970-ben kezdte meg a BIRPI jogutódjaként működését a WIPO, akkor még 32 tagállam részvételével, amelynek tevékenysége és feladatköre azóta is folyamatosan bővül, s ma már 188 tagországot tömörít magába.³⁴ Fontos kiemelni, hogy 1963-tól 1973-ig a BIRPI, majd a WIPO igazgatóhelyettese, 1973-tól 1997-ig pedig a WIPO főigazgatója Bogsch Árpád volt, akinek elvülhetetlen érdemei voltak a WIPO létrehozásában és abban, hogy a szervezet 1974. december 17-én csatlakozhatott az ENSZ szakosított szervei közé.³⁵ Ez a csatlakozás azonban nem volt teljesen konfliktusmentes, ugyanis ezzel két szerv, a WIPO és az ENSZ Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete (*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*, a továbbiakban UNESCO) egymással konkurens helyzetbe került a szellemi tulajdon-jogi kérdésekben. Már az 1967-es stockholmi konferencián is jelezte az UNESCO képviselője a WIPO megalakulásával felmerülő lehetséges versenyhelyzetet. A képviselő a fő problémát abban látta, hogy például az Egyetemes Szerzői Jogi Egyezményrel kapcsolatos igazgatási feladatokat a WIPO Nemzetközi Irodája (amely a WIPO titkárságaként működik) elvonhatja az UNESCO-tól úgy, hogy ahhoz az UNESCO tagállamai hozzá sem járulnak. Emellett kifogásolta a WIPO-egyezmény 3. cikkének megszővegezését, ami a fő célkitűzéseken keresztül a WIPO kizárólagos kompetenciáját sugallja minden szellemi tulajdonnal kapcsolatos nemzetközi kérdésben. Ehelyett szerencsésebbnek tartotta volna a többféle nézőpont és értékrendszer fenntartását, amit az UNESCO érintetlenül hagyása szolgált volna a legjobban. Álláspontja szerint ezt támasztotta alá az 1945-ben összeült diplomáciai konferencia anyaga, és maga az UNESCO alapokmányának I. cikke is, miszerint az UNESCO fő feladata a szellemi tevékenységek teljes skálájának előmozdítása és az arra kiterjedő nemzetközi koordináció, valamint az ötletek és eszmék szabad áramlásának a biztosítása. Ennek megfelelően pedig az UNESCO mindig

³³ Debora J. Halbert: The World Intellectual Property Organization: Past, Present and Future. *Journal of Copyright Society of the USA*, 54. évf. 2–3. sz., 2007, p. 255.

³⁴ WIPO Treaties – General Information. Major Events 1883 to 2002: <http://www.wipo.int/treaties/en/general/#birpi>, 2015. 03. 16.

³⁵ Árpád Bogsch (1919–2004) in *WIPO Magazine*, 2004, november–december, p. 11–12., 27: http://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/general/121/2004/wipo_pub_121_2004_11-12.pdf (2015. 03. 16.).

is bizonyította érdekeltségét a szerzői jogban, és sokat tett a szerzői jogok erkölcsi védelmét megalapozó elvek univerzálissá tételében.³⁶

A fenti érvek ellenére a WIPO lett a szellemi tulajdon-jog rendszerének fő mozgatórugója, majd 1989-ben, amikor az USA csatlakozott a BUE-hez, és egy évvel később a Szovjetunió összeomlott, az Egyetemes Szerzői Jogi Egyezmény jelentéktelenné vált a BUE mellett, így az UNESCO elvesztette maradék befolyását is a szellemi tulajdon-joggal összefüggő kérdésekben. Ekkor a WIPO egy rövid időre, egészen a WTO és a TRIPS színrelépéséig, egyeduralkodóvá vált.³⁷

Az 1970 óta eltelt 45 évben számos komoly változás következett be, amelyhez a WIPO-nak is alkalmazkodnia kellett. A digitális technológia térhódítása, a WTO létrejötte és a szellemi tulajdon-jogok iránti érdeklődés fokozódása egyre sokrétűbb feladatokat rótt a WIPO-ra. Sőt, a TRIPS megszületése óta a nemzetközi porondon érezhető egyfajta „forum shopping” is az államok részéről, hogy a WIPO és a WTO között választva a számukra legelőnyösebb szervezetben próbálják érvényre juttatni gazdasági érdekeiket. Emellett jelentősen közrejátszott a WIPO arculatformálásában az a tény is, hogy a világ kezdett ráébredni az erős bástyákkal védett szellemi tulajdon-jogok negatív hatásaira is, és az ezzel összefüggő tárgyalások és folyamatok egyre nagyobb publicitást kaptak, azaz komoly érdeklődés kezdte övezni a WIPO-t mint a szellemi tulajdon rendszerének globális szervezőerejét. Ez az alkalmazkodási kényszer különösen az észak–dél-ellentétben mutatkozott és mutatkozik meg, amikor is a fejlett észak gazdasági érdekeit szolgáló erős szellemi tulajdon-védelem ütközik a fejlődő államok érdekeivel. Már az 1967-es konferencia idején is merültek fel kétféleképpen a WIPO-val szemben, még az ünnepélyes hangvételű megfogalmazások és az olyan hiteles személyek, mint Bogsch Árpád érvelése ellenére is. Sokan tartottak ugyanis a fejlődő országok WIPO-n belüli megerősödésétől és attól, hogy ezek az országok leszavazhatják a fejlett országokat, amivel képesek lehetnek meggyengíteni a szellemi tulajdon-jogok rendszerét (ezeket a politikai erőviszonyokat ráadásul a hidegháború politikája is jelentősen befolyásolta). Ebben a folyamatosan változó nemzetközi erőterben a WIPO olyan szervvé vált, ami a fejlődés eszméjére fókuszálva fejt ki koordinatív tevékenységét a fejlett és a fejlődő országok együttműködése révén.³⁸ Ahhoz azonban, hogy a fejlődő országok hátránya csökkenthető vagy behozható legyen, és a fejlődés fenntarthatóvá válhasson, további szellemi tulajdon-védelmi paradigmaváltásra van szükség, amelynek csírái már kezdenek kibontakozni a WIPO szerveinek munkásságában. Jól jelzi ezt például a belső bizottsági struktúra is. A hagyományos tudás, a hagyományos kulturális kifejeződések és a folklór hatékony védelmére kormányközi bizottság (*Intergovernmental Committee on Intellectual Property*

³⁶ Records of the Intellectual Property Conference of Stockholm. June 11 to July 14, 1967. Volume II, World Intellectual Property Organization, Geneva, 1971, p. 1088–189: <ftp://ftp.wipo.int/pub/library/ebooks/Internationalconferences-recordsproceedings/StockholmConferenceRecords1967/StockholmConferenceRecords1971Volume2.pdf> (2015. 03. 17.).

³⁷ Halbert: i. m. (33), p. 261.

³⁸ Halbert: i. m. (33), p. 253–262.

and Genetic Resources, Traditional Knowledge and Folklore, a továbbiakban ICG) működik, amely elsődlegesen a fejlődő országok és a bennszülöttek érdekeit védi.

A fejlődő országok érdekeinek előmozdítása már a WIPO megalakításakor is felszínre került, és 1970-re mind a fejlett, mind pedig a fejlődő országok érdekeltté váltak a WIPO működtetésében. A svájci kormány már az első közgyűlés alkalmával felhívta a figyelmet a fejlett országok globális fejlődésért viselt felelősségére. A fejlődő országok számára a legnagyobb lehetőséget a technológiatranszfer erősítése jelentette, a fejlett országok pedig hatalmas előnyt láttak egy olyan szerv létrehozásában, amelynek egyedüli célja a szellemi tulajdon-jogok koncepciójának világszintű terjesztése és a vonatkozó nemzeti jogalkotás fejlesztése.³⁹ A fejlődést előmozdító törekvések a WIPO-egyezmény 3. cikkének szó szerinti értelmezéséből nem következnek. Ugyanakkor a WIPO tevékenységét tág kontextusban értelmezve egészen más képet kapunk. Figyelembe véve ugyanis, hogy magának az ENSZ-nek is a nemzetközi béke és biztonság mellett az egyik legfőbb célkitűzése a fejlődő országok helyzetének a javítása, a WIPO-nak mint az ENSZ szakosított szervének sem lehet ezzel ellentétes célja, ráadásul az ENSZ Millenniumi Deklarációjában foglalt fejlesztési célok is kötelezőek rá nézve. Így tehát a WIPO célja mindenképpen kiterjed arra, hogy többek között az egészségügy, a környezetvédelem, a kommunikáció, az információ és az élelmezés terén elért legújabb tudományos és technológiai eredményekből való részesedést a fejlődő országok számára is biztosítsa.⁴⁰

A WIPO és az ENSZ között 1974. december 17-én kelt megállapodás (amellyel a WIPO az ENSZ szakosított szervévé vált) az 1967-es stockholmi egyezményhez képest már sokkal világosabban kifejezi a WIPO és a fenntartható fejlődés viszonyát, ugyanis az 1. cikke szerint

„... a WIPO mint szakosított szerv ... felelős azért, hogy az alapvető eszközei, valamint az általa igazgatott egyezmények és megállapodások révén megtegye a szükséges lépéseket abból a célból, hogy támogassa a kreatív szellemi tevékenységet, és hogy a fejlődő országokban elősegítse az ipari tulajdonnal összefüggő technológiatranszfert a gazdasági, szociális és kulturális fejlődés felgyorsítása érdekében ...”⁴¹

A WIPO tevékenységének és fő feladatkörének tág értelmezése tehát ebben az egyezményben nyert normatív alapot. Erre tekintettel többen is javasolják a WIPO-egyezmény kiegészítését oly módon, hogy az kellőképpen reflektáljon a fejlődő országokkal szemben

³⁹ Halbert: i. m. (33), p. 268.

⁴⁰ Sisule F. Musungu, Graham Dutfield: Multilateral agreements and a TRIPS-plus world: The World Intellectual Property Organisation (WIPO), Quaker United Nations Office – Quaker International Affairs Programme, Geneva–Ottawa, 2003, p. 18: <http://www.geneva.quino.info/pdf/WIPO%28A4%29final0304.pdf> (2015. 03. 17.).

⁴¹ A szerző fordítása.

fennálló kötelezettségekre. Ez már csak azért is szükséges lenne, mert a WIPO célját tekintve a WIPO-egyezmény és az ENSZ–WIPO-megállapodás nincs egymással szinkronban, ezt pedig célszerű lenne feloldani, hogy a WIPO rendeltetése egyértelművé váljon a tudásalapú társadalom megteremtésében. A konkuráló nemzetközi dokumentumok közül a szerződés-értelmezés szabályai és a jog általános rendezőelvei alapján az ENSZ–WIPO-megállapodás tekinthető előrébb valónak, hiszen időben később keletkezett, és a WIPO mai arculatát alapvetően az a megállapodás és az abból fakadó, az ENSZ-szel szembeni kötelezettségek határozzák meg. Emellett mindkét egyezményt pontosítani kellene amiatt is, hogy a WIPO tevékenységének teljes spektrumát lefedje, ugyanis a fentebb idézett 1. cikk ipari tulajdont (*industrial property*) említ, amelynek hatókörén a szerzői jog kívül esik. Ezt azonban érdemes lenne a legátfogóbb szellemi tulajdon kifejezésre cserélni.⁴²

Az 1. cikk második felével kapcsolatban érdemes még kiemelni, hogy világossá teszi azt, hogy a fejlődés elősegítése tágabb szervezeti kontextusban valósul meg, így különösen az UNCTAD, az UNDP, az ENSZ Iparfejlesztési Szervezete (*United Nations Industrial Development Organization*, a továbbiakban UNIDO), az UNESCO és más ENSZ-szervek, illetve maga az ENSZ-közgyűlés tevékenységével összhangban kell a WIPO-nak is a célját megvalósítania. Ez különböző és meglehetősen sokrétű módokon valósul meg, ahogy az 1. cikk is említette, bizonyos alapvető belső eszközök, illetve a nemzetközi jogalkotás útján. A következőkben a WIPO számára rendelkezésre álló és saját szervezetén belül működtetett eszközöket tekintjük át. A nemzetközi jogalkotás eredményei külön fejezetet képeznek majd.

2.2. Jogalkotási, igazgatási és jogalkalmazói segítségnyújtás

Jogi segítségnyújtási feladatkörében a WIPO a fejlődő és az átalakulóban lévő országok mindhárom klasszikus hatalmi ágát támogatja, így a törvényhozást, a végrehajtást és az igazságszolgáltatást is ellátja jogi segítséggel.

A WIPO Nemzetközi Irodája csak az érintett állam minisztériumának, illetékes hatóságának vagy diplomáciai képviselőjének kifejezett és hivatalos kérésére ad jogalkotási kérdésekben javaslatokat. Ez történhet úgy, hogy véleményezi az elkészült szövegtervezetet, de akár oly módon is, hogy felkérést kap az első szövegváltozat kidolgozására. Az utóbbi esetben természetesen alaposabb konzultációra és a kormányzati stratégia pontosabb feltérképezésére van szükség, különösképpen a szociális és gazdasági célkitűzések vonatkozásában. Emellett figyelembe kell venni az érintett ország szervezeti infrastruktúráját és humán kapacitásait, hiszen értelmetlen lenne olyan javaslatokat megfogalmazni, amelyeket szervezeti, pénzügyi vagy szakmai háttér hiányában egyébként is képtelenek lennének megvalósítani. A javaslatok kidolgozásakor a Nemzetközi Iroda messzemenően figyelembe veszi az

⁴² *Sisule F. Musungu*: Rethinking innovation, development and intellectual property in the UN: WIPO and beyond. Quaker International Affairs Programme, Ottawa, 2005, p. 12–13: <http://quino.org/sites/default/files/resources/Rethinking%20BIP%2B-%2BWIPO%2Band%2BBeyond.pdf> (2015. 03. 17.).

éppen aktuális nemzetközi trendeket és a szellemi tulajdon-jog szabályozásának legmodernebb eredményeit, valamint tekintettel van a nemzetközi egyezményekkel való összhangra is, különösen a PUE, a BUE és a TRIPS vonatkozásában,⁴³ hogy a még nem részes fejlődő államok számára megkönnyítse a csatlakozást. A javaslatokat a WIPO főigazgatója nevében adják, aminek a tartalma szigorúan bizalmas a WIPO és a kérelmező között, kivéve, ha a kérelmező további külső szakértők bevonását igényli. Az ajánlások alapját a WIPO bizottságai által kidolgozott modelltörvények képezik, de természetesen figyelembe veszik a kérelmező fél speciális igényeit és körülményeit, így annak megfelelően egyediesítik a modelleket. Eddig több mint 100 fejlődő országnak adott jogalkotási tanácsot a Nemzetközi Iroda.⁴⁴

A leggyakoribb jogi ajánlások a közigazgatás területére tartoznak, s e tárgykörben tipikusan iparjogvédelmi és szerzői jogi hatóságok fordulnak a WIPO-hoz adminisztratív segítségért. Ezek többnyire a bejelentési űrlapok formájára és tartalmára, az egyes szolgáltatásokért fizetendő díjakra, a kutatásokra, a hivatalok szervezeti felépítésére [mind infrastrukturálisan (például iratkezelés, elektronikus eljárások lehetővé tétele, működési költségek kialakítása), mind pedig az emberi erőforrással kapcsolatosan (milyen szakképzettségű és mekkora apparátus szükséges)] vonatkoznak. Az előbbieken túl a szerzői joghoz kapcsolódó közös jogkezelés tárgyában érkeznek megkeresések a WIPO-hoz, ugyanis a közös jogkezelés szervezeti felépítése, díjrendszere és az állami kontroll mértéke mind-mind kényes kérdés, aminek a nem megfelelő szabályozása – a korábbi tapasztalatok hiányában – több kárt okozhat, mint hasznot. Az adminisztratív asszisztencia sokkal kötetlenebb és változatosabb formában valósul meg, mint ahogy az a jogalkotás területén történik. Nyújthatják azt a nemzetközi iroda munkatársai vagy az általuk bevont külső szakemberek. A javaslat-tétel történhet írásban vagy akár szóban, sőt a WIPO által szervezett szemináriumokon és továbbképzéseken is. Eddig ezen a területen is több mint 100 országnak nyújtott segítséget a WIPO, amelynek költségeit vagy saját maga, vagy az UNDP vagy az érintett kormány viselte.⁴⁵

A legtöbb fejlődő országban – és sok fejlett országban is – a szellemi tulajdon-jogokkal kapcsolatos polgári vagy büntetőperrek száma viszonylag alacsony, amiből következik, hogy ezek az országok egyáltalán nem vagy csak csekély mértékű jogalkalmazási tapasztalattal rendelkeznek. Ezért ha felmerül egy-egy komolyabb szabadalom- vagy védjegybitorlási ügy, az eljáró bíróságok sok esetben tanácsra szorulnak. A képzések mellett a tapasztalatátadás

⁴³ Amióta 2000-ben a WTO TRIPS Tanácsában vita folyt a közegészségügyhöz való hozzáférésről, a WIPO-tagállamok egyre több esetben kérnek tanácsot a TRIPS-ben foglalt lehetőségek kihasználására vonatkozóan, mind a kötelezettségek átültetésének módjában, mind a védelem anyagi jogi szabályainak meghatározásában, mind pedig a jogérvényesítés mechanizmusaiában. Lásd Advice on Flexibilities under the TRIPS Agreement: http://www.wipo.int/ip-development/en/legislative_assistance/advice_trips.html (2015. 03. 17.).

⁴⁴ Bogsch Árpád: Brief History of the First 25 Years of the World Intellectual Property Organization. World Intellectual Property Organization, Geneva, 1992, p. 60: ftp://ftp.wipo.int/pub/library/ebooks/wipopublications/wipo_pub_882%28e%29.pdf (2015. 03. 17.).

⁴⁵ Bogsch: i. m. (44), p. 61.

leghasznosabb módja, ha próbaperekkel szimulálják a való életben felmerülő lehetőségeket. A bírók, valamint a képviselők saját hazájukban elismert és nagy tapasztalattal rendelkező szakemberek, akik a próbaper előtt és után is átbeszélnek a tipikus kérdéseket a fejlődő országokból érkezett bírókból és képviselőkből álló hallgatósággal. A nemzetközi iroda által szervezett próbaperek rendszerint nagy népszerűségnek örvendenek. Szintén a jogalkalmazás kérdéskörébe tartozik, hogy a fejlődő országok nyomozószervei és vámmhatóságai számára is folyamatosak a képzések a hatékony bűnüldözés és a hamis áruk felderítése érdekében.⁴⁶

2.3. A fejlődő országok számára nyújtott további előnyök

A WIPO a fentiekén túl is számos módon segíti elő a fejlődő országok felzárkózását a szellemi tulajdon-jogokon keresztül. Ezeket azonban e helyen csak összefoglalóan és röviden említjük meg, mivel jogtudományi nézőpontból kevésbé relevánsak.

A fejlődő országok szellemi tulajdon-védelmi hivatalai sok esetben nem rendelkeznek a szükséges technikai infrastruktúrával ahhoz, hogy hatékonyan részt vehessenek a globális szellemi tulajdoni rendszerben. Ennek előmozdítására a WIPO technikai és informatikai segítséget nyújt automatizált és standardizált kutató- és nyilvántartó szoftverek rendelkezésre bocsátásával. E szoftverek alkalmasak arra, hogy a szükséges dokumentumokat elektronikus környezetben tárolják és felhasználják, valamint lehetővé teszik az egyes nemzeti és regionális hivatalok adatbázisaival való összekapcsolódást, ami rendkívüli mértékben megkönnyíti és felgyorsítja az ügyintézők munkáját (például egy szabadalmi bejelentés újdonságkutatásakor).⁴⁷

A humántőke fejlesztésére és az oktatásra is kiemelt figyelmet fordít a WIPO. Ennek során változatos képzéseket kínál mind a fejlődő, mind pedig a fejlett országok számára, hogy a szellemi tulajdonnal foglalkozók, legyenek azok akár piaci szereplők, akár hivatalnokok, a megfelelő és naprakész tudás birtokába juthassanak. E képzési rendszer letéteményese a WIPO-akadémia, ami MSc-képzéseket, szakmai továbbképzéseket, nyári egyetemeket és távoktatási kurzusokat kínál. E programokon a fejlődő országokból érkezők jelentős költségkedvezménnyel vehetnek részt.⁴⁸

Végül pedig megemlítendő a WIPO „marketingtevékenysége”, amivel a szellemi tulajdon-jogokra kívánja ráirányítani a figyelmet, hogy a fejlődő országokban is egyre fokozottabb figyelmet szenteljenek e területnek, és mind a gazdasági élet szereplőinek, mind pedig a kormányoknak nőjön a szellemi tulajdon-védelmi tudatossága.

⁴⁶ Bogsch: i. m. (44), p. 62.

⁴⁷ Technical Assistance: http://www.wipo.int/global_ip/en/activities/technicalassistance/ (2015. 03. 17.).

⁴⁸ Capacity Building: http://www.wipo.int/cooperation/en/capacity_building/ (2015. 03. 17.).

3. A WTO bekapcsolódása a szellemi tulajdon-jogok nemzetközi rendszerébe

3.1. A WTO létrejötte

A '90-es évek közepén nemcsak a szellemi tulajdon-jogok területén, de a globális kereskedelemben is rendkívüli változások történtek, amelyek szerves fejlődés eredményeként születtek meg, és nem voltak előzmény nélküliek. Már a Brundtland Bizottság jelentése is kiemelte, hogy a fenntartható fejlődést értelmetlen nemzeti szintre korlátozni, ugyanis annak globális méretekben kell megvalósulnia. Ez pedig különös jelentőséget tulajdonít az államok közötti két- vagy többoldalú kapcsolatoknak, amelyek egyik – ám nem elhanyagolható – aspektusa a kereskedelem.

A nemzetközi gazdasági kapcsolatokban a legfontosabb kérdés, hogy az áruk, szolgáltatások és vagyoni értékű jogok szabadon mozoghatnak-e a világpiacra, azaz létezik-e szabad kereskedelem a nemzetközi porondon. E gondolat valójában a különféle vámok és egyéb nem vámjellegű akadályok felszámolását és a kereskedelem liberalizálását jelenti.⁴⁹

E cél megvalósításához hosszú út vezetett el, amelyen az első nagy lökést a második világháború jelentette. A hatalmas pusztulást követően az új világkereskedelmi rendszer mozgatórugója javarészt az európai és távol-keleti újjáépítésben érdekelt Amerikai Egyesült Államok volt. A Nemzetközi Valutaalapot létrehozó 1944-es Bretton Woods-i konferencia nyomán egyenes út vezetett az 1947-es havannai konferenciához. Az ENSZ célja az volt, hogy olyan átfogó egyezményt fogadjanak el a tagállamok, amelyben a liberalizált nemzetközi kereskedelem anyagi jogi szabályait és intézményi-szervezeti rendjét egyaránt elfogadják. E grandiózus megállapodás lett volna a Havannai Charta.⁵⁰ Habár a charta eredeti formájában sosem lépett hatályba, a részes államok 1948. január 1-jei hatállyal alkalmazni kezdték annak anyagi jogi szabályait, amelyet azt követően Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezménynek nevezve ratifikáltak az államok, és GATT 1947-ként vált ismertté. E megállapodás a Havannai Charta hatálybalépéséig szánt átmeneti megoldásként született meg, ám 1994-ig hatályban maradt.

A GATT átmeneti jellegéből fakadóan hézagok voltak, ami miatt sorozatos módosításoknak kellett alávetni, ráadásul a tagállamokat egymáshoz mérten eltérő kötelezettségek terheltek, így rendkívül szövevényessé és átláthatatlanná vált a GATT normarendszere. Emellett a gazdasági világ is jelentős változáson ment keresztül 40 év leforgása alatt, így a GATT 1986-tól 1993-ig tartó uruguayi tárgyalássorozatán jelentős változtatásokra volt szükség. A fordulót 1994-ben, a Marrakesh-i Egyezmény vagy másképpen WTO-egyezmény aláírásá-

⁴⁹ Vörös Imre: A nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga I. KRIM Bt., Budapest, 2004, p. 74.

⁵⁰ A Havannai Charta éppen az Amerikai Egyesült Államokon bukott meg, a Kongresszushoz be sem nyújtották ratifikálásra a megállapodást. Attól tartottak ugyanis az amerikai döntéshozók, hogy a charta túlságosan is beszűkítené az Egyesült Államok külkereskedelmi mozgásterét.

val zárták le, ennek eredményeként – számos újítás mellett – létrejött a WTO, amely genfi székhellyel, jelenleg 160 tagállam részvételével működik.⁵¹

3.2. A WTO mint globális szabályozóerő a fenntartható fejlődésben

A WTO pontos szerepét és nemzetközi feladatkörét illetően egymással ellentétes álláspontok uralkodnak. Az egyik végtet szerint az eredeti céljához híven, pusztán a kereskedelem liberalizációjára kellene korlátoznia a működését, míg a másik végtet szerint egyfajta globális kormányzást valósíthatna meg azáltal, hogy a nem kereskedelmi tárgyú kérdésekkel – úgymint a környezetvédelemmel, emberi jogokkal, munkaügyi szabályokkal – is foglalkozik. A szellemi tulajdon-jogot szokták az első prototípusként emlegetni, amely kívül esik a WTO vámcsoökkentéssel összefüggő, szűkebben vett fő feladatán. Egyes szerzők a WTO globális szerepvállalásának átalakítását az „alkotmányosítás” (*constitutionalisation*) kifejezéssel írják le, amelynek eredményeképpen a WTO képes lenne a különböző, de egyaránt legitim és demokratikus értékek és célok között egyensúlyozva a szabadság és jólét eszméjét előmozdítani.⁵²

A WTO-egyezmény III. cikke alapján a WTO elsődleges funkciója, hogy az egyezményhez kapcsolt első, második és harmadik mellékletbe foglalt multilaterális, valamint a negyedik mellékletbe foglalt többoldalú kereskedelmi megállapodások végrehajtását, működését és igazgatását segítse elő. Emellett tárgyalási fórumot nyújt a multilaterális kereskedelmi kapcsolatok előmozdításához, vitarendezési eljárást és kereskedelempolitikai felülvizsgálati mechanizmust működtet, valamint együttműködik a Nemzetközi Valutaalappal és a Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bankkal a globális gazdaságpolitikai összhang kialakítása érdekében.

A nemzetközi kereskedelem a fenntartható fejlődés fontos összetevőjét képezi, és ezt már az 1992-es riói konferencia résztvevő államai is felismerték. A Riói Nyilatkozat 12. elve kihangsúlyozta a nyitott kereskedelem fontosságát és a protekcionizmus visszaszorításának szükségességét, míg az Agenda 21 kötelezte az államokat egy nyílt, diszkriminációmentes és méltányos multilaterális kereskedelmi rendszer kiépítésére. A kereskedelem ugyanis segítséget kínál az egyenlőtlenül megoszló természeti erőforrások egyenlőbb elosztásához, és könnyebbé teszi az új, környezetkímélő technológiák terjedését. Azáltal, hogy a WTO a multilaterális kereskedelem fő szervezőereje, a fenntartható fejlődés előmozdításában is kiemelkedő szerephez jutott. A nyitott kereskedelmi rendszer nem véggél, hanem eszköz, és ezt a WTO-egyezmény preambuluma tükrözi a legszemléletesebben:

⁵¹ Vörös: i. m. (49), p. 78–80.

⁵² Denis Borges Barbosa, Margaret Chon, Andrés Moncayo von Hase: Slouching Towards Development in International Intellectual Property. Michigan State Law Review, 2007. 1. sz., p. 78–80.

„...elismerve, hogy kereskedelmi és gazdasági törekvéseik terén kapcsolataikat az életszínvonal emelése, a teljes foglalkoztatottság és a reáljövedelem és valós kereslet nagy és kitartóan növekvő volumenének biztosítása, az áruk és szolgáltatások előállításának és kereskedelmének növelése érdekében kell alakítaniuk, miközben lehetővé teszik a világ erőforrásainak optimális használatát összhangban a fenntartható fejlődés céljával, kívánva mind a környezet védelmét és megóvását, mind az ezt szolgáló eszközök erősítését oly módon, ami megfelel igényeiknek és aggályaiknak a gazdasági fejlődés különböző szintjein, elismerve továbbá, hogy pozitív erőfeszítésekre van szükség annak érdekében, hogy biztosítsák a fejlődő és különösen a legkevésbé fejlett országok számára, hogy gazdasági fejlődésük szükségleteihez mértén részesülhessenek a nemzetközi kereskedelem növekedéséből ...”

Jól láthatóan visszaköszönnek a Brundtland Bizottság által lefektetett elvek, amikor az alapítók a kereskedelmet az életszínvonal növelése, a foglalkoztatottság növelése és az erőforrások optimális felhasználása szolgálatába állítják, külön is kiemelve a fenntartható fejlődés célját, valamint a fejlődő országok legitim gazdasági érdekeinek elismerését. Ennek vezérlőelve az a felismerés, hogy a kereskedelem és a piaci liberalizáció kéz a kézben jár a környezetvédelmi és társadalmi célkitűzések megvalósításával. Egy stabil és kiszámítható nemzetközi kereskedelmi rendszer előnyös hatást gyakorol a befektetésekre, az innovációra és a technológiai változásokra, amelyek mindenképpen szükségesek a gazdaság átalakításához és a zöld gazdaságra való áttéréshez, ami a Rio+20 konferencia fő célkitűzése is volt. Ehhez a WTO-megállapodások alapjait képező olyan alapelvek társulnak, mint a megkülönböztetés tilalma és az átláthatóság, amelyek kiszámítható és tisztességes kereteket adhatnak a kereskedelmi intézkedésekkel támogatható jogos környezetvédelmi igények számára. A fejlődő országok érdekeinek előmozdítása akként jelenik meg a WTO normarendszerében, hogy a fejlődő országok rendszerint kedvezményes elbánásban részesülnek, így kereskedelmi lehetőségeik tágabbra nyílnak, és a vállalt kötelezettségek terén nagyobb mozgásteret élveznek.⁵³

A fenti tevékenységi kör a WTO szervezetében is megmutatkozik. A WTO-egyezmény IV. cikke alapján a legfőbb szerv, a Miniszteri Konferencia bizottságokat hoz (kötelezően) és hozhat (fakultatívan) létre. Ezek közül kiemelendő a Kereskedelmi és Fejlesztési Bizottság, valamint a Kereskedelmi és Környezeti Bizottság, az előbbin belül pedig a legkevésbé fejlett országok érdekében külön albizottság is működik.

A WTO hisz abban, hogy a kereskedelem liberalizálása az erőforrások hatékonyabb felhasználásához, a gazdasági növekedéshez és a jövedelmek emelkedéséhez vezet, ami elő-

⁵³ Harnessing trade for sustainable development and a green economy, 2011. World Trade Organization, Geneva, p. 3: https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/brochure_rio_20_e.pdf (2015. 03. 19.).

segíti a környezet megóvását, a fenntartható fejlődést és a szegénység visszaszorítását.⁵⁴ Ez azonban illuzórikus elképzelés lehet, hiszen a gazdaság jelenlegi teljesítménye is már messze túljutott az ökológiai határokon, a további gazdasági növekedés és az azzal együtt járó fokozódó fogyasztás még erőteljesebb környezeti terheket eredményez, azaz a kereskedelem, a növekedés és a környezetmegóvás legfeljebb a hétköznapi politika szintjén egyesíthető, azonban a mélyrehatóbb elemzések során felismerhetővé válik e megközelítés paradox jellege. A nyitott kereskedelmi rendszer hatásai kétségtelenül segítik a fenntartható fejlődés gazdasági pillérét, és jó eséllyel (bár ahogy a Brundtland Bizottság is rámutatott, nem szükségképpen)⁵⁵ kihatnak a társadalmi pillérre, valamint segíthetnek a szegénység leküzdésében. A nyitott kereskedelem elősegíti a termelési hatékonyság javulását a specializáció, a technológiatranszfer és a növekvő verseny útján, valamint lehetővé teszi a legjobb ár/érték arányú alapanyagok beszerzését, ami a fejlődő országok növekvő gazdasági pályára állításában bír nagy jelentőséggel. Ezek a célkitűzések természetesen elfogadhatóak és legitimek, azonban az odavezető út egyre növekvő környezetterhelést, növekvő ökológiai lábnyomot és környezeti túlfogyasztást eredményez, azaz a környezetvédelmi törekvésekkel nem egyeztethető össze.

⁵⁴ I. m. (53), p. 7. A klasszikus és neoklasszikus közgazdaságtani megközelítés alapján a gazdasági növekedés javuló életszínvonalat és jobb életkörülményeket jelent. A számok börtönében élve egy ország GDP-jének növekedése látszólag jelentheti az életminőség javulását, de ez nem szükségszerű, és a valóságban nem is ez a tipikus folyamat. Különbséget kell tenni ugyanis a vagyongyarapodás makroökonómiai és mikroökonómiai vetületei között. Az alapvető probléma abból adódik, hogy a makroszinten mért gazdasági növekedés alkalmas arra, hogy elrejtse a mikroszintű változásokat. Ugyanis mikroszinten tapasztalható az ún. Máté-effektus, azaz „akinek van, annak adatik, és bővelkedik; de akinek nincs, az is elvételik tőle, amije van” (Máté 13,12). Eszerint az emberek jelentős része, akik korábban sem voltak tehetősek, csak még szegényebbekké válnak, viszont akiknek korábban is komolyabb vagyon állt a rendelkezésükre, a pénzükből még több pénzt tudtak fialni. Ezáltal az olló egyre szélesebbre nyílik, azonban a makroökonómia ezt elfedi, mert ha a kevesek gazdagodása nagyobb, mint a sokak szegényedése, a két ellentétes tendencia eredője még így is pozitív lesz. A rendkívüli egyenlőtlenséget jól illusztrálja, hogy a 2000-es évtől kezdődően a felnőtt népesség 1%-a keresi meg a globális javak 40%-át, valamint a leggazdagabb 10% birtokolja a világ vagyonának 85%-át. A Föld 85 leggazdagabb emberének pedig akkora vagyon van, mint a teljes lakosság szegényebbik felének összesen. Lásd *Alice Krozer: The inequality we want. How much is too much?* United Nations University World Institute for Development Economic Research, Helsinki, 2015, p. 1; *Michael Renner: Legyen mindenki számára zöld a gazdaság in Varga Éva* (szerk.): *A világ helyzete 2012. A fenntartható jólét. Föld Napja Alapítvány*, Budapest, 2012, p. 27.

A globális megközelítmód helyett tehát inkább a lokalitást, a kisebb közösségeket, társadalmi rétegeket vagy akár az egyes embereket is vizsgálni kellene ahhoz, hogy a növekedés és a fejlődés viszonyáról valós képet kaphassunk. Ez a folyamat többek között az USA-ban is jól megfigyelhető volt, hiszen az ország GDP-je szédületes ütemben növekedett az elmúlt évtizedekben, ez a plusz növekmény azonban kevés ember és gazdasági társaság kezében összpontosult, ezzel egyidejűleg pedig az emberek többsége reálértéken kevesebbet keresett, mint korábban, és kevésbé is érezték magukat pénzügyi szempontból biztonságban. Lásd *Náray-Szabó Gábor: Fenntartható a fejlődés? Akadémiai Kiadó, Budapest, 2006, p. 142; Benjamin Morton Friedman: Jólét és erkölcsösség. Napvilág Kiadó, Budapest, 2010, p. 13–14.*

A gazdasági növekedés nem növeli automatikusan az emberi jólétet. Csak akkor tekinthetjük a növekedést pozitív hatásúnak és az emberi életminőséget javító tényezőnek, ha a növekedés alapvetően értékes és hasznos javak vagy szolgáltatások előállításával jött létre, ezek széles körben megosznak a társadalom tagjai között, és e pozitívumok meghaladják a növekedés okozta káros hatásokat. Lásd *David C. Korten: Tőkés társaságok világhuralma. Kapu Kiadó, Budapest, 1996, p. 44.*

⁵⁵ Our Common Future. p. 42.

3.3. *Technológiatranszfer avagy roncsexport: a technológiatranszfer jelentősége a nemzetközi kereskedelemben*

Első ízben 1961-ben merült fel nemzetközi porondon a technológiatranszfer kérdése, amikor néhány fejlődő ország az ENSZ Titkárságához fordult annak érdekében, hogy tanulmányokat készíttessenek a szellemi tulajdon-jogokat szabályozó nemzetközi egyezmények fejlődő országokra gyakorolt hatásairól. Azóta a téma egyre nagyobb figyelmet kapott, így ma már a fejlődő országok vonatkozásában az egyik legfontosabb politikai és jogi vitatéma. A technológiához való hozzáférés központi szerepet játszik (vagy kellene játszania) abban, hogy csökkenjen a szakadék az új technológiát előállító, iparilag fejlett országok és azon fejlődő országok között, amelyek eltanulják ezeket az ismereteket. Az új technológiai megoldások sok esetben nem előzmény nélküli, a társadalmat teljes egészében újraformáló innovációt takarnak, hanem a produktivitást növelő és hatékonyságot javító fejlesztéseket, amelyek nagy jelentőséggel bírnak egy ország gazdasági struktúrájának változásában. Emellett pedig azért is van nagy jelentősége a technológiatranszfernek, mert ugyan hiába érhető el közkincként rengeteg technikai megoldás, az ezekhez való hozzáférés és a meglévő folyamatokba történő beépítése korántsem automatikus és költségmentes, ugyanis azok alkalmazása komoly meglévő technológiai kapacitásokat követel meg. Annak ellenére, hogy a technológiatranszfer több mint 50 éve vitatéma a legnagyobb nemzetközi fórumokon, mégis azt tapasztalhatjuk, hogy a technológiai különbségek fokozatosan növekednek, és nem is csak a fejlett és fejlődő országok között, de még a fejlődő országok technológiai színvonalában is egyre nagyobbak az eltérések. Vannak országok, amelyek jó úton járnak a felzárkózásban, de vannak olyanok, amelyek stagnálnak vagy akár még jobban leszakadnak.⁵⁶

Mind a WIPO, mind pedig a WTO feladatkörében kulcsfontosságú tevékenységként jelenik meg a technológiatranszfer, amely kifejezésnek nincs egységesen elfogadott definíciója: általános jelleggel azt mondhatjuk, hogy a tárgyasult technológiák és eljárások, valamint a személyhez kötött technológiai tudás jogilag rögzített átadása.⁵⁷ Az UNCTAD berkein belül 1985-ben napvilágot látott technológiatranszfer-kódex tervezetének (*Draft International Code of Conduct on the Transfer of Technology*) első fejezete alapján a technológiatranszfer valamely termék előállítására, eljárás alkalmazására vagy szolgáltatás nyújtására vonatkozó rendszerezett tudás átadása, ami nem az érintett áruk pusztá adásvételét vagy bérbeadását

⁵⁶ Padmashree Gehl Sampath, Pedro Roffe: Unpacking the International Technology Transfer Debate: Fifty Years and Beyond, 2012, International Centre for Trade and Sustainable Development, Geneva. 2012, p. 6–7: <http://www.ictsd.org/downloads/2012/07/unpacking-the-international-technology-transfer-debate-fifty-years-and-beyond.pdf> (2015. 03. 22.).

⁵⁷ Veres Zoltán, Buzás Norbert: Bilaterális kockázatok menedzselése a technológiatranszferben. In Buzás Norbert (szerk.): Tudásmenedzsment és tudásalapú gazdaságfejlesztés. JATEPress, Szeged, 2005, p. 193: <http://www.eco.u-szeged.hu/kutatas-tudomany/tudomanyos-kozlemenyek/tudasmenedzsment-es-tudasalapu-gazdasagfejlesztas> (2015. 03. 21.).

jelenti. Így különösen olyan szerződések minősülnek technológiatranszfer-megállapodásoknak, amelyek kiterjednek az alábbiak valamelyikére:

- a szellemi tulajdon-jogok átruházására vagy licenciába adására (ide nem értve a védjegyeket, hiszen azok önmagukban nem hordoznak semmilyen technológiát),
- a know-howra és technikai segítségnyújtásra (ami minden típusú írásos, szóbeli vagy tárgyi formában megnyilvánuló útmutatást és ismeretátadást takar),
- egy gép vagy berendezés telepítésére, működésére és üzemeltetésére vonatkozó technológiai tudásra,
- az adásvétel, bérlet vagy más módon megszerzett nyersanyagok, köztes termékek, berendezések vagy gépek megszerzéséhez, telepítéséhez és működéséhez szükséges technológiai ismeretre,
- az ipari és technikai együttműködési megállapodások technológiai tartalmú rendelkezéseire.

A technológiatranszfer kifejezés mellett újabban egyre inkább használatossá válik a technológiadiffúzió. Egyes szerzők szinonimaként kezelik, ugyanakkor különbség is tehető közöttük. A tartalmi elhatárolás alapja, hogy a technológia nem olyan áru, amit az országok egymás között könnyedén kicserélhetnének, hanem olyan tudás, ami különböző mechanizmusok útján (például kereskedelem, befektetés, együttműködés) terjed, elsősorban az üzleti szféra szereplői, és nem az állam révén.⁵⁸ A diffúzió kifejezés jobban leírja a technológia terjedésének jellemzőit, és utal arra is, hogy többről van szó, mint egy meghatározott technikai megoldás átadásáról. A diffúzió során az átvevő ország olyan tudást szerezhet, ami jellemzően nem jelenik meg piaci körülmények között beárazva, mivel ezek a tudáselemek szándékosan vagy akaratlanul felmerülő ún. externáliák, amelyek a megszerzett technológiához közvetetten kapcsolódnak. A technológiai diffúzió egyik fontos sajátossága, hogy külföldi partnerek és hazai beszállítók vagy fogyasztók közötti együttműködés révén is kialakulhat. A diffúzió pozitív mellékhatásai azonban nem szükségszerűek, mivel a jelentős szellemi tulajdon-jogokkal rendelkező transznacionális vállalatok erős felügyelet alatt tarthatják az átadott technológiát (például úgy, hogy bizonyos részinformációk visszatartásával korlátozzák az ismeretek felhasználhatóságát, így továbbra is szükséges az átadó fél közreműködése, vagy a munkavállalókat szigorú titoktartási kötelezettséggel terhelik).⁵⁹ A továbbiakban az egyszerűség kedvéért csak a technológiatranszfer kifejezést használjuk.

A technológiatranszfer jelentősége nemzetközi jogi oldalról több szempontból is alátámasztható. Egyrészt az MDG-k megvalósítása kapcsán, ugyanis a globális javak egyenlőbb megosztása érdekében fokozni kell a nemzetközi kereskedelmet, valamint a fejlődő

⁵⁸ *Peet du Plooy: Technology Diffusion Through Intellectual Property Rights: Innovating to Combat Climate Change. South African Institute of International Affairs, Johannesburg, 2013, p. 14: http://dspafricaportal.org/jspui/bitstream/123456789/33982/1/saia_sop_144_du_plooy_20130509.pdf?1 (2015. 03. 22.).*

⁵⁹ *Transfer of Technology, United Nations Conference on Trade and Development, Geneva, 2001, p. 15–16: <http://unctad.org/en/Docs/psiteiitd28.en.pdf> (2015. 03. 22.).*

országok gazdasági termelékenységét és hatékonyságát, amihez szükségük van a fejlett technológiai megoldásokra. Másrészt a nagy emberi jogi dokumentumok is megkívánják a szociális igazságosság és az emberi jogok tiszteletben tartása érdekében az államok közötti együttműködést és segítségnyújtást, ugyanis ezzel érhető el az a társadalmi, gazdasági és politikai környezet, amelyben a fejlődés és az emberi jogok a legteljesebben érvényesülhetnek.⁶⁰ Ennek pedig egyik fontos eszköze a technológiatranszfer. Harmadrészt – és egyre gyakrabban – a környezetkímélő technológiák és a klímaváltozás elleni küzdelem kapcsán merül fel a technológiatranszfer kérdése.⁶¹ Igaz ugyan, és a Rio+20 konferencia óta még nagyobb hangsúlyt kapott, hogy a zöld technológia és a zöld innováció terjesztése rendkívül fontos, és a WTO is ebben látja a szabad kereskedelem egyik legnagyobb erősségét, ez azonban mégsem alkalmas globális méretekben a zöld gazdaság kialakításához. Ebben ugyanis éppen a szellemi tulajdon-jogok jelenthetnek akadályokat. A fentiekben már volt róla szó, hogy a szellemi tulajdon-jogok az innovációra ösztönzőleg hatnak, és a fejlett országok számára e jogok rendkívül fontos gazdasági érdekeket biztosítanak. Másik oldalról viszont az erős szellemi tulajdon-jogok akadályát képezhetik a WIPO és a WTO legfőbb célkitűzései között szereplő technológiatranszfernek.

Azáltal, hogy a szellemi tulajdon-jogok a jogosultak számára kizárólagos jogokat engedélyeznek, és szabadalmak esetén gyakorlatilag monopóliumot biztosítanak számukra az adott találmány fölött, kevesek számára lesz megfizethető az adott technológia. Az innováció rendkívül költséges és erőforrás-igényes, ezért az eredményeképpen megszülető termék és szolgáltatás ára tükrözi e költségráfordítást, amit a szellemi tulajdon-jogok, azon belül is elsősorban a szabadalmak biztosítanak. Ha nincs nagy piaci verseny az adott területen, akkor pedig nincs árverseny sem, azaz mindaddig, amíg a technológia közkincsbe nem kerül és nem válik szabadon hozzáférhetővé, csak a megfelelő anyagi forrással rendelkező társadalmi rétegek vagy országok juthatnak hozzá. A fejlődő országok számára pedig a magas költségek miatt többnyire elérhetetlenek a zöld gazdaság kialakításához szükséges technológiai megoldások, azaz globális értelemben nem, vagy csak kis mértékben képesek realizálódni a technológiatranszfer.⁶²

A fejlődő országok számára így a legújabb technológiai fejlesztések csak ritkán válnak megfizethetővé, ezért csak a régebbi és sokszor elavult, valamint kevésbé környezetkímélő technológiák adaptálására nyílik lehetőségük. Ezt a folyamatot nevezhetjük „roncsexportnak” is, ugyanis míg a fejlett világ élvezheti a legújabb innovatív folyamatok eredményeit,

⁶⁰ Ilyen környezet megteremtésére tartalmaz előírást többek között az ENSZ alapokmánya, az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya vagy éppen a fejlődéshez való jogról szóló nyilatkozat.

⁶¹ Hans Henrik Lidgard, Jeffrey Atik, Tu Thanh Nguyen (eds.): Sustainable Technology Transfer. A Guide to Global Aid & Trade Development, Kluwer Law International, Alphen aan den Rijn, 2012, p. 5–9.

⁶² Are IPR a Barrier to the Transfer of Climate Change Technology?, 2009, Copenhagen Economics – The IPR Company, Copenhagen, p. 35: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2009/february/tradoc_142371.pdf (2015. március 21.).

addig a „roncstechnológiákat”, azaz a régi és környezetileg kártékonyabb technológiai megoldásokat adják el a fejlődő országok számára. Ez a folyamat megfigyelhető mind nyugat-kelet, mind észak–dél irányban, ami nem pusztán technológiai különbségeket eredményez, hiszen így a fejlődő országok folyamatosan lépéshátrányban maradnak mindaddig, míg a saját innováció személyi és tárgyi feltételei adottá nem válnak, de ezzel együtt globális viszonylatban a környezetterhelés áttolása is megfigyelhető. Nyugatról keletre, és északról délre a fejlett országok a környezetterhelő technológiákat átadják, exportálják azt saját országukból, ahol azokat pedig újabb és újabb fejlesztésekre cserélik le. Így ott a környezet állapota javul, vagy legalábbis kisebb ütemben romlik, míg a fejlődő országok növekvő – és a roncsexport alapján környezetszennyezőbb technológián alapuló – gazdasága miatt e területeken fokozódó környezeti ártalmaknak lehetünk tanúi. E visszásság pedig jelentős mértékben aláássa a WTO célkitűzéseit mind a fenntartható fejlődés, mind pedig a zöld gazdaság előmozdítása tekintetében.

3.4. A TRIPS és a szellemitulajdon-jogok szerepe a technológiatranszfer előmozdításában

A WTO-egyezmény elválaszthatatlan mellékletét képezi az 1/C. mellékletben foglalt TRIPS-megállapodás, amely így mind a 160 tagállam számára kötelező előírásokat tartalmaz a szellemitulajdon-jogok kereskedelmi vonatkozásaira nézve. A TRIPS elfogadásával a WIPO komoly dilemmával került szembe, ugyanis elveszítette az UNESCO-val vívott „harcban” és az UNCTAD meggyengítése révén megszerzett kizárólagos szellemitulajdon-jogi kompetenciáját. Az új struktúrában ezért már 1994-ben lehetővé tették a WIPO Nemzetközi Irodája számára, hogy a WIPO tagországainak technikai segítséget nyújtson a TRIPS-hez kapcsolódó ügyekben, hogy a tagállamok ne csak a WTO-hoz fordulhassanak. A két szerv közötti összefonódás 1995-ben tovább mélyült a december 22-én Genfben elfogadott WTO–WIPO-együtműködési megállapodással. Ennek 4. cikke rendelkezik a jogi és technikai segítségnyújtásról, valamint a technikai együttműködésről. Ennek keretében mind a WTO, mind pedig a WIPO vállalta, hogy a TRIPS-szel összefüggésben kölcsönösen ugyanolyan jogi és technikai segítséget biztosítanak egymás szervezetén belül minden fejlődő országnak, függetlenül attól, hogy ezen országok saját szervezetüknek tagjai-e vagy sem. Ezzel a fejlődő országok számára tulajdonképpen egy „TRIPS-együtműködési uniót” hozott létre a két nemzetközi szervezet, amivel a WIPO szerzett magának egy szeletet a TRIPS világból is, így nem kényszerült a WTO miatt háttérbe vonulni. Már csak azért sem, mert a TRIPS sikeréhez szükség volt a WIPO sok évtizedes tapasztalatára, amivel a WTO akkor még nem rendelkezett. Mindenesetre a TRIPS intő jelül szolgált a WIPO-nak, hogy ha továbbra is a szellemitulajdon-jogok fő zászlóvivője kíván maradni, akkor be kell bizonyítania

(elsősorban az USA számára), hogy képes gyorsabban és hatékonyabban új megoldásokkal előállni, mint ahogyan azt tette a korábbi évtizedekben.⁶³

A TRIPS sok tekintetben újdonságot hozott a szellemi tulajdon-jogok rendszerébe. Legjelentősebb vívmányai közé sorolhatjuk, hogy a kreatív alkotással létrehozott tudás védelmére újabb szellemi tulajdon-jogok bevezetését írta elő azon országok számára, ahol korábban olyanok nem léteztek (például növényfajta-oltalom), illetve ha léteztek is az adott oltalmi formák tartalmukat a TRIPS-ben foglaltakhoz kellett igazítani.⁶⁴ Emellett a TRIPS hatására a szellemi tulajdon-jogok által védett tudás ára felértékelődött az oltalmi idő minimumának rögzítésével, valamint azáltal, hogy hatékony jogérvényesítési eszközöket vezetett be, és kötelezte a tagállamokat ezek átültetésére. Elsősorban ennek monitorozására és ellenőrzésére jött létre a WTO egyik fő szerveként a TRIPS Tanács.⁶⁵ E fejezet szempontjából pedig a legfontosabb a technológiatranszferre vonatkozó rendelkezése, ugyanis a TRIPS ezáltal kapcsolja össze a szellemi tulajdon-jogokat a globális kereskedelemmel és a fejlődő országok érdekeivel.

A TRIPS 66. cikke rendelkezik a legkevésbé fejlett tagországok számára biztosított lehetőségekről. Az 1. pont általános érvénnyel kínálja számukra azt a rugalmasságot – különleges szükségleteikre, követelményeikre, gazdasági, pénzügyi és közigazgatási korlátaikra tekintettel – hogy a WTO-egyezmény hatálybalépését követő 10 éven belül – az alapelvektől eltekintve – nem kötelesek a TRIPS rendelkezéseit alkalmazni, és ezt az időszakot indokolt kérelemre a TRIPS Tanács meghosszabbíthatja. E szabály alkalmazásával a TRIPS-ben foglalt szellemi tulajdon-jogi standardok nem érvényesülnek maradéktalanul, így pedig globális viszonylatban egy „többsebességű” szellemi tulajdon-védelmi rendszer alakul ki, amiben a fejlett országok megfelelnek a TRIPS-nek, míg a fejlődő országok nem szükségképpen.

A 66. cikk 2. pontja tartalmazza a technológiatranszferre vonatkozó kötelezettség becsatornázását a világkereskedelemben:

„A fejlett ország Tagoknak ösztönző intézkedésekről kell gondoskodniuk, amelyek előmozdítják és ösztönzik a területükön lévő vállalatokat és intézményeket a legkevésbé fejlett ország Tagok részére történő technológia átadására, annak érdekében, hogy képessé tegyék azokat egészséges és életképes műszaki alapjuk kialakítására.”

⁶³ *Musungu, Dutfield*: i. m. (40), p. 11.

⁶⁴ Az egyes oltalmi formákra vonatkozó minimumstandardok meghatározásával nagymértékű jogharmonizációt eredményezett, emellett pedig a BUE, valamint a PUE rendelkezéseinek való megfelelést is kötelezővé tette. Ezzel vált globálisan is a szellemi tulajdon-jogok rendszere az egyik legjobban harmonizált jogterületté.

⁶⁵ *Drahoš Péter*: *Global Property Rights in Information: The story of TRIPS at the GATT*. Prometheus, 13. évf. 1. sz., 1995. június, p. 6.

A fentiekből adódik tehát, hogy a tagállamoknak oly módon kell szabályozniuk hazai szellemi tulajdon-jogi rendszerüket, hogy az alkalmas legyen a 66. cikk 2. pontjában foglalt célok megvalósítására.⁶⁶ A szellemi tulajdon-jog egyszerre lehet ösztönzője és akadálya is a technológiatranszfernek, ezért óriási szerep hárul a jogi szabályozásra, hogy a megfelelő ellensúlyok kialakításával a fejlett és a fejlődő országok érdekei is érvényesülhessenek.

A szellemi tulajdon-jogok és a technológiatranszfer viszonya két ellentétes nézőpont alapján is értékelhető. Az erős szellemi tulajdon-jogi rendszert támogatók amellett érvelnek, hogy a magas szintű jogi védetség elősegíti a technológia átadását a feltárás és a nyilvánosságra hozatal követelményén keresztül. Ezzel szemben a gyengébb jogi védelmet preferálók álláspontja szerint a szellemi tulajdon-jogok hátráltatják a nemzetközi technológiatranszfert, mivel a kvázi monopolhelyzetet biztosító oltalmak lehetővé teszik a jogosultak számára, hogy az árakat magasan tartsák, és hogy megakadályozzák a fejlődő országok gazdasági szereplőit az e technológiákhoz való hozzáférésben.⁶⁷

Azáltal, hogy a TRIPS a rugalmasságok biztosítása révén lehetővé teszi a „többsebességes” szellemi tulajdon-védelmet, valahol a két nézőpont között foglal állást, de inkább az erős szellemi tulajdon-jogi rendszerhez közelítve, hiszen azt tekinti főszabálynak, és a gyengébb oltalmat biztosító szellemi tulajdon-jog csak a 66. cikk kivételes engedménye ez alól. Eleve a technológiatranszfer szükségszerű előfeltétele a szellemi tulajdon-jogok létezése, hiszen anélkül szabadon másolható lenne minden fejlesztés. Ugyanakkor fontos kihangsúlyozni, hogy a szellemi tulajdon védelmének szintje nem kizárólagosan határozza meg a technológiatranszfer irányát és mértékét, hanem ennek a komplett rendszernek csupán az egyik – ám kétségtelenül fontos – tényezőjét jelenti.⁶⁸ A helyzetet tovább színesíti, hogy a kétezres évek elejétől kezdve számos fejlett ország kötött két- vagy többoldalú szabad kereskedelmi megállapodást a fejlődő országokkal abból a célból, hogy tovább erősítsék a szellemi tulajdon-jogok védelmét a TRIPS által lefektetett minimumstandardok szigorításával. Ezért nevezik e megállapodások tartalmát TRIPS-plus standardoknak. Az így bekövetkező nemzetközi politikai fordulat hátterében az áll, hogy több WTO-tagállam – különösen az USA – számára túl lassúak és nehézkesek voltak a WTO keretében zajló multilaterális kereskedelmi tárgyalások, ezért saját érdekeik érvényre juttatásában sokkal praktikusabb eszköznek látták a kétoldalú vagy regionális egyezmények megkötését. Ezzel a fejlett országoknak lehetőségük nyílt az általuk preferált rugalmatlan és erős szellemi tulajdon-védelmi rendszert a fejlődő országokra erőltetni, mivel multilaterális szinten a WTO keretei között nem tudták érvény-

⁶⁶ Megjegyzendő, hogy az UNCTAD a technológiatranszfer és a szellemi tulajdon-jogok terén sokáig nagyon aktív és fontos szerepet töltött be, ám azáltal, hogy a TRIPS-en keresztül a technológiatranszfer a WTO kompetenciájába került, az UNCTAD sokat veszített jelentőségéből és befolyásából. *Christopher May: World Intellectual Property Organization and the Development Agenda. Global Governance*, 13. évf. 2. sz., 2007, p. 165.

⁶⁷ *Tu Thanh Nguyen: Competition Law, Technology Transfer and the TRIPS Agreement. Implications for Developing Countries.* Edward Elgar, Cheltenham–Northampton, 2010, p. 25.

⁶⁸ *Nguyen: i. m. (67), p. 25–26.*

re juttatni teljes kereskedelempolitikájukat, a kétoldalú megállapodásokban – politikai és gazdasági erőfölényükből adódóan – viszont igen. Ezek a szabad kereskedelmi megállapodások tárgyukban meglehetősen széles kört ölelnek fel, a kereskedelemtől és szolgáltatástól kezdve a befektetésen és közbeszerzésen keresztül egészen a környezetvédelmi, munkaügyi és szellemi tulajdon-védelmi kérdésekig tartalmaznak rendelkezéseket. Az USA által kötött szerződésekben a szellemi tulajdonra vonatkozó TRIPS-plusz szabályok önálló fejezetet is képeznek.⁶⁹ Ez pedig ahhoz vezethet, hogy az erősödő jogi monopólium hatására a hosszú távú innovációs folyamatok lelassulhatnak, és a technológiatranszfer visszaszorulhat. Az így kialakuló innovációs recesszió végső soron a TRIPS céljával ellentétes, hiszen a célokról szóló 7. cikkben a részes államok a szellemi tulajdon-jogok oltalmának és érvényesítésének mibenlétét abban látták, hogy az – egy kiegyensúlyozott jogi szabályrendszer révén – járuljon hozzá a műszaki innovációhoz valamint a technológia átadásához és elterjedéséhez úgy, hogy az egyaránt szolgálja a jogosultak és a felhasználók érdekeit is, és szociális és gazdasági jólétet eredményezzen. Ezzel tehát a szellemi tulajdon-jog társadalmi felelősséggel jár, még hozzá egy olyan felelősséggel, ami a 7. és 66. cikk összekapcsolásából adódóan kiemelten figyelembe veszi a fejlődő országok érdekeit.

A 7. cikk megszövegezéséből az is következik, hogy a szellemi tulajdon-jogok nem kizárólagos ösztönzői a technológiatranszfernek, csupán hozzájárulnak annak egyik összetevőjeként. A nyelvtani értelmezés alapján az érintett rendelkezés azonban inkább egyfajta célként jelenik meg, és nem kötelező szabályként. A TRIPS angol nyelvű szövegváltozataiban ugyanis a „*should contribute*” kifejezés szerepel, míg ehhez képest a magyar fordításban a „járuljon hozzá” fordulat olvasható. Az angol szóhasználatból a feltételes jelleg és a törekvés adódna, ami a soft law irányba hatna, ugyanakkor a TRIPS jogalkalmazói értelmezéséből mégsem az következik, hogy a 7. cikk végrehajtása pusztán állami diszkrecionális döntési kompetenciába tartozna. Ehelyett az államok kötelesek a TRIPS rendelkezéseit oly módon átültetni hazai jogrendjükbe, hogy az hatékonyan segítse elő a technológiatranszfert és -diffúziót. Ezt csak tovább erősíti a 8. cikk (1) bekezdésében foglalt alapelv, miszerint a TRIPS átültetésekor az államok a közegészség és közéletvédelem védelméhez szükséges olyan intézkedéseket alkalmazhatnak, amelyek a társadalmi-gazdasági és műszaki fejlődéshez létfontosságú ágazatokban a közérdeket előmozdítják, és a TRIPS rendelkezéseivel összhangban vannak. Annak ellenére, hogy meglehetősen nehezen definiálható fogalmakat használnak az említett cikkek, a rendelkezések együttes figyelembevételével egyértelművé válik, hogy a TRIPS alapvető célkitűzése a technológiatranszfer előmozdítása, ezt pedig minden alkalommal figyelembe kellene venni a TRIPS értelmezésénél és átültetésénél.⁷⁰

⁶⁹ Jakkrít Kuanpoth: TRIPS-Plus Rules under Free Trade Agreements. In Christopher Heath, Anselm Kamperman Sanders (ed.): Intellectual Property and Free Trade Agreements. Hart Publishing, Oxford, 2007, p. 28.

⁷⁰ Nguyen: i. m. (67), p. 28–29.

A TRIPS által biztosított rugalmasságok révén a fejlődő országoknak lehetőségük van arra, hogy hozzáférést szerezzenek a modern technológiai vívmányokhoz. Azonban nincs arra semmilyen egzakt módon meghatározható recept, hogy ezt a rugalmasságot hogyan, milyen mértékben és milyen körben kell alkalmazni ahhoz, hogy a technológiatranszfer fokozódjon. Mivel a TRIPS-ben rejlő lehetőségek sokféle módon kiaknázhatóak, és természetesen a fejlődő országok igényei is eltérhetnek egymástól, esetről esetre szükséges felépíteni a megfelelően működő nemzeti szellemi tulajdon-védelmi rendszereket. Figyelemmel arra, hogy a fejlődő országok jogalkotói ebben kevés tapasztalattal rendelkeznek, mind a WIPO, mind pedig a WTO segítséget nyújt számukra. A WIPO a korábban ismertetett jogalkotási segítségnyújtás keretében ad tanácsot a TRIPS megfelelő átültetéséről, míg a TRIPS 67. cikkében foglalt technikai együttműködés alapján a fejlett országok kötelesek együttműködni a fejlődő és a legkevésbé fejlett országokkal, többek között a szellemi tulajdon-jogok oltalmára és érvényesítésére vonatkozó hazai jogszabályok előkészítésében.

4. Befejezés

Attól kezdve, hogy a WTO megkezdte működését, egy új és sok kérdést felvető helyzet alakult ki a szellemi tulajdon-jog nemzetközi igazgatása terén. A WIPO elveszítette néhány évvel ezelőtt megszerzett egyeduralmát és kizárólagosságát a szellemi tulajdon rendszerében. A két szervezet szabályozási módszerei és működési mechanizmusai között sok tekintetben különbségek mutatkoznak, de mindkettő ugyanazt a végső célt hivatott szolgálni. Ez pedig a fejlődés előmozdítása a fejlődő országokba irányuló technológiatranszfer fokozása révén. A WIPO kapcsán ez a cél az ENSZ–WIPO-megállapodásból válik egyértelművé, amit azonban a WIPO-t létrehozó egyezmény nem tükröz megfelelően. Az egyezményeket tágabb összefüggéseikben és egymásra vetítve vizsgálva azonban egyértelművé válik, hogy a szellemi tulajdon igazgatásán keresztül a WIPO elsődleges feladata a fejlődő országok helyzetének javítása. A WTO-egyezmény a technológiatranszfer melletti elköteleződést sokkal hangsúlyosabban megjeleníti, és a kereskedelmet, ezzel együtt pedig a szellemi tulajdon rendszerét is annak szolgálatába állítja.

Sajnálatos azonban, hogy mind a WIPO, mind a WTO értelmezésében a fejlődés elsősorban gazdasági dimenziót takar, és a fenntartható fejlődés társadalmi és környezetvédelmi pillérére alig vagy egyáltalán nincsenek tekintettel. Addig, amíg a szellemi tulajdont elsősorban a gazdasági növekedés eszközének tekintik, a fenntartható fejlődés elérhetetlen marad, mivel a gazdaság erősödésével szemben a környezet állapota csak romlani fog. Ebben a kontextusban a technológiatranszfer valójában környezetterhelés-transzfer. A fentiekben kifejtettek miatt az erős szellemi tulajdon-védelem inkább hátráltatja, mintsem elősegíti a fenntartható fejlődést támogató technológiatranszfert. Ahhoz, hogy a fenntartható fejlődéshez egy lépéssel közelebb kerülhessünk, elsősorban a fejlett országok részéről kellene

engedményeket tenni az erős szellemi tulajdon-védelemből, mert anélkül a fenntartható fejlődés olyan, három lábon álló szék lesz, amelynek lábai eltérő hosszúságúak, és a különbség csak fokozatosan növekszik közöttük.

A WIPO keretében 2007-ben megszületett a Development Agenda, amely egyfajta paradigmaváltási céllal kívánta újraértelmezni a szellemi tulajdon-jog szerepét annak érdekében, hogy a fenntartható fejlődés pillérei közötti távolodást visszafordítsa, és egyensúlyt teremtsen. A következő számban megjelenő tanulmányban e nagy horderejű dokumentumot fogjuk alaposabb vizsgálat alá vonni.

*Dr. Ujfalussy Kristóf Sebestyén**

A SZELLEMITULAJDON-JOGOK KÖZÖSSÉGI JOGI KIMERÜLÉSE ÉS ENNEK GYÓGYSZERIPARI JELENTŐSÉGE I. RÉSZ

A szellemi alkotásokhoz fűződő jogok által biztosított védelem a hazánk gazdasági és jogi kereteit meghatározó Európai Unióban is territoriális alapú, ugyanakkor az Unió egyik megkülönböztető ismérve a határok nélküli, mennyiségi korlátozásoktól és azzal azonos hatású intézkedésektől mentes belső piac. Ezen két princípium egyidejű megvalósítása a szabályozás és a jogalkalmazási gyakorlat kellően kidolgozott voltát feltételezi.

Az előbbi ellentmondáson alapuló érdekkonfliktus – amely az adott országra, régióra kizárólagosságot biztosító jogok jogosultjai és az azok megsértésétől tartózkodni köteles, azonban az áruk, illetve szolgáltatások szabad áramlásában érdekelt jogalanyok között feszülni látszik – a közösségi jogfejlődés hajnalán az Európai Unió Bírósága jogalakító-jogfejlesztő tevékenységének köszönhetően korszakos jelentőségű jogtételek lefektetéséhez vezetett. Ezek közül a „jogkimerülés”, avagy más néven az „első forgalomba hozatal” elve az, amely az áruk tagállamok közötti szabad áramlásának a záloga.

A gyógyszeripar a fent említett korai időszakban és ma is az egyik leginkább kutatásintenzív ágazat, így különösen fontos az originális gyártók befektetési megtérülésének biztosítása, ugyanakkor az intézményi és strukturális válsággal küzdő EU számára kulcskérdés saját versenyképességének javítása és tagállamai állampolgárainak életszínvonal-emelése.

A gyógyszeripar nemcsak az egyik legaktívabb „felhasználója”¹ – azaz megszerzője és érvényesítője – a kizárólagos jogoknak, hanem mint szabályozott iparág a szellemi tulajdon jogának más jogterületekhez való kapcsolódásait is jól példázza; egyebek mellett látható lesz, hogy gyógyszerek párhuzamos importja esetén a gyógyszerforgalmazásra vonatkozó jogszabályok alapján nemcsak külön engedélyre van szükség, hanem az átcsomagolás gyakorlatilag minden esetben elengedhetetlen, ami a védjegyjogi jogkimerülés kérdésének taglalását is szükségessé teszi.

Jelen dolgozatban – az aktuális jogesetekre is kitérve – a jogkimerülés fogalmát, jelentőségét, kapcsolatát a párhuzamos importtal, továbbá egy rövid kitekintésben a gyártók, illetve jogosultak kizárólagos jogokon kívüli eszköztárát igyekszünk bemutatni gyógyszeripari szemszögből.

* Ügyvéd, Ujfalussy Ügyvédi Iroda; a tanulmány a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala által szervezett felsőfokú iparjogvédelmi tanfolyam keretében készített szakdolgozat szerkesztett változata.

¹ L. WIPO IP Facts & Figures (közzétéve: 2014. június) – jóllehet manapság az elektronikai ipar vezet a bejelentők rangsorát.

A téma aktualitását EU-tagságunk és a csatlakozással egyidejűleg a jogkimerüléssel összefüggésben bevezetett speciális jogintézmény, a különleges mechanizmus (közelmúltbeli) tízéves évfordulója is adja: visszatekintve mérleg vonható, hogy a különleges mechanizmus beváltotta-e a hozzá fűzött reményeket, sikerült-e általa elkerülni a spanyol/portugál példa buktatóit, illetve az – a hazai gyógyszeripar sajátosságaira is tekintettel – arányban állt-e az elérendő céllal.

A különleges mechanizmussal összefüggésben ismertetjük az Európai Unió Bírósága előtt C-539/13. ügyszámon tárgyalt ügyet, amelyben idén februárban született ítélet. Tudomásunk szerint a különleges mechanizmus működésével kapcsolatban nem volt korábban ügy a Bíróság előtt, így ilyen értelemben a jogalkalmazásnak „*terra incognitán*” kellett járnia.

Végül pedig egy versenyjogi kitekintéssel rámutatunk arra, hogy a kizárólagos jogok jogosultjainak – jellemzően a gyógyszergyártóknak – milyen „praktikái” léteznek még a párhuzamos import minimalizálásával versenyelőnyük megtartására, és ezek alkalmazása mennyiben jogszerű.

A JOGKIMERÜLÉS FOGALMA, KAPCSOLATA A PÁRHUZAMOS IMPORTTAL

A jogkimerülés fogalma

A szellemi alkotások jelen dolgozat tárgya szempontjából releváns (így az iparjogvédelem tárgykörébe tartozó) oltalmi formái a lajstromozással ún. abszolút szerkezetű jogviszonyt hoznak létre a jogosult – aki az oltalomból eredő jogait gyakorolhatja – és mindenki más között – akik az oltalom megsértésétől tartózkodni kötelesek.

A jogosult számára biztosított kizárólagosság azonban mindig területiális alapú, azaz egy adott országra (nemzeti oltalom) avagy adott régióra (regionális oltalom) korlátozódik.

A jogosultnak biztosított kizárólagos jog tartalma ugyan függ az adott oltalmi formától, azonban általánosságban elmondható, hogy alkalmas arra, hogy a kizárólagos joggal érintett termék, eljárás vagy szolgáltatás gazdasági forgalomban való részvételét a jogosult kontrollálni tudja, azaz döntsön a forgalmazás feltételeiről.

Mivel azonban a gazdasági forgalom immanens eleme a továbbértékesítés, ésszerűen vetődik fel a kérdés, hogy a jogosult a területiális alapú kizárólagos joga alapján milyen mértékig gyakorolhat ellenőrzést az adott szellemi alkotás gazdasági forgalomban betöltött életútja felett.

Ebből a szempontból elméletileg az egyik véglet az, hogy a jogosult az adott alkotás első forgalomba hozatalát követően semmilyen módon nem jogosult a további forgalmat ellenőrizni, azaz amennyiben az adott alkotást a világon bárhol forgalomba hozta, kizárólagos joga ezen egyszeri aktussal elenyészett, kimerült.

A másik – szintén elméleti – véglet pedig az, hogy minden egyes továbbértékesítés a jogosult hozzájárulásához kötött, amellyel az adott alkotás forgalomképességét részben elveszíti.

A jogkimerülés tana, érvényesülésének terjedelme hivatott tehát biztosítani a kényes egyensúlyt a jogosultak számára biztosított jogok és a gazdasági forgalom szabadsága között.

Fogalmának két elemét szokás tárgyalni:²

- i) Az oltalommal érintett alkotáson (e körben talán helyesebb áruról, mint a gazdasági forgalomban megjelenő jószágról beszélni) a vevő (pl. forgalmazó) tulajdonjogot szerez, és a tulajdonjogából eredően – annak egyik részjogosítványaként – rendelkezési joga van az áru felett, azt akár tovább is értékesítheti. Azaz az oltalom által biztosított kizárólagos – adott esetben használati vagy hasznosítási – jog és a tulajdonjog által biztosított rendelkezési jog „konfliktusában” a jogkimerülés elve biztosítja, hogy a jogosult ne tilthassa meg a továbbértékesítést olyan árukkal kapcsolatban, amelyeket ő hozott forgalomba, avagy az ő kifejezett hozzájárulásával hoztak forgalomba.
 - ii) Másik aspektusa pedig kifejezetten a nemzetközi, határokon átnyúló jogügyletekre vonatkozik: az ugyanis, hogy mely állam területén történt a forgalomba hozatal, döntő jelentőségű, hiszen a kizárólagos jogok is csak adott területen – országban vagy régióban – érvényesülnek. Ebből a szempontból a jogirodalom megkülönböztet nemzeti, nemzetközi és regionális jogkimerülést.
- a) *Nemzeti jogkimerülés:* Ahogy a szellemi tulajdon-jogok is főszabályként adott országra biztosítanak kizárólagosságot, úgy a szellemi tulajdon-jogok kimerülése is ez esetben arra az országra korlátozódik, amely ország jogalkotása azt a jogszabályaiban kinyilvánította. Azaz amennyiben egy adott ország jogrendszere – rendszerint az adott oltalmi formára vonatkozó törvénye – tartalmazza a jogkimerülést, úgy az az adott országban forgalomba hozott árukra vonatkozik, és a jogosult az ott fennálló szellemi tulajdon-joga (pl. szabadalma, védjegye) alapján nem jogosult az áruk forgalmazását a továbbiakban korlátozni. A jogosultnak attól azonban nem kell tartania, hogy egy másik országban forgalomba hozott termékét az érintett országba engedélye nélkül behozzák, hiszen ezen jogai csak akkor merülnek ki, ha a terméket az érintett országban ő maga hozta forgalomba, avagy ezt az ő kifejezett hozzájárulásával tették.
- Az EU-csatlakozást megelőzően a legtöbb kelet-közép-európai országban, így Magyarországon is nemzeti jogkimerülés érvényesült, de a mai napig a nemzeti jogkimerülés talaján áll pl. az Amerikai Egyesült Államok szabadalmi joga. (Megjegyzendő, hogy a védjegyekre vonatkozóan az alább bemutatandó nemzetközi jogkimerülést tartalmazza jogrendszerük, és az egyik legújabb felsőbb bírósági döntés alapján szerzői joguk is ebbe az irányba fejlődik.³)

² Faludi Gábor, Lukácsi Péter (szerk.): A védjegy törvény magyarázata. HVG-Orac, Budapest, 2014.

³ Christopher J. Clugston: International Exhaustion, Parallel Imports, and the Conflict between the Patent and Copyright Laws of the United States. SciRes, 2013. Az Egyesült Államok szerzői jogi jogkimerülésével kapcsolatban l. különösen Mezei Péter: A jogkimerülés intézményének kialakulása és fejlődése az Egyesült Államokban. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 9. (119.) évf. 2. sz., 2014. április.

- b) *Nemzetközi jogkimerülés:* A nemzeti jogkimerülés mintegy ellenpontjaként nemzetközi jogkimerülésről abban az esetben beszélhetünk, amennyiben a szellemi tulajdon-jog kimerül azáltal, hogy az oltalom alatt álló árut a jogosult által vagy beleegyezésével az érintett (behozatali) ország területén kívül bárhol forgalomba hozták.

(Hangsúlyozandó, hogy nemzetközi jogkimerülés akkor áll fenn, ha az érintett – behozatali – ország jogrendje ezt tartalmazza.)

Ez esetben a jogosult – ha a terméket bárhol a világban forgalomba hozta – nem tudja megakadályozni, hogy a terméket az érintett (behozatali) országba harmadik személyek behozzák.

Ezt, az „open access” irányzattal rokon felfogást támogatói azzal éltetik, hogy a világ-kereskedelem liberalizálásának általános tendenciájába illeszkedik, s mint ilyen, általa javul a nemzetközi versenyképesség: a jogosultak a továbbiakban nem képesek kihasználni az adott országonként/régióként eltérő árszinteket.⁴ Mivel ez a jogosultak számára jövedelemkorlátozó, könnyű belátni, hogy – legalábbis rövid távon – csökkentheti a kutatás-fejlesztésre fordítható erőforrásokat.

Túlzó leegyszerűsítéssel a fejlődő országok – mint a szellemi tulajdon-jogok importálói – a nemzetközi jogkimerülés támogatói, míg a fejlett országok messzemenően ellenzik. Meglepő módon ugyanakkor például Új-Zéland is a nemzetközi jogkimerülés talaján áll. A hamisítás elleni küzdelem jegyében azonban még ezen országok is egyre több olyan adminisztratív intézkedést vezetnek be, amelyek a szabad behozatalt valamelyest korlátok közé szorítják.

- c) *Regionális jogkimerülés:* A regionális jogkimerülés a nemzetközi jogkimerüléssel mutat hasonlóságot, azonban ez esetben a jogkimerülést kiváltó forgalomba hozatal (földrajzi) kiterjedése szűkebb: a regionális jogkimerülés akkor következik be, amennyiben a terméket az adott régió valamely országában a jogosult, avagy az ő hozzájárulásával más forgalomba hozta.

A regionális jogkimerüléshez szükséges, hogy ezen régió valamennyi országa elismerje a többi országban való forgalomba hozatal jogkimerülést kiváltó hatását.

A regionális jogkimerülés fogalma ugyanakkor átvezet szűkebb témánkhoz, az ugyanis a mai formájában közösségi vívmánynak tekinthető.

Összefoglalva elmondható, hogy a jogkimerülés valamilyen változatát minden olyan jogrendszer tartalmazza, amely egyáltalán szellemi tulajdon-jogokat szabályoz, hiszen ennek hiányában összeütközés lépne fel a tulajdonjogból eredő rendelkezési jog és az adott oltalmi forma által biztosított kizárólagosság között.

⁴ Dr. Tosics Nóra: A szerzői jog nemzeti, nemzetközi és regionális kérdései. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 108. évf. 1. sz., 2003. február.

A jogkimerülés fenti három típusa csupán alaptípusnak tekinthető, nemzetközi összehasonlításban találhatóak átmeneti formák: pl. Ausztrália főszabályként elismeri a nemzetközi jogkimerülést, kivéve ha nemzetközi szerződésben importkorlátozást vállalt.⁵

Megjegyzendő, hogy a Párizsi Unió Egyezmény nem szabályozza a jogkimerülést (4bis cikke a szabadalmak – a semmisségi és megvonási okok, valamint az oltalmi idő szempontjából való – függetlenségének elvét deklarálja⁶), és a TRIPS-megállapodás is nemzeti hatáskörben hagyja a jogkimerülés szabályozását: erre vonatkozóan nemhogy minimumkövetelményeket nem határoz meg, hanem kifejezetten kizárja a kérdést a vitarendezési mechanizmusból.⁷ Később látható lesz, hogy az EGT-megállapodásban részes tagállamok jogalkotása ugyanakkor e körben korlátozott.

A jogkimerülés kapcsolata a párhuzamos importtal

A szellemi tulajdon-jogok territorialitásából következik, hogy általuk a jogosult minden olyan országban, amelyben oltalmat szerzett, maga jogosult meghatározni az első forgalomba hozatal feltételeit, legfőképpen az árszintet.

A jogosultak a haszonmaximalizálás érdekében a magasabb vásárlóerejű országokban magasabb árakon, míg az alacsonyabb vásárlóerejű országokban alacsonyabb áron hozzák forgalomba ugyanazt a terméket.

Mint fentebb láthattuk, a jogkimerülés szintén a szellemi tulajdon-jogok territorialitása miatt szorosan összefügg azzal, hogy a forgalomba hozatal melyik országban, illetve régióban történt.

Attól függően, hogy az érintett ország jogrendszere nemzeti, nemzetközi vagy – amennyiben egy szupranacionális, szuverén jogrendnek alárendelte nemzeti jogalkotását – regionális jogkimerülést tartalmaz, úgy merülnek ki a jogosult kizárólagos jogai a hazai forgalomba hozatallal (nemzeti jogkimerülés), a világon bárhol való forgalomba hozatallal (nemzetközi jogkimerülés) vagy az azonos régióba tartozó országban (tagállamban) való forgalomba hozatallal (regionális jogkimerülés).

Ugyanannak a terméknek az országonként eltérő árszintje (az arbitrázs) képezi az ún. párhuzamos import hajtóerejét. Párhuzamos importról abban az esetben beszélünk, ha az

⁵ L. pl. USA–Ausztrália Szabadkereskedelmi Egyezmény (US–Australia FTA, 2004).

⁶ PUE 4bis cikk

„(1) Az unió hatálya alá tartozó részéről az unió egyes országaiban igényelt szabadalom független az ugyanarra a találmányra más, az unióhoz tartozó vagy nem tartozó országban szerzett szabadalmaktól. (2) Ezt a rendelkezést minden korlátozás nélkül, nevezetesen úgy kell érteni, hogy az elsőbbségi határidőn belül bejelentett szabadalmak, mind a semmisségi és megvonási okok szempontjából, mind a rendes oltalmi idő szempontjából egymástól függetlenek.”

⁷ Article 6 [Exhaustion] (TRIPS 1994)

„For the purposes of dispute settlement under this Agreement, subject to the provisions of Articles 3 and 4 nothing in this Agreement shall be used to address the issue of the exhaustion of intellectual property rights.”

érintett országban olyan termék jelenik meg a piacon, amely nem a gyártó által az adott országban való forgalmazásra kiválasztott disztribútortól származik, hanem egy másik ország disztribútorától, azaz a párhuzamosan importált termék megkülönböztető ismérve az, hogy a gyártó eredetileg nem oda szánta.⁸

A párhuzamos importot szokás ún. „szürkeimportnak” is nevezni, azonban ahogy arra az Angol Szabadalmi Bíróság a *Deltamethrin*-döntésben⁹ rámutatott, a párhuzamosan importált termékek – a hamisítványokkal ellentétben – jogszerűen kerültek gyártásra és forgalomba hozatalra, semmi „szürke” nincs bennük, jóllehet az értékesítési csatorna különbözik a gyártó, illetve a forgalmazó által működtetett értékesítési csatornától.

Jelen dolgozatnak nem tárgya a párhuzamos import jelenségének közgazdasági-jogpolitikai értékelése, azonban megjegyzendő, hogy mind a mai napig heves viták tárgya, hogy vajon a párhuzamos import szolgálja-e a határok felszámolásával a hatékony verseny kialakulását és így a fogyasztói jólétet, avagy pusztán a párhuzamos importtal foglalkozó vállalkozások élveznek belőle – lényeges hozzáadott érték híján – extraprofitot. Ennek érzékeltetésére az alábbiakban Dömötörfy Borbála Tündének a Gazdasági Versenyhivatal által kiadott Versenytükör c. folyóiratban megjelent tanulmányából¹⁰ („Dömötörfy-tanulmány”) idézünk:

„Hozzá kell tenni, hogy a párhuzamos kereskedelem megítélése a közgazdászok által is kettős: az ugyanis csökkenti a közkiadásokat mind az importáló, mind pedig az exportáló országban, miközben a kibocsátás végső soron változatlan marad.

A párhuzamos kereskedelem megengedése akár nagyon kedvezőtlen is lehet össztársadalmi szempontból, ha ez arra indítja a monopolistát, hogy például az alacsonyabb jövedelmű területeken beszüntesse az értékesítést, vagy ha a szegényebb területek kárára a gazdagabbak járnak jól.

Másik példa a nagy gyógyszeripari vállalkozások gyakori érvelése, mely szerint a verseny ezen formája aláássa az innovációs képességüket-hajlandóságukat, s ezáltal komoly károkat okoz az európai gyógyszeripar versenyképességének, ami hosszú távon kifejezetten káros a fogyasztói jólét szempontjából. Kérdéses azonban, hogy a profitbeli csökkenés egyenes következménye lenne a csökkenés az innovációs hajlandóságban, lévén ez utóbbi önmagában nem az elért profit függvénye. Nem szabad megfeledkezni például a versenynek az innovációt serkentő hatásáról sem ugyanis, s bár tény, hogy a párhuzamos kereskedők egyfajta márkán belüli versenyt generálnak csupán, de az innovatív gyógyszergyártók továbbra is versenyeznek egymással, valamint tetten érhető a területen a generikus verseny szorítása is. Épp emiatt ahhoz, hogy visszaszorítsa az innovációs hajlandóságot, a párhuzamos ke-

⁸ „The distinguishing feature of parallel trade is that the manufacturer did not intend those particular goods to end up in the second country.” (Christopher Stothers: *Parallel Trade in Europe*. Intellectual Property, Competition and Regulatory Law. Hart Publishing, 2007, p. 2.)

⁹ Roussel Uclaf v. Hockley International, R.P.C. 441 (1996).

¹⁰ Dömötörfy Borbála Tünde: Árdiszkrimináció és párhuzamos kereskedelem a gyógyszeriparban: innovatív iparágak versenyjogi megítélése. Versenytükör, 2012. 2. sz.

reskedelemnek nagyon jelentős szintű profitcsökkenést kellene előidéznie. Mindemellett az állami hatóságoknak is érdekük az innováció fenntartása ...”

Az mindenesetre leszögezhető, hogy a párhuzamos importnak jogi szempontból a regionális, illetve a nemzetközi jogkimerülés ad teret: míg nemzeti jogkimerülés esetén a belföldi jogosultnak nem kell attól tartania, hogy külföldről behozzák a terméket, hiszen ő döntheti el, hogy az adott országban forgalomba hozza-e a terméket, illetve a külföldi disztribútoroknak milyen feltételekkel ad forgalmazási jogot, addig a nemzetközi, illetve regionális jogkimerülés esetén a jogosult jogai kimerülnek azáltal, hogy a terméket a behozatali országon kívül bárhol, avagy az azonos régióba tartozó országban forgalomba hozta, így ezen országokból harmadik személyek az érintett (behozatali) országba elvben szabadon behozhatják a terméket.

Látható, hogy párhuzamos import esetén a „hivatalos”, és a párhuzamosan importáló disztribútorok között ún. intra-brand, azaz „márkán belüli” versenyhelyzet alakul ki.

A JOGKIMERÜLÉS A KÖZÖSSÉGI JOGBAN

A közösségi elsődleges és másodlagos joganyag rendelkezései, a Bíróság ítéletei

Mint ismeretes, a közösségi jog elsődleges joganyagában az áruk szabad mozgásáról és a tagállamok közötti mennyiségi korlátozások tilalmáról szóló rendelkezések a kezdetek óta szerepeltek,¹¹ azonban a szellemi alkotásokra, illetve az iparjogvédelemre vonatkozó szabályok a közösségi jog fősodrába akkor kerültek, amikor a piaci szereplők magatartása folytán is egyértelművé vált: az egyes tagállami jogrendszerek alapján fennálló nemzeti oltalmakkal hatékonyan fel lehet osztani a határoktól mentesnek szánt közös (belső) piacot.

Megjegyzendő, hogy a „közösségi jogkimerülés” helyett helyesebb lenne az „EGT-jogkimerülés” kifejezést használni, ugyanis az Európai Gazdasági Térségről szóló megállapodás 11–13. cikke az uniós joggal gyakorlatilag azonos szabályozást tartalmaz, és az

¹¹ Az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés („EUMSZ”) ma hatályos cikkei szerint (a korábbi szerződések ezzel gyakorlatilag mindenben megegyező szabályozást tartalmaztak):

EUMSZ 34. cikk

„A tagállamok között tilos a behozatalra vonatkozó minden mennyiségi korlátozás és azzal azonos hatású intézkedés.”

EUMSZ 35. cikk

„A tagállamok között tilos a kivitelre vonatkozó minden mennyiségi korlátozás és azzal azonos hatású intézkedés.”

EUMSZ 36. cikk

„A 34. és 35. cikk rendelkezései nem zárják ki a behozatalra, a kivitelre vagy a tranzitárakra vonatkozó olyan tilalmakat vagy korlátozásokat, amelyeket a közérköls, a közrend, a közbiztonság, az emberek, az állatok és növények egészségének és életének védelme, a művészi, történelmi vagy régészeti értéket képviselő nemzeti kincsek védelme vagy az ipari és kereskedelmi tulajdon védelme indokol. Ezek a tilalmak és korlátozások azonban nem lehetnek önkényes megkülönböztetés vagy a tagállamok közötti kereskedelem rejtett korlátozásának eszközei.”

EU-tagállamok (automatikusan) a megállapodás részeseivé is válnak. A továbbiakban a közösségi jogkimerülés alatt ezt a bővebb hatályú jogkimerülést értjük.

A fenti érdekkonfliktus feloldásában a döntő szerepet az Európai Unió Bírósága játszotta.

A párhuzamos import kizárásának tilalmát az Európai Unió Bírósága 1970-ben, a *Deutsche Grammophon GmbH v. Metro-SB-Grossmarkte GmbH*-ügyben¹² mondta ki először: elismerte, hogy a szellemi tulajdon-jogok fennállását („existence”) a közösségi jogrend nem érinti, azonban gyakorlásuk („exercise”) az áruk szabad áramlása biztosítása érdekében korlátozható; a Bíróság a szellemi tulajdon-jogok „sajátos tárgya” („specific subject matter”) gondolati konstrukciójának megalkotásával kinyilvánította, hogy az áruk szabad áramlása kizárólag ezen sajátos tárgyra tekintettel korlátozható, azonban a szellemi tulajdon-jogok gyakorlása nem vezethet a közös (belső) piac felosztásához.

A fenti gondolatmenet folytatásaként 1974-ben a *Centrafarm*-ügyben¹³ az Európai Unió Bírósága a (szabadalmi) jogkimerülés alapelveit fektette le: „... amennyiben a termék forgalomba hozatala jogszerűen, személyesen a szabadalmi jogosult által vagy hozzájárulásával ment végbe abban a tagállamban, ahonnan a behozatal történt”,¹⁴ a szabadalmas többé nem gyakorolhatja kizárólagos jogát annak érdekében, hogy megakadályozza a szabadalmazott áru szabad áramlását a közös piacon.

Látható, hogy a jogkimerülés szempontjából a tagállamok egy közös (belső) piacot képeznek: amennyiben a forgalomba hozatal a jogosult által vagy hozzájárulásával bármely tagállamban megtörtént, úgy a jogosult az Unió (EGT-n) belül – főszabályként – többé nem gyakorolhatja kizárólagos jogait. Természetesen amennyiben a termék az Unió (EGT-n) kívülről érkezik, úgy a közösségi jogi jogkimerülés nem kerül szóba.

A jogkimerülés szabályait a fenti ítéleteket követően a közösségi másodlagos joganyag kodifikálta, a védjegy jog terén a „rég” védjegyről¹⁵ is tartalmazta, a jelenleg hatályos védjegyről¹⁶ pedig a 7. cikkében a következőképpen rendelkezik:

„ [A védjegyváltalom kimerülése]

(1) A védjegyváltalom alapján a jogosult nem tilthatja meg a védjegy használatát olyan árukkal kapcsolatban, amelyeket ezzel a védjeggyel ő hozott forgalomba, vagy amelyeket kifejezett hozzájárulásával hoztak forgalomba a Közösségben.

(2) Az (1) bekezdés nem alkalmazható, ha a jogosultnak jogos érdeke fűződik ahhoz, hogy az áruk további forgalmazását ellenezze, különösen, ha az áru állagát, állapotát – a forgalomba hozatalt követően – megváltoztatták, illetve károsították.”

¹² 78/70 Deutsche Grammophon GmbH v. Metro-SB-Grossmarkte GmbH & Co KG (1971).

¹³ 15/74 Centrafarm BV and de Peijper v. Sterling Drug Inc. (1974).

¹⁴ „...where the product has been put onto the market in a legal manner, by the patentee himself or with his consent, in the Member State from which it has been imported” – I. Centrafarm-ítélet, 11. bekezdés.

¹⁵ A Tanács 1988. december 21-i 89/104/EGK első irányelve a védjegyekre vonatkozó tagállami jogszabályok közelítéséről.

¹⁶ Az Európai Parlament és a Tanács 2008/95/EK irányelve (2008. október 22.) a védjegyekre vonatkozó tagállami jogszabályok közelítéséről.

(Megjegyzendő, hogy a fentihez hasonló rendelkezések például a formatervezési minták-ról szóló irányelvben¹⁷ is szerepelnek, de tekintettel a jelen dolgozat gyógyszeripari szempontjára, formatervezésiminta-oltalmi kérdéseket mélyebben nem érintünk.)

A szabadalmi jog terén pedig jelenleg az egységes hatályú európai szabadalommal kapcsolatos „alaprendelet”¹⁸ 6. cikke a következőképpen rendelkezik:

*„[Az egységes hatályú európai szabadalom által biztosított joghatások kimerülése]
Az egységes hatályú európai szabadalom által biztosított jogok nem terjednek ki az érintett szabadalom tárgyát képező termékkel kapcsolatos olyan tevékenységekre, amelyeket azt követően végeznek azon részt vevő tagállamokban, amelyekben az érintett szabadalom egységes hatállyal bír, hogy a szóban forgó terméket a szabadalom jogosultja vagy annak hozzájárulásával más az Unióban forgalomba hozta, kivéve, ha a szabadalom jogosultja az adott termék további forgalmazását jogos indok alapján ellenezheti.”*

Joggal vetődik fel a kérdés, hogy ha sem a PUE, sem a TRIPS-megállapodás nem korlátozza a tagállamokat abban, hogy a jogkimerülés formáját (nemzeti/regionális/nemzetközi) megválasszák, és a közösségi jog a regionális jogkimerülésről rendelkezik, akkor egy tagállam dönthet-e úgy, hogy a közösségi jogkimerülést mintegy kiterjesztve, nemzetközi jogkimerülést foglal jogszabályaiba.

A kérdést az Európai Unió Bírósága a *Silhouette-ügy*¹⁹ kapcsán vizsgálta, és a következőket mondta ki: a tagállamok nem jogosultak úgy dönteni, hogy nemzetközi jogkimerülést foglalnak jogszabályaikba – elképzelhetetlen ugyanis, hogy az egyik tagállamban a jogosult megakadályozhatná harmadik országból érkező termékek behozatalát (ahol nincs nemzetközi jogkimerülés), míg a másik tagállam jogrendszere alapján ugyanezt nem tehetné meg (ahol van nemzetközi jogkimerülés).

A fentiekkel összhangban védjegy törvényünk²⁰ és a találmányok szabadalmi oltalmáról szóló törvényünk²¹ is tartalmazza a közösségi jogi jogkimerülés intézményét, védjegyek esetében az irányelvvel gyakorlatilag szó szerint megegyezően, szabadalmak esetében pedig az Szt. 20. §-ában, az alábbi megszövegezéssel:

„A szabadalmi oltalomból eredő kizárólagos hasznosítási jog nem terjed ki a szabadalmas által vagy az ő kifejezett hozzájárulásával az Európai Gazdasági Térségben forgalomba hozott termékkel kapcsolatos további cselekményekre, kivéve,

¹⁷ Az Európai Parlament és a Tanács 98/71/EK irányelve (1998. október 13.) a formatervezési minták oltalmáról; l. különösen a 15. cikkét.

¹⁸ Az Európai Parlament és a Tanács 1257/2012/EU rendelete (2012. december 17.) az egységes szabadalmi oltalom létrehozásának területén megvalósítandó megerősített együttműködés végrehajtásáról.

¹⁹ C-355/96 *Silhouette International Schmied GmbH & Co. KG v. Hartlauer Handelsgesellschaft mbH* (1998).

²⁰ A védjegyek és a földrajzi árujelzők oltalmáról szóló 1997. évi XI. törvény („Vt.”); l. különösen a 16. §-át.

²¹ A találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1995. évi XXXIII. törvény (Szt.).

ha a szabadalmasnak jogos érdeke fűződik ahhoz, hogy a termék további forgalmazását ellenezze.”

A továbbiakban a jogkimerülés fogalmának egyes lényeges elemeit vizsgáljuk meg alaposabban.

A „forgalomba hozatal” elem értelmezése

Mint látható, a jogkimerülés elvének központi eleme a „forgalomba hozatal” kifejezés.

(Megjegyzendő, hogy a „forgalomba hozatal” kifejezést az iparjogvédelmi tárgyú jogszabályokon kívül számos más jogterület jogszabályai alkalmazzák, így egyebek mellett a piacfelügyeletre, a termékfelelősségre, a gyógyszer-kereskedelemre vonatkozó jogszabályok, és természetesen minden egyes szabályozási környezetben más-más eleme bír jelentőséggel.)

Azonban iparjogvédelmi szempontból annak a megállapítása, hogy pontosan milyen aktus minősül forgalomba hozatalnak, még jogszabályba foglalt értelmező rendelkezések esetén sem egyszerű; a közösségi jogban az iparjogvédelmi szempontú forgalomba hozatal tartalma leginkább az eseti döntésekből ismerhető meg.

Amennyiben a forgalomba hozatal az adott áruk gyártó, illetve védjegyjogosult általi, közvetlenül az azonos (tag)államban tevékenységet folytató kiskereskedőknek, illetve fogyasztóknak történő eljuttatásával valósul meg, akkor a helyzet viszonylag egyszerűen kezelhető.

Azonban a gyakorlatban az értékesítés többszereplős vertikális láncolaton keresztül valósul meg, azaz a gyártó–nagykereskedő–kiskereskedő–fogyasztó modell szerint épül fel. Előre kérdés lehet, hogy a nagykereskedőnek történő értékesítés forgalmazásnak minősül-e. Továbbá amennyiben a láncolat egyes elemei különböző (tag)államokban működnek, illetve fejtik ki tevékenységüket, a válasz még kevésbé magától értetődő.

Egy termék adásvételének mint folyamatnak a témánk szempontjából jelentőséggel bíró egyes mozzanatai a gyakorlatban általában a következők:

- a gyártó eladásra felkínálja a terméket a nagykereskedő számára;
- a nagykereskedő megrendelést ad le, amellyel a felek között jogviszony keletkezik – számos esetben az adásvételre irányuló szerződések tartalmazzak a továbbértékesítéssel kapcsolatos megkötéseket;
- a felek megállapodása szerinti teljesítési helyre²² megtörténik a szállítás azzal, hogy ezt gyakran vámeljárással, illetve hatósági engedélyezési eljárás előzi meg;
- a termék megjelenik a piacon, azaz a kiskereskedők, illetve a fogyasztók számára ténylegesen elérhetővé válik;

²² Nemzetközi viszonylatban ezt ún. INCOTERMS szokványokra történő utalással, ún. fuvarparitással szokás megadni. Ezen fuvarparitások meghatározzák a teljesítés és kockázatátzállás helyét, továbbá a vámolási kötelezettség kötelezettjét és költségviselőjét, pl. DDP (INCOTERMS 2010) – „delivered, duty paid”.

– a piacon való megjelenést reklámtevékenység előzi meg, illetve kíséri azzal, hogy számos esetben ingyenesen „bemutatópéldányok” kerülnek a fogyasztók részére átadásra. Mindezek alapján kérdéses, hogy a termék mikor minősül forgalomba hozottnak – azaz szükséges-e például az, hogy a termék ténylegesen megjelenjen a piacon?

A fenti kérdések megválaszolásához a Bíróság vonatkozó döntéseit elemezzük az alábbiakban.

Behozatal, eladásra felkínálás, szerződéses kikötések érvényessége

A fenti kérdések megválaszolásához az Európai Unió Bírósága a *Peak Holding*-ügyben²³ adott lényeges szempontokat.

A tényállás szerint a Peak Holding cég a PEAK PERFORMANCE védjegy jogosultja, és az ezen védjeggyel ellátott ruházati cikkek gyártója. A cikkeket EGT-n kívül állították elő, és az EGT területére eladási céllal importálták.

A Factory Outlet társaság svédországi üzleteiben közvetlenül értékesítette az ezen védjeggyel ellátott ruházati cikkeket, amelyek azonban párhuzamos importból vagy újrabehozatalból származtak.

A kérdéses kollekciót a Factory Outlet mint megmaradt készletet vásárolta fel egy olyan kereskedőtől, amely ezen készletet közvetlenül a Peak Holdingtól vette olyan szerződéses kikötéssel, miszerint az árukészlet kizárólag Oroszországban és Szlovéniában hozható forgalomba, kivéve annak 5%-át, amely Franciaországban forgalmazható.

A svéd fórum előtt védjegybitorlás miatt indult ügyben az alábbi kérdések érkeztek az Európai Unió Bíróságához előzetes döntéshozatali eljárás keretében:²⁴

i) Az áruk forgalomba hozatalát jelenti-e az, ha a védjegyjogosult az árut: a) a közös piac területére importálta és vámkezeltette abból a célból, hogy ott azokat értékesítse b) a saját üzleteiben vagy társult vállalkozása üzleteiben eladásra kínálta fel, anélkül, hogy tényleges értékesítésre került volna sor? ii) Feltéve, hogy a védjegyjogosult az árut – a fenti alternatívák közül az egyiknek megfelelően – forgalomba hozta, és a védjegyjogát kimerülte – anélkül, hogy az áru eladására sor került volna –, megszakíthatja-e a védjegyjogosult a kimerülést azáltal, hogy az árutat visszaszállítja a raktárba? iii) Az áruk forgalomba hozatalát jelenti-e, ha a védjegyjogosult azzal a feltétellel értékesítette a belső piacon az árutat valamely másik társaságnak, hogy ez utóbbi a közös piac területén nem értékesítheti tovább az árut? iv) Jelentősége van-e a iii) kérdés megválaszolása szempontjából annak, hogy az árutétel eladásakor a védjegyjogosult megengedi, hogy a vevő az árutételbe tartozó áruk csekély részét a közös piac területén belül értékesítse tovább, azonban konkrétan nem jelöli meg azokat az árutat, amelyekre az engedély kiterjed?

²³ C-16/03 *Peak Holding v. Axolin-Elinor* (2004).

²⁴ L. a fenti ügyben hozott ítélet 21. pontját.

A Bíróság az egyes kérdések tekintetében – sorrendben – a következőket válaszolta:

i) „A védjeggyel ellátott terméket nem lehet az EGT területén belül forgalomba hozott terméknek tekinteni, ha a védjegyjogosult eladási szándékkal importálta őket az EGT területére, illetve ha az EGT területén belül – saját vagy társult vállalkozások boltjaiban – eladásra kínálta a fogyasztóknak, csak nem sikerült eladnia őket.”²⁵

ii) A Bíróság e kérdésre nem adott választ, tekintettel arra, hogy értelmezése szerint a kérdést csak arra az esetre tették fel, ha az i) kérdésre igenlő válasz születne.

iii) A harmadik kérdés kapcsán a Bíróságnak lényegében azt kellett eldöntenie, hogy egy szerződéses kikötés megakadályozhatja-e a jogkimerülést, azaz lehet-e abszolút, harmadik felekre kiterjedő hatálya. Ezzel kapcsolatban a Bíróság úgy foglalt állást, miszerint „Az első kérdésre adott válaszból következik, hogy az alapügy körülményeihez hasonló körülmények között a védjegyjogosult által az EGT területén belül történt forgalomba hozatal feltétele az, hogy a védjegyjogosult az EGT területén belül eladja a terméket. Az ilyen eladás esetén az Irányelv 7. cikkének (1) bekezdése nem írja elő, hogy a védjegyjogosult jóváhagyja a termékeknek az EGT területén belüli további kereskedelmét. A jogkimerülés pusztán a védjegyjogosult által az EGT területén belüli forgalomba hozatal révén megvalósul. A termékek viszonteladási joga területi megszorításának az első forgalomba hozatalról szóló okiratban való esetleges kikötése csak az adott okirat szerződő feleire vonatkozik.”²⁶

iv) A Bíróság e kérdésre nem adott választ, tekintettel arra, hogy értelmezése szerint a kérdésre csak abban az esetben szükséges válaszolni, amennyiben egy szerződéses kikötés a jogkimerülést megakadályozná.

A vám eljárás alatt álló áruk megítélése, bizonyítási teher

A fenti ítélethez képest fél évvel később újabb előzetes döntéshozatali eljárásban kellett az Európai Unió Bíróságának a „forgalomba hozatal” tartalmát értelmezni, jöllehet a hangsúly ebben a – *Class International*-ügyként²⁷ ismert – esetben az áruk vámáru jellegén volt:

A SmithKline Beecham és a Beecham Group, amelyek a GlaxoSmithKline Csoport Egyesült Királyságban székhellyel rendelkező társaságai, egymástól függetlenül jogosultjai az AQUAFRESH védjegyeknek, amelyek közösségi és a Benelux Védjegyhatálynál lajstromozott védjegyek különösen fogkrémek vonatkozásában.

2002 februárjában a Class International egy szállítótartályt léptetett be Rotterdamban keresztül a Közösség területére, amely a dél-afrikai Kapex International társaságtól vásárolt, AQUAFRESH védjeggyel ellátott fogkrémeket tartalmazott. Miután a Beecham értesült róla, hogy ezek a fogkrémek hamisítványok lehetnek, 2002. március 5-én kezdeményezték a szállítótartály lefoglalását.

²⁵ L. a fenti ügyben hozott ítélet 44. pontját.

²⁶ L. a fenti ügyben hozott ítélet 51–55. pontját.

²⁷ C-405/03 *Class International BV v. Colgate Palmolive Company and Others* (2005).

Egy 2002 áprilisában végrehajtott vizsgálat eredményeként kiderült, hogy a lefoglalt áruk eredeti termékek, és nem hamisítványok.

Az előzetes döntéshozatali eljárásban kérdéseket előterjesztő holland bíróság szerint a fő kérdés az, hogy az eredeti áruknak valamely vámraktárban való időszakos tárolása a vám-eljárás alatt, illetve ezeknek az áruknak a továbbítása az EGT területén kívüli országokba vajon védjegyhasználatnak minősül-e.

Az ügy abból a szempontból is jelentős, hogy a bizonyítási teherrel kapcsolatban is egyértelmű iránymutatásra volt szükség, ugyanis a holland bíróság, sőt, az észrevételt tevő Bizottság szerint a védjegyekre vonatkozó közösségi joganyag e kérdésben kifejezett rendelkezéseket nem tartalmaz, továbbá a Class International arra hivatkozott hogy a védjegyjogosultnak bizonyítania kell a tényeket, amikor azt állítja, hogy a felkínálás vagy az eladás jogellenes cselekmény, a Beecham pedig előadta, hogy a védjegyjogosultnak csak a védjegy sérelmét kell bizonyítania. (Ehhez pedig azt kell bizonyítania, hogy ő a védjegy jogosultja, hogy az áruk a Közösségen kívülről származnak, és hogy azokat beléptették a Közösség területére. Annak a gazdasági szereplőnek pedig, aki állítólag megsértette a védjegyet, vagy azt kell bizonyítania, hogy megkapta a védjegyjogosult beleegyezését, vagy azt, hogy nem használta a védjegyet gazdasági tevékenysége körében, és ettől a jövőben sem kell tartani.)

Az Európai Unió Bírósága a következő válaszokat adta:

„[Egy] védjegyjogosult nem akadályozhatja meg a külső árutovábbítási eljárás vagy a vámraktározási eljárás során az ezzel a védjeggyel ellátott olyan eredeti termékek Közösségbe való beléptetését, amelyeket korábban nem ő hozott vagy nem az ő beleegyezésével hoztak forgalomba a Közösségben.

A védjegyjogosult nem teheti függővé a szóban forgó áruk külső árutovábbítási vagy vámraktározási eljárás alá vonását attól, hogy a Közösségbe történő beléptetésükkor – adott esetben adásvételi szerződéssel – meghatároztak-e már egy harmadik országot végső célállomásként.

A védjegyjogosult [ugyanakkor] megakadályozhatja az ilyen áruk felkínálását vagy eladását, ha az szükségszerűen kapcsolódik a védjeggyel ellátott áru Közösségben történő forgalomba hozatalához.

... a védjegyjogosultat terheli azoknak a körülményeknek a bizonyítása, amelyek alapján gyakorolható a [jogosultat megillető] tilalmi jog, ennek során vagy a védjeggyel ellátott nem közösségi áruk szabad forgalomba bocsátását, vagy a felkínálásukat, illetve eladásukat kell bizonyítania, ha az szükségszerűen kapcsolódik az áruk Közösségben történő forgalomba hozatalához.”²⁸

Látható a fentiekből, hogy az Európai Unió Bírósága egyértelműen kizárta a nemzetközi jogkimerülés alkalmazhatóságát.

²⁸ L. a fenti ügyben hozott ítélet rendelkező részét.

Az ezen ítéletben foglaltakat erősítette meg a Bíróság az ún. *Canon v. IPN Bulgaria*-ügyben.²⁹

Eljárásjogi érdekessége az ügynek, hogy az előzetes döntéshozatali kérelmet előterjesztő Szófia Városi Bíróság konfrontálódott saját legfelsőbb bírósági fórumával, ugyanis a bolgár legfelsőbb bíróság állásfoglalása szerint egy EGT-n kívüli államból a védjegyjogosult engedélye nélküli behozattal kapcsolatban védjegybitorlás csak akkor fordulhatna elő, ha a szóban forgó termék hamisítvány lenne.

A Szófia Városi Bíróság mint alacsonyabb szintű bírói fórum nem tehetett mást, mint-hogy a kérdésben előzetes döntéshozatali kérelmet terjesztett elő egy – a korábbi közösségi ítélkezési gyakorlat alapján – *acte claire* ügyben.³⁰

A tényállás szerint egy kínai cég eredeti, CANON márkájú tintapatronokat szállított – az EU-csatlakozást követően – Bulgáriába, ahol azokat a burgaszi kikötőben a bolgár hatóságok lefoglalták. A rakomány címzettje az IPN Bulgaria volt.

A védjegybitorlási perben az alperes azzal védekezett, hogy a termékeket Szerbiába kívánta továbbszállítani, azaz nem kívánta az EGT területén forgalomba hozni.

Az ügyben az Európai Unió Bírósága – éppen a fenti ügyekben kialakult ítélkezési gyakorlatot követve – végzésével³¹ a következőképpen határozott:

„A védjegyjogosult az EGT területére fizikailag beléptetett, azonban szabad forgalomba még nem bocsátott áru tekintetében ugyanakkor a 89/104 irányelv 5. cikkének (1) bekezdése és 5. cikke (3) bekezdésének b) pontja alapján eredményesen hivatkozhat kizárólagos jogainak megsértésére, amennyiben megállapítást nyer, hogy a fent említett árukat eladták vagy eladásra felkínálták oly módon, hogy ahhoz szükségszerűen kapcsolódik az EGT-n belüli forgalomba hozataluk (a fent hivatkozott *Class International*-ügyben hozott ítélet 58. pontja). Ezeket az elveket alkalmazva a kérdést előterjesztő bíróság feladata meggyőződni arról, hogy az IPN Bulgaria az alapügyben szereplő áruk EGT-n belüli forgalomba hozatalára készül, vagy pedig ezeket az árukat olyan más gazdasági szereplőnek kínálja fel vagy adja el, aki ezeket mindenképpen forgalomba fogja hozni az EGT-n belül (analógia útján lásd a fent hivatkozott *Class International*-ügyben hozott ítélet 60. pontját).³²

Mindezekre tekintettel:

²⁹ C-449/09 Canon Kabushiki Kaisha v. IPN Bulgaria OOD (2010).

³⁰ Az ügy kritikai ismertetését l. különösen: dr. Vida Sándor: Védjegyes importáru forgalmazásának megelőzése – az Európai Bíróság határozata. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 6. (116.) évf. 3. sz., 2011. június.

³¹ Szintén eljárásjogi érdekesség, hogy az eljárási szabályzat 104. cikke 3. §-ának első albekezdése értelmében amennyiben a Bíróság elé előzetes döntéshozatalra terjesztett kérdésre a válasz egyértelműen levezethető az ítélkezési gyakorlatból, a Bíróság – a főtanácsnok meghallgatását követően – bármikor határozhat indokolt végzéssel, amelyben utal a vonatkozó ítélkezési gyakorlatra.

³² L. a fenti ügyben hozott végzés 19–20. pontját.

„A fenti ítélkezési gyakorlatból az következik, hogy abban az esetben, ha a kérdést előterjesztő bíróság a [jelen végzés 20. pontjában említett] ténybeli vizsgálatot követően megállapítja, hogy az IPN Bulgaria az alapügyben szereplő áruk EGT-n belüli forgalomba hozatalára készül, vagy pedig ezeket az árukat olyan más gazdasági szereplőnek kínálja fel vagy adja el, aki ezeket mindenképpen forgalomba fogja hozni az EGT-n belül, az alapügyben nem vitatott tényekre tekintettel ebből a megállapításból az következik, hogy eredeti áruknak az EGT-n belüli első, a védjegyjogosult hozzájárulása nélkül történő forgalomba hozataláról van szó, és alkalmazni kell azt az ítélkezési gyakorlatot, miszerint a fent említett jogosult felléphet e forgalomba hozatallal szemben.

A fentiekre tekintettel a feltett kérdésre azt a választ kell adni, hogy a 89/104 irányelv 5. cikkét úgy kell értelmezni, hogy a védjegyjogosult felléphet az e védjeggyel ellátott eredeti áruk EGT-n belüli első, hozzájárulása nélkül történő forgalomba hozatalával szemben.”³³

Tranzitárúk

Jóllehet a fentiek alapján analógia útján következik a válasz, felmerülhet a kérdés, hogy a tranzitforgalom forgalomba hozatalnak minősül-e.

E körben a *Montex Holdings v. Diesel*-ügyben³⁴ született döntés ad egyértelmű választ – amint az a tényállásból kiderül, az ügynek magyar vonatkozása is volt.

A tényállás szerint a Montex farmernadrágokat gyártott oly módon, hogy a különféle anyagdarabokat az azokon szereplő megkülönböztető jelölésekkel együtt Lengyelországba exportálta vámzár alatti eljárás útján, ahol azokat összevarratta, és a kész nadrágokat Írországra szállította vissza. A Diesel ez utóbbi tagállam területén nem rendelkezett oltalommal a megjelölésre vonatkozóan.

2000. december 31-én a német vámhivatal visszatartotta azt a Montexnek címzett szállítmányt, amely 5076 darab DIESEL megnevezést viselő női nadrágból állt, amit egy magyarországi szállítócégnek kellett volna kamionnal leszállítania a lengyel gyárból a német területen áthaladva. A nadrágokat megszakítás nélküli árutovábbítás útján kellett volna szállítani a lengyel vámhivataltól a dublini vámhivatalig, és azokat az esetleges lopások ellen vámzárral biztosították az árutovábbítás alatt a lengyel hatóság által a szállítóeszközön elhelyezett vámzár révén.

A Diesel úgy vélte, hogy az említett árutovábbítás az ő szóban forgó védjegyjogainak a megsértését képezi azon veszély miatt, hogy az áruk az árutovábbítással érintett tagállamnak a piacára kerülhetnek.

Az Európai Unió Bírósága – ismét csak a *Class International*-ügyben lefektetett elvekre hivatkozással – a következőképpen rendelkezett:

³³ L. a fenti ügyben hozott végzés 25–26. pontját.

³⁴ C-281/05 *Montex Holdings Ltd. v. Diesel SpA* (2006).

„A védjegyekre vonatkozó tagállami jogszabályok közelítéséről szóló, 1988. december 21-i 89/104/EGK első tanácsi irányelv 5. cikkének (1) és (3) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy a védjegyjogosult nem tilthatja meg a védjegyet viselő és külső árutovábbítási eljárás alá vont olyan áruk továbbítását abban a tagállamban, ahol e védjegy oltalom alatt áll [jelen esetben a Német Szövetségi Köztársaságban], amelyek végállomása egy másik olyan tagállamban [jelen esetben Írországban] van, ahol nem áll fenn az oltalom, hacsak e termékek olyan cselekmény tárgyát nem képezik, amelyet harmadik fél végez, és amelynek során azokat olyan külső árutovábbítás alá vonják, ami szükségszerűen maga után vonja azok forgalomba helyezését az említett árutovábbítási tagállamban.

*E tekintetben nincs jelentősége annak, hogy a valamely tagállamba szánt áru társult államból vagy más harmadik államból származik-e, illetve, hogy azt a származási országban jogszerűen vagy az említett országban a védjegyjogosult érvényben lévő jogának megsértésével gyártották-e.*³⁵

Hangsúlyozandó, hogy a tényállás eredeti termékeket tartalmazott. Amennyiben hamisított termékekről lenne szó, a tranzitáru megítélése merőben eltérő megítélés alá esne.³⁶

Termékminták

Kereskedelmi ügyletek során gyakori, hogy a gyártó, illetve a nagykereskedő kereskedelempolitikai megfontolásokból termékmintát bocsát a viszonteladók, illetve a fogyasztók részére. Ezekben az esetekben mindaddig nem szokott érdeksérelem fellépni, amíg az ilyen termékek nem kerülnek kereskedelmi forgalomba.

A kérdés gyógyszeripari szempontból is jelentős, hiszen mind az ingyenes termékminták orvoslátogatók általi nyújtása, mind a karitatív célú gyógyszer-adományozás élő gyakorlat, és a vonatkozó miniszteri rendelet³⁷ alapján az áruk ingyenáru mivoltát kötelezően fel is kell tüntetni a termékeken.

Kérdés, hogy amennyiben az ilyen termékek mégis kereskedelmi forgalomba kerülnek, úgy az ellenérték nélküli átruházás vajon forgalomba hozatalnak minősül-e, és így bekövetkezik-e a jogkimerülés.

A Bíróság a *L’Oreal/eBay*-ügyben³⁸ egyebek mellett erre vonatkozóan is egyértelmű állásfoglalást adott.

³⁵ L. a fenti ügyben hozott ítélet rendelkező részét

³⁶ L. különösen: dr. Vida Sándor: Lefoglalható-e a hamisított tranzitáru? Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 7. (117.) évf. 3. sz., 2012. június.

³⁷ L. az emberi felhasználásra kerülő gyógyszer, illetve gyógyászati segédeszköz ismertetésére, az ismeretetői tevékenységet végző személyek nyilvántartására, és a gyógyszerrel, gyógyászati segédeszközzel kapcsolatos, fogyasztókkal szembeni kereskedelmi gyakorlatra vonatkozó részletes szabályokról szóló 3/2009. (II. 25.) EüM rendelet 7. § (6) bekezdését és 9. § (4) bekezdését.

³⁸ C-324/09 L’Oréal SA és társai v. eBay International AG és társai (2011).

A tényállás szerint az alperes természetes személyek olyan bemutatásra szolgáló termékeket és árumintákat is kínáltak fel eladásra a *www.ebay.co.uk* internetes oldalon, amelyekkel a L'Oréal ingyenesen látta el szerződéses forgalmazóit; ezen termékminták legtöbbször feltüntetésre került, hogy „bemutató példány” vagy „Kereskedelmi forgalomba nem hozható”.

A kérdést előterjesztő bíróság lényegében arra kívánt választ kapni, hogy a valamely védjeggyel ellátott, a vásárlók részére a szerződéses értékesítési pontokon történő bemutatásra szolgáló termékeknek, illetve az e védjegyet feltüntető üvegeknek – amelyekből kis mennyiségek vehetők a vásárlók számára adott ingyenes árumintaként – a védjegyjogosult által történő szolgáltatása a 89/104 irányelv és a 40/94 rendelet értelmében vett forgalomba hozatalnak minősül-e. A Bíróság megállapítása szerint:

„...a valamely védjeggyel ellátott, a vásárlók részére a szerződéses értékesítési pontokon történő bemutatásra szolgáló termékeknek, illetve az e védjegyet feltüntető üvegeknek – amelyekből kis mennyiségek vehetők a vásárlók számára adott ingyenes árumintaként – az e védjegy jogosultja által történő szolgáltatása ellenkező bizonyíték hiányában a 89/104 irányelv és a 40/94 rendelet értelmében nem minősül forgalomba hozatalnak.”³⁹

Fontos hangsúlyozni, hogy a forgalomba hozatallal kapcsolatban az ellenbizonyítás megengedett, azaz amennyiben a fenti figyelmeztető szöveg szerepel is a termékeken, lényegében egy megdönthető vélelemmel állunk szemben.

A „jogosult által vagy hozzájárulásával” fordulat értelmezése

Amennyiben a fentiek alapján eldönthető, hogy az adott termék forgalomba hozott terméknek minősül-e, a jogkimerülés megállapításának vizsgálatakor második kérdésként az adódik, hogy vajon az a jogosult által vagy hozzájárulásával történt-e.

A hozzájárulás tartalma, hallgatólagos vagy kifejezett mivolta

Amint az a fent idézett *Deutsche Grammophon*-ügyben világossá vált, a hozzájárulásnak a forgalomba hozatalhoz kell kapcsolódnia; az, hogy a jogosult a tagállamokon belüli párhuzamos importhoz nem járul hozzá, közömbös.

Továbbá ahogyan azt a Bíróság a *Sebago*-ügyben⁴⁰ kifejezte, a hozzájárulásnak az adott termékekre, illetve azok gyűjtőcsomagolás szerinti mennyiségi egységeire kell vonatkoznia, az nem megfelelő védekezés, hogy a jogosult a szóban forgó termékekkel mindenben azonos termékeket már forgalomba hozott.

³⁹ L. a fenti ítélet 68–73. pontját.

⁴⁰ C-173/98 *Sebago Inc. and Ancienne Maison Dubois et Fils SA v. GB-Unic SA* (1999).

Azt, hogy elvben mit lehet a jogosult hozzájárulásával forgalomba hozottnak tekinteni, a Bíróság az *Ideal Standard*-ügyben⁴¹ foglalta össze: amennyiben a behozatali, illetve a kiviteli országban a védjegyek jogosultjai nem azonos személyek, a jogkimerülés akkor állapítható meg, amikor közöttük valamilyen módon gazdasági kapcsolat mutatható ki; így különösen anya-, leány-, illetve testvérvállalatok, használati szerződés áll fenn a felek között, avagy a forgalomba hozatal „exclusive distributor” által történik.⁴²

Ismeretelméleti megfontolásokat mellőzve kijelenthető, hogy a hozzájárulás elvben lehet kifejezett vagy hallgatólagos, és ennek kötelemlketkeztető tényként való felfogása jogi kultúránként eltérő – közsímert, hogy a kontinentális jogrendszerekben a hallgatásból csak kivételes esetben származik köteleml, míg az angolszász jogrendszerekben a vélelmezett vagy hallgatólagos hozzájárulás lényegesen szélesebb körben bír ilyen jelentőséggel.⁴³

A nagy hatású, *Davidoff és Levi Strauss*-ügyben⁴⁴ hozott ítéletben a Bíróság a következőképp foglalt állást – a tényállás szerint az alperesek EGT-n kívüli államokból hoztak be védjeggyel ellátott árukat az Egyesült Királyságba, bizonyos esetekben a jogosultak szerződésükben kikötötték, hogy a termékek kizárólag EGT-n kívül forgalmazhatóak, bizonyos esetekben nem. A döntés lényeges elemei a következők:

„... e védjeggyel ellátott áruk Európai Gazdasági Térségben történő forgalomba hozatalához való védjegyjogosulti hozzájárulás lehet hallgatólagos, amikor az az Európai Gazdasági Térségen kívüli forgalomba hozatalt megelőzően, azzal egyidejűleg vagy azt követően fennálló olyan tényezőkből vagy körülményekből következik, ... hogy a jogosult lemondott azon jogáról, hogy fellépjen az Európai Gazdasági Térségben történő forgalomba hozatallal szemben.

Nem következhet hallgatólagos hozzájárulás:

- abból, hogy a védjegyjogosult nem közölte az EGT-n kívül forgalomba hozott áru minden további vevőjével, hogy ellenzi az EGT-n belüli forgalomba hozatalt;*
- abból, hogy az áruk nincsenek ellátva az EGT-ben történő forgalomba hozatal tilalmára vonatkozó jelzéssel;*
- abból a körülményből, hogy a védjegyjogosult a védjeggyel ellátott áruk tulajdonjogát anélkül ruházta át, hogy szerződéses tilalmat kötött volna ki, és hogy*

⁴¹ C-9/93 IHT Internationale Heiztechnik GmbH, Uwe Danziger v. Ideal-Standard GmbH, Wabco Standard GmbH (1994).

⁴² „[The exhaustion of rights] applies where the owner of the trade mark in the exporting State are the same or where, even if they are separate persons, they are economically linked. A number of situations are covered: products put into circulation by the same undertaking, by a licensee, by a parent company, by a subsidiary of the same group, or by an exclusive distributor.” L. a fenti ítélet 34. pontját.

⁴³ Azt, hogy a hallgatólagos, illetve vélelmezett hozzájárulás fogalmi konstrukciója milyen mélyen gyökerezik az angolszász (jogi) kultúrában, híven mutatja egyebek mellett John Locke „Two Treatises of Government”-jében (1689) kifejtett, „tacit consent”-ként ismert politikai filozófiája is.

⁴⁴ C-414/99-C-416/99. sz. egyesített ügyek Zino Davidoff SA v. A & G Imports Ltd; Levi Strauss & Co., Levi Strauss (UK) Ltd v. Tesco Stores Ltd, Tesco plc; Levi Strauss & Co., Levi Strauss (UK) Ltd v. Costco Wholesale UK Ltd (2001).

a szerződésre alkalmazandó jog szerint az átruházott tulajdonjog – szerződéses tilalom hiányában – korlátlan továbbértékesítésre vonatkozó jogot foglal magában, vagy legalábbis arra vonatkozó jogot, hogy az árukat később az EGT-ben forgalmazni lehet.

A védjegyjogosult kizárólagos jogának kimerülését illetően nem releváns, hogy:

- a védjeggyel ellátott árukat importáló kereskedő nem bír tudomással arról, hogy a jogosult ellenzi azoknak az EGT-ben történő forgalomba hozatalát, illetve azoknak az e piacon a jogosított viszonteladókon kívüli más kereskedők általi forgalomba hozatalát, vagy hogy*
- a jogosított viszonteladók és nagykereskedők annak ellenére nem alkalmazták ezt a tilalmat átvevő szerződéses kikötést saját vásárlóikkal szemben, hogy a védjegyjogosult ezen ellenvetésről értesítette őket.”⁴⁵*

Vagyis a Bíróság úgy döntött, hogy nem minősül hallgatólagos hozzájárulásnak, hogy egyes esetekben kikötötték az EGT-n belüli forgalomba hozatal tilalmát, míg más szerződésekben nem.

Kikényszerített hozzájárulás

Amint az a *Hoechst v. Pharmon*-ügyben⁴⁶ lefektetésre került, a valamely tagállam nemzeti jogszabályai alapján megadott szabadalmi kényszerengedély nem minősül a jogosult részéről olyan hozzájárulásnak, amely jogkimerülést idézhetne elő.

Ezen jogelvet a *Merck v. Primecrown*-ügyben⁴⁷ hozott ítélet megerősítette azzal, hogy ilyen esetben a jogosult köteles bizonyítani, hogy a forgalomba hozatalra kényszerengedély útján került sor.

Ezen ügy jelentősége abban is áll, hogy a Bíróság nemcsak a kényszerengedélyes helyzetet vizsgálta, hanem az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdésekre tekintettel azt is, hogy amennyiben a hozzájárulást nem jogszabály „pótolja”, hanem a hozzájárulás megadása etikai megfontolásokból (pl. az ellátás biztonsága) vagy súlyos gazdasági nyomásgyakorlásból (pl. a tagállami egészségbiztosítók részéről) fakad, bekövetkezhet-e a jogkimerülés.

A Bíróság az ügy tényállására hivatkozva azt állapította meg, hogy az etikai megfontolásokból, illetve a gazdasági jellegű nyomásgyakorlásból megadott hozzájárulás a tisztán kereskedelmi alapon megadott hozzájárulástól nehezen különböztethető, illetve jellegadó

⁴⁵ L. a fenti ítélet rendelkező részét.

⁴⁶ C-19/84 *Pharmon BV v Hoechst AG* (1985).

⁴⁷ C-267/95 és C-268/95 egyesített ügyek *Merck & Co. Inc., Merck Sharp & Dohme Ltd and Merck Sharp & Dohme International Services BV v Primecrown Ltd, Ketan Himatlal Mehta, Bharat Himatlal Mehta and Necessity Supplies Ltd and Beecham Group plc v Europharm of Worthing Ltd.* (1996): „It follows that, where a patentee is legally bound under either national law or Community law to market his products in a Member State, he cannot be deemed, within the meaning of the ruling in *Merck*, to have given his consent to the marketing of the products concerned. He is therefore entitled to oppose importation and marketing of those products in the State where they are protected” – ítélet, 53. pont.

különbsége nehezen ragadható meg,⁴⁸ így az ezen okokból megtett forgalomba hozatal a jogkimerülés kapcsán nem jelent méltányolható körülményeket a jogosult javára.

A „common origin” elv és meghaladása

Számos esetben felmerül, hogy a kizárólagos jog jogosultja – akár állami beavatkozás, pl. kisajátítás, akár megállapodás útján – tagállamonként eltérő entitás lesz.

Ilyen esetben felmerül a kérdés, hogy a kizárólagos jogokból eredő jogosultságok – jelesül a forgalomba hozatalhoz való hozzájárulás – mennyiben gyakorolhatóak.

Speciális alesetet képeznek az I. és a II. világháborút követően jóvátétel jogcímén az antant, illetve a szövetséges hatalmak tagjaihoz került, legtöbbször német vállalkozások leányvállalatai. Akad példa arra, hogy ilyen esetben a német anyacég és a kiszakított, immár jogilag független anyavállalat megegyezik a védjegy- és a névhasználatról – ahogyan az a német Merck KGaA és a Merck&Co Inc. esetében történt⁴⁹ – azonban, amint az a HAG I és II ügyben történt, számos esetben jogvita keletkezik.

Az ún. „common origin” elv a HAG I-ügyben⁵⁰ került lefektetésre, amelynek tényállása szerint a német HAG AG belga leányvállalata háborús jóvátétel jogcímén jogilag függetlenedett tőle, és így előállt az a helyzet, hogy ugyanannak, illetve egymáshoz hasonló védjegyeknek Németországban és Belgiumban más-más volt a jogosultja; ezzel kapcsolatban a Bíróság egy rendkívül „integrációpárti” döntést hozott, miszerint az áruk szabad mozgásával ellentétes lenne, hogy a nemzeti jogszabályok egy tagállami védjegyjogosult vállalkozás számára megengedjék, hogy egy másik tagállamban a védett márkával azonos vagy azzal összetéveszthető, valaha azonos jogosulthoz tartozó („*having the same origin*”) védjeggyel jogszerűen ellátott hasonló termékek e tagállamból történő behozatala ellen tiltakozzon.

Megjegyzendő, hogy korabeli, 75/597-es számú véleményében⁵¹ maga a Bizottság is ezt a jogelvet támogatta arra való hivatkozással, hogy ennek hiányában a közös piac könnyen felosztható lenne azáltal, hogy egy tagállam tekintetében a kizárólagos jog (a szóban forgó véleményben szabadalom) átruházásra kerül egy, a jogosulttól független vállalkozásra.

⁴⁸ „Such considerations are, at any rate in the present context, difficult to apprehend and distinguish from commercial considerations. Such ethical obligations cannot, therefore, be the basis for derogating from the rule on free movement of goods laid down in Merck” – I. a fenti ítélet 53. pontját.

⁴⁹ A Merck KGaA darmstadti székhelyű gyógyszeripari céget 1668-ban alapította Friedrich Jakob Merck, majd 1891-ben George Merck leányvállalatot alapított az USA-ban Merck & Co Inc. néven. Az I. világháborút követően a Merck & Co Inc.-t háborús jóvátétel jogcímén konfiskálták, így a német anyacégtől jogilag függetlenné vált. A két cég a '30-as években megegyezett a névhasználatban, így az amerikai Merck az USA-t és Kanadát kivéve a világon MSD-ként van jelen, míg a német Merck az USA-ban és Kanadában EMD-ként. Úgy látszik azonban, hogy a békés egymás mellett élés során előfordulnak néha súrlódások: a felek a .merck gTLD-vel kapcsolatban a WIPO Arbitration and Mediation Center előtt kötöttek ki: <http://propertyintangible.com/2013/08/merck-vs-merck.html>.

⁵⁰ 192/73 Van Zuylen Frères v. HAG AG (1974).

⁵¹ Commission Opinion on the draft Convention for the European Patent for the common market 75/597 (1975).

Az ítélettel szemben kritikát megfogalmazók szerint ez esetben a védjegy egyik fő funkciója, nevezetesen a minőségjelző funkció került feláldozásra az európai integráció oltárán.

A HAG II-ügyben⁵² jött a „revans” – fordított tényállás mellett a Bíróság szerint:

„[A] meghatározó szempont a nemzeti jogszabályok által oltalmazott védjegy jogosultja részéről a tőle jogilag vagy gazdaságilag független vállalkozás által gyártott és forgalmazott hasonló termékeknek egy másik tagállamban azonos, vagy összetévesztésre alkalmas védjegy alatt történő forgalomba hozatalára vonatkozóan a beleegyezés hiánya.

Ilyen körülmények között a védjegy fő funkcióját veszélyeztetné, ha a védjegyjogosult nem gyakorolhatná a nemzeti jogszabályok által elismert azon jogát, hogy a saját védjegyével összetéveszthető megnevezéssel ellátott hasonló terméknek a behozatala ellen tiltakozzon, mivel ebben az esetben a fogyasztók a védjeggyel ellátott termék származását többé nem tudnák megállapítani, és a védjegyjogosult egy olyan termék rossz minőségéért lenne felelőssé tehető, amely neki egyáltalán nem róható fel. ...

A kisajátítástól kezdve és a közös származás ellenére mindkét védjegy – annak alkalmazási területén belül – egymástól függetlenül betöltötte a védjeggyel ellátott termékek származásának azonosságát garantáló funkcióját.

A fentiekből következően egy olyan helyzetben – amilyen a jelenlegi is –, ahol a védjegynek eredetileg egy jogosultja volt, és ahol az egyedüli jogosultság egy kisajátítás eredményeként megtört, valamennyi védjegyjogosult tiltakozhat a másik védjegyjogosulttól származó termékek azon tagállamba történő behozatala és ottani forgalomba hozatala ellen, ahol a védjegy őt illeti, amennyiben azonos vagy összetéveszthető védjeggyel ellátott hasonló termékekről van szó.”⁵³

A fent idézett *Ideal Standard*-ügyben pedig az is világossá vált, hogy a fenti szabályok nemcsak kisajátításra vonatkoznak, hanem a megállapodáson alapuló jogosultvátozásokra is; ezzel a „common origin”-elv a továbbiakban csupán jogtörténeti jelentőségűvé vált.

A „jogosult jogos érdeke” fordulat értelmezése

Ha felidézzük, hogy a közösségi jogfejlődés hajnalán a Bíróság miért és milyen indokolással adott „elsőbbséget” a mennyiségi korlátozásoktól és azzal azonos hatású intézkedésektől mentes belső piacnak a területiális alapú kizárólagos jogok gyakorlásával szemben, akkor emlékezhetünk, hogy az EUMSZ 36. cikke a következőképpen rendelkezik: „A 34. és 35. cikk rendelkezései nem zárják ki a behozatalra, a kiviteltre vagy a tranzitárakra vonatkozó olyan tilalmakat vagy korlátozásokat, amelyeket ... az ipari és kereskedelmi tulajdon védelme indokol.”

⁵² C-10/89 CNL-Sucal NV v. HAG AG (1990).

⁵³ L. a fenti ítélet 15–19. pontját.

A közösségi másodlagos joganyagban a jogalkotó kodifikálta azt az esetkört, amelyben nagyobb érdek fűződik ahhoz, hogy a jogosultak gyakorolhassák kizárólagos jogaikat, mint hogy az áruk szabadon áramolhassanak az egységes piacon, így szűk körű kivételeket engedve a jogkimerülés elve alól.

A 2008/95/EK irányelv 7. cikkének (2) bekezdése szerint:

„Az (1) bekezdés nem alkalmazható, ha a jogosultnak jogos érdeke fűződik ahhoz, hogy az áruk további forgalmazását ellenezze, különösen, ha az áru állapotát, állapotát – a forgalomba hozatalt követően – megváltoztatták, illetve károsították.”

Az UPP-alaprendelet (Unitary Patent Protection) 6. cikke szerint:

„Az egységes hatályú európai szabadalom által biztosított jogok nem terjednek ki az érintett szabadalom tárgyát képező termékkel kapcsolatos olyan tevékenységekre, amelyeket azt követően végeznek azon részt vevő tagállamokban, amelyekben az érintett szabadalom egységes hatállyal bír, hogy a szóban forgó terméket a szabadalom jogosultja vagy annak hozzájárulásával más az Unióban forgalomba hozta, kivéve, ha a szabadalom jogosultja az adott termék további forgalmazását jogos indok alapján ellenezheti.”

Az, hogy a jogosultaknak pontosan melyek ezek a jogalkotó által méltányolt érdekei, az Európai Unió Bíróságának vonatkozó ítéleteiből derül ki.

Luxusmárkák, szelektív forgalmazási rendszerek

Az egyik esetkör az, amelyben a Bíróság a jogosultaknak a luxusmárkák jó hírével és imázsépítésével összefüggő erőfeszítéseit méltányolja.

A *Dior-ügy*⁵⁴ tényállása szerint az alperes 1993-as karácsonyi katalógusában CHRISTIAN DIOR termékeket reklámozott, amelyben a Dior védjegyeivel azonos megjelöléseket jelenített meg, jóllehet az illatszerszektorban szokásos módon.

A Dior védjegybitorlás miatt indított eljárást arra való hivatkozással, hogy a védjegyek fenti megjelenítése sérti a DIOR márka jó hírét; az alperes azzal védekezett, hogy védjegybitorlásról nem lehet szó abban az esetben, ha a védjeggyel ellátott árut nem változtatták meg, továbbá az illatszerszektorban a termékek megjelenítésével való reklámozás teljesen bevett dolog.

A Bíróság ítéletében méltányolta a Dior márkaépítéssel kapcsolatos befektetéseit, amelyekkel azt a képzetet – asszociációt – sikerült a fogyasztók szemszögéből a termékhez rendelni, hogy azokat a „luxus aurája” („aura of luxury”) lengi be; amennyiben a jogosult védjegyeit olyan kontextusban ábrázolják, amellyel ezen felépített imázs súlyosan erodálható, úgy a védjegyhasználat az irányelv 7. cikkének 2. bekezdése alapján kifogásolható.

Hasonló megállapításra jutott a Bíróság a *BMW v. Deenik*-ügyben.⁵⁵

⁵⁴ C-337/95 Parfums Christian Dior SA and Parfums Christian Dior BV v. Evora BV (1997).

⁵⁵ C-63/97 Bayerische Motorenwerke AG (BMW) and BMW Nederland BV v. Ronald Karel Deenik (1999).

Közismert, hogy a BMW – mint a legtöbb autómárka – az eladásokat és a szervizelést ún. szelektív forgalmazási rendszeren, a szerződött partnereken keresztül végzi. Az ügy tényállása szerint az alperes jelentős reklámtevékenységet fordított BMW-kre szakosodott használatú-kereskedése és szervize népszerűsítésére, jóllehet nem volt szerződött BMW-partner.

A BMW védjegybitorlás miatt fellépett vele szemben, mondván, hogy az intenzív reklámozás miatt a fogyasztókban kialakulhat egy téves képzet arra vonatkozóan, hogy a BMW hivatalos disztribútorai közé tartozik, és így profitál a márka presztízséből, jóllehet a két vállalkozás között semmilyen kapcsolat nem áll fenn.

Amint azt a Bíróság megállapította, a védjegy jogosultja nem tilthatja meg a védjegy használatát az áru vagy szolgáltatás (BMW-kre szakosodott autókereskedés és szerviz) rendelkezésének jelzésével összefüggésben olyan árukra vonatkozóan, amelyeket a Közösségben ő, vagy az ő hozzájárulásával hoztak forgalomba.

Ugyanakkor a védjegyhasználat révén nem kelthető az a téves képzet, hogy a vállalkozás tulajdonosi vagy más alapon a védjegy jogosultjához köthető.

Átcsomagolás

A jogkimerülés szempontjából az átcsomagolás kérdésköre tipikusan gyógyszeripari probléma: mivel a gyógyszergyártók a termékeiket országonként számos esetben eltérő kiszérelési egységekben hozzák forgalomba, továbbá mivel a gyógyszerek címkéire és beteg tájékoztatóira szigorú nemzeti jogszabályok vonatkoznak – ellentétben a legtöbb más ipari termékkel – gyógyszerek párhuzamos importja esetében a legtöbb esetben elkerülhetetlen az átcsomagolás, de legalábbis az átcímkezés.

Már a '70-es években, a *Hoffmann-La Roche v. Centrafarm*-ügyben⁵⁶ lefektették azokat az elveket, amelyek a későbbi, szintén átcsomagolás-témakörben született ítéletek alapját képezték.

A tényállás szerint a Hoffmann-La Roche védjegyoltalom alatt álló „Valium” megjelölésével ellátott gyógyszerkészítményét a Centrafarm Nagy-Britanniából importálta Németországba, ahol az általa történt átcsomagolást követően, a VALIUM védjeggyel ellátva forgalomba hozta.

A Bíróság a következőképpen foglalt állást.

A védjegyjogosult főszabályként megtilthatja, hogy egy több tagállamban védjegyoltalom alatt álló megjelöléssel ellátott terméket a származási tagállamban beszerezve harmadik személy – átcsomagolást követően a védjegyet a termék csomagolásán újra elhelyezve – egy másik tagállamban forgalomba hozzon, kivéve ha

⁵⁶ C-102/77 Hoffmann-La Roche & Co. AG és Hoffmann-La Roche AG v. Centrafarm GmbH (1978).

- bebizonyosodik, hogy a jogosult úgy használja védjegytalmát – az általa alkalmazott forgalmazási rendszerre is figyelemmel – ami a belső piac mesterséges felosztásához vezethet;
- bizonyítható, hogy az átcsomagolás a termék eredeti állapotát nem befolyásolhatja;
- a védjegyjogosultat előzetesen értesítik az átcsomagolt termék forgalomba hozataláról;
- az új csomagoláson feltüntetésre kerül, hogy ki végezte az átcsomagolást.

A Bíróság az ún. *BMS*-döntésben⁵⁷ – lényegüket tekintve hasonló tényállások mellett – kimondta, hogy az irányelv 7. cikkének (2) bekezdése értelmében a védjegyjogosult jogszerűen felléphet az átcsomagolt gyógyszerészeti termékek további forgalmazásával szemben, kivéve, ha

- bebizonyosodik, hogy a jogosult az átcsomagolt termék forgalmazását védjegytalmára való hivatkozással – visszaélészerűen – tiltaná meg olyan módon, amely a piacok tagállamok közötti mesterséges felosztását eredményezné (ez az eset áll fenn különösen, ha a jogosult a gyógyszerészeti szempontból azonos termékeket eltérő csomagolásban forgalmazza a tagállamokban, és az importőr általi átcsomagolás kizárólag azért szükséges, hogy a termék az importáló tagállam piacán forgalmazható legyen, és az átcsomagolást olyan feltételek között végzik, amelyek nincsenek kihatással e termék eredeti állapotára); és
- az átcsomagolás nem érinti a csomagolás belsejében található termék eredeti állapotát; továbbá
- az új csomagoláson egyértelműen fel van tüntetve a termék újracsomagolójának, valamint gyártójának a neve; és
- az átcsomagolt termék kiszerelése nem alkalmas a védjegy és a védjegyjogosult jó hírének csorbítására; vagyis a csomagolás nem lehet hibás, gyenge minőségű vagy elszennyeződött; valamint
- az importőr értesíti a védjegyjogosultat az átcsomagolt termék forgalomba hozatalát megelőzően, és kérésre mintát küld számára az átcsomagolt termékből.

Megállapítható, hogy az ügy az átcsomagolásra vonatkozó korábbi fogalomrendszert kiegészítő megállapításai jelentős lépést jelentettek, hiszen kihangsúlyozták a védjegyjogosult hírnevének védelmét (a csomagolás nem lehet hibás, gyenge minőségű vagy elszennyeződött, illetve a minta küldésének kötelezettsége).

Amint az később, a tanulmány második részében bemutatásra kerül, a jogosult előzetes értesítésére vonatkozó megállapításnak később analógia útján szabadalmi jogi jelentősége is lesz (vö. a különleges mechanizmus második bekezdésében foglalt értesítési kötelezettséggel).

⁵⁷ C-427/93, C-429/93 és C-436/93 egyesített ügyek *Bristol-Myers Squibb v Paranova A/S* (C-427/93), *C. H. Boehringer Sohn, Boehringer Ingelheim KG és Boehringer Ingelheim A/S v Paranova A/S* (C-429/93), *Bayer Aktiengesellschaft and Bayer Danmark A/S v Paranova A/S* (C-436/93) (1996).

Dr. Palágyi Tivadar*

A KÍSÉRLETI FELHASZNÁLÁS MINT KIVÉTEL A BITORLÁS ALÓL NÉHÁNY FONTOSABB ORSZÁGBAN

Az alábbiakban a kísérleti felhasználásról mint a bitorlás alóli kivételről adunk tájékoztatást az amerikai, az angol, a japán, a kínai és a német szabadalmi jogban.

A) Amerikai Egyesült Államok

Történelmileg az amerikai szabadalmi jog kísérleti felhasználás esetén szokásjog alapján csak kivételesen engedélyezett felmentést a szabadalombitorlásért való felelősség alól. E kivétel elvi alapja az volt, hogy nem kell megbüntetni „egy embert, aki egy ilyen gépet csupán filozófiai kísérletekhez vagy abból a célból készített, hogy meggyőződjék arról, hogy a gép kielégítően teljesíteni tudja leírt hatásait”. Ez a történeti irányzat 1984-ben fordulatot vett a *Roche v. Bolar*-ügyben.¹

A Bolar bioekvivalencia-tanulmányokat folytatott, hogy megszerezze a Élelmiszer- és Gyógyszerügyi Hatóság (Food and Drug Administration, FDA) jóváhagyását generikus flurazepám piacra viteléhez, mielőtt lejárt volna a Roche flurazepámszabadalma. A Roche szabadalombitorlásért beperelte a Bolart. A New York-i Kerületi Bíróság a Bolar javára döntött, megállapítva, hogy nincs felelőssége a kísérleti felhasználáson alapuló kivétel tanára vonatkozó szokásjog alapján. Fellebbezés után a Szövetségi Kerületi Fellebbezési Bíróság (Court of Appeals for the Federal Circuit, CAFC) ellenkező döntést hozott, megállapítva, hogy a „kísérleti felhasználás” kivétel szűk, és nem vonatkozik kereskedelmi célú kísérletekre.²

Nem sokkal a Bolar-ügy után az amerikai Kongresszus elfogadta a *Hatch–Waxman*-törvényt az 1984. évi gyógyszerárversenyre és szabadalmi oltalmi idő helyreállítására vonatkozó törvény részeként.³ Ez a törvény két versenyző érdek közötti egyensúly létrehozására törekszik, egyrészt bátorítva az úttörő kutatást és fejlesztést, másrészt lehetővé téve a versenytársak számára, hogy a gyógyszerek olcsó generikus másolatait piacra vihessék. A Hatch–Waxman-törvény érvényteleníti a CAFC döntését a *Roche v. Bolar*-ügyben, „biztos menedéket” (safe harbor) nyújtva a generikus gyógyszerkészítők számára a szabadalombitorlással szemben, ha azok „ésszerűen ilyen vonatkozású” kísérleteket végeznek abból a

* Danubia Szabadalmi és Jogi Iroda Kft. A szerző köszönetét fejezi ki dr. Török Ferencnek a cikk megírása során adott értékes tanácsaiért.

¹ Roche Prods. v. Bolar Pharm. Co., 733. évf., F.2d, 1984, p. 858 (Fed. Cir. 1984).

² I. m. (1), p. 863.

³ Publ. L. No. 98-417, 98 Stat. p. 1585 (1984).

célból, hogy FDA-hozzájárulást kapjanak „rövidített új gyógyszerkérelmekre” (abbreviated new drug application, ANDA). A Hatch–Waxman-törvény alapján az ANDA-előterjesztések céljából végzett bioekvivalencia-tanulmányok tehát többé nem minősülnek bitorlási cselekedetnek. Ez az ún. „Bolar-kivétel”. Ezzel szemben egy még le nem járt szabadalom által védett gyógyszerre vonatkozó ANDA csupán papíron való (kísérlet nélküli) előterjesztését önműködően bitorlási cselekedetnek tekintik, jóllehet a generikusgyógyszer-gyártó még nem rendelkezik a piacon lévő gyógyszer jóváhagyott változatával.

Úgy tűnik, hogy a gyógyszerkipróbálástól eltérő területeken a kísérleti felhasználásra vonatkozó kivételt szabályozó szokásjog továbbra is szűk maradt: a kivétel csak olyan esetekre vonatkozik, amikor egy szabadalmazott találmány felhasználása csupán tudományos kíváncsiság kielégítésére szolgál. A *Madey v. Duke University* (Duke)-ügyben a Madey bitorlásért beperelte a Duke-ot, ami ellen a Duke kísérleti felhasználásra hivatkozva védekezett.⁴ A CAFC elutasította a Duke érveit, megállapítva, hogy a kísérleti felhasználásra hivatkozó védekezés köre nagyon szűk, és olyan cselekedetekre korlátozódik, amelyeket „szórakozásból, pusztán kíváncsiság kielégítésére vagy szigorú filozófiai érdeklődésből” végeznek. A bíróság megállapította, hogy az egyetemeken folytatott kutatás nemcsak segíti a törvényes üzleti célokat, ideértve az ilyen munkákban részt vevő hallgatók oktatását is, hanem az intézmény státuszának a növelését és vonzó, hasznot hajtó ösztöndíjak elnyerését is segíti, ezért az ilyen kutatás nem mentesít a szabadalombitorlással kapcsolatos felelősség alól.⁵

A Hatch–Waxman-törvény keretébe tartozó „biztosmenedék-ügyeket” az amerikai bíróságok az amerikai szabadalmi törvény 271(e)(1) cikke^{6,7} alapján tárgyalják. A legfelsőbb bíróság (Supreme Court, SC) ezt a törvénycikket tágan értelmezi, hogy felöleljen minden olyan ügyet, amely a gyógyszerek vagy állatgyógyászati biológiai termékek gyártását, használatát vagy árusítását szabályozó szövetségi törvény hatálya alá esik. Így a „biztos menedék” nem csupán gyógyszerekre, hanem orvosi eszközökre is vonatkozik, bár azokat a törvény külön nem említi.⁸ Az SC megerősíti továbbá, hogy a kísérleti használat bitorlás alóli kivétele a szabadalmazott találmányok minden felhasználására kiterjed, amely ésszerűen vonatkoztatható a szövetségi élelmiszer-, gyógyszer- és kozmetikumtörvény (Federal Food, Drug, and Cosmetic Act, FDCA) hatálya alá eső mindenfajta tevékenységre, ideért-

⁴ *Madey v. Duke University*, 307 F.3d 1351 (Fed. Cir. 2002).

⁵ *Embrex, Inc. v. Serv. Eng'g Corp.*, 216 F.3d 1343 (Fed. Cir. 2000).

⁶ 35 U.S. Code § 271 (e)(1).

⁷ Nem minősül bitorlásnak egy szabadalmazott találmány előállítás, használata, eladásra felkínálása vagy eladása az Egyesült Államokon belül vagy importja az Egyesült Államokba (kivéve az olyan új állati gyógyszert vagy állatorvosi biológiai terméket, amelyet elsődlegesen rekombináns DNS-, rekombináns RNS- vagy hibridómatechnikával vagy olyan más eljárásokkal állítottak elő, amelyek helyspecifikus genetikai manipulációs technikát foglalnak magukban) kizárólag olyan felhasználásokra, amelyek a gyógyszerek vagy állatorvosi biológiai termékek előállítását, felhasználását vagy eladását szabályozó szövetségi törvény hatálya alatt ésszerűen információ nyeresére és átadására vonatkoznak.

⁸ *Eli Lilly & Co. v. Medtronic, Inc.*, 496 U.S., 1990, p. 661.

ve az előklinikai próbákat és az olyan kísérleti adatokat, amelyek végül nem tartoznak a gyógyszeralkalmazás körébe.⁹

Az SC iránymutatása alatt mind a CAFC, mind a különböző szövetségi kerületi bíróságok liberálisan értelmezték a szabadalmi törvény 271(e)(1) cikkét. Így például a CAFC megállapította, hogy a törvény nem veszi figyelembe egy felhasználás szándékolt következményeit mindaddig, amíg a felhasználás ésszerűen az Élelmiszer- és Gyógyszerügyi Hatóság jóváhagyására irányul. Ezt bizonyítja egy 1997-ben hozott kerületi bírósági döntés.¹⁰ Még az FDA-jóváhagyás kézhezvétele után végzett tanulmányok is a „biztosmenedék-rendelkezés” hatálya alá eshetnek, ha ezek a tanulmányok az FDA szerint szükségesek az engedélyezési eljáráshoz.¹¹

Azonban a bíróságok korlátokat szabtak a 271(e)(1) cikk alkalmazásának. Például az egyik kerületi bíróság azon a véleményen volt, hogy az ezen cikk szerinti biztos menedék csak olyan termékekre alkalmazható, amelyek FDA-jóváhagyásnak vannak alávetve. Ha egy termék nem igényel szabályozó hatóság általi jóváhagyást, a 271(e)(1) cikk szerinti kivétel nem alkalmazható.¹² Továbbá olyan tanulmányok, amelyeket nem FDA-engedély megszerzése céljából végeztek, nem jogosultak a kivételre.¹³ Egy másik szövetségi kerületi bíróság megállapította, hogy a 271(e)(1) cikk nem nyújt oltalmat arra az esetre, amikor egy gyógyszergyártó szabadalmazott találmányt használ fel saját szabadalmazható termékének a kifejlesztésére.¹⁴ E döntés háttérében az áll, hogy a 271(e)(1) cikk szerinti biztos menedéket abból a célból hozták létre, hogy lehetővé tegyék generikus versenytársak számára a piacra való belépést olyan termékkel, amely versenyez egy szabadalmazott találmánnyal pontosan attól az időtől kezdve, amikor a szabadalmazott találmány elveszti védett státuszát. Egy olyan gyógyszergyártó, amelyik egy szabadalmazott találmány felhasználásával fejleszt ki egy új gyógyszerterméket, nem élvezheti a biztos menedék előnyét.

A kísérleti felhasználásra vonatkozó kivételről az amerikai szabadalmi jogban összefoglaló áttekintést ad Li Feng, Jiancheng Jiang és Yuan Wang publikációja.¹⁵

B) Egyesült Királyság

A jelenleg hatályos, 1977. évi angol szabadalmi törvény (Patents Act 1977) a monopólium-törvényig vezethető vissza. Szabadalmakat (letters patent for inventions) ezt megelőzően is engedélyeztek ugyan, de e törvény 6. szakaszában található meghatározás: „bármilyen új

⁹ Merck KGaA v. Integra Lifesciences I, Ltd., 545 U.S., 2005, p. 193.

¹⁰ AbTox, Inc. v. Exitron Corporation, 122 F.3d 1019 (Fed. Cir. 1997).

¹¹ Momenta Pharms., Inc. v. Amphastar Pharms., Inc., 686 F.3d 1348 (Fed. Cir. 2012).

¹² Proveris Sci. Corp. v. Innvasystems, Inc., 536 F.3d 1256 (Fed. Cir. 2008).

¹³ Amgen, Inc. v. ITC, 565 F.3d 846 (Fed. Cir. 2009).

¹⁴ PSN Ill. LLC v. Abbott Labs. & Abbott Bioresearch Ctr., Inc., 2011 U.S. Dist. LEXIS 108055 (North District Ill. Sept. 20, 2011).

¹⁵ Li Feng, Jiancheng Jiang, Yuan Wang: Experimental Use Exemption of Patent Infringement in the United States. AIPLA Biotech Buzz, 2015. január, p. 1–5.

gyártási mód” (any manner of new manufacture) a szabadalmazható találmány definíciójaként az 1949. évi angol szabadalmi törvény hatálybalépéséig érvényben volt, sőt, ennek a törvénynek a szövegében is szerepel. A monopóliumtörvényben közvetett utalás található a bitorlásra is, amikor leszögezi, hogy a „letters patent” tizennégy évig tartó oltalmi ideje alatt „az ilyen gyártmányokat ... mások nem használhatják” (others ... shall not use ... such manufactures). A bitorlásra vonatkozó korszerű szabályok először az 1949. évi szabadalmi törvény 59–67. szakaszában jelentek meg, és ezek a szabályok a módosított 1977. évi törvény 60–71. szakaszában¹⁶ vannak rögzítve. A kísérleti célú cselekvések bitorlás alóli feloldását a 60(5)(b) cikk tartalmazza.¹⁷

A bitorlásnak a törvény szövegébe való beiktatását megelőzően a bitorlási cselekedeteket a szokásjog (common law) alapján ítélték meg. A szabadalmi törvény bitorlásra vonatkozó jelenlegi szövegét a szokásjog mellett az Európai Szabadalmi Egyezmény figyelembevételével szövegezték meg. A fellebbezési bíróság (Court of Appeal) egy 1989. évi döntése szerint a szokásjog maradék elemeit már kiküszöbölték a bitorlás törvényi szabályozásából.¹⁸ A Szabadalmi Ügyvivők Bejegyzett Intézete (Chartered Institute of Patent Agents, C. I. P. A.) szerint az angol bíróságok mindaddig, amíg nem áll elegendő jogeset rendelkezésre, a szokásjogot a hagyományos angol módszerrel alakítják úgy, hogy a törvény nem egyértelmű vagy világos kifejezéseire maguk alkotnak megfelelő szavakat.¹⁹

Egy 1985. évi döntésben a fellebbezési bíróság az alábbi megállapítást tette: „Egy kísérleti tevékenységet ... mégpedig egy olyan korlátozott kísérletet annak megállapítására, hogy a kísérletező elő tud-e állítani egy minőségi terméket egy szabadalom leírása alapján, olyan tekintenének, amelyre vonatkoznak a 'a találmány tárgyra vonatkozó kísérleti célra' szavak.”²⁰

Ugyanez a döntés még az alábbi megállapítást is teszi: „Olyan kísérletek, amelyeket abból a célból végeznek, hogy felismerjenek valamilyen ismeretlen dolgot, vagy hogy kipróbáljanak egy hipotézist, vagy akár hogy megállapítsák: vajon valami, amiről ismert, hogy sajátos feltételek, például talaj vagy időjárás mellett működik, eltérő feltételek között is működni fog-e ... kísérleteknek tekinthetők. Az olyan próbák, azonban, amelyeket abból a célból végeznek, hogy egy harmadik fél számára bizonyítsák egy termék működését ... miként a termék előállítója állítja, nem tekintendők 'kísérleti célra' végzett tevékenységnek.”

Bár az angol törvény nem tartalmaz meghatározást a „kísérleti” célra, a *Monsanto*-döntés úgy magyarázható, hogy egy cselekedet akkor „kísérleti célú, ha eredetien új információ

¹⁶ The Patents Act 1977 (as amended). An unofficial consolidation produced by Patents Legal Section. 1 October 2014.

¹⁷ Egy olyan cselekedet, amely ettől az alfejezettől eltekintve egy találmányi szabadalom bitorlását képezné, nem jelent bitorlást, ha ... b) a találmány tárgyával összefüggésben kísérleti célra végzik.

¹⁸ Genentech's Patent, Reports of Patent Cases, p. 147 (1989).

¹⁹ C. I. P. A. Guide to the Patents Acts, Texts, Commentary and Notes on Practice, Seventh Edition. Sweet and Maxwell, London, p. 667 (2011).

²⁰ Monsanto v. Stauffer Reports of Patent Cases, CA 1985, p. 515.

létrehozására törekszik, de egy cselekedet nem tekinthető kísérleti célúnak, ha csupán meglevő tudást kíván igazolni”.

Nem esik a törvényes kivétel hatálya alá, vagyis nem tekinthető kísérleti tevékenységnek, ha egy szabadalmazott terméket a lehetséges jövőbeli kereskedelmi felhasználás céljára tárolnak.²¹

Aligha lehet kísérleti cselekedetnek tekinteni egy szabadalmazott termék mintájának egy engedélyező hatóság számára való átadását a forgalmazási engedély megszerzéséhez szükséges eljárás részeként.²² Azonban az Egyesült Királyságban egy olyan gyógyászati termék mintájának az átadása, amelyre forgalmazási engedélyt kérnek, nem követelmény a gyógyászati termékekkel kapcsolatos ilyen vonatkozású eljárásban. A biocid termékek területén, ahol az ilyen minta benyújtása szükségesnek tűnik, egy készítmény előállítása tisztán hivatalos forgalmazási engedély elnyerése céljából, és „nem valami ismeretlen felfedezése vagy egy hipotézis kipróbálása céljából”, nem esik a 60(5)(b) cikk hatálya alá.²³

A pereskedés érdekében végzett kísérletek csak akkor esnek a 60(5)(b) cikk hatálya alá, ha az állítólag bitorolt szabadalom igénypontjaiban kinyilvánított találmány tárgyával valódi és közvetlen kapcsolatban állnak. Így az olyan kísérletek, amelyeket abból a célból végeznek, hogy egy másik szabadalmat érvénytelenítsenek, nem esnek a kísérleti kivétel hatálya alá.²⁴

A kísérleti célokra használt bitorló termék beszerzése nem jelent bitorlást, azonban ez nem szükségszerűen vonatkozik a bitorló termék szolgáltatójára. Egy olyan termék szállítója, amelyet azután kísérletileg használnak, nem mentes a bitorlás alól, minthogy az ilyen szállítás nem tekinthető kísérleti célból végzett cselekedetnek.

Növekvő érdeklődést vált ki az (5)(b) cikk szerinti kivétel alkalmazása kezdeti fázisú kutatásra. Egy ilyen ügyben az alperes a kísérleti felhasználás kivételére hivatkozott, de ezt a tények nem igazolták, mert harmadik felek számára próbálta kihasználni és eladni technológiáját, ami nem tekinthető kísérleti felhasználásnak.²⁵

Az Egyesült Királyságban tehát viszonylag szűken értelmezték a kísérleti felhasználás kivételét. Ezen is kívántak változtatni az 1977. évi szabadalmi törvény 60. cikkét módosító rendelettel, amely 2014. október 1-jén lépett hatályba. Ez a módosítás főleg olyan vállalatok és egyének számára érdekes, akik klinikai kísérleti munkában vesznek részt, vagy pedig olyan munkát végeznek, amely gyógyszerek egészségügyi technológia értékeléséhez nyújt tájékoztatást.

A törvénymódosítás a 2014. október 1-jén után végzett tevékenységekre vonatkozik. A törvénymódosítás előtt az Egyesült Királyságban a Bolar-kivétel szűkebb körben érvényesült,

²¹ McDonald v. Graham Reports of Patent Cases, 1994, p. 407.

²² EPO Official Journal, 1994, p. 220.

²³ Auchincloss v. Agricultural & Veterinary Supplies Reports of Patent Cases, 1997, p. 649.

²⁴ Smith, Kline & French v. Evans Medical Fleet Street Law Reports, 1979, p. 513.

²⁵ Inhale Therapeutics v. Quadrant Reports of Patent Cases, 2002, p. 419.

mint az Amerikai Egyesült Államokban. A generikus gyógyszerek forgalmazási engedélyének megszerzésével kapcsolatban csupán bizonyos ténykedések voltak kivonva a szabadalmi oltalom alól.

2014. október 1-jétől kezdve a gyógyszerek forgalmazási engedélyének megszerzése céljából végzett tevékenységek nem képeznek szabadalombitorlást, vagyis lehetővé vált a szabadalmazott technológiák használata a hatósági jóváhagyás megszerzéséhez szükséges kísérletekben. Ez egyaránt vonatkozik az innovatív és a generikus gyógyszerekre, valamint az Egyesült Királyságban vagy máshol hatósági jóváhagyás céljából végzett tevékenységekre. Ezek a változások komoly ösztönzést jelentenek a gyógyszeripar számára, és az Egyesült Királyságot klinikai kísérletek elvégzése terén a többi európai államban meglévő versenyhelyzet szintjére emelik.

A törvénymódosítás megváltoztatta a szabadalmi törvény 60(5)(b) cikk szerinti „kísérleti felhasználás kivételét” (amit kutatási kivételként is ismernek), és lehetővé teszi vállalatok számára, hogy szabadalmazott terméket használjanak, amikor olyan vizsgálati vagy egyéb tevékenységet végeznek, amelynek a segítségével tájékoztatást nyújtanak az engedélyező hatóságok részére. A vállalatok számára az is megengedetté vált, hogy egy szabadalmazott terméket olyan kísérleti vagy egyéb tevékenységben használjanak fel, amelyet azért végeznek, hogy tájékoztatást adjanak egészségügyi technológiák értékeléséhez.

A rendelet 6E bekezdése azt határozza meg, hogy mit kell „orvosi termék értékelése” alatt érteni. A meghatározás olyan kipróbálási vagy egyéb tevékenységre vonatkozik, amelyet azért végeznek, hogy a szabályozó hatóságok, például a Gyógyszereket és Egészségügyi Termékeket Szabályozó Hatóság (Medicines and Healthcare Products Regulatory Authority, MHRA) vagy az Európai Gyógyszerügynökség (European Medicines Agency, MEA) által megkívánt tájékoztatást nyerjenek, pl. klinikai próbák útján. A meghatározás vonatkozik olyan vizsgálati vagy egyéb tevékenységre is, amelynek célja, hogy lehetővé tegye egy kormányzati vagy nyilvános szerv, így például a National Institute for Health and Care Excellence (NICE) számára annak megállapítását, vajon egy gyógyszert fel lehet-e használni egészségügyi célokra.

A rendelet hatálya kiterjed a külföldi gyógyszerengedélyezési eljárás kapcsán végzett tevékenységre is.

A bitorlás alóli új kivételek pontos körét a bíróságok döntései fogják meghatározni. Az alábbiakban néhány konkrét, ebbe a körbe tartozó tevékenységet sorolunk fel.

- Az Egyesült Királyságon belüli vagy azon kívüli szabályozó hatóságok számára új gyógyszerekre vonatkozó adatok szolgáltatása.
- Az Egyesült Királyságon belüli vagy azon kívüli, egészségügyi technológiát értékelő szervek számára új gyógyszerekkel kapcsolatos adatok szolgáltatása.
- Jóváhagyás utáni tanulmányok az Egyesült Királyságon belüli vagy azon kívüli szabályozási követelményeknek való megfelelés céljából.
- Az Egyesült Királyságon belüli vagy azon kívüli gyógyszerengedélyezés módosítása.

- Jogosultság megszerzése egy meglévő gyógyszer új indikációjára az Egyesült Királyságon belül vagy azon kívül.
- Az Egyesült Királyságon belüli vagy azon kívüli engedélyező szervek által megkívánt vizsgálatok vagy tanulmányok.
- Az Európai Unióban egy generikus gyógyszerre vagy biohasonló anyagra vonatkozó teljes jogosultság megszerzése, vagyis ahol nem használható a szabadalmi törvény 60(5)(i) cikke szerint kivételezett („Bolar-kivétel”) rövidített eljárás.
- Egy generikus vagy biohasonló anyag egészségügyi technológiájának az értékelése.
- Az Európai Unió területén kívül egy generikus vagy biohasonló anyag forgalmazási engedélyének az elnyeréséhez szükséges adatok megszerzése.

Az új rendelkezések hatálya nem terjed ki kereskedelmi tevékenységre, így eladásra, kereskedelmi szállításra, eladás vagy szállítás céljára történő gyártásra. A szabadalomtulajdonosnak használati engedélyre (licence) vagy egyéb megállapodásra lesz szüksége, mielőtt egy terméket kereskedelmileg eladni vagy szállítani kíván.

Az új rendelet hatáskörébe tartozik egy kombinációs gyógyszer értékelése is. Ebbe a körbe tartoznak az olyan esetek is, amikor egy szabadalmazott gyógyszer része egy kombinációnak.

A módosítás csak a 2001/83/EC irányelvben meghatározott humán gyógyszerekre és a 2001/82/EC irányelvben meghatározott állatgyógyászati termékekre vonatkozik, vagyis a hatálya nem terjed ki a növényvédelmi termékek értékelésére.

A kutatási eszközök szerves részét képezhetik egy gyógyszerterápiának, és amikor azokat egy gyógyszertermék értékelése céljából használják, akkor a rendelet hatálya alá esnek, de licencmegállapodásra van szükség, ha a termék kereskedelmi forgalmazásához kutatási eszközre van szükség.

C) Japán

A japán szabadalmi törvény az 1950-es évek végéig nem ismerte a kísérleti felhasználásra vonatkozó kivételt a szabadalmi oltalom alól. 1984-ben iktattak be egy ilyen tárgyú rendelkezést a japán szabadalmi törvény 69. cikkének (1) bekezdéseként.²⁶

A japán joggyakorlat példaként az Osakai Felsőbíróság egy 1998. május 13-i ítéletét ismertetjük röviden, amelynek címe a következő: „Egy olyan kísérlet lefolytatására vonatkozó ügy, amely kísérletre az ún. ’követő’ gyógyászati termékek jóváhagyása kapcsán a gyógyászati üzleti törvény 14. cikke szerint, továbbá a szabadalmi törvény 69. cikkének 1. bekezdése alapján egy szabadalmazott találmány gyakorlatbavétele vizsgálati vagy kutatási célra rendelkezés szerint volt szükség”.

²⁶ A szabadalmi jog nem lehet hatályos a szabadalmazott találmány kísérleti vagy kutatási célokra történő gyakorlatbavétele esetén.

Az Osakai Felsőbíróóság döntése először a felperes keresetének bevezető részét ismerteti, amely megállapítja, hogy az alperes a felperes szabadalmazott találmánya szerinti eljárást arra használta fel, hogy olyan kísérleteket végezzen, amelyek ahhoz voltak szükségesek, hogy a gyógyászati üzleti törvény 14. cikke szerint a szabadalmi oltalmi idő lejártá után engedélyt kapjon „követő” (európai szóhasználattal „generikus”) gyógyászati termékek gyártására, amelyek megegyeznek a szabadalmazott találmányból kapott gyógyászati termékekkel. Az alperes azt állította, hogy a szabadalmazott találmány gyakorlatbavételét a szabadalmi törvény 69. cikkének 1. bekezdése szerint vizsgálatra és kutatásra használta.

A felperes az alperes eltiltását kérte szabadalmazott találmánya gyakorlatbavételétől, valamint a szabadalma szerinti termék előállításától és forgalmazásától. Egyúttal kártérítés megállapítását kérte. A felsőbíróóság megállapította, hogy az alperes csak a szabadalmi törvény 69. cikkének 1. bekezdése szerinti célra használta a találmányt. Ezért elutasította a felperes keresetét. Egyúttal rámutatott, hogy az alsófokú bíróság döntése helytelen volt, mert figyelmen kívül hagyta a szabadalmi törvény 69. cikkének 1. bekezdésében foglalt és az adott ügyben alkalmazható kísérleti kivételt a szabadalmi oltalom hatálya alól.

D) Kína

Kína 1984-ben hatályba lépett első szabadalmi törvénye már tartalmazta a kísérleti felhasználásra vonatkozó kivételt. Ez a törvény ugyanis megállapítja, hogy egy szabadalom felhasználását tudományos kutatás és kísérletezés céljára nem kell bitorlási cselekedetnek tekinteni.

Viszonylag kevés jogeset van a kísérleti felhasználás kivételére, amit mindazonáltal általában szűken értelmeztek; ezért ez a kivétel az olyan tudományos kutatásra és kísérletezésre volt korlátozva, amit sajátosan a szabadalmazott technológián hajtottak végre. Az ilyen kivételezett felhasználásnak az a célja, hogy a tudósok és a kutatók számára szabadságot adjon a technológia jellemzéséhez, a technológiával elért hatásba való betekintéshez vagy a technológia további javításához. Ilyen értelmezés mellett nehéz a szabadalombitorlás alól mentesnek tekinteni az egy generikus vállalat által engedélyezési célból végzett klinikai próbákat. Így például egy ügyben a bíróság a szabadalmas javára döntött, megállapítva, hogy a generikus gyógyszer előállító cég által az engedélyezés érdekében végzett klinikai próbák nem voltak mentesek a szabadalombitorlás alól.²⁷

2003-ban a Kínai Legfelsőbb Népbíróóság a közönség általi véleményezés céljából kiadott egy „Szabadalombitorlási vitás ügyekkel kapcsolatos perekre vonatkozó rendelkezések” című tervezetet, amely azt javasolta, hogy egy szabadalmazott találmány engedélyezési követelmények kielégítése céljából végzett felhasználása klinikai próbákban a kísérleti felhasználásnak minősüljön.

²⁷ Glaxo v. Southwest Synthetic Pharm Corp. Ltd., Chongqingi 1. Közbenső Népbíróóság, 1995.

nálás kivételének körébe esőnek legyen tekintendő. Ez a tervezet azonban sohasem emelkedett jogerőre.

Ilyen téren 2006-ban ismét figyelmet érdemelt egy ügy, amelyben a Wansheng alperes egy, a Sankyo által birtokolt szabadalom szerinti eljárást használt fel engedélyezési célra.²⁸ A Pekingi 2. Közbenső Népbíróság azt állapította meg, hogy nem volt bitorlás. A döntés azonban nem támaszkodott a kísérleti felhasználás kivételére, mert nem tekintette a Wansheng cselekedetét „üzleti célúnak”. A bíróság érvelése szerint a Sankyo szabadalmának a Wansheng általi használatát a vonatkozó kormányrendeletek tették szükségessé, amelyek szerint a gyógyszerzet klinikai próbáknak kellett alávetni, hogy kielégítsék a gyártási licencia elnyeréséhez szükséges követelményeket; így a próba célja a gyógyszer biztonságának és hatékonyságának megállapítása volt, de „nem közvetlenül a gyógyszer eladásához”. Hasonló véleményen volt a bíróság 2007-ben egy másik ügyben is.²⁹

A kínai szabadalmi törvényt 2008-ban módosították, és jelenleg is ez a módosított törvény van hatályban. Ennek 69. cikkébe beiktattak az amerikai Bolar-kivételhez hasonló rendelkezést, amely 2009. október 1-je óta van hatályban.³⁰

Ez a kínai Bolar-kivételhez hasonló rendelkezés párhuzamosan létezik az általános kísérleti felhasználás kivételére vonatkozó rendelkezéssel.

Kínában egyelőre nincs a kísérleti felhasználás kivételére vonatkozó joggyakorlat. Miként azonban fentebb említettük, a „kísérleti felhasználást” általában olyan tudományos kutatásra és kísérletezésre vonatkozóan tekintik, amelyet a szabadalmazott technológián végeznek, de nem tekintik kísérleti felhasználásnak a szabadalmazott technológia segítségével és felhasználásával végzett munkát. Ezt a felfogást tükrözi a Pekingi Felső Népbíróság által „Irányelvek szabadalombitorlás megítéléséhez” címmel kiadott anyag, amely azonban nem vált kötelezővé, és csak a pekingi bíróságok számára nyújt segítséget.

A kísérleti felhasználás kivételére vonatkozó kínai rendelkezések sajátos vonása, hogy arra tekintet nélkül alkalmazhatók, vajon a felhasználás üzleti célt szolgál-e vagy sem.

Még nincs olyan befejezett bírósági ügy Kínában, amelynek esetében a döntés a szabadalmi törvényben foglalt Bolar-kivételen alapulna. A Sankyo v. Wansheng-ügyben hozott döntés azonban némi fényt vet a Bolar-kivétel kínai alkalmazására. Ennek alapján a Bolar-kivétel Kínában olyan gyógyszerek és orvosi eszközök esetében alkalmazható, amelyeket szabadalmazott eljárással állítottak elő, valamint olyan gyógyszerek és orvosi eszközök esetében, amelyeket szabadalmaztak.

²⁸ Sankyo Co., Ltd. v. Beijing Wansheng Drug Ind. Co., Ltd., Pekingi 2. Közbenső Népbíróság, 2006.

²⁹ Eli Lilly v. Gan & Lee Pharm., Pekingi 2. Közbenső Népbíróság, 2007.

³⁰ „A következőket nem kell szabadalombitorlásnak tekinteni: ... (4) egy személy a vonatkozó szabadalmat különösen tudományos kutatás és kísérletezés céljára használja; és (5) egy személy a szabadalmazott gyógyszereket vagy szabadalmazott orvosi készülékeket és eszközöket adminisztratív vizsgálatához és jóváhagyáshoz szükséges információ megszerzése céljából állítja elő, használja vagy importálja, vagy egy másik személy ennek a személynek a számára állít elő vagy importál szabadalmazott gyógyszereket vagy szabadalmazott orvosi készülékeket és eszközöket.

Itt arra is rámutatunk, hogy a kínai szabadalmi törvény a Bolar-kivétel szerint alkalmazható cselekmények között nem sorolja fel az eladást és az eladásra való felkínálást. Gyógyszereket és orvosi eszközöket rendszerint nem lehet piacra vinni, amikor még folyamatban van az engedélyezési eljárás. A kereskedelmi vásárokon való bemutatás révén történő eladásra felkínálás nem tekinthető engedélyezési célból történő információszerzésnek, és ezért nyilván ki van zárva a Bolar-kivételből.

Egy másik kérdés, hogy a külföldi forgalmazási engedély megszerzése a kínai Bolar-kivétel hatálya alá esik-e. Valószínűnek tűnik, hogy az Állami Szellemitulajdon-védelmi Hivatal szerint célszerű mind a hazai, mind a külföldi forgalmazási engedély megszerzését a Bolar-kivétel alá esőnek tekinteni.

Annak, hogy Kínában miért tartalmazza a szabadalmi törvény a kísérleti felhasználás kivételét és a Bolar-kivételt különálló rendelkezésként, valószínűleg az az oka, hogy a kínai törvényhozó nem tekintette egy szabadalmazott találmány engedélyezési célokra való felhasználását kísérleti felhasználásnak, minthogy az nehezen tekinthető tisztán filozófiai felhasználásnak. Az engedélyezés megszerzése valóban üzleti célú, és nincs sok köze a filozófiához.

Azt is érdemes figyelembe venni, hogy a kínai törvényhozó a szabadalmi törvényt a hazai gyógyszeripar állásával összhangban kívánta megalkotni, figyelembe véve, hogy a kínai innováció színvonala még nem éri el az amerikaiét. A kínai innovatív gyógyszeripar azonban igen gyorsan fejlődik, és elképzelhető, hogy ez nemsokára szükségessé teszi majd a kínai szabadalmi törvény gyógyszerekre vonatkozó rendelkezéseinek további módosítását.

E) Németország

A szabadalmi oltalom hatálya alóli kivételre vonatkozó rendelkezést először az 1980. évi német szabadalmi törvény 11. cikke tartalmazott, amelyhez a jogalkotó azt a megjegyzést fűzte, hogy annak a célnak, amelyet a szabadalmak szolgálnak, vagyis a műszaki haladás előmozdításának, ellentmond, ha az új műszaki megoldások továbbfejlesztését gátolnák vagy bénítanák. Ezért vonja ki a 11. cikk 2. bekezdése a szabadalom hatálya alól a kísérleti célú cselekményeket.³¹

Ez a szabályozás az előző, 1968. évi szabadalmi törvény 7. cikkének 4. bekezdése helyére lépett, amely egyedül a szabadalomtulajdonost jogosította fel arra, hogy bárkivel szemben fellépjen, aki engedélye nélkül a találmány tárgyát képező terméket előállítja, használja, forgalomba hozza, illetve forgalomba hozatalra ajánlja, vagy a terméket ilyen célból raktáron tartja vagy az országba behozza, vagy a találmány tárgyát képező eljárást használja vagy az eljárást másnak használatra ajánlja, vagy a találmány tárgyát képező eljárással közvetle-

³¹ 11.2. A szabadalom hatálya nem terjed ki olyan kísérleti célú cselekményekre, amelyek a szabadalmazott találmány tárgyára vonatkoznak.

nül előállított terméket előállítja, használja, forgalomba hozza, illetve forgalomba hozatalra ajánlja, vagy ilyen célból raktáron tartja vagy az országba behozza.

Az 1980. évi törvény 11. cikke szerinti szabályozás az 1975. évi Közös Piaci Európai Szabadalmi Egyezmény (European Patent Convention for the Common Market, EPCCM) 31. cikke szerinti szabályozásnak felel meg. Ennek egy 1961. évi előtervezete először tárgyalja azt a kérdést, hogy a technika továbbfejlesztése érdekében a tisztán tudományos vizsgálatokat engedélyezni kellene, vagyis ki kellene vonni a szabadalmi oltalom hatálya alól, és 1964-ben vetődött fel az a gondolat, hogy a tudományos kísérleteknél használt eszközöket is hasonló elbírálás alá kellene vonni.

A továbbiakban az 1980. évi törvény 11. cikk 2. bekezdése szerinti joggyakorlatra vonatkozó néhány érdekesebb döntést ismertetünk.

Függő javítási találmányok tárgyával kapcsolatban végzett klinikai kísérletekre nem terjed ki a szabadalom hatálya.³²

Egy szabadalommal védett termék kísérleti célra való felhasználása vagy a termék továbbfejlesztését és tökéletesítését célzó eljárás a műszaki továbbfejlődés érdekében nem esik a szabadalmi oltalom hatálya alá.³³

Nem zárja ki a 11.2. cikk alkalmazását, ha a kísérletek végső soron kisipari célokra szolgálnak; ellenkező esetben ugyanis minden ipari vagy kisipari továbbfejlesztés gátolva lenne.³⁴

Ugyanez vonatkozik olyan kísérletekre is, amelyek kizárólag azt a célt szolgálják, hogy megállapítsák: egy találmány megvalósítható vagy műszakilag alkalmazható-e, vagyis hogy a védett termék vagy eljárás működik-e.³⁵

Az olyan tevékenységek sem ütköznek a szabadalmi oltalom hatályába, amelyeket abból a célból végeznek, hogy igazolják a hiányzó feltalálói tevékenységet, vagy hogy eldöntsék, hogy a szabadalmazott eljárás vagy eszköz üzemi célra alkalmazható vagy gazdaságos-e, vagyis hogy a gyakorlati alkalmazásnál hiányosságok lépnek-e fel, tehát hogy kifizetődő-e szabadalombitorlást kockáztatni.³⁶

Eichmann ezzel szemben a 11.2. cikk hatálya alá esőnek tekinti az olyan szabadalmazott termékek használatát, amelyeket nem kereskedelmileg vagy gazdasági eljárásban alkalmaznak.³⁷

Az olyan cselekmények, amelyeket egy gyógyszernek a Szövetségi Egészségügyi Hatóságnál való engedélyezése céljából a szabadalom oltalmi ideje alatt végeznek, de az előállítást

³² *Joseph Straus: Zur Zulässigkeit klinischer Untersuchungen am Gegenstand abhängiger Verbesserungs-erfindungen.* GRUR, 93. évf., 1993, p. 308.

³³ *Entscheidungen des Bundesgerichtshof Zivilsachen*, 81. évf., p. 1.

³⁴ *British Court of Appeal*, GRUR Int., 87. évf., p. 108.

³⁵ *Entscheidungen des Bundesgerichtshof Zivilsachen*, 107. évf., p. 46.

³⁶ *U.S. Court of Appeals*, GRUR Int., 85. évf., p. 772.

³⁷ GRUR, 77. évf., p. 304.

és a forgalmazást a szabadalom oltalmi idejének lejárta után tervezik, a kísérleti kivétel alá esnek.³⁸

A szabadalmi oltalomnak akárcsak átmeneti használata, például egy herbiciddel végzett szabadföldi kísérletek, a szabadalmi oltalom hatálya alá esnek.³⁹

Egy szabadalmazott berendezés kölcsönadása egy harmadik fél számára, annak az üzemében végzett kísérletek révén a saját üzem számára tapasztalatszerzés céljából, a szabadalmi oltalomba ütközik.⁴⁰

A Szövetségi Legfelsőbb Bíróság nem látott ipari tevékenységet abban, amikor egy védett rádiókészüléket átadtak egy vizsgálóállomásnak abból a célból, hogy attól hivatalos vizsgálati eredményt kapjanak.⁴¹

Szabadalommal védett eszközök vagy eljárások használata olyan kísérletek során, amelyeket abból a célból végeznek, hogy más találmányokat dolgozzanak ki, nem minősül szabadalmazott találmány tárgyára vonatkozó kísérleti cselekménynek.⁴²

A szabadalmi oltalom hatálya kiterjed szabadalmazott berendezés és eljárás, például egy elemző készülék használatára egy kutatóintézetben.⁴³ Ez a megállapítás érvényes abban az esetben is, amikor a használat más találmányok kidolgozása érdekében történik.⁴⁴

Egy szabadalmazott készülék vagy egy szabadalmazott eljárás kipróbálása azok alkalmazásának meghatározása céljából mentesül a szabadalmi oltalom alól.⁴⁵ Egy találmány javítása vagy tökéletesítése érdekében végzett kísérletek is szabadon végezhetők.⁴⁶ Ez akkor is érvényes, ha a szabadalmi oltalom megkerülésének lehetőségeit keresik.⁴⁷

F) Egyéb európai államok

Az EPCCM 31. cikke szerint módosították szabadalmi törvényüket Németország mellett még az alábbi európai államok: *Belgium, Dánia, Finnország, Franciaország, Hollandia, Norvégia, Olaszország, Spanyolország és Svédország* is. Ezért külön nem tárgyaljuk azt a kérdést, hogy ezeknek az országoknak a szabadalmi joga hogyan vonja ki a kísérleti célú cselekményeket a szabadalmi oltalom hatálya alól.

³⁸ GRUR Int., 84. évf., p. 735.

³⁹ Landgericht Düsseldorf, GRUR Int., 86. évf., p. 807.

⁴⁰ Landgericht Mannheim, GRUR, 53. évf., p. 33.

⁴¹ BGH, GRUR, 87. évf., p. 626.

⁴² Landgericht Berlin, GRUR, 85. évf., p. 375.

⁴³ Walenda, GRUR, 76. évf., p. 341.

⁴⁴ Patentblatt, 73. évf., p. 205.

⁴⁵ Meusel, GRUR, 74. évf., p. 437.

⁴⁶ Metzger, GRUR, 67. évf., p. 126.

⁴⁷ Patentblatt, 73. évf., p. 205.

Dr. Vida Sándor*

TÉRBELI VÉDJEGY ÉRVÉNYTELENÍTÉSE – AZ INTA BEAVATKOZÁSA

A formák védjegy jogi oltalma kifejezetten problémás: mind a Vt. 2 § (2) bekezdés *b*) pontja, mind a KVR¹ 7. cikk (1) bekezdésének *e*) pontja szigorú feltételekhez köti a védjegyoltalom elismerését. Amióta pedig az EU Bírósága a PHILIPS villanyborotvák formáját megjelenítő védjegyek törlése iránt folyó eljárásokban előzetes döntést (C-299/99)² hozott, még a különös formákra bejegyzett védjegyek jogosultjai sem alhatnak nyugodtan.

Ez a joggyakorlat hazánkat is elérte, a külföldi versenytársak nálunk is több kísérletet tettek már bejegyzett védjegyek utólagos törlésére, mint például a LEGO építőkockák³ vagy a SCHOGETTEN csokoládétábla⁴ törlése érdekében. Ezen két ügyben a Legfelsőbb Bíróság, illetve a Fővárosi Törvényszék tett pontot az ügyre.

Az alábbiakban az EU Bíróságai előtt lefolyt hasonló, bár a védjegytulajdonos számára kevésbé szerencsés kimenetelű ügyről számolok be.

Tényállás

2004. december 3-án a Voss cég 3156163. számon lajstromoztatta a BPHH-nál az alábbi térbeli közösségi védjegyet (a továbbiakban: vitatott védjegy).

Az áruk, amelyek vonatkozásában a vitatott védjegyet lajstromozták, a védjegyekkel ellátható termékek és szolgáltatások nemzetközi osztályozására vonatkozó Nizzai Megállapodás szerinti 32. és 33. osztályba tartoznak, és azok az egyes osztályok vonatkozásában az alábbi leírásnak felelnek meg:

* Jogtanácsos, Danubia Szabadalmi és Jogi Iroda Kft.

¹ 40/94 EK sz. rendelet a közösségi védjegyről (újrakodifikálva a 207/2009 EK sz. rendelettel).

² Dr. Vida Sándor: Az Európai Bíróság védjegy jogi gyakorlata. Miskolc, 2006, p. 110. Más lapra tartozik, hogy a Philips cég utóbb az egész világra kiterjedő egyezséget kötött a Remington céggel, ami a számára legfontosabb védjegyek „megmentését” jelentette.

³ Dr. Lukácsi Péter: A magyar LEGO védjegy törlési ügye. Védjegyvilág, 2009, 2. sz., p. 53.

⁴ Dr. Vida Sándor: Trademark Protection for Specific Form of Chocolate: www.danubia.hu.

- 32. osztály: Sörök; alkoholmentes italok, víz;
- 33. osztály: Alkoholtartalmú italok a sörök kivételével.

2008. július 17-én a Nordic Spirit a vitatott védjegy törlése iránti kérelmet nyújtott be a KVR 7. cikk (1) bekezdése *a)–d)* pontja és az *e)* pont *i–iii.* alpontja⁵ alapján.

A Belső Piaci Harmonizációs Hivatal (BPHH, Office for Harmonization in the Internal Market) törlési osztálya elutasította e törlés iránti kérelmet.

A Nordic Spirit a KVR 58–64. cikke alapján fellebbezést nyújtott be a törlési osztály határozata ellen.

A BPHH fellebbezési tanácsa hatályon kívül helyezte az említett határozatot, és helyt adott a törlési kérelemnek. A fellebbezési tanács lényegében arra a megállapításra jutott, hogy figyelemmel az ítélezési gyakorlatra, amely szerint a fogyasztók elsősorban egyszerűen csomagolási funkciót tulajdonítanak azoknak a palackoknak, amelyekben az ilyen termékeket tárolják, meg kell állapítani, hogy a fogyasztók számára a palackra illesztett címke elolvasása szolgál az áru származásának azonosítására, illetve annak más áruktól való megkülönböztetésére.

A fellebbezési tanács ezenkívül úgy ítélte meg, hogy semmilyen bizonyíték nem támasztja alá a felperes azon állításait, amelyek szerint az átlagos fogyasztó az érintett áruk csomagolásának formáját az azok kereskedelmi származására utaló jelzésként képes észlelni, amennyiben e forma olyan jellemzőkkel rendelkezik, amelyek elegendőek ahhoz, hogy megragadják az átlagos fogyasztó figyelmét.

Ezen felül a Voss egyetlen bizonyítékkal sem szolgáltatott annak alátámasztása érdekében, hogy a Nordic Spirit tévesen hivatkozott arra, hogy az ásványvizes vagy bármely más italt tartalmazó palackok mindig szó- és ábrás elemekből állnak, és hogy emiatt a fogyasztók az érintett áru kereskedelmi származását nem a palack formája, hanem ezen elemek alapján szokták azonosítani.

Végül a fellebbezési tanács úgy ítélte meg, hogy a szóban forgó palack formája nem tér el jelentős mértékben az Európai Unióban az alkoholtartalmú vagy alkoholmentes italokhoz használt tárolóeszközök formájától, hanem annak csupán egy változata.

⁵ A szöveg:

- (1) A megjelölés nem részesülhet védjegyvoltalomban, ha
 - a)* nem felel meg a 4. cikkben meghatározott követelményeknek;
 - b)* nem alkalmas a megkülönböztetésre;
 - c)* kizárólag olyan jelekből vagy adatokból áll, amelyeket a forgalomban az áru vagy a szolgáltatás fajtája, minősége, mennyisége, rendeltetése, értéke, földrajzi származása, előállítási vagy teljesítési ideje, illetve egyéb jellemzője feltüntetésére használhatnak;
 - d)* kizárólag olyan jelekből vagy adatokból áll, amelyeket az általános nyelvhasználatban, illetve a tisztességes üzleti gyakorlatban állandóan és szokásosan alkalmaznak;
 - e)* kizárólag olyan formából áll, amely
 - i.* az áru jellegéből következik; vagy
 - ii.* a célzott műszaki hatás eléréséhez szükséges; vagy
 - iii.* az áru értékének a lényegét hordozza...

Az EU Törvényszéke előtti eljárás

A Törvényszékhez benyújtott keresetlevelében a Voss cég a vitatott határozat hatályon kívül helyezése iránt keresetet terjesztett elő. E kereset alátámasztására a felperes négy jogalapot hozott fel.

E jogalapok közül az első a KVR 75. cikkének a megsértésén alapult, mert szerinte a fellebbezési tanács lényegében olyan elemekre alapította az indokolását, amelyeket nem hozott a felperes tudomására, és amelyek kapcsán annak nem volt lehetősége álláspontjának kifejtésére.

A második jogalap a KVR 99. cikkének és a 2868/95 rendelet 37. szabály *b)* pontja *iv.* alpontjának megsértésére hivatkozott, amennyiben a fellebbezési tanács jogtalanul hártotta a felperesre a vitatott védjegy megkülönböztetőképességére vonatkozó bizonyítási terhet, jöllehet azt már lajstromozták, és következésképpen annak tekintetében érvényességi vélelem állt fenn.

A harmadik jogalap a KVR 7. cikk (1) bekezdés *b)* pontjának megsértésén és a térbeli védjegyek megkülönböztetőképességére vonatkozó ítélkezési gyakorlat téves értelmezésén alapult. Nevezetesen szerinte a fellebbezési tanács az ítélkezési gyakorlat által a térbeli védjegyek megkülönböztetőképességének azon esetben való értékelésére meghatározott tesztet, ha valamely folyadék csomagolásáról van szó, illetve ha a védjegyet magának az árunak a megjelenése alkotja (amely teszt lényege annak értékelése, hogy a védjegy jelentős mértékben eltér-e az érintett ágazat normáitól és szokásaitól), egy másik teszttel helyettesítette, amely a címkézésnek vagy más jelölési gyakorlatnak az említett ágazatban tulajdonítandó jelentőségén alapul.

Végül a negyedik jogalap a KVR 7. cikk (1) bekezdés *b)* pontjának megsértésén és az italok ágazatának normáihoz és szokásaihoz képest való jelentős eltérés fennállására vonatkozó bizonyítékok elferdítésén alapult, mert szerinte a fellebbezési tanács arra a téves megállapításra jutott, hogy a vitatott védjegy nem rendelkezik megkülönböztetőképességgel.

A Törvényszék előtti tárgyaláson a felperes azonban jelezte, hogy eláll az első jogalaptól.

Az EU Törvényszékének ítélete⁶

A Törvényszék előzetesen megállapította, hogy a vitatott határozat két különálló és egymástól függetlenül álló érvelésen (two pillars) alapul (elsőfokú ítélet, 26. pont).

A BPHH határozata 18–35. pontjában, amely az érvelésnek az általa „első pillérnek” nevezett részéhez kapcsolódik, a fellebbezési tanács lényegében arra a megállapításra jutott, hogy köztudott tény, hogy az italokat szinte mindig valamely szó- vagy ábrás elemmel ellátott palackban, dobozban vagy más csomagolásban árusítják, hogy e jelzések teszik lehetővé a fogyasztó számára, hogy az árukat megkülönböztesse egymástól a piacon, valamint hogy

⁶ T-178/11 ügyszám.

a Voss nem terjesztett elő semmilyen bizonyítékot azon állításai alátámasztására, amelyek szerint nem ez a helyzet áll fenn (elsőfokú ítélet, 27. pont).

A vitatott BPHH-határozat 36–41. pontjában, amelyek az érvelésnek az általa „második pillérként” azonosított részéhez kapcsolódnak, a fellebbezési tanács a vitatott védjegy megkülönböztetőképességére vonatkozó önálló vizsgálatot folytatott le lényegében annak megállapítása érdekében, hogy a szóban forgó palack nem tér el jelentős mértékben az alkohol-tartalmú és alkoholmentes italok piacán használt más üvegek formájától, azoknak csak egy változata, illetve hogy ennél fogva nem tér el jelentős mértékben az érintett ágazat normáitól és szokásaitól (elsőfokú ítélet, 28. pont).

A tárgyaláson az ezzel kapcsolatban feltett kérdésekre a felek megerősítették, hogy a vitatott határozat két különálló és egymástól független pillérből álló érvelésen alapul (elsőfokú ítélet, 29. pont).

Második jogalapjával a felperes arra hivatkozott, hogy a bizonyítási teher a vitatott védjegy törlése iránti eljárást kezdeményező félre, azaz kizárólag a Nordic Spiritre hárul, arra kötelezve őt, hogy bizonyítsa az említett védjegy megkülönböztetőképességének a hiányát, s hogy a Nordic Spirit semmiféle bizonyítékkal nem szolgált a védjegy megkülönböztetőképessége állítólagos hiányának az alátámasztására.

A Törvényszék e tekintetben megállapította, hogy a vitatott védjegyet szoros értelemben véve egy átlátszó, henger alakú palack térbeli formája és egy, a palackkal azonos átmérőjű, nem átlátszó kupak kombinációja jellemzi, és hogy az alkotóelemek összetételének módja – azaz a piacon az alkoholtartalmú vagy alkoholmentes italok tárolására szánt palackok többségéhez hasonlóan egy nem átlátszó kupakkal ellátott palack – nem ad többletet az összetett védjegynek annak egészét tekintve az azt alkotó elemek pusztán és egyszerű összetételéhez képest, mivel egy ilyen forma alkalmas arra, hogy általánosan alkalmazzák a kereskedelemben a bejelentésben szereplő áruk csomagolására (elsőfokú ítélet, 58. pont).

A Törvényszék álláspontja szerint a fellebbezési tanács nem tévedett annak kimondásával, hogy az Európai Unióban a szokásosan tájékozott fogyasztó a vitatott védjegyet egészében véve pusztán úgy érzékeli, mint azon áruk formájának az egyik változatát, amelyek tekintetében az említett védjegyet bejelentették. Ezt követően megállapította, hogy a vitatott védjegy az érintett vásárlóközönség által érzékelt formájában nem alkalmas az említett védjeggyel érintett áruk azonosítására, és azok más kereskedelmi származású áruktól való megkülönböztetésére (elsőfokú ítélet, 59–62. pont).

Az elsőfokú ítélet ellen a felperes Voss cég (a védjegyjogosult) fellebbezést nyújtott be.

Az EU Bíróságának ítélete⁷

A főtanácsnok meghallgatását követően, az EU Bírósága 2015. május 7-én elutasította a Törvényszék ítélete ellen benyújtott fellebbezést.

⁷ C-445/13 ügyszám.

A másodfokú bírósági eljárásban beavatkozóként fellépett az INTA – International Trademark Association (Nemzetközi Védjegy Egyesület).⁸

Ítéletében az EU Bírósága többek között a következőket mondta.

A Voss cég (védjegyjogosult) felperes lényegében azt kifogásolja, hogy a Törvényszék megváltoztatta a vitatott határozatban kifejtett érvelés két pillére közötti azon megkülönböztetés feltételeit, amelyről a Törvényszék előtti tárgyaláson megállapodtak (ítélet, 54. pont).

A felperes álláspontja szerint a megtámadott ítélet 27. és 28. pontjában az első és a második pillér meghatározását a Törvényszék előtti tárgyaláson elfogadotthoz képest felcserélték (ítélet, 55. pont).

Következésképpen nézete szerint a Törvényszék tévesen alkalmazta a jogot azzal, hogy nem vizsgálta meg a Voss által felhozott második jogalapot, amelyre az elsőfokú eljárás keretében benyújtott keresetének alátámasztása érdekében hivatkozott, és amely azon alapul, hogy a fellebbezési tanács jogtalanul hárította rá a vitatott védjegy megkülönböztetőképességére vonatkozó bizonyítási terhet (ítélet, 56. pont).

Még ha feltételezzük is, hogy a Törvényszék előtt hivatkozott második jogalap – amint azt a felperes állítja – az említett második pillér ellen irányult, meg kell állapítani, amint az a megtámadott ítélet 28. és 50. pontjából következik, hogy a fellebbezési tanács a vitatott határozat 36–41. pontjában elvégezte a vitatott védjegy megkülönböztetőképességének az önálló vizsgálatát, és nem hárította a felperesre az e képesség meglétére vonatkozó bizonyításának terhet (ítélet, 58. pont).

Ebből az következik, hogy a Voss felperes által a fellebbezése alátámasztására felhozott első jogalapot ennek megfelelően mint megalapozatlant el kell utasítani (ítélet, 59. pont).

A második jogalapról

A felek érvei

A második jogalap tekintetében a felperes azt kifogásolja, hogy a Törvényszék megsértette a KVR 99. cikkét, mivel a megtámadott ítélet 57. és 58. pontjában megfordította a bizonyítási terhet, amely a vitatott védjegy törlése iránti eljárást kezdeményező félként kizárólag a Nordic Spiritre hárult, arra kötelezve őt, hogy bizonyítsa az említett védjegy megkülönböztetőképességének a hiányát annak ellenére, hogy a Nordic Spirit semmiféle bizonyítékkal

⁸ Az INTA (International Trademark Association) a világ legnagyobb védjegyjogi egyesülete mintegy 30 000 taggal, amely egy a „Bírósági eljárások érdekében létrehozott Tanácsadó Bizottság”-ot (Amicus Curiae Committee) is működtet. Ez utóbbi az általa fontosnak tartott jogkérdésekben a bíróságok felé segítő szándékkal pártatlan véleményt közöl. Az ilyen véleménynyilvánításra általában az ügyek fellebbezési fázisában (appeal stage) kerül sor, de ha a körülmények úgy kívánják, akkor a kontradiktórium eljárási korábbi fázisában (felszólalás, törlés stb.) is. Részletesen vö. Amicus Curiae – INTA's role as Friend of the Court: <http://www.inta.org/Advocate/Pages/AmicusBrief.asp>.

nem szolgált a védjegy megkülönböztetőképessége állítólagos hiányának alátámasztására (ítélet, 60. pont).

Az INTA,⁹ mint beavatkozó, annak alátámasztására, hogy a Törvényszék a szóban forgó megjelölés megkülönböztetőképességére vonatkozó bizonyítási terhet tévesen megfordította, a KVR 52., 55. és 59. cikkére utal – amely cikkekből az következik, hogy a lajstromozott közösségi védjegyek tekintetében érvényességi vélelem áll fenn –, valamint a 2868/95 rendelet 37. szabály *b*) pontjának *iv.* alpontjára hivatkozik (ítélet, 62. pont).

Ezen gondolatmenet szerint ha valamely védjegybejelentésnek helyt adnak, az ellenkező bizonyításáig a megszerzett védjegyet érvényesnek kell tekinteni, és a kérelmezőt nem kell arra kötelezni, hogy ismételten bizonyítsa védjegye érvényességét, hacsak az e védjegy törlését elérni kívánó fél ennek ellenkezőjét alátámasztó tényeket vagy bizonyítékokat nem mutat be (ítélet, 63. pont).

Márpedig a jelen ügyben a védjegy törlése iránti kérelem benyújtója semmiféle igazolható tényre nem hivatkozott, illetve egyetlen bizonyítékot sem mutatott be az BPHH előtt. Az INTA ebből azt a következtetést vonta le, hogy a Törvényszék megsértette a KVR-t és a 2868/95 rendeletet azzal, hogy nem helyezte hatályon kívül a fellebbezési tanács azon határozatát, amely megállapította, hogy a Voss felperes azon állítását, miszerint a fogyasztók képesek arra, hogy az áruk kereskedelmi eredetét csomagolásuk formája alapján meghatározzák, nem támasztották alá bizonyítékokkal, így tehát az nem volt elégséges az „ítélkezési gyakorlat által megállapított szabályok tiszteletben tartásának biztosításához” (ítélet, 64. pont).

Az EU Bíróságának álláspontja

A fellebbezés második jogalapjában azt róják fel a Törvényszéknek, hogy a megtámadott ítélet 57. és 58. pontjában megfordította a bizonyítási terhet, arra kötelezve a felperest, hogy bizonyítsa a vitatott védjegy megkülönböztetőképességét annak ellenére, hogy a Nordic Spirit semmiféle bizonyítékkal nem szolgált a védjegy megkülönböztetőképessége állítólagos hiányának alátámasztására, azt mint megalapozatlant el kell utasítani (ítélet, 66. pont).

A Törvényszék ugyanakkor a megtámadott ítélet 51–58. pontjában önállóan értékelte, hogy a vitatott védjegy bír-e megkülönböztetőképességgel (ítélet, 67. pont).

Miután a Törvényszék a vitatott védjegy minden egyes alkotóelemének külön-külön történő vizsgálatát követően megállapította, hogy az olyan elemek kombinációjából áll, amelyek egyike sem rendelkezik az érintett áruk tekintetében megkülönböztetőképességgel, a megtámadott ítélet 57. pontjában rámutatott, hogy ez a körülmény főszabály szerint arra enged következtetni, hogy a védjegy egészében sem rendelkezik megkülönböztetőképességgel, feltéve ha nem utalnak „konkrét jelek arra, hogy különösen az egyes elemek össze-

⁹ L. 8. lábj.

tételének módja többletet ad az összetett védjegynek annak egészét tekintve az azt alkotó elemek pusztá és egyszerű összetételéhez képest” (ítélet, 68. pont).

A Törvényszék a megtámadott ítélet 58. pontjában úgy ítélte meg, hogy „a jelen ügyben nem tűnik úgy, hogy erre utaló jelek állnának fenn”. E tekintetben megállapította, hogy „a vitatott védjegyet szoros értelemben véve egy átlátszó, henger alakú palack térbeli formája és egy, a palackkal azonos átmérőjű, nem átlátszó kupak kombinációja jellemzi, és hogy az alkotóelemek összetételének módja – azaz a piacon az alkoholtartalmú vagy alkoholmentes italok tárolására szánt palackok többségéhez hasonlóan egy nem átlátszó kupakkal ellátott palack – nem ad többletet az összetett védjegynek annak egészét tekintve az azt alkotó elemek pusztá és egyszerű összetételéhez képest, mivel egy ilyen forma alkalmas arra, hogy általánosan alkalmazzák a kereskedelemben a bejelentésben szereplő áruk csomagolására” (ítélet, 69. pont).

A Törvényszék így maga vizsgálta azon konkrét jelek fennállását, amelyek arra utalnának, hogy az összetett védjegy az egészét tekintve többlettel rendelkezik az azt alkotó elemek összességéhez képest, és ellentétben azzal, amit az INTA és a felperes állít, nem hárította át ez utóbbira az ilyen jelek fennállása bizonyításának terhét (ítélet, 70. pont).

E körülmények között meg kell állapítani, hogy a Voss és az INTA érvelése a megtámadott ítélet téves olvasatán alapul, következésképpen azt el kell utasítani (ítélet, 71. pont).

Ami az INTA által hivatkozott azon érvelt illeti, amely szerint a Törvényszék azzal, hogy nem helyezte hatályon kívül a vitatott határozatot, amely megállapította, hogy semmilyen bizonyíték nem támasztja alá a felperes azon állításait, amelyek szerint az átlagos fogyasztók az érintett áruk csomagolásának formáját az azok kereskedelmi származására utaló jelzésként képesek észlelni, megsértette a KVR-t és a 2868/95 rendeletet, meg kell jegyezni, amint az a megtámadott ítélet 12. pontjából következik, a fellebbezési tanács ezen értékelése az említett határozat 31. pontjában szerepel (ítélet, 72. pont).

Így, amint az a megtámadott ítélet 27. pontjából következik, az említett értékelés következtésképpen azon érvelés első pilléréhez tartozik, amelyen a vitatott határozat alapul, ahogyan azt a Törvényszék meghatározta. Márpedig a Törvényszék a megtámadott ítélet 96. pontjában mint alaptalant elutasította az említett pillérrel szemben felhozott jogalapokat (ítélet, 73. pont).

A fenti megfontolásokra tekintettel a második fellebbezési jogalapot mint megalapozatlant el kell utasítani (ítélet, 75. pont).

A harmadik jogalapról

A felek érvei

Harmadik jogalapjában a Voss felperes azt állítja, hogy a Törvényszék annak megállapításával, hogy a szóban forgó palack formája nem rendelkezik megkülönböztetőképeséssel,

anélkül, hogy előzetesen meghatározta volna, hogy melyek az érintett ágazat normái és szokásai, megsértette a KVR 7. cikk (1) bekezdésének *b*) pontját (ítélet, 76. pont).

Az INTA ezenkívül arra hivatkozik, hogy a Törvényszék nem juthatott volna jogszerűen arra a következtetésre, hogy a felperes palackja nem tér el lényeges mértékben az érintett ágazat normáitól és szokásaitól, mivel a megtámadott ítélet 72. pontjában megállapította, hogy „nem bizonyították, hogy létezik a piacon más hasonló palack”, hogy feltételezhető volt, hogy e palack „a maga nemében egyedülálló”, ezen ítélet 51. pontjában pedig, hogy „bizonyos egyediséget hordoz magában” (ítélet, 77. pont).

Ráadásul a Törvényszék az „egyszerű változat” és a „jelentős eltérés”, valamint az alkalmazandó normák és szokások egymással való szembeállításával tévesen alkalmazta a jogot. Az INTA e tekintetben arra hivatkozik, hogy a Törvényszék túllépte a Bíróság ítélkezési gyakorlatában rögzített korlátokat, amely szerint kizárólag annak eldöntése a feladat, hogy valamely védjegyként lajstromozott térbeli forma olyan mértékben eltér-e az érintett ágazatban a releváns áruk tekintetében szokásosan vagy általánosan használt formáktól, hogy a fogyasztók képesek ahhoz jelentést társítani (ítélet, 78. pont).

Végül az INTA szerint a Törvényszék tévesen alkalmazta a jogot, amikor egy forma egyszerű alkotóelemeit, nem pedig a lajstromozott formát mint egészet hasonlította össze az említett ágazatbeli szokásos vagy általános formák elemeivel (ítélet, 79. pont).

Az EU Bíróságának álláspontja

Az állandó ítélkezési gyakorlat szerint csak az olyan védjegy rendelkezik a KVR 7. cikk (1) bekezdésének *b*) pontja értelmében vett megkülönböztetőképességgel, amely jelentős mértékben eltér az ágazat normáitól vagy szokásaitól, és ebből eredően be tudja tölteni alapvető, származást jelölő rendeltetését (Mag Instrument-ítélet, C-136/02, 31. pont;¹⁰ Chocladefabriken Lindt & Sprüngli-ítélet, C-98/11, 42. pont¹¹ – jelen ítélet, 81. pont).

A jelen ügyben a Törvényszék a megtámadott ítélet 51–53. pontjában értékelte a vitatott védjegynek az alkoholtartalmú és alkoholmentes italok ágazata normáihoz és szokásaihoz képest fennálló megkülönböztetőképességét (ítélet, 82. pont).

¹⁰ A szöveg:

Ilyen körülmények között minél inkább hasonlít a védjegyként bejegyezni kívánt forma a szóban forgó áru legvalószínűbb formájához, annál valószínűbb, hogy az adott forma nem alkalmas a megkülönböztetésre a KVR 7. cikke (1) bekezdésének *b*) pontja értelmében. Csak az olyan megjelölés rendelkezik megkülönböztetőképességgel az említett rendelkezés értelmében, amely jelentős mértékben eltér az ágazat normáitól vagy szokásaitól, és ebből eredően alkalmas alapvető, gyártóra vagy forgalmazóra utaló megjelölés szerepének betöltésére...

¹¹ A szöveg:

Csak az olyan védjegy rendelkezik a KVR 7. cikke (1) bekezdésének *b*) pontja értelmében vett megkülönböztetőképességgel, amely jelentős mértékben eltér az ágazat normáitól vagy szokásaitól, és ebből eredően képes betölteni alapvető eredetjelölő rendeltetését...

Ezen ítélet 51. pontjában a Törvényszék a vitatott védjegy térbeli formáját illetően először is megállapította, hogy „köztudott tény, hogy a piacon elérhető palackok túlnyomó többségének van egy henger alakú része” (ítélet, 83. pont).

Az említett ítélet 52. pontjában a Törvényszék ezt követően a nem átlátszó kupakot illetően megállapította, hogy „köztudott tény, hogy nagyon sok palackot olyan kupakkal zárnak le, amely a palack testétől eltérő anyagból és színben készül” (ítélet, 84. pont).

Végül a Törvényszék ugyanezen ítélet 53. pontjában úgy ítélte meg, hogy a palackkal megegyező átmérőjű kupak „csak a létező formák egyik változatának minősül, és nem tekinthető úgy, mint amely jelentős mértékben eltér az ágazat normáitól és szokásaitól, még annak elismerésével sem, hogy ezen elem bizonyos eredetiséggel bír” (ítélet, 85. pont).

Így a Törvényszék a szóban forgó térbeli megjelölés megkülönböztetőképességére vonatkozó vizsgálatot az érintett ágazat normáira figyelemmel a köztudott tényekre alapozva folytatta le (ítélet, 86. pont).

Ebből következően a Voss felperes és az INTA megalapozatlanul állította, hogy a Törvényszék elmulasztotta azon áruk ágazata normáinak és szokásainak meghatározását, amelyek tekintetében a vitatott védjegyet lajstromozták (ítélet, 87. pont).

Ami az INTA azon érvét illeti, amely szerint a Törvényszék tévesen alkalmazta a jogot az „egyszerű változat” és a „jelentős eltérés”, valamint az alkalmazandó normák és szokások egymással való szembeállításával annak megállapítása helyett, hogy a vitatott védjegy olyan mértékben eltér-e az érintett ágazatban szokásosan és általánosan használt formáktól, hogy a fogyasztók képesek ahhoz jelentést társítani, emlékeztetni kell arra, hogy valamely védjegy megkülönböztetőképessége a KVR 7. cikk (1) bekezdésének *b*) pontja értelmében azt jelenti, hogy a védjegy lehetővé teszi a védjegybejelentésben szereplő áruknak adott vállalkozástól származóként történő beazonosítását, és így ezen áruknak más vállalkozások áruitól való megkülönböztetését (Freixenet-ítélet, C-344/10 és C-345/10, 42. pont,¹² valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat – jelen ítélet, 88. pont).

E megkülönböztetőképességet egyrészt a védjegybejelentésben szereplő árukra és szolgáltatásokra, másrészt az érintett vásárlóközönség észlelésére tekintettel kell értékelni (Freixenet-ítélet, C-344/10 és C-345/10, 43. pont,¹³ valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat – jelen ítélet, 89. pont).

Az állandó ítélkezési gyakorlat szerint az áru formájából álló térbeli védjegyek megkülönböztetőképességének értékelésekor alkalmazott szempontok nem különböznek a védjegyek

¹² A szöveg:

Az állandó ítélkezési gyakorlatból következik, hogy valamely védjegy megkülönböztetőképessége a KVR 7. cikke (1) bekezdésének *b*) pontja értelmében azt jelenti, hogy a védjegy lehetővé teszi a védjegybejelentésben szereplő árunak adott vállalkozástól származóként történő beazonosítását, és így ennek az árunak más vállalkozások áruitól való megkülönböztetését ...

¹³ A szöveg:

E megkülönböztetőképességet egyrészt a védjegybejelentésben szereplő árukra és szolgáltatásokra tekintettel, másrészt az érintett vásárlóközönség felfogására tekintettel kell értékelni...

más típusainak esetében alkalmazandó szempontoktól (Mag Instrument-ítélet, C-136/02, 30. pont;¹⁴ Freixenet-ítélet, C-344/10 és C-345/10, 45. pont¹⁵). Ugyanakkor ezen szempontok alkalmazásakor az átlagos fogyasztó észlelése nem szükségszerűen azonos az áru külső megjelenéséből álló térbeli védjegy és az olyan szóvédjegy vagy ábrás védjegy esetében, amely az általa jelölt áruk külső megjelenésétől független jelből áll. Az átlagos fogyasztó ugyanis – bármiféle grafikai vagy szöveges elem hiányában – nem szokott az áruk eredetére következtetni a formájuk vagy a csomagolásuk formája alapján, így nehezebbnek bizonyulhat a térbeli védjegy megkülönböztetőképességét megállapítani, mint a szó- vagy ábrás védjegyét (Mag Instrument-ítélet, C-136/02, 30. pont;¹⁶ Freixenet-ítélet, C-344/10 és C-345/10, 46. pont¹⁷ – jelen ítélet, 90. pont).

Ilyen körülmények között minél inkább közelít a védjegyként lajstromoztatni kívánt forma a kérdéses árunak a leginkább valószínű formájához, annál valószínűbb, hogy az említett forma a KVR 7. cikk (1) bekezdésének *b*) pontja értelmében nem rendelkezik megkülönböztetőképességgel. Csak az olyan védjegy rendelkezik az említett rendelkezés értelmében vett megkülönböztetőképességgel, amely jelentős mértékben eltér az ágazat normáitól vagy szokásaitól, és ebből eredően képes betölteni alapvető, származást jelölő rendeltetését (Mag Instrument-ítélet, C-136/02, 31. pont;¹⁸ Chocoladefabriken Lindt & Sprüngli-ítélet, C-98/11, 42. pont¹⁹ – jelen ítélet, 91. pont).

Ebből az következik, hogy ha valamely térbeli védjegy a lajstromoztatni kívánt áru formájából áll, a pusztán tény, hogy ez a forma az ilyen típusú áruk szokásos formáinak egy „változata”, nem elégséges annak a megállapításához, hogy az említett védjegy a KVR 7. cikk

¹⁴ A szöveg:

Az áru formájából álló térbeli védjegy megkülönböztetőképességének mérlegelésekor alkalmazott szempontok nem különböznek a védjegyek más típusainak esetében alkalmazandó szempontoktól. Ugyanakkor ezen szempontok alkalmazásakor az érintett közönség észlelése nem szükségszerűen azonos az áru formájából álló térbeli védjegy és az olyan szóvédjegy vagy ábrás védjegy esetében, amely az általa jelölt áruk külső megjelenésétől független jelből áll. Az átlagos fogyasztók ugyanis – bármiféle grafikai vagy szöveges elem hiányában – nem szoktak az áruk eredetére következtetni a formájuk vagy a csomagolásuk formája alapján, így nehezebbnek bizonyulhat a térbeli védjegy megkülönböztetőképességét megállapítani, mint a szó- vagy ábrás védjegyét...

¹⁵ A szöveg:

...az állandó ítélkezési gyakorlat szerint az áru külső megjelenéséből álló térbeli védjegy megkülönböztetőképességének mérlegelésekor alkalmazott szempontok nem különböznek a védjegyek más típusainak esetében alkalmazandó szempontoktól...

¹⁶ Vö. 15. lábj.

¹⁷ A szöveg:

...e szempontok alkalmazásakor figyelembe kell venni azt, hogy az átlagos fogyasztó észlelése nem szükségszerűen azonos az áru külső megjelenéséből álló térbeli védjegy és az olyan szóvédjegy vagy ábrás védjegy esetében, amely az általa jelölt áruk külső megjelenésétől független jelből áll. Az átlagos fogyasztó ugyanis – bármiféle grafikai vagy szöveges elem hiányában – nem szokott az áruk eredetére következtetni a formájuk vagy a csomagolásuk formája alapján, így nehezebbnek bizonyulhat az ilyen térbeli védjegy megkülönböztetőképességét megállapítani, mint a szó- vagy ábrás védjegyekét...

¹⁸ Vö.: 14. lábj.

¹⁹ Vö.: 11. lábj.

(1) bekezdésének *b*) pontja értelmében megkülönböztetőképességgel rendelkezik. Mindig meg kell vizsgálni, hogy az ilyen védjegy lehetővé teszi-e az ezen áru szokásosan tájékozott, ésszerűen figyelmes és körültekintő átlagos fogyasztója számára, hogy bármiféle elemzés és különösebb odafigyelés nélkül megkülönböztesse az érintett árut más vállalkozások áruitól (Mag Instrument-ítélet, C-136/02, 32. pont²⁰ – jelen ítélet, 92. pont).

A jelen ügyben a Törvényszék, miután a megtámadott ítélet 37–44. pontjában emlékeztetett a vonatkozó ítélkezési gyakorlatra, annak 51–58. pontjában megvizsgálta, hogy a vitatott védjegy jelentős mértékben eltér-e az érintett ágazat normáitól és szokásaitól (ítélet, 93. pont).

A megtámadott ítélet 59. pontjában arra a következtetésre jutott, hogy a fellebbezési tanács nem tévedett annak kimondásával, hogy az Unió szokásosan tájékozott fogyasztója a vitatott védjegyet egészében véve pusztán úgy érzékeli, mint azon áruk formájának egyik változatát, amelyek tekintetében az említett védjegyet bejelentették. Ezt követően a megtámadott ítélet 62. pontjában megállapította, hogy a vitatott védjegy az érintett vásárlókörzség által érzékelt formájában nem alkalmas az említett védjeggyel érintett áruk azonosítására, és azok más kereskedelmi származású áruktól való megkülönböztetésére (ítélet, 94. pont).

A fenti megállapításokból következik, hogy a Törvényszék helyesen határozta meg és követte az e tekintetben irányadó ítélkezési gyakorlat által meghatározott szempontokat (ítélet, 95. pont).

Ezenkívül, amennyiben az INTA azt kifogásolja, hogy a Törvényszék úgy ítélte meg, hogy a felperes palackja nem tér el jelentős mértékben az érintett ágazat normáitól és szokásaitól, meg kell állapítani, hogy ez a ténybeli értékelés körébe tartozik (ítélet, 96. pont).

E tekintetben emlékeztetni kell arra, hogy az EUMSZ²¹ 256. cikk (1) bekezdése és az EU Bíróságának alapokmánya 58. cikkének első bekezdése szerint a fellebbezés csak jogkérdésekre vonatkozhat. Kizárólag a Törvényszék rendelkezik ugyanis hatáskörrel a releváns tények megállapítására és értékelésére, valamint a bizonyítékok értékelésére. A tények és bizonyítékok értékelése tehát – az elferdítés esetét kivéve – nem minősül jogkérdésnek,

²⁰ A szöveg:

Következésképpen, ellentétben azzal, amit a fellebbező állít, amennyiben a térbeli megjelölés a bejegyezni kívánt áru formájaként jelenik meg, a pusztán tény, hogy ez a forma az ilyen típusú áruk szokásos formáinak egy „változata”, nem elegendő annak megállapításához, hogy e megjelölés a KVR 7. cikke (1) bekezdésének *b*) pontja értelmében megkülönböztetőképességgel rendelkezik. Minden esetben meg kell vizsgálni, hogy az ilyen megjelölés az áru szokásosan tájékozott, ésszerűen figyelmes és körültekintő átlagos fogyasztója számára lehetővé teszi-e, hogy megkülönböztesse az érintett árut más vállalkozások áruitól anélkül, hogy az átlagos fogyasztó annak elemzésébe fogna, vagy különleges figyelemről tenne tanúbizonyságot.

²¹ 2010/C 83/01 – Az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata.

amelyet – mint illet – fellebbezés keretében az EU Bíróságának kell megvizsgálania (Louis Vuitton Malletier-ítélet, C-97/12, 61. pont²² – jelen ítélet, 97. pont).

Márpedig meg kell állapítani, hogy az INTA e kérdés vitatásának alátámasztására nem hivatkozott egyetlen olyan érvre sem, amely alkalmas annak alátámasztására, hogy a Törvényszék elferdítette a tényeket (ítélet, 98. pont).

Figyelemmel a fenti megfontolásokra, a harmadik fellebbezési jogalapot mint részben megalapozatlant, részben pedig elfogadhatatlant, el kell utasítani (ítélet, 100. pont).

A negyedik jogalapról

A felek érvei

Negyedik jogalapjával a Voss felperes azt kifogásolja, hogy a Törvényszék megsértette a KVR 7. cikk (1) bekezdésének *b*) pontját, amikor a vitatott védjegy megkülönböztetőképességének vizsgálata során külön-külön értékelte a szóban forgó térbeli megjelölés egyes alkotóelemeit, anélkül azonban, hogy a megjelölést egészében vizsgálta volna (ítélet, 101. pont).

A felperes előadja, hogy a Törvényszék, miután a megtámadott ítélet öt pontjában külön-külön értékelte az említett térbeli megjelölést alkotó elemeket, megelégedett annak kimondásával, hogy ezen alkotóelemek összetételének módja „nem ad többletet az összetett védjegynek a vitatott védjegyet alkotó elemek összességéhez képest”, ami a Voss álláspontja szerint nem minősül a védjegy által keltett összbenyomás tekintetében az ítélezési gyakorlat által megkövetelt alapos vizsgálatnak (ítélet, 102. pont).

A Bíróság álláspontja

E jogalpnál a felperes arra hivatkozik, hogy a vitatott védjegy megkülönböztetőképessége értékelésének keretében a Törvényszék nem vizsgálta – ahogyan arra köteles lett volna – a védjegy által keltett összbenyomást (ítélet, 104. pont).

E tekintetben emlékeztetni kell arra, hogy az állandó ítélezési gyakorlat szerint az átlagos fogyasztó rendszerint egészében érzékeli a védjegyet, és nem vizsgálja annak egyes részleteit. Továbbá annak megítélésakor, hogy valamely védjegy rendelkezik-e megkülönböztetőképességgel vagy sem, az általa keltett összbenyomást kell figyelembe venni (lásd

²² A szöveg:

Emlékeztetni szükséges, hogy az Európai Unió működéséről szóló szerződés (2007) 256. cikkének (1) bekezdése, valamint az EU Bírósága Szervezeti Szabályzatának 48. cikk (1) bekezdése értelmében a fellebbezés csupán jogkérdésre irányulhat. Az EU Törvényszékének kizárólagos hatásköre, hogy a tényállást megállapítsa és a bizonyítékokat értékelje. Jogkérdésnek minősül ellenben, ha a tényállás, valamint a bizonyítékok értékelése azok elferdítését eredményezte, ez esetben az EU Bírósága a fellebbezési eljárásban ezek tekintetében is állást foglalhat.

különösen: Eurocermex-ítélet, C-286/04, 22. pont,²³ valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat – jelen ítélet, 105. pont).

Ez azonban nem jelenti azt, hogy az illetékes hatóság, amelynek azt kell vizsgálnia, hogy a vásárlóközönség érzékelheti-e a bejelentett védjegyet a származás megjelöléseként, ne vizsgálhatná először az e védjegy megjelenítésére használt egyes elemeket. Célszerűnek mutatkozik ugyanis, ha az átfogó értékelés során az említett hatóság az érintett védjegy minden egyes alkotóelemét sorban megvizsgálja (lásd különösen: Eurocermex-ítélet, C-286/04, 23. pont,²⁴ valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat – jelen ítélet, 106. pont).

A megtámadott ítélet 55. pontjában a Törvényszék a vitatott védjegy minden egyes alkotóelemének külön-külön történő vizsgálatát követően megállapította, hogy a vitatott védjegy „olyan elemek kombinációjából áll, amelyek egyike sem rendelkezik az érintett áruk tekintetében megkülönböztetőképeséggel, mivel azok általánosan használhatók a kereskedelemben a védjegybejelentésben megjelölt áruk csomagolására”. A Törvényszék annak ellenőrzésével folytatta vizsgálatát, hogy az említett védjegy egészét tekintve rendelkezik-e ilyen képeséggel, vagy sem (ítélet, 107. pont).

A Törvényszék ez alapján állapította meg a megtámadott ítélet 58. pontjában, hogy „egy átlátszó, henger alakú palack térbeli formája és a palackkal azonos átmérőjű, nem átlátszó kupak szoros értelemben vett összetételének módja a jelen ügyben nem ad többletet a vitatott védjegyet alkotó elemek összességéhez képest – amely tehát a piacon az alkoholtartalmú vagy alkoholmentes italok tárolására szánt palackok többségéhez hasonlóan egy nem átlátszó kupakkal ellátott palack –, az ilyen forma ugyanis alkalmas arra, hogy általánosan alkalmazzák a kereskedelemben a bejelentésben szereplő áruk csomagolására”, és hogy következőképpen „a jelen összetett védjegy elemei összetételének módja nem alkalmas arra sem, hogy a védjegyet megkülönböztetőképeséggel ruházza fel”. A Törvényszék az említett ítélet 62. pontjában arra a megállapításra jutott, hogy „a vitatott védjegy az érintett vásárlóközönség által érzékelt formájában nem alkalmas az említett védjeggyel érintett áruk azonosítására, és azok más kereskedelmi származású áruktól való megkülönböztetésére” (ítélet, 108. pont).

Következőképpen a Törvényszék helyesen alapította a vitatott védjegy megkülönböztetőképeségének értékelését arra az összbenomásra, amelyet e védjegy alkotóelemeinek formája és elrendezése vált ki, amint azt a jelen ítélet 105. pontjában hivatkozott ítélkezési gyakorlat is megköveteli (ítélet, 109. pont).

²³ A szöveg:

...az átlagos fogyasztó rendszerint egészében érzékeli a védjegyet, és nem vizsgálja egyenként annak részleteit. Ezért annak megítélésakor, hogy valamely védjegy rendelkezik-e megkülönböztetőképeséggel, az általa keltett összbenomást kell figyelembe venni...

²⁴ A szöveg:

Ez nem jelenti azonban azt, hogy az illetékes hatóság, amelynek azt kell vizsgálnia, hogy a vásárlóközönség a bejelentett védjegyet mint származásra utaló megjelölést érzékelheti-e, ne vizsgálhatná először sorjában e védjegy megjelenítésére használt egyes elemeket. Célszerűnek mutatkozik ugyanis, ha az átfogó értékelés során a hatóság az érintett védjegy minden egyes alkotóelemét megvizsgálja...

Ezenkívül nem róható fel a Törvényszéknek, hogy nem folytatott le kellően alapos vizsgálatot a vitatott védjegy által keltett összbemutató tekintetében, mivel a szóban forgó térbeli forma két elemből, tudniillik egy hengerformából és az említett hengerével azonos átmérőjű, nem átlátszó kupakból áll, és mivel nehezen képzelhető el, hogyan lehetne ezeket az alkotóelemeket más módon egyetlen térbeli egységbe kombinálni (lásd ebben az értelemben: Eurocermex-ítélet, C-286/04 P, 29. pont²⁵ – ítélet 110. pont).

Ebből következően a negyedik fellebbezési jogalapot mint megalapozatlant el kell utasítani (ítélet, 111. pont).

Az ötödik jogalapról

A felek érvei

Ötödik jogalapjával a Voss felperes azt állítja, hogy a Törvényszék a fellebbezési tanácshoz hasonlóan elferdítette az ügy irataiban szereplő bizonyítékok értékelését azzal, hogy a szóban forgó térbeli megjelölés tökéletes hengerformáját hasonlította össze egy síkbeli „henger keresztmetszettel”. Álláspontja szerint mivel a „henger keresztmetszet” matematikai szempontból torzított ábrázolásnak minősül, a Törvényszék és a fellebbezési tanács e fogalommal valójában egy „kör keresztmetszetre” kívánt utalni. Így a Törvényszék egy térbeli megjelölést és egy, a palackok többségére jellemző síkbeli jellemzőt hasonlított össze, ily módon az érintett ágazat normáira és szokásaira vonatkozó értékelése teljes egészében téves (ítélet, 112. pont).

A Bíróság álláspontja

Meg kell állapítani, hogy a Voss felperes azon érvelése, amely szerint a Törvényszék, amikor a megtámadott ítélet 67. cikkében megállapította, hogy a piacon elérhető palackok többségének „henger keresztmetszete” van, ezzel a „kör keresztmetszet” természeténél fogva síkbeli fogalmára kívánt utalni, ezen ítélet téves olvasatán alapul (ítélet, 116. pont).

Ugyanis miután a Törvényszék a megtámadott ítélet 65. pontjában emlékeztetett arra, hogy „a fellebbezési tanács [a vitatott határozat 37. pontjában] megállapította, hogy 'a piacon elérhető palackok túlnyomó többségének henger keresztmetszete van'”, ezen ítélet következő pontjában kimondta, hogy „semmi nem enged azonban arra következtetni, hogy

²⁵ A szöveg:

...a Bíróság azt is megállapította, hogy „különösen a bejelentett védjegy felépítését illetően, amelyre a palack nyakában található citromszelet jellemző, nehezen képzelhető el, hogyan lehetne ezeket az alkotóelemeket másként egyetlen térbeli egységbe kombinálni”, és hogy „ez az egyetlen módja annak, ahogyan egy italt egy citromszelettel vagy -gerezddel díszíteni lehet, ha az italt közvetlenül a palackból isszák”, valamint hogy következőképpen „ez a mód, ahogyan a szóban forgó összetett védjegy elemei egymáshoz kapcsolódnak, nem alkalmas arra, hogy megkülönböztetőképeséget kölcsönözzön a védjegynek”.

a fellebbezési tanács a vitatott határozat szövegösszefüggésében e szavakhoz a 'valamely geometriai forma keresztmetszetének ábrázolása' értelmében vett matematikai jelentést kívánt társítani", és hogy e szót, épp ellenkezőleg, úgy kell érteni, hogy „olyan, többé-kevésbé elkülönülő részek valamelyike, amelyeken belül valamely dolog fel van osztva vagy felosztható, vagy amelyekből e dolog felépül” („any of the more or less distinct parts into which something is or may be divided or from which it is made up”, Oxford Dictionary – jelen ítélet, 117. pont).

A Törvényszék így megállapította, hogy a fellebbezési tanács által a vitatott határozat 37. pontjában használt „keresztmetszet” kifejezés alatt „részt” kell érteni, mivel álláspontja szerint a palackok túlnyomó többségének van egy henger alakú része (ítélet, 118. pont).

Ebből az következik, hogy a felperes állításával ellentétben a Törvényszék által a szóban forgó térbeli megjelölés tekintetében lefolytatott vizsgálat nem korlátozódott a megjelölés formája és egy síkbeli jellemző összehasonlítására (ítélet, 119. pont).

Következésképpen az ötödik fellebbezési jogalapot mint megalapozatlant el kell utasítani (ítélet, 120. pont).

A hatodik jogalapról

A felek érvei

A Voss felperes azt kifogásolja, hogy a Törvényszék úgy ítélte meg, hogy mivel a vitatott védjegy önmagukban véve megkülönböztetőképességgel nem rendelkező alkotóelemekből áll, a védjegy az egészét tekintve sem rendelkezik ilyen képességgel. A felperes álláspontja szerint az ilyen érvelés azzal a következménnyel jár, hogy mind az áru egészében vett csomagolása, mind pedig az azt alkotó elemek kombinációja tekintetében kizárja a megkülönböztetőképesség elismerhetőségét, ami ellentétes a KVR által elérni kívánt céllal (ítélet, 121. pont).

A felperes ezenkívül azt állítja, hogy a Törvényszék tévesen alkalmazta a jogot, amikor az összetett védjegyek tekintetében az EU Bíróság gyakorlata által meghatározott követelményt, amely szerint „az olyan elemek kombinációja, amelyek egyike sem rendelkezik megkülönböztetőképességgel, rendelkezhet ezzel a képességgel, ha többletet ad az összetett védjegynek az azt alkotó elemek pusztá és egyszerű összességéhez képest”, kiterjesztette a térbeli megjelölésekre (ítélet, 122. pont).

A Bíróság álláspontja

Emlékeztetni kell arra, hogy az EU Bírósága a térbeli megjelölések tárgyában már kimondta, hogy az esetleges megkülönböztetőképességet részben az egyes, külön-külön vett elemek tekintetében lehet vizsgálni, de minden esetben az érintett vásárlóközönségben keltett össz-

benyomásra kell támaszkodni, nem pedig arra a feltételezésre, hogy a külön-külön megkülönböztetőképességgel nem bíró elemek egymás mellé rendelésük esetén sem bírhatnak ilyen képességgel. Ugyanis az, hogy a védjegy minden egyes eleme külön-külön megkülönböztetésre alkalmatlan, nem zárja ki, hogy az általuk alkotott kombináció megkülönböztetőképességgel rendelkezzen (Timehouse-végzés, C-453/11 P, 40. pont²⁶ – jelen ítélet, 124. pont).

A jelen ügyben a Törvényszék a megtámadott ítélet 57. pontjában kétségtávolúan megállapította, hogy „az, hogy valamely összetett védjegy kizárólag olyan alkotóelemekből áll, amelyek nem rendelkeznek megkülönböztetőképességgel az érintett áruk vonatkozásában, főszabály szerint arra enged következtetni, hogy a védjegy egészében sem rendelkezik megkülönböztetőképességgel” (itélet, 125. pont).

A Törvényszék ugyanakkor pontosítja, hogy e következtetést csak abban az esetben lehet megcáfolni, ha konkrét jelek utalnak arra, hogy különösen az egyes elemek összetételének módja többletet ad az összetett védjegynek annak egészét tekintve az azt alkotó elemek pusztá és egyszerű összetételéhez képest (itélet, 126. pont).

Ebből az következik, hogy amennyiben a Voss felperes a hatodik jogalapjában azt kifogásolja, hogy a Törvényszék úgy ítélte meg, hogy mivel a vitatott védjegy önmagukban véve megkülönböztetőképességgel nem rendelkező alkotóelemekből áll, a védjegy az egészét tekintve sem rendelkezik ilyen képességgel, e jogalapot el kell utasítani, mivel az a megtámadott ítélet téves olvasatán alapul (itélet, 127. pont).

Ami a felperes azon érvelését illeti, amely szerint a Törvényszék tévesen alkalmazta a jogot, amikor azon ítélkezési gyakorlatot, amelynek értelmében az olyan elemek kombinációja, amelyek egyike sem rendelkezik megkülönböztetőképességgel, rendelkezhet e képességgel, amennyiben többletet ad az azt alkotó elemek pusztá és egyszerű összességéhez képest, a vitatott védjegyre alkalmazta, emlékeztetni kell arra, hogy amint az a jelen ítélet, 107–109. pontjából következik, a Törvényszék helyesen alapította a vitatott védjegy megkülönböztetőképességének értékelését arra az összbenyomásra, amelyet az említett védjegy alkotóelemeinek formája és elrendezése vált ki, amint azt a jelen ítélet, 105. és 124. pontjában hivatkozott ítélkezési gyakorlat is megköveteli (itélet, 128. pont).

E körülmények között a hatodik jogalapot mint megalapozatlant el kellett utasítani (itélet, 129. pont).

²⁶ A szöveg:

Egy összetett védjegynél a megkülönböztetőképesség vizsgálata alkalmával minden szót, amely a védjegyet alkotja külön-külön kell megvizsgálni. A vizsgálatnak azonban mindenképpen az összbenyomás vizsgálatán kell alapulnia, úgy amint a fogyasztók a védjegyet észlelik, nem pedig annak feltételezésén, hogy az összetett védjegy egyes elemei az elkülönített vizsgálat során nem rendelkeznek megkülönböztetőképességgel. Az a körülmény ugyanis, hogy az egyes elemeknek önmagukban nincs megkülönböztetőképességük, nem zárja ki, hogy azok kombinációja ne rendelkezzen megkülönböztetőképességgel.

Kommentárok

Az érdekes ügygel kapcsolatosan viszonylag kevés kommentár olvasható.

T. de Haan és F. C. Folmer,²⁷ akik az INTA beavatkozó képviselőiként jártak el, az ítéletek rövid ismertetését követően csupán arra utalnak, hogy az EU Bírósága a beavatkozási kérelemnek azzal a részével, amely az üvegnek a szokásostól lényegesen eltérő jellegét bizonyította, érdemben nem foglalkozott, mert ezt ténykérdésnek tekintette, amelynek felülbírálata nem tartozik az EU Bíróságának hatáskörébe. Ezenfelül a másodfokú ítélet arra is rámutat, hogy a Törvényszéknek első alkalommal nyílt módja, hogy elbírálja, hogy a háromdimenziós védjegy „jelentős mértékben eltér az ágazat normáitól vagy szokásaitól” (ítélet, 82. pont) anélkül, hogy a felek által előterjesztett bizonyítékokra kellett volna támaszkodnia. Későbbi bejelentőknek erre a szempontra azért érdemes lesz figyelniük.

*J. Stretch*²⁸ részletesebben foglalkozik az ítélettel. Először azt kérdezi: Rossz hírt jelent-e az ítélet a háromdimenziós védjegyek bejelentői számára? Válasza: a szokatlan térbeli alak alapvetően (*inherently*) megkülönböztetőképeséggel rendelkezik. Ugyanakkor ez a szabály azt is jelenti, hogy az átlagos fogyasztó észlelése háromdimenziós védjegy esetében nem szükségszerűen azonos a szó- vagy ábrás védjeggyel.

A térbeli védjegy bejegyeztetésénél (vagy az adott esetben fenntartásánál) a problémát az jelenti, hogy az EU bíróságai szerint az átlagos fogyasztó szó- vagy grafikai elem hiányában nem következett a termék származására. Persze akadhatnak kivételek. Kérdés például, hogy a Coca-Cola üveg esetében az átlagos fogyasztó felismeri-e az üveg sajátos formáját?

A másik, általa feltett kérdés: mit jelent az ítélet a háromdimenziós védjegyek jövőjére nézve? Véleménye szerint a térbeli formák jogosultjainak ezentúl alaposan meg kell fontolniuk, hogy milyen oltalmi formát választanak. Amint a példa mutatja, a védjegyoltalom által biztosított időhatárok nélküli oltalom nem biztos. Alighanem az olcsóbb és könnyebben hozzáférhető formatervezésiminta-oltalomra való törekvés lesz a célszerűbb, még ha ez időben behatárolt is.

*P. Stelis*²⁹ is azt mondja, hogy az ítélet a háromdimenziós védjegyek oltalmának problematikáját jelzi. „Az ágazat normáitól és szokásaitól való jelentős eltérés” azt jelenti, hogy a bejelentett formának a korábban szokásostól lényegesen el kell térnie, mert csak ez esetben van rá esélye, hogy közösségi védjegyként bejegyezzék.

²⁷ INTA Intervenes at CJEU Level as Independent Party. INTABulletin, 70. évf. 11. sz.

²⁸ Finally, Voss has lost its bottle (trade mark). World of IP and IT Law, 2015. május 14.

²⁹ The difficulty in registering a shape mark: <http://www.ashfords.co.uk>.

Megjegyzések

1. Mindenekelőtt figyelemre méltó az INTA-nak a másodfokú bírósági eljárásba történt beavatkozása. Lehet, hogy ez csak számomra szokatlan, az INTA Amicus Brief Committee közleményéből azonban olybá tűnik, mintha ez nem volna rendkívüli. Mindenesetre magam az EU Bírósága előtti eljárásban még nem találkoztam beavatkozással. Úgy gondolom, hogy az INTA-nak ilyen jellegű tevékenysége elsősorban az USA-ban vált gyakorlattá.

2. Talán nem tévedek, ha az EU Bírósága ítéletének terjedelme is részben az INTA beavatkozására vezethető vissza – hiszen ránézésre az ügy nem tűnik bonyolultnak. Hiszen köztudott, hogy mind az EU Bírósága, mind a nemzeti bíróságok meglehetősen rezerváltak a tartályvédjegy-bejelentésekkel szemben.

3. Érdemes megemlékezni arról, hogy a felperesnek és az INTA-nak a bizonyítási teherrel kapcsolatos álláspontja (ítélet, 61–62. pont) a hagyományos francia felfogást, a magánkezdeményezés elsődlegességét tükrözi, amire a szabadalmi leírásokon több mint száz esztendőn át az S.G.D.G. jelzés (sans garantie du Gouvernement = a kormány szavatossága nélkül) hívta fel a figyelmet. Az EU bíróságai ezzel szemben a bizonyítás hivatalbólisége, az officialitás elvét követik (ítélet, 70–71. pont) amikor a KVR 7. cikkében meghatározott feltétlen kizárók fennforgásának bizonyítását a hivatal, illetve a bíróságok feladatának tekintik.

4. Nem lehet elég gyakran emlékeztetni rá, hogy az EU Bírósága – akárcsak a tagállamok legfelsőbb bíróságai – csak jogkérdések tárgyában dönt, nem pedig ténykérdések vonatkozásában, nyomatékosan figyelmeztet erre az ítélet 97. pontja. Ez a gyakorlat egyébként az Európai Bíróság működéséről szóló szerződésen alapul, amire az EU Bírósága ugyancsak utal.

5. Ugyancsak figyelemre méltó, hogy a precedensek közül az ítélet a Timehouse-ügyben hozott végzésre (jelen ítélet, 124. pont) is hivatkozik, amely a megjelölések kombinációja oltalomképességének feltételeit határozza meg. Ezek lényegüket tekintve megegyeznek a kombinációs találmány szabadalmazhatóságának feltételeivel: mindkét esetben valami többlethatás szükséges az egyszerű addíció helyett.

A DIGITÁLIS JOGKIMERÜLÉS HATÁRAI AZ EURÓPAI UNIÓBAN ÉS AZ EGYESÜLT ÁLLAMOKBAN – I. RÉSZ

A szerzői és a kapcsolódó jogi jogosultakat megillető terjesztés vagyoni jogát korlátozó jogkimerülés tételét vizsgáló tanulmány sorozat első két része az Egyesült Államok¹ és az Európai Unió² releváns joganyagát és joggyakorlatát ismertette. Az elemzések mindkét esetben egy rendkívül fontos pontnál álltak meg: a jogelv digitális környezetben történő érvényesülésének lehetőségénél.

A jelen tanulmány – minden további dogmatikai felvezetés nélkül, vagyis erősen építve az említett két előtanulmányra – ott veszi fel az elemzés fonalát, ahol azt elhagyta. Ennek megfelelően az alábbiakban a német *UsedSoft*-, az amerikai *ReDigi*, a német e-könyv és hangoskönyv, illetve a folyamatban lévő holland *Tom Kabinet*-eset kerül alapos ismertetésre. A vizsgálandó ítéletek minden bizonnyal nem a végső állomását képezik a diskurzusnak. Az Európai Unió Bíróságának (EUB) a *UsedSoft*-ügyben hozott előzetes döntése, illetve a Német Szövetségi Legfelsőbb Bíróság (BGH) kapcsolódó jogerős ítélete a számítógépi programalkotásokkal kapcsolatos speciális bánásmódot erősíti meg. A digitális jogkimerülés elutasítása mellett érvelő *ReDigi*-ítélet és a német e-könyv- és hangoskönyv-döntések a hatályos (amerikai és német) szerzői jog előírásait követik, mégsem tűnik úgy, hogy a társadalmi realitásokkal összhangban állnának.

Ezeket az úttörőnek számító ítéleteket alapvetően négy kérdés mentén tekintjük át úgy, hogy a végcél nem lehet más, mint annak eldöntése, hogy alkalmazható-e a jogkimerülés online környezetben. E négy dimenzió a következő: 1. licencia kontra adásvétel; 2. terjesztés kontra nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétel, illetve ezzel összefüggésben az ún. esernyőmegoldás („*umbrella solution*”); 3. az új másolat elmélete („*new copy theory*”), a digitális fájlok internetes migrációja, illetve a „továbbítás és törlés” technológia („*forward-and-delete technology*”); végül 4. a szerzői jogon belüli speciális jogalkotás („*lex specialis*”) kérdése, illetve ehhez kapcsolódóan a funkcionális egyenlőség elmélete („*theory of functional equivalence*”).

* Dr. Mezei Péter PhD, az SZTE ÁJTK Összehasonlító Jogi Intézet intézetvezető-helyettes docense, az SZTE ÁJTK stratégiai dékánhelyettese, a University of Turku (Finnország) címzetes egyetemi docense, a Szerzői Jogi Szakértő Testület tagja.

¹ Mezei Péter: A jogkimerülés intézményének kialakulása és fejlődése az Egyesült Államokban. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 9. (119.) évf. 2. sz., 2014, p. 5–77.

² Mezei Péter: A jogkimerülés intézményének a kialakulása és fejlődése az Európai Unió szerzői jogában. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 10. (120.) évf. 4. sz., 2015, p. 38–80.

A tanulmány a következő struktúrát követi. Elsőként részletesen bemutatásra kerülnek az említett jogesetek (1. fejezet). Ezt a joggyakorlat kritikai elemzése követi, amely az imént felsorolt négy rész kérdés mentén valósul meg (2. fejezet). Végül a 3. fejezetben a digitális jogkimerülés iránti igényt megalapozó érvek és ellenérvek kerülnek ütköztetésre. E struktúrából is következik, hogy a tanulmány keretében kétféle irányzat néz farkasszemet egymással: a tradicionális, pozitivist (pro-copyright) koncepció a jogkimerülés digitális környezetben történő alkalmazhatóságának a kizárása mellett érvel. Ezzel ellentétben egy konstruktív realista vélemény az online gazdaság és a végfelhasználói jogok fejlődése érdekében a jogelv rugalmasabb kezelését szorgalmazza. A jelenlegi jogszabályi környezet a tradicionális vonalnak kedvez, sőt, a konstruktív realista nézőpontot követő joggyakorlat is komoly kritika tárgyát képezheti. A jelen tanulmány mégis arra az álláspontra helyezkedik, hogy a jogelv digitális környezetben történő alkalmazása a jogosultakra nézve nem tekinthető egyértelműen hátrányosnak, amit a digitális jogkimerülés iránti társadalmi és üzleti igény folyamatos növekedése is megerősít. Ezen igény alátámasztására reális érvek sorakoztathatók fel (amelyeket természetesen ellenérvek is kísérnek). Erre tekintettel indokoltnak tűnik a nemzetközi és az uniós szintű szerzői jogi előírások felülvizsgálata.

1. A digitális jogkimerüléssel kapcsolatos esetjog

1.1. A *UsedSoft*-ügy³

³ *UsedSoft GmbH kontra Oracle International Corp.*, C-128/11. sz. ügy, ECLI:EU:C:2012:407. Az EUB ítéletének az elemzése kapcsán lásd: *Thomas Vinje, Vanessa Marsland, Anette Gärtner*: Software Licensing after Oracle v. UsedSoft – Implications of Oracle v. UsedSoft (C-128/11) for European Copyright Law, *Computer Law Review International*, 13. évf. 4. sz., 2012. augusztus, p. 97–102; *Michaela Witzel*: Remarks to EU: Exhaustion of Distribution Right for Software Copy, *Computer Law Review International*, 13. évf. 4. sz., 2012. augusztus, p. 121–123; *Alexander Göbel*: The principle of exhaustion and the resale of downloaded software – the *UsedSoft v. Oracle* case [*UsedSoft GmbH v. Oracle International Corporation*, ECJ (Grand Chamber), Judgment of 3 July 2012, C-128/11]. *European Law Reporter*, 2012. 9. sz., p. 226–234; *Jochen Schneider, Gerald Spindler*: Der Kampf um die gebrauchte Software – Revolution im Urheberrecht? – Das Urteil des EuGH vom 3.7.2012 – Rs. C-128/11 – “UsedSoft” Gebrauchtsoftware. *Computer und Recht*, 2012. 8. sz., p. 492–493; *Helmut Haberstumpf*: Der Handel mit gebrauchter Software im harmonisierten Urheberrecht – Warum der Ansatz des EuGH einen falschen Weg zeigt. *Computer und Recht*, 2012. 9. sz., p. 561–572; *Thomas Hoeren, Matthias Försterling*: Onlinevertrieb “gebrauchter” Software – Hintergründe und Konsequenzen der EuGH-Entscheidung “UsedSoft”. *Multimedia und Recht*, 2012. 10. sz., p. 642–647; *Martin Senftleben*: Die Fortschreibung des urheberrechtlichen Erschöpfungsgrundsatzes im digitalen Umfeld. *Neue Juristische Wochenschrift*, 65. évf. 40. sz., 2012, p. 2924–2927; *Yin Harn Lee*: *UsedSoft GmbH v. Oracle International Corp.* (Case C-128/11) – Sales of “Used” Software and the Principle of Exhaustion. *IIC*, 2012. 7. sz., p. 846–853; *Lukas Feiler*: Birth of the First-Download Doctrine: the Application of the First-Sale Doctrine to Internet Downloads under EU and U.S. Copyright Law. *Journal of Internet Law*, 2012. október, p. 16–17;

Az első nagy horderejű nemzetközi jogvita, amely a digitális jogkimerülés kérdését vizsgálta, a *UsedSoft*-ügy volt.⁴ Az alapügy felperese, az ismert szoftvergyártó cég, az *Oracle*, beperelte a német *UsedSoft* céget használt szoftverlicenck vizsonteladása miatt. Az *Oracle* az ingyenes, világszerte milliárdos tételben telepített *Java* program mellett számos értékes (drágán megvásárolható) számítógépi programot állít elő és értékesít. Az ügyben érintett adatbázis-kezelő programot az esetek 85%-ában a cég weboldaláról töltötték le az ügyfelek. Az *Oracle* ezt követően végfelhasználói szerződést („*end-user licence agreement*”, EULA) kötött a szoftver vásárlóival. A jelen ügyben az EULA releváns pontja a következők szerint hangzott: „a szolgáltatások kifizetésével ön korlátlan időtartamra, nem kizárólagos, nem át-

Thomas Hartmann: Weiterverkauf und “Verleih” online vertriebener Inhalte – Zugleich Anmerkung zu EuGH, Urteil vom 3. Juli 2012, Rs. C-128/11 – *UsedSoft* ./ *Oracle*. Gewerblicher Rechtsschutz und Urheberrecht International, 2012. 11. sz., p. 980–989; *Fiona Maclean*: European Union (CJEU) has delivered its long-awaited decision in *UsedSoft v. Oracle International Corp.* Computer and Telecommunications Law Review, 2013. 1. sz., p. 1–2; *Erik Verbraeken*: The Exhaustion Theory is not yet Exhausted. Les Nouvelles, March 2013, p. 7–12; *P. Sean Morris*: Beyond Trade: Global Digital Exhaustion in International Economic Regulation. Campbell Law Review, Fall 2013, p. 118–124; *Thomas Dreier*, *Matthias Leistner*: Urheberrecht im Internet: die Forschungsherausforderungen. Gewerblicher Rechtsschutz und Urheberrecht, 2013. 9. sz., p. 887–888; *Farkas Henrietta Regina*: A „használt” szoftverek értékesítésének jogi megítélése az Európai Unióban: a *UsedSoft* kontra *Oracle* ügy. Infokommunikáció és Jog, 2013. 56. sz., december, p. 126–130; *Ole-Andreas Rognstad*: Legally Flawed but Politically Sound? Digital Exhaustion of Copyright in Europe after *UsedSoft*. Oslo Law Review, 2014. 1. sz., p. 1–19; *Ellen Franziska Schulze*: Resale of digital content such as music, films or eBooks under European law. European Intellectual Property Review, 2014. 1. sz., p. 9–13; *Jaczó Dániel*: A használt szoftverekkel való kereskedelem szerzői jogi értékelése és bírósági gyakorlata az Európai Unió irányelveinek és esetjogának tükrében. Infokommunikáció és Jog, 2014. 59. sz., szeptember, p. 142–150; *May Khoury*: Exhausted Yet? The First-Sale Doctrine and the Second-Hand Market for Software Licenses in the European Union. Boston College International and Comparative Law Review, 2014. 3. sz., p. 45–57; *Giorgio Spedicato*: Online Exhaustion and the Boundaries of Interpretation. In: *Roberto Caso*, *Federica Giovannella* (eds.): Balancing Copyright Law in the Digital Age – Comparative Perspectives. Springer Verlag, Berlin – Heidelberg, 2015, p. 40–45.

- ⁴ Német bíróságok korábban is szembesültek számtalan érdekes kihívással. Az ítéletek egyike például kizárta a jogkimerülés alkalmazhatóságát a volumenlicenck megosztása tárgyában. Lásd: LG München I. 19.01.2006 (7 O 23237/05) – Online-Erwerb von Software/Erschöpfungsgrundsatz Urheberrecht (Deutschland). Medien und Recht International, 2006. 4. sz., p. 201–204. Vö.: *Malte Grützmacher*: „Gebrauchtssoftware” und Erschöpfungsgrundlehre: zu den Rahmenbedingungen eines Second-Hand-Marktes für Software. Zeitschrift für Urheber- und Medienrecht, 2006. 4. sz., p. 302–306. Egy másik érdekes ítélet a *Microsoft Office XP* szoftver eredetigazolásának a vizsonteladását tiltotta meg. Lásd: OLG Frankfurt 12.05.2009 (11 W 15/09) – Handel mit Software-Echtheitszertifikaten und Product-Keys. Medien Internet und Recht, 2009. 6. sz., p. 1–4. (http://medien-internet-und-recht.de/pdf/VT_MIR_2009_131.pdf). Vö.: *Thomas Hoeren*: Die Online-Erschöpfung im Softwarebereich – Fallgruppen und Beweislast. Multimedia und Recht, 2010. 7. sz., p. 448. A jogkimerülés alkalmazhatósága a hardverre telepített szoftver vizsonteladása kapcsán is felmerült. Lásd: OLG Düsseldorf 29.06.2009 (20 U 247/08) – Zweck des Erschöpfungsgrundsatzes. Gewerblicher Rechtsschutz und Urheberrecht Rechtssprechungs-Report, 2009. 1. sz., p. 4–5. Vö.: *Christian Rutz*: Germany: copyright – exhaustion of rights and re-sale of pre-installed software. European Intellectual Property Review, 2009. 6. sz., p. N48–50. Továbbá a BGH megállapította, hogy miközben egy DVD-lemezre mentett számítógépi játék vizsonteladása beilleszthető a jogkimerülés tétele alá, addig a játékos online felhasználói fiókjának értékesítése szerződéses úton megtiltható. Lásd: BGH 11.02.2010 (I ZR 178/08) – Half-Life 2. Gewerblicher Rechtsschutz und Urheberrecht, 2010. 9. sz., p. 822–824.

ruházható, jogdíjmentes, saját belső szakmai céljaira felhasználási jogot szerez a jelen megállapodás alapján, az *Oracle* által kifejlesztett programok és az ön rendelkezésére bocsátott szolgáltatások tekintetében”.⁵

Az *Oracle* a szoftvert volumenlicenc formájában is értékesítette. Ennek keretében 25 végfelhasználó számára lehetett egy tételben felhasználói jogokat szerezni. A *UsedSoft* olyan volumenlicencket vásárolt, ahol az eredeti szerződő fél nem telepítette a rendelkezésére álló mennyiségben az *Oracle* szoftverét.⁶ A *UsedSoft* üzleti modellje tehát részben a volumenlicencket felosztására épült. A német cég a kérdéses számítógépi programot soha nem továbbította elektronikus úton ügyfelei felé, minden esetben az *Oracle* központi oldalára irányította őket, ahonnan a szoftver ingyenesen letölthető volt. A *UsedSoft* 2005 októberében egy speciális *Oracle*-akciót hirdetett, amelynek keretében naprakész licenckulcsokat kívánt értékesíteni, vagyis olyanokat, amelyek esetében a karbantartási szerződés is érvényben volt még. A cég a licenckulcs eredeti megszerzésének jogszerűségét közjegyzői nyilatkozattal igazolta. Az *Oracle* mindezek után a speciális akció beszüntetése céljából eljárást indított a *UsedSoft*tal szemben.⁷

Mind az elsőfokú,⁸ mind a fellebbviteli bíróság⁹ elfogadta a felperes érveit, ám a jogvita végül a BGH előtt kötött ki. Habár a BGH alapvetően egyetértett az alsóbb fokú bíróságok döntéseivel, három kérdéssel az EUB-hez fordult előzetes döntéshozatali eljárás keretében. Az első kérdés arra kereste a választ, hogy vajon azt a második vagy bármely későbbi vásárlót, aki nem írta alá az *Oracle* végfelhasználói szerződését, a szoftvert „jogszerűen megszerző személynek” kell-e tekinteni, aki a szoftver licenckulcsának a megszerzésekor a jogkiemerülés tételére hivatkozhat. A BGH ugyancsak tanácsra szorult annak eldöntésekor, hogy a szoftverelőállító terjesztéshez fűződő joga kimerül-e abban az esetben, ha a számítógépi programot fizikai hordozó (CD-ROM/DVD) helyett letöltés útján (vagyis immateriális for-

⁵ C-128/11. sz. ügy, i. m. (3), 23. pont.

⁶ Uo., 24. pont.

⁷ A tényállást illetően lásd: Uo., 20–26. pont. A *UsedSoft*ot más szerzői jogosultak is perbe fogták, és nem kizárólag német joghatóság alatt. Lásd: *Christopher Stothers*: When is Copyright Exhausted by a Software Licence? *UsedSoft v. Oracle*. *European Intellectual Property Review*, 2012. 11. sz., p. 788.

⁸ LG München I. 15.03.2007 (7 O 7061/06) – Handel mit „gebrauchten” Softwarelizenzen. *Zeitschrift für Urheber- und Medienrecht*, 2007. 5. sz., p. 409–417.

⁹ OLG München 03.07.2008 (6 U 2759/07) – Handel mit „gebrauchten” Softwarelizenzen. *Zeitschrift für Urheber- und Medienrecht*, 2009. 1. sz., p. 70–74. (Anm. Herzog).

mában) tették elérhetővé.¹⁰ Végül a BGH az alapul fekvő ügy sajátos körülményeihez igazodó harmadik kérdésével arra keresett választ, hogy „a használt licencet megszerző személy hivatkozhat-e a program többszörözött példányának előállítására érdekében ... a számítógépi program azon példányának terjesztésére vonatkozó jog kimerülésére, amelyet a jogosult engedélyével a programot elsőként megszerző személy az internetről letöltött, ha a programot elsőként megszerző személy a saját programpéldányát törölte vagy már nem használja”.¹¹

Az EUB a feltett kérdésekre az eredetitől eltérő sorrendben válaszolt. Elsőként a második kérdésben foglaltakra fókuszálva a bírák körülírták a szoftverekkel kapcsolatos terjesztési jog kimerülésének feltételeit. A Nagytanács felidézte, hogy a *szoftverirányelv*¹² 4. cikk (2) bekezdése alapján a terjesztés joga kimerül, ha a számítógépi program valamely példányát a jogosult vagy az ő hozzájárulásával más személy a Közösségen belül eladta.¹³ Következésképp annak eldöntésére volt szükség, hogy egy végfelhasználói szerződés kötése és a szoftvernek az *Oracle* honlapjáról történő letöltése vezethet-e a számítógépi program eladásához.¹⁴ Mivel a *szoftverirányelv* által használt eladás szó nem utal a tagállamok jogára, ezért azt az EUB függetlenül és egységesen értelmezte.¹⁵ Az EUB végkövetkeztetése szerint „az

¹⁰ Az EUB e vonatkozásban a következőket mondta: „több értelmezés is elképzelhető. Az első értelmezés szerint a 2009/24 irányelv 4. cikkének (2) bekezdését lehet alkalmazni, ha a szerzői jog jogosultja valamely vevőnek – licencszerződés megkötése révén – engedélyezi a számítógépi program többszörözött példányának oly módon történő előállítását, hogy a vevő ezt a programot az internetről letölti, és a számítógépen tárolja. A szóban forgó rendelkezés a terjesztési jog kimerülésének jogkövetkezményét a program példányának első eladásához fűzi, és nem feltétlenül feltételezi a számítógépi program anyagi műpéldányának forgalomba hozatalát. A második értelmezés szerint a 2009/24 irányelv 4. cikke (2) bekezdését megfelelően alkalmazni kell a számítógépi program online átadás útján történő eladása esetén. Az e nézetet képviselők szerint ebben a kérdésben egy nem szándékolt joghézag („planwidrige Regelungslücke”) áll fenn, amely annak köszönhető, hogy az irányelv alkotói nem kívántak rendelkezni a számítógépi programok online átadásának esetéről, és azt nem is szabályozták. A harmadik értelmezés szerint az említett irányelv 4. cikkének (2) bekezdését nem lehet alkalmazni, mivel a terjesztési jog e rendelkezés szerinti kimerülésének mindig az a feltétele, hogy – a jogosult által vagy a jogosult hozzájárulásával – a számítógépi program anyagi műpéldányát hozzák forgalomba. A 2009/24 irányelv alkotói tudatosan lemondtak arról, hogy a kimerülési szabálynak alávevők a számítógépi programok online átadását.” Lásd: C-128/11. sz. ügy, i. m. (3), 32. pont.

¹¹ Uo., 33. pont. A BGH által feltett kérdések vonatkozásában lásd részletesen: *Matthias Leistner*: Gebrauchtssoftware auf dem Weg nach Luxemburg – Der Vorlagebeschluss des BGH in Sachen Oracle v. UsedSoft. Computer und Recht, 2011. 4. sz., p. 209–215; *Matthias Leistner*: „Used” Software Before Europe’s Top Court – The German Federal Supreme Court Refers the Oracle v. UsedSoft Case to the European Court of Justice. IIC, 2011. 5. sz., p. 503–506; *Peter Bräutigam*: Second-Hand Software in Europe – Thoughts on the Three Questions of the German Federal Court of Justice Referred to the Court of Justice of the European Union. Computer Law Review International, 2012. 1. sz., p. 1–9; *Schneider, Spindler*: i. m. (3), p. 491–492.

¹² A jogeset tényállása még egyértelműen a számítógépi programok jogi védelméről szóló, 1991. május 14-i 91/250/EGK tanácsi irányelv hatálya alá tartozott. Az irányelvet azóta kodifikálták, és jelenleg az alábbi névvel és számozással bír: Az Európai Parlament és a Tanács 2009/24/EK irányelve (2009. április 23.) a számítógépi programok jogi védelméről (kodifikált változat).

¹³ C-128/11. sz. ügy, i. m. (3), 36. pont.

¹⁴ Uo., 38. pont.

¹⁵ Uo., 39–41. pont.

általánosan elfogadott meghatározás szerint az 'eladás' olyan megállapodás, amellyel valamely személy a vételár megfizetése ellenében a tulajdonában lévő anyagi vagy immateriális javakon fennálló tulajdonjogot egy másik személynek engedi át".¹⁶

Az *Oracle* úgy érvelt, hogy ő nem értékesítette a szoftvereket és annak a műpéldánya in esetlegesen fennálló tulajdonjogot, csupán használati jogot biztosított az ügyfeleinek az EULA megkötésével.¹⁷ Az EUB elutasította ezt az álláspontot. A bírák megjegyezték, hogy a szoftver interneten keresztül történő letöltése és az EULA megkötése elválaszthatatlan egységet alkot, egymást feltételezik. Épp ezért nincs különbség a tekintetben, hogy a szoftvert az internetről tette elérhetővé az *Oracle* vagy fizikai hordozó útján, mivel a végfelhasználó szempontjából elválaszthatatlan egymástól az EULA megkötése és a program forráskódjának akár fizikai hordozóról, akár az internetről történő felmásolása a végfelhasználó számítógépére. Továbbá az *Oracle* végfelhasználói szerződése a műpéldány gazdasági értékének megfelelő díjazás megszerzését lehetővé tevő vételár megfizetése ellenében tette lehetővé a szoftver tartós használatát.¹⁸ Az EUB ezért arra a következtetésre jutott, hogy az *Oracle* gyakorlata inkább eladást, semmint felhasználási szerződést eredményezett. Ebből kifolyólag a jogkimerülés alkalmazása sem zárható ki csupán arra hivatkozással, hogy a megkötött szerződést licennciának nevezték.¹⁹

Az EUB elutasította az *Oracle* és a Bizottság azon érvét, miszerint a szoftver internetes oldalon keresztül történő letöltésre felkínálása nyilvánosság számára hozzáférhetővé tételnek minősülne.²⁰ E kérdés jelentősége azért óriási, mert a jogkimerülés nem korlátozza a lehívásra történő, nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétel jogát. A bírák úgy találták, hogy mivel az *Infosoc-irányelv* – az 1. cikk (2) bekezdése értelmében – nem érinti és semmilyen módon nem befolyásolja a *szoftverirányelvet*, ez utóbbi speciális jogként (*lex specialis*) érvényesül.²¹

¹⁶ Uo., 42. pont.

¹⁷ Uo., 43. pont.

¹⁸ Ez a megfogalmazás egybecseng az EUB korábbi joggyakorlatával: „ez a különleges tárgy nem biztosítja az érintett jogok jogosultjainak azt a lehetőséget, hogy a lehető legmagasabb díjazást igényeljék. Ugyanis e tárgynak megfelelően a jogosultak számára – ahogyan azt a szerzői jogi irányelv (10) preambulumbekkezdése és a szomszédos jogokról szóló irányelv (5) preambulumbekkezdése előírja – csak megfelelő díjazást biztosítanak a védelem alatt álló művek minden felhasználásáért. Márpedig ahhoz, hogy megfelelőnek minősüljön, ennek a díjazásnak ésszerű arányban kell állnia a nyújtott szolgáltatás gazdasági értékével. Így különösen a díjazásnak ésszerű arányban kell állnia az azt igénybe vevő vagy igénybe venni kívánó személyek tényleges és potenciális számával.” Lásd: *Football Association Premier League Ltd and Others kontra QC Leisure and Others*, C-403/08. sz. és C-429/08. sz. egyesített ügyek, ECLI:EU:C:2011:631, 108–109. pont.

¹⁹ C-128/11. sz. ügy, i. m. (3), 44–49. pont.

²⁰ Vö. a WIPO Szerzői Jogi Szerződés (WCT) 8. cikkével, illetve az *Infosoc-irányelv* 3. cikk (1) bekezdésével.

²¹ C-128/11. sz. ügy, i. m. (3), 50–51. pont.

Az EUB ugyancsak jelentős időt töltött annak elemzésével, hogy vajon a jogkimerülés a szoftverek immateriális másolatai vonatkozásában is alkalmazható-e, vagy – ahogy azt az *Oracle*, a Bizottság, az ír, a spanyol, a francia és az olasz kormány jelezte – csupán a fizikai (anyagi) példányok esetén. Az EUB elsőként kiemelte, hogy a *szoftverirányelv* a számítógépi programok első eladásakor nem tesz különbséget a másolat formáját illetően. Ezért a jogkimerülés mind a szoftverek fizikai, mind az immateriális másolatainak a terjesztése vonatkozásában érvényesül, ideértve a műpéldányok internetről történő letöltését.²² Ezen a ponton az EUB visszatért a korábbi érvéhez, miszerint a *szoftverirányelv lex specialis*, és ezért az irányelv 4. cikk (2) bekezdésének értelmezése független a jogkimerülés vonatkozásában irányadó egyéb nemzetközi és uniós forrásoktól.²³

Az EUB e véleményét két jogpolitikai érveléssel támasztotta alá. Egyrészt rögzítette, hogy „a számítógépi program CD-ROM-on vagy DVD-n történő eladása gazdasági szempontból hasonló a számítógépi program internetről való letöltéséhez”.²⁴ Másrészt hangsúlyozta, hogy a jogkimerülésnek kizárólag az anyagi formában terjesztett műpéldányok vonatkozásában történő alkalmazása „lehetővé tenné, hogy a szerzői jog jogosultja az internetről letöltött példányokat újra eladja, és minden egyes újraeladás alkalmával újabb díjazást igényeljen, jöllehet az érintett példány első eladása az említett jogosult számára már lehetővé tette, hogy megfelelő díjazást kapjon. Az internetről letöltött számítógépi programok példányai újraeladásának ilyen korlátozása meghaladja az érintett szellemi tulajdon sajátos tárgyának megóvásához szükséges mértéket”.²⁵

Az *Oracle* szerint a cég által kínált frissítések az eredeti számítógépi programot új példánnyá alakítják, s így az aktuális verziót a licencbe vevő nem jogosult eladni, mivel az nem egyezik meg az eredetivel. Az EUB elutasította ezt az érvelést amikor kiemelte, hogy „a számítógépi program immateriális példányának eladása alkalmával az olyan karbantartási szerződés megkötése, mint amilyenről az alapügyben szó van, azzal a következménnyel jár, hogy az eredetileg megvett példányt kijavítják és naprakésszé teszik. Még ha a karbantartási szerződés határozott időre is szól, meg kell állapítani, hogy az ilyen szerződés alapján kijavított, megváltoztatott vagy kiegészített funkciók szerves részét képezik az eredetileg letöltött példánynak, amelyeket a példány megszerzője időbeli korlátozás nélkül használhat még abban az esetben is, ha ez a megszerző később úgy dönt, hogy a karbantartási szerződést nem hosszabbítja meg”.²⁶

Az EUB ugyanakkor osztotta az *Oracle* álláspontját a volumenlicenckek megosztását illetően. A bírák szerint e licencket egységben értékesítette a cég, és amennyiben az eredeti

²² Uo., 53–59. pont.

²³ Uo., 60. pont. Vö. a WCT 6. cikk (2) bekezdésével, a kapcsolódó közös nyilatkozattal, az Infosoc-irányelv 4. cikk (2) bekezdésével, illetve az irányelv (28)–(29) preambulumbekkezdésével.

²⁴ C-128/11. sz. ügy, i. m. (3), 61. pont.

²⁵ Uo., 63. pont.

²⁶ Uo., 67. pont, lásd továbbá 64–66., 68. pont.

vásárló nem kívánt élni a rendelkezésére álló mennyiséggel, akkor – továbbértékesítés helyett – lehetősége nyílt arra, hogy deaktiválja e szoftvereket.²⁷

Az EUB mindezeket követően egységes választ adott az első és a harmadik kérdésre amikor kifejtette, hogy a licenckulcs második (és minden további) vásárlója jogszerű meg szerzőnek tekinthető, akinek jogában áll a szerzői jogosult terjesztési jogát korlátozó jogkimerülés tételére hivatkozni. A szoftver értékesítése esetén az eredeti vásárló ugyanakkor köteles a saját másolatát használhatatlanná tenni a számítógépén, és ezzel együtt a szerzői jogosultnak jogában áll ezt a deaktiválást műszaki intézkedésekkel biztosítani.²⁸

Az EUB előzetes döntését a BGH megerősítette.²⁹ A német bíróság elutasította a felperes azon két új érvét, amelyekkel kísérletet tett az előzetes döntés kötőerejének megszüntetésére. Az *Oracle* először is azt hangsúlyozta, hogy a tagállamok szabadon szabályozhatják tulajdonjogi rendszerüket.³⁰ A német magánjog (évszázados) előírásai alapján ugyanakkor tulajdonjog kizárólag fizikai dolgokon, és nem immateriális javakon állhat fenn. Erre tekintettel az *Oracle* úgy vélte, hogy amikor az EUB az első eladás fogalmát meghatározta, beavatkozott a tagállamok említett szabadságába, mivel az alkalmazott definíció kifejezetten elfogadta a tulajdonjogot az immateriális számítógépi programokra is. A BGH arra hivatkozással utasította el ezt a kifogást, hogy az EUB az eladás fogalmát értelmezte (és jutott arra a következtetésre, hogy az tulajdonátruházással jár), és nem magának a tulajdonnak a jelentését, mely utóbbit továbbra is a tagállami jogok alapján lehet meghatározni.³¹ Másod sorban az *Oracle* hangsúlyozta, hogy az EUB szembement a *WCT* rendelkezéseivel amikor a releváns Közös nyilatkozatban foglaltakkal ellentétben elfogadta, hogy a jogkimerülés az immateriális szoftverre is alkalmazható. A BGH ezzel ellentétben úgy találta, hogy a *WCT* a terjesztés jogát minimumjogként vezette be, és ezért semmi sem tiltja az EU számára, hogy az immateriális tartalmak terjesztése vonatkozásában szélesebb körben alkalmazza a terjesztés jogát, illetve a jogkimerülés tételét.³²

Végső soron a BGH megsemmisítette a német fellebbviteli bíróság ítéletét, és új eljárás lefolytatását rendelte el. Ennek keretében a fellebbviteli fórumnak figyelembe kellett vennie, hogy a felperes elmulasztotta bizonyítani, hogy nem részesült „a műpéldány gazdasági értékének megfelelő díjazás megszerzését lehetővé tevő vételárban”.³³ Emellett az alperesnek kellett bizonyítania, hogy csak olyan licenckulcsokat értékesített az ügyfelei felé, amelyek

²⁷ Uo., 69–71. pont.

²⁸ Uo., 73–87. pont.

²⁹ BGH 17.07.2013 (I ZR 129/08) – Zulässigkeit des Vertriebs gebrauchter Softwarelizenzen – UsedSoft II., Gewerblicher Rechtsschutz und Urheberrecht, 2014. 3. sz., p. 264–272. (Anm. Stieper).

³⁰ Az Európai Unió Működéséről Szóló Szerződés 345. cikke értelmében: „a Szerződések nem sérthetik a tagállamokban fennálló tulajdoni rendet”. Ezzel összefüggésben lásd részletesen: *Bram Akkermans, Eveline Ramaekers*: Article 345 TFEU (ex. 295 EC), Its Meanings and Interpretations. *European Law Journal*, 2010. 3. sz., p. 292–314.

³¹ UsedSoft II., i. m. (29), p. 267., 34–36. pont.

³² Uo., 37–40. pont.

³³ Uo., p. 269., 58–60. pont.

határozatlan idejű használati jogot biztosítottak; illetve hogy a karbantartási szerződések még érvényben voltak az eladott számítógépi programok vonatkozásában.³⁴ Az alperesnek ezenfelül azt is igazolnia kellett, hogy az eredeti vásárlók – a viszonteladással egyidejűleg – használhatatlanná tették számítógépükön a szoftvereket. E vonatkozásban egy közjegyzői okirat nem tekinthető önmagában elegendő bizonyítéknak a program eltávolítására. Továbbá, ahogy arra az EUB is utalt, a volumenlicenck megosztása nem fogadható el, és ezért az alperesnek bizonyítania kellett, hogy kizárólag osztatlan formában értékesítette tovább a szoftvercsomagokat az ügyfelei részére.³⁵ Végül, mivel a szoftver második (és minden további) megszerzője kizárólag az eredeti szerződés szerinti célokra használhatja a számítógépi programot, az alperes feladata volt annak bizonyítása, hogy a későbbi megszerzőket megfelelően tájékoztatta az engedély tartalmáról.³⁶

1.2. Elsőfokú ítélet a *ReDigi*-ügyben³⁷

Nem sokkal az EUB *UsedSoft*-ügyben hozott előzetes döntésének a nyilvánosságra hozatalát követően a New York-i Déli Körzeti Szövetségi Bíróság közzétette ítéletét egy részben hasonló jogvitában. Itt a *ReDigi*, „a használt digitális zenék első és egyedüli piactere a világon”,³⁸ röviddel azt követően perre kényszerült, hogy 2011 októberében beindította szolgáltatását. A *ReDigi* eredeti verziója lehetővé tette a regisztrált felhasználók számára, hogy a cég *Cloud Locker* nevű, felhőalapú tárhelyeire hangfelvételeket töltsenek fel a *Media Manager* szoftver segítségével. E program áttanulmányozta a kliens számítógépének me-

³⁴ Uo., p. 269–270., 61–62. pont.

³⁵ Uo., p. 270., 63–65. pont. A Frankfurt am Main-i Szövetségi Fellebbviteli Bíróság ezzel ellentétes tartalmú döntésre jutott a *UsedSoft*-tal szemben indított másik, ám hasonló eljárásban. Ott az Adobe kötött licencszerződést oktatási intézményekkel. A szoftvereket ezúttal is az Adobe központi honlapjáról lehetett letölteni. Az alapügyben érintett intézmény 40 egyedi licenckulcsot vásárolt, majd utóbb ezek közül kettőt továbbértékesített. Ellentétben a *UsedSoft* v. Oracle-döntéssel, ebben az ügyben a fellebbviteli bíróság úgy találta, hogy mivel az forgalomban lévő licenckulcsok száma a továbbértékesítést követően sem változott, maga a továbbértékesítés sem tekinthető jogellenesnek. Lásd: OLG Frankfurt am Main 18.12.2012 (11 U 68/11) – Erschöpfung des Verbreitungsrechts on online übermittelter Software – Adobe/UsedSoft, Gewerblicher Rechtsschutz und Urheberrecht, 2013. 3. sz., p. 279–285.

³⁶ *UsedSoft* II., i. m. (29), p. 267., 66–68. pont.

³⁷ *Capitol Records, LLC, v. ReDigi Inc.*, 934 F.Supp.2d 640 (2013). A jogeset elemzését lásd: *Sarah Abelson*: An Emerging Secondary Market for Digital Music – The Legality of *ReDigi* and the Extent of the First Sale Doctrine. *Entertainment and Sports Lawyer*, Winter 2012, p. 8–11; *Mathias Lejeune*: Remarks to USA: No Second Hand Digital Music (Yet). *Computer Law Review International*, 14. évf. 3. sz., 2013, június p. 88–90; *John T. Soma, Michael K. Kugler*: Why Rent When You Can Own? How *ReDigi*, Apple, and Amazon Will Use the Cloud and the Digital First Sale Doctrine to Resell Music, E-books, Games, and Movies. *North Carolina Journal of Law & Technology*, 2014, március, p. 436–449; *B. Makoa Kawabata*: Unresolved Textual Tension: *Capitol Records v. ReDigi* and a Digital First Sale Doctrine. *UCLA Entertainment Law Review*, Winter 2014, p. 55–71; *Morris*: i. m. (3), p. 124–129.

³⁸ *Capitol Records v. ReDigi*, i. m. (37), p. 644. A *ReDigi* „önjellemezése” nem tekinthető egészében helytállónak. Már 2008-ban megjelent (majd nyom nélkül fel is szívódott) a *Bopaboo* nevű start-up, amely mp3-fájlok viszonteladását tette lehetővé. Lásd: *Nakimuli Davis*: Reselling Digital Music: is there a Digital First Sale Doctrine? *Loyola of Los Angeles Entertainment Law Review*, 2009, p. 368–369.

revlemezét, és listázta az alkalmas fájlokat.³⁹ Kizárólag azokat a fájlokat lehetett feltölteni a felhőbe, amelyeket jogszerűen az iTunes oldaláról⁴⁰ vagy egy másik ReDigi-felhasználótól vásároltak az ügyfelek. Ez a megoldás technikailag megakadályozta a kalózmásolatok rendszerbe kerülését. A tartalomnak a Cloud Locker tárhelyeire történő feltöltésével egyidejűleg a fájl törlésre került a forrásszámítógépről. Ezt a folyamatot nevezte a cég „migrációnak”, illetve „atomi szintű tranzakciónak” („migration” és „atomic transaction”). A Media Manager továbbá folyamatos ellenőrzés alatt tartotta a szolgáltatás használóinak a számítógépét és bármely hozzá kapcsolódó készülékét annak érdekében, hogy megelőzze a másolatkészítést a Cloud Lockerbe feltöltött tartalmakról. Ha a Media Manager bármi ilyen fájlra bukkant, figyelmeztette az ügyfelet annak törlésére. Amennyiben az nem tett eleget a felhívásnak, akkor a cég felfüggesztette ügyfele hozzáférését a fiókjához (és ily módon a tárhelyére feltöltött tartalmakhoz).

A fájloknak a Cloud Lockerbe történő feltöltését követően a felhasználóknak két lehetőségük nyílt: magáncélú felhasználás céljából hozzáférésre tarthatták fiókjukban a tartalmakat, vagy eladhatták azokat más felhasználóknak. Az utóbbi esetben a fájl a Cloud Locker szerverein változatlan helyen került tárolásra, azonban a tartalomra utaló „pointer” megváltozott. Ezt követően a hangfelvételhez csak az új vásárló férhetett hozzá, és arra is lehetősége nyílt, hogy a tartalmat letöltse a számítógépére.

A felhasználók minden vásárlás esetén a ReDigitől vásárolt kreditekkel fizettek. E kreditek eredetileg nem voltak visszaválthatók készpénzre (jelenleg ez lehetséges), csak újabb vásárlásokra lehetett fordítani azokat. A ReDigi magas tranzakciós jutalék ellenében biztosította a viszonteladás lehetőségét. A használt hangfelvételek vételára 59 és 79 dollár cent között változott (jelenleg egyes tartalmak ennél is olcsóbban szerezhetők be). A ReDigi a vételár hatvan százalékát tartotta magánál jutalék címén. Húsz százalék az eladót illette, a maradék húsz százalékot pedig a cég az érintett „művész” javára fenntartott számlán helyezte el.⁴¹

³⁹ A ReDigi állítása szerint további szigorú ellenőrzéseknek vetette alá a tartalmakat. Ahogy Barbour jelezte: „az alkalmas fájlnak a felhasználó Cloud Locker tárhelyére történő feltöltését követően e fájl és annak minden másolata, amely a felhasználó számítógépén és az azzal szinkronizált és más tárolóeszközön található, törlésre kerül. Ha a felhasználó anélkül tesz kísérletet a fájl feltöltésére, hogy elfogadná a másolatok Media Manager által történő törlését, akkor a feltöltést a rendszer megakadályozza.” Továbbá „a) a fájl metaadatai és akusztikája ellenőrzésre kerül; b) a metaadat abból a szempontból is ellenőrzésre kerül, hogy az adott fájl biztosan nem adta el, nem kínálta fel eladásra, illetve nem tárolja más ReDigi felhasználó; c) ha a fájl bármely előbbi feltételnek nem felel meg, nem válik alkalmassá a feltöltésre; d) amennyiben a fájl megfelel az ellenőrzésen, a tárhelyen kerül tárolásra más tartalmak mellett; e) a felhasználó fiókja frissítésre kerül, hogy tartalmazza a fájl metaadatait, illetve a fájl 'tárolási helyére' utaló 'pointert'”. Lásd: Adrienne Clare Barbour: Used iTunes: the Legality of ReDigi's Model for a Second-Hand Digital Music Store. Tulane Journal of Technology and Intellectual Property, Fall 2012, p. 190–191.

⁴⁰ Az iTunes általános szerződési feltételei sehol sem tesznek említést arról, hogy a cég „csupán” felhasználási jogokat biztosítana az ügyfeleinek. Ellentétben számos más online zenebolttal, ez az Egyesült Államok jogában azt jelenti, hogy az iTunes oldaláról letöltött fájlokat a cég kliensei jogszerűen megvásárolják, és azok felett tulajdonjoggal rendelkeznek. Lásd: Uo., p. 195; Soma, Kugler: i. m. (37), p. 436.

⁴¹ Capitol v. ReDigi, i. m. (37), p. 644–646. A tényállást illetően lásd továbbá: Barbour: i. m. (39), p. 189–192.

A *Capitol Records* több okból is perbe fogta a *ReDigi*, illetve különböző tartós és ideiglenes intézkedés elrendelését, továbbá kártérítés, ügyvédi munkadíj, eljárási költségek, valamint kamatok megítélését indítványozta. A felperes cég indítványára a körzeti bíróság 2013 márciusában tette közzé részleges sommás ítéletét.⁴² A jelen tanulmány kizárólag az ítéletnek azon elemeit vizsgálja, amelyek a jogkimerülés tételével közvetlenül összefüggésbe hozhatók.⁴³

Ahogy a *ReDigi* működésének fenti leírásából kiolvasható, a szolgáltatás azt célozta, hogy az érintett zenefájl egy időben kizárólag egy merevlemezen kerüljön tárolásra. Ahogy azt az alperes cég hangsúlyozta, az adatok az eladó számítógépe és a *Cloud Locker*, illetve a későbbi vásárló felhasználói fiókja és számítógépe között vándorolhattak. A két érintett felhasználó fiókja között nem került sor migrációra, kizárólag a tartalomra utaló metaadatok (a „pointer”) kerültek felülírásra (a hozzáférést a mindenkor jogszerű tulajdonosnak biztosítva). A *Capitol Records* pontosan ezt találta jogsértőnek arra tekintettel, hogy a migráció valamenyny lépése az eredeti hangfelvételtől készített másolathoz vezet. Következésképp, érvelt a felperes, mivel a jogkimerülés kizárólag a terjesztés jogát korlátozza, a *ReDigi* felhasználói szerzői jogi jogsértést követtek el, amelynek folyamánként az alperes szolgáltatása is jogellenesnek tekinthető.

A körzeti bíróság elfogadta a *Capitol Records* érveit. Az ítélet hangsúlyozta, hogy „a bíróságok korábban még nem tárgyalták, hogy vajon egy digitális zenei fájl interneten keresztül történő, engedély nélküli továbbítása – ahol a transzfert megelőzően és azt követően is csak egy fájl létezik – a szerzői jogi törvény értelmében többszörözésnek tekinthető-e. E bíróság úgy tartja, hogy annak tekinthető.”⁴⁴ A körzeti bíróság ennek tükrében megjegyezte, hogy a hangfelvételek („sound recordings”) vitán felül a szövetségi szerzői jogi törvény védelme alatt állnak,⁴⁵ és hogy a *ReDigi* rendszerén keresztül továbbított fájlok egy része vonatkozásában a *Capitol Records* rendelkezik a szerzői jogokkal. A *USCA* szerint a hangfelvételektől el kell különíteni a hanglemezeket („phonorecords”),⁴⁶ amelyek a hangok rögzítésére szolgáló fizikai hordozók, és amelyekről „a hangok észlelhetők, reprodukálhatók vagy más

⁴² *Capitol v. ReDigi*, i. m. (37), p. 646–647.

⁴³ Az ítélet több jogi tévedést is tartalmaz, amelyeket a fellebbviteli fórumnak korrigálnia kell. Erre szolgálnak példaként a *ReDigi* közvetlen felelősségére vonatkozó megállapítások. Vö.: Uo., p. 656–658. Más fórumok rövid időn belül elutasították az ítélet e részének az alkalmazását. Vö.: Andrew Paul Leonard v. Stemtech Health Sciences, Inc., et al., 2013 WL 5288266.

⁴⁴ *Capitol v. ReDigi*, i. m. (37), p. 648. Igaz, hogy a bíróságok első ízben találkoztak e speciális kérdéssel, ám a jogirodalom jóval korábban alaposan körbejárta ezt. Lásd: Victor F. Calaba: Quibbles 'n Bits: making a Digital First Sale Doctrine Feasible. Michigan Telecommunications and Technology Law Review, 2002, p. 11–15.

⁴⁵ United States Copyright Act, 17 U.S.C. §101. (A továbbiakban: *USCA*.) A *ReDigi* kísérletet tett ugyan arra, hogy a használt mp3-fájlokat számítógépi programként kategorizálja, azonban ezt egyértelműen elvetette a bíróság. Vö.: *Barbour*: i. m. (39), p. 193.

⁴⁶ Hangsúlyozni érdemes a „phonorecord” szó köznyelvi és jogi jelentése közötti különbségből fakadó terminológiai bizonytalanságot. Habár magyarra a hanglemez szóval fordítottuk, valójában jóval bővebb technológiai kört fed le a kifejezés, nem csupán a bakelit- vagy CD-lemezeket.

módon továbbíthatók, akár közvetlenül, akár valamely készülék segítségével”.⁴⁷ Mindezen alapokról indulva a bíróság úgy találta, hogy minden esetben többszörözést eredményez, ha a jogvédett hangfelvétel új anyagi hordozón kerül rögzítésre.

E logika mentén a körzeti bíróság – mereven ragaszkodva a P2P-fájlcsere-léssel kapcsolatos joggyakorlathoz⁴⁸ – kiemelte, hogy „amikor egy felhasználó letölt egy digitális zenei fájlt vagy 'digitális részletet' ('digital sequence') a 'merevlemezére', a fájlt új hanglemezen 'többszörözi' az USCA értelmében”.⁴⁹ A fájl migrációját irrelevánsnak találta a fórum: „a ReDigi állítása szerint a cég csak 'migrálja' a fájlt a felhasználó számítógépéről a Cloud Lockerbe, vagyis ugyanaz a fájl kerül a ReDigi szervereire, és nem kerül sor többszörözésre. Ugyanakkor, még ha erről is volna szó, az a tény, hogy a fájlt az egyik anyagi hordozóról – a felhasználó számítógépéről – egy másik anyagi hordozóra – a ReDigi szerverére – mozgatják, szükségképpen másolat készítését eredményezi. Hasonlóképpen, amikor a ReDigi használója letölti az újonnan vásárolt tartalmat a ReDigi weboldaláról a számítógépére, egy újabb másolatot hoz létre”.⁵⁰

Az ítélet azt is megerősítette, hogy a fájl továbbítása világosan beilleszthető a terjesztés vagyoni joga alá.⁵¹ Következésképp a *ReDigi* felhasználói a szolgáltatás igénybevételével a *Capitol Records* többszörözési és terjesztési jogát is megsértették. Az egyetlen módja a felelősség alóli mentesülésnek az lehetett volna, ha a fair use-tesztet⁵² vagy a jogkimerülést sikerrel hívja fel védekezésében az alperes. A *ReDigi* vonatkozó érvei azonban egytől-egyetlen eredménytelennek bizonyultak.

A körzeti bíróság ugyanakkor tévedett, amikor a fair use-teszttel kapcsolatos védekezésről határozott.⁵³ A bíró helytelen alapokról indult, amikor elfogadta a *ReDigi* közvetlen felelősségét a *Capitol Records* hangfelvételek többszörözéséhez és terjesztéséhez fűződő jogai vonatkozásában. Ugyanis a felhasználók voltak azok, akik feltöltöttek, eladtak és végül letöltöttek zenei fájlokat, és nem a *ReDigi*. Ha a *ReDigi* felelős e cselekményekért, akkor az a közvetlen felelősség helyett a közvetett/másodlagos felelősség valamely tétele alapján tűnik

⁴⁷ USCA §101.

⁴⁸ Lásd különösen: *London-Sire Records, Inc. v. John Doe I*, 542 F.Supp.2d 153 (2008).

⁴⁹ „[W]hen a user downloads a digital music file or 'digital sequence' to his 'hard disk', the file is 'reproduce[d]' on a new phonorecord within the meaning of the Copyright Act.” Lásd: *Capitol v. ReDigi*, i. m. (29), p. 649.

⁵⁰ „ReDigi stresses that it 'migrates' a file from a user's computer to its Cloud Locker, so that the same file is transferred to the ReDigi server and no copying occurs. However, even if that were the case, the fact that a file has moved from one material object – the user's computer – to another – the ReDigi server – means that a reproduction has occurred. Similarly, when a ReDigi user downloads a new purchase from the ReDigi website to her computer, yet another reproduction is created.” Lásd: Uo., p. 650.

⁵¹ Uo., p. 651.

⁵² E jogintézmény vonatkozásában magyar nyelven lásd: Mezei Péter: Mitől fair a fair? Szerzői művek felhasználása a fair use-teszt fényében. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 3. (113.) évf. 6. sz. 2008. december, p. 26–68.

⁵³ *Capitol v. ReDigi*, i. m. (37), p. 652–654.

igazolhatónak.⁵⁴ A fair use-doktrína azonban csak a közvetlen – vagyis a felhasználók által elkövetett – jogsértésekre nézve hívható segítségül. Ugyanakkor a Second Circuit szövetségi fellebbviteli fóruma korábban már megerősítette, hogy a „tér megtakarítását” („*space-shifting*”) célzó felhasználások – például ha a hangfelvétel többszörözésére egy számítógép és egy hordozható lejátszó, vagy egy számítógép és a „felhőben található” szerverek között kerül sor – fair felhasználást eredményeznek,⁵⁵ ha a másolatot nem a szolgáltató, hanem a végfelhasználó készíti el.⁵⁶

A körzeti bíróság ezen tévedését a fellebbviteli fórumnak orvosolnia kell, különösen a fair use-teszt negyedik faktorát illetően tett megállapítások kapcsán. E vonatkozásban a körzeti bíróság megjegyezte, hogy a *ReDigi* szolgáltatása alkalmas arra, hogy beavatkozzon a jogosultak elsődleges piacába.⁵⁷ A másodfokú bíróságnak lehetősége lesz például annak figyelembevételére, hogy az Egyesült Államok által aláírt nemzetközi szerzői jogi egyezmények által is elismert háromlépcsős teszt nem korlátozhatja a jogkimerülés tételét. Erre tekintettel a műpéldányok jogszerű tulajdonosai általi viszonteladást akkor is el kell fogadni, amennyiben az a jogosultak elsődleges gazdasági érdekeivel ütközik.⁵⁸ Összefoglalva: *amennyiben a fair use-teszt alkalmazható a hangfelvételek magánszemélyek (az eladó és a vevő) általi fel- és letöltésére, akkor a körzeti bíróság érvelése értelmét veszti.*

A bíróság jogkimerüléssel kapcsolatos érvelése is ellentmondásos. Saját korábbi logikájára hagyatkozva ugyanis a fórum megerősítette, hogy a jogkimerülés nem fedi le a *ReDigi* szolgáltatását, mivel ennek keretében a terjesztésen túl többszörözésre is sor került. Ezen felül azonban a jogkimerülés kizárólag egy *meghatározott* („*particular*”) műpéldány to-

⁵⁴ A körzeti bíróság – a fentiek ellenére – a közreműködői és járulékos felelősség teóriáit precízen elemezte. Vö.: uo. p. 658–660. E felelősségi formák vonatkozásában magyar nyelven lásd: *Mezei Péter*: A fájlcsere dilemma – a perek lassúak, az internet gyors. HVG-Orac, Budapest, 2012, p. 112–113.

⁵⁵ Vö.: *Recording Industry Association of America v. Diamond Multimedia Systems, Inc.*, 180 F.3d 1072 (1999). A jogeset elemzése kapcsán lásd: *Dwayne K. Goetzel*: Recent Developments in Copyright Law. *Texas Intellectual Property Law Journal*, Spring 1999, p. 459–460; *Robyn Axberg*: File-Sharing Tools and Copyright Law: A Study of In Re Aimster Copyright Litigation and *MGM Studios, Inc. v. Grokster, Ltd.* *Loyola University Chicago Law Review*, Fall 2003, p. 411–414; *William S. Coats, Heather D. Rafter, Vickie L. Feeman, John G. Given*: Blows against the Empire: Napster, Aimster, Grokster and the War against P2P File Sharing, *Practising Law Institute*, 2003, p. 455–471. Ismert ugyanakkor olyan ítélet is, amely az előbbi döntéssel ellentétes álláspontra helyezkedett. A híres Napster perben a bíróság különbséget tett a számítógépről hordozható lejátszóra történő másolás és a P2P-fájlcsere között. Lásd: *A&M Technology, Inc., et al., v. Napster, Inc., et al.*, 239 F.3d 1004 (2001).

⁵⁶ „Végeredményben úgy találjuk, hogy a körzeti bíróság tévedett, amikor úgy döntött, hogy Cablevision, semmint az RS-DVR-ügyfelek készítik a másolatot az RS-DVR-rendszer keretében”. Lásd: *Cartoon Network LP, LLLP, et al. v. CSC Holdings, Inc., et al.*, 536 F.3d 121 (2008), p. 132.

⁵⁷ „A legnyilvánvalóbb beavatkozás az, hogy a *ReDigi* eltereli a vásárlókat az elsődleges piacokról.” Lásd: *Capitol v. ReDigi*, i. m. (37), p. 654.

⁵⁸ *Jörg Reinbothe, Silke von Lewinski*: The WIPO Treaties 1996 – The WIPO Copyright Treaty and the WIPO Performances and Phonograms Treaty, Commentary and Legal Analysis. Butterworths LexisNexis, London, 2002, p. 80; *Silke von Lewinski*: International Copyright Law and Policy. Oxford University Press, New York, 2008, p. 453, para. 17.65.

vábbadására ad lehetőséget. A bíróság érvelése szerint a migráció során létrehozott digitális másolatok nem tekinthetők az eredetileg az *iTunes* oldaláról letöltött példánynak.⁵⁹ Nem minden kétséget nélkülöző a körzeti bíróságnak ez az álláspontja. Az *iTunes*-ról értékesített zenei fájlok ugyanis állandó azonosítószámmal („*Persistent ID*”) rendelkeznek, amely egyedileg képes azonosítani a hangfelvétel adott másolatát. A *Media Manager* segítségével a *Cloud Locker* tárhelyeire történő migráció valójában a változatlan tartalmú és azonosítószámú fájl továbbítását eredményezi. Ebből a szempontból nézve a *ReDigi* oldalán keresztül értékesített tartalmak pontosan „azok a meghatározott másolatok”.

A körzeti bíróság ezenfelül úgy érvelt, hogy „a jogkimerülés alkalmazhatósága a jogosult által kereskedelmi forgalomba helyezett fizikai műpéldányokra korlátozódik, mint például egy hanglemez. A jelen ügyben a *ReDigi* nem ilyen fizikai példányokat terjeszt; sőt új fizikai hordozón – a *ReDigi* arizonai szerverein és a felhasználók merevlemezein – tárolt jogvédett tartalmak másolatait terjeszti”.⁶⁰

Amennyiben a körzeti bíróság a fenti észrevételével a nemzetközi szerzői jogi előírásokra, különösen a *WCT* Közös nyilatkozatára kívánt utalni, akkor észrevétele tökéletesen helytálló, és egyben megjelölte a *ReDigi* által legnehezebben leküzdhető akadályt. Amit azonban az ítélet ténylegesen mondott az az, hogy miközben a hanglemezek – függetlenül azok megjelenési formájától – az *USCA* vonatkozó előírása értelmében fizikai műpéldánynak tekinthetők,⁶¹ és a terjesztés joga a hanglemezek digitális formában történő értékesítésére („*electronic file transfer*”) is vonatkozik, addig a jogkimerülés nem fedi le a digitális fájlokat,⁶² mivel azok nem „fizikai példányok”. E szillogizmus legnagyobb problémája, hogy – egyfajta „22-es csapdájaként” – arra készítette a bírót, hogy a nemzetközi normák követése és a hanglemez – egyébként hanyagul megfogalmazott (pontosabb: idejétmúlt) – nemzeti szerzői jogi definíciójának alkalmazása közül válasszon.

Végül a *ReDigi* arra is kísérletet tett, hogy meggyőzze a bíróságot arról, hogy a jogkimerülés tételének a *Capitol Records* által kínált értelmezése bővebb oltalmat nyújtana a felperesnek annál, mint amit a jogalkotók elképzeltek. A körzeti bíróság nem osztotta ezt a véle-

⁵⁹ „[T]he first sale doctrine does not protect *ReDigi*’s distribution of *Capitol*’s copyrighted works [since] an unlawful reproduction, a digital music file sold on *ReDigi* is not ‘lawfully made under this title’. Moreover, the statute protects only distribution by ‘the owner of a particular copy or phonorecord ... of that copy or phonorecord’. Here, a *ReDigi* user owns the phonorecord that was created when she purchased and downloaded a song from *iTunes* to her hard disk. But to sell that song on *ReDigi*, she must produce a new phonorecord on the *ReDigi* server. Because it is therefore impossible for the user to sell her ‘particular’ phonorecord on *ReDigi*, the first sale statute cannot provide a defense.” Lásd: *Capitol v. ReDigi*, i. m. (37), p. 655.

⁶⁰ „The first sale defense is limited to material items, like records, that the copyright owner put into the stream of commerce. Here, *ReDigi* is not distributing such material items; rather, it is distributing reproductions of the copyrighted code embedded in new material objects, namely, the *ReDigi* server in Arizona and its users’ hard drives.” Lásd: Uo.

⁶¹ *USCA* §101. Vö.: a 47. lábjegyzettel és a hozzá kapcsolódó törzsszöveggel.

⁶² *Capitol v. ReDigi*, i. m. (37), p. 651.

ményt, különösen mivel „az USCA-nak a ReDigi érveivel összhangban történő módosítása a jogalkotó előjoga, amellyel a bíróságok nem rendelkeznek, és erre kísérletet tenni sem volna megfelelő. ... A jogkimerülést akkor iktatták törvénybe, amikor az adatok továbbításának egyszerűsége és gyorsasága még elképzelhetetlen volt. Több olyan indok is létezik, egy részüket az ítélet tárgyalta is, amely alátámasztja e fizikai korlátozás létalapját. A Kongresszus, és nem e bíróság feladata arról dönteni, hogy e rendelkezések idejétmúltak-e”.⁶³

1.3. További joggyakorlat hangoskönyvek és e-könyvek viszonteladásával összefüggésben

Mind az EUB, mind a BGH hangsúlyozta, hogy a *UsedSoft*-ügy a jogkimerülés kérdését kizárólag a számítógépi programok lencséjén keresztül nézte. Épp ezért fontos külön kitérni azokra a német és holland bírósági eljárásokra, amelyek más védett műtípusok vonatkozásában alkalmazták, illetve készülnek alkalmazni a vizsgált jogintézményt.

Az első ilyen releváns ítéletet még az EUB előzetes döntésének megszületését megelőzően, 2011-ben publikálták. Itt a Stuttgarti Szövetségi Fellebbviteli Bíróság (OLG Stuttgart) úgy határozott, hogy egy hangoskönyv letöltése az internetről nem eredményezheti a terjesztés jogának a kimerülését, mivel ez utóbbi feltételezi a fizikai műpéldány feletti tulajdonjog átruházását.⁶⁴ Ezenfelül a weboldalon keresztül történő vásárlás általános szerződési feltételei kizárólag használati jogot biztosítottak a letöltő személynek, egyúttal kifejezetten megtiltották a digitális másolat továbbértékesítését.⁶⁵ A bíróság e szerződési feltételeket világosan megfogalmazott, kikényszeríthető klauzulának találta. Ezenfelül bár a hangoskönyveket értékesítő weboldal olyan kifejezéseket használt a szolgáltatása keretében, mint „vásárlás” („Kauf”), „vétélár” („Kaufpreis”) vagy „kosár” („Warenkorb”), e kifejezések egyike sem bizonyítja, hogy a szolgáltatás a tartalmak adásvételét eredményezte volna. Sőt, egy ésszerűen gondolkodó vásárló egyrészt képes lett volna megérteni a szerződési feltételeket (különösen

⁶³ „[A]mendment of the Copyright Act in line with ReDigi’s proposal is a legislative prerogative that courts are unauthorized and ill suited to attempt. ... [T]he first sale doctrine was enacted in a world where the ease and speed of data transfer could not have been imagined. There are many reasons, some discussed herein, for why such physical limitations may be desirable. It is left to Congress, and not this Court, to deem them outmoded.” Lásd: Uo., p. 655–656.

⁶⁴ OLG Stuttgart 03.11.2011 (2 U 49/11) – Keine Erschöpfung bei Online-Vertrieb von Hörbüchern. Computer und Recht, 2012. 5. sz., p. 301–302. (Anm. Schmidt). Lásd továbbá: *Clemens Appl, Marlene Schmidt*: Zweitverwertung gebrauchter Digitalgüter – Die Folgen des UsedSoft-Urteils für Schöpfungen anderer Werkarten. Medien und Recht, 2014. 4. sz., p. 193.

⁶⁵ A szerződés 8. cikkének eredeti szövege szerint: „Unsere Ware sowie alle darin enthaltenen Beiträge sind urheberrechtlich geschützt und mit unhörbaren digitalen Wasserzeichen versehen. Jede Verwertung und Weitergabe an Dritte, die nicht ausdrücklich von Urheberrechtsgesetz zugelassen sind, bedürfen unserer vorherigen Zustimmung (gem. §§ 182, 183 BGB). Im Falle der Zuwiderhandlung behalten wir uns rechtliche Schritte vor, es sei denn, dass bei Vertragsschluss ausdrücklich eine anderweitige Vereinbarung erfolgt ist. Der Käufer der im Portal ... angebotenen Hörbücher und sonstigen Mediendateien erwirbt lediglich ein Nutzungsrecht, kein Eigentum. Der Weiterverkauf ist untersagt.” Lásd: OLG Stuttgart, i. m. (64), p. 300.

a továbbértékesítés tilalmáról szóló szakaszt), másrészt azt, hogy az utóbb említett kifejezések csupán funkcionálisak.⁶⁶ Mindezekon felül jogpolitikai érvként hozta fel a bíróság, hogy mivel a digitális tartalmakat könnyen lehet másolni, ezért a szerzői jogosultat megilleti az az igény, hogy a műveinek további hasznosítását maga engedélyezze.⁶⁷

Egy másik esetben egy fogyasztóvédelmi szervezet perelt be egy online könyvesboltot annak érdekében, hogy érvényt szerezzen a jogkimerülés tételének az alperes weboldalán keresztül letöltés segítségével értékesített hangoskönyvek vonatkozásában. A Hammi Szövetségi Fellebbviteli Bíróság (OLG Hamm) azonban, az alsóbíróság véleményét⁶⁸ követve, elutasította a felperes kereseti kérelmét.⁶⁹ A bíróság az alperes általános szerződési feltételeit⁷⁰ két irányból is elemezte. Egyrészt megvizsgálta, hogy annak rendelkezései kellően világosak-e egy átlagos fogyasztó számára. A kérdésre pozitív választ adott a fórum, mivel az előírásokat bárki számára, aki minimális technológiai ismeretekkel rendelkezik, világosnak és érthetőnek minősítette. E rendelkezésekből egyértelművé válhatott, hogy a szerződő ügyfél kizárólag korlátozott, nem elidegeníthető jogot szerzett a műpéldányok használatára.⁷¹

A bíróság azt is megvizsgálta, hogy az általános szerződési feltételek megfelelően kizárták-e a hangoskönyvek viszonteladását, vagy épp – ahogy azt a felperes állította –, az EUB *UsedSoft*-ügyben hozott döntésével ellentétben, jogtalanul korlátozták a vásárlók szabadságát, hogy a vásárolt műpéldányok feletti tulajdonjogukat átruházzák. A fórum ezen a ponton is elvetette a felperes álláspontját. Függetlenül attól, hogy az ítélet helytelenül

⁶⁶ Uo., p. 303.

⁶⁷ Uo., p. 302.

⁶⁸ LG Bielefeld 05.03.2013 (4 O 191/11) – Einschränkung der Rechte beim Erwerb urheberrechtlich geschützter Werke über das Internet. Zeitschrift für Urheber- und Medienrecht, 2013. 8. sz., p. 688–694. Lásd továbbá: *Appl. Schmidt*: i. m. (64), p. 193–194.

⁶⁹ OLG Hamm 15.05.2014 (22 U 60/13) – Keine Erschöpfung bei Audiodateien – Hörbuch-AGB. Gewerblicher Rechtsschutz und Urheberrecht, 2014. 9. sz., p. 853–863.

⁷⁰ Az általános szerződési feltételek 10. cikk (3) bekezdésének eredeti szövege szerint: „Im Rahmen dieses Angebotes erwirbt der Kunde das einfache, nicht übertragbare Recht, die angebotenen Titel zum ausschließlichen persönlichen Gebrauch gemäß Urheberrechtsgesetz in der jeweils angebotenen Art und Weise zu nutzen. Es ist nicht gestattet, die Downloads in irgendeiner Weise inhaltlich und redaktionell zu ändern oder geänderte Versionen zu benutzen, sie für Dritte zu kopieren, öffentlich zugänglich zu machen bzw. weiterzuleiten, im Internet oder in andere Netzwerke entgeltlich oder unentgeltlich einzustellen, sie nachzuahmen, weiterzuverkaufen oder für kommerzielle Zwecke zu nutzen.” Lásd: Uo., p. 854.

⁷¹ Uo., p. 856.

streamingnek⁷² nevezte a hangoskönyvek online továbbítását, a WCT és az *Infosoc-irányelv* tartalmának fő értelmezési irányát követve az adattovábbítást lehívásra hozzáférhetővé tételnek, semmint terjesztésnek nyilvánította. E konklúzió elérése érdekében a tanács egyrészt a hangoskönyvekkel kapcsolatos korábbi joggyakorlatra (épp a stuttgarti fórum fent említett ítéletére), másrészt a lehívásra történő nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétel jogát implementáló német szövetségi parlamenti indoklásra hivatkozott.⁷³

A fellebbviteli bíróság ítéletében külön kitért a „Baloldal” („*Die Linke*”) nevű párt frakciója által 2012-ben a *Bundestag* elé terjesztett törvénytervezetre.⁷⁴ E dokumentum a német szerzői jogi törvény módosítását indítványozta annak érdekében, hogy a digitális műpéldányok jogszerű vásárlói számára lehetővé tegye a tartalmak eladását, amennyiben az eladó nem őriz meg másolatot a műről, illetve a műpéldányt nem teszi a nyilvánosság számára hozzáférhetővé.⁷⁵ A bíróság úgy találta, hogy mivel a javaslatot 2013-ban elvetette a *Bundestag*, ezért a jogalkotó a *status quo* megőrzése mellett tette le a voksát.⁷⁶ Végül, de nem utolsósorban, a bírák ugyancsak kizárták a *UsedSoft*-döntés követését, tekintettel arra, hogy

⁷² A streaming egy átfogó kifejezés, amely valamennyi olyan technológiai megoldást felöleli, amelyek online felületeken keresztül – tartós másolat készítése nélkül – teszik lehetővé a médiatartalmak (hagyományosan audio, illetve audiovizuális anyagok) vételét és lejátszását. A streamingtechnológiának hagyományosan két fajtája ismert: egyrészt ismert az élő, ún. „live streaming”, ami a hozzáférést biztosító oldalán szerzői jogilag nyilvánossághoz közvetítésként értelmezhető (például az online rádiók élő közvetítése, az ún. webcasting). Másrészt létezik az előre rögzített, rendszerint központi szerveren tárolt tartalmakhoz a felhasználó saját belátása szerint megválasztott helyen és időben, vagyis „on-demand”, történő hozzáférés. Ilyenkor a szolgáltató a lehívásra történő, nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétel vagyoni jogát érinti magatartásával. A hozzáférő személy oldaláról nézve a streaming mindkét fenti esetben hagyományosan a kizárólagos vagyoni jogok kivételeként kezelt ideiglenes többszörözésnek tekinthető. Ez utóbbi szisztematikus bemutatását lásd: *Artur-Axel Wandtke, Felix-Tessen von Gerlach: Die urheberrechtliche Rechtmäßigkeit der Nutzung von Audio-Video Streaminginhalten im Internet. Gewerblicher Rechtsschutz und Urheberrecht*, 2013. 7. sz., p. 676–683. A streaming fogalmát illetően lásd továbbá: *Mareile Büscher, Judith Müller: Urheberrechtliche Fragestellungen des Audio-Video-Streamings. Gewerblicher Rechtsschutz und Urheberrecht*, 2009. 6. sz., p. 558.

⁷³ OLG Hamm, i. m. (69), p. 856–858.

⁷⁴ Entwurf eines Gesetzes zur Ermöglichung der privaten Weiterveräußerung unkörperlicher Werkexemplare. Drucksache 17/8377, 18.01.2012 (http://www.cr-online.de/20120207_1708377.pdf).

⁷⁵ A javaslat a következő törvényszöveget javasolta bevezetni:

„§17a Weiterveräußerung von Werkexemplaren

(1) Vervielfältigungsstücke des Werkes, die vom Berechtigten im Gebiet der Europäischen Union oder eines anderen Vertragsstaates des Abkommens über den Europäischen Wirtschaftsraum im Wege der Veräußerung in Verkehr gebracht wurden, dürfen vom rechtmäßigen Erwerber weiterveräußert werden, soweit dieser keine weitere Vervielfältigung des veräußerten Werkexemplars zurückbehält.

(2) Das Recht zur Weiterveräußerung kann nicht vertraglich abbedungen werden. Eine öffentliche Zugänglichmachung von Vervielfältigungsstücken des Werkes durch den Erwerber ist nicht zulässig.“
A jelen tanulmánynak nem célja a fenti normaszöveg kritikája. Meg kell ugyanakkor jegyezni, hogy miközben az előterjesztés a jogkimerülés fizikai és immateriális műpéldányok vonatkozásában történő alkalmazását javasolta, addig a fenti normaszöveg ezt a koncepciót nem tükrözi vissza. A szöveg valamennyi eleme levezethető ugyanis a jogkimerüléssel kapcsolatos már meglévő gyakorlati és elméleti ismeretekből.

⁷⁶ OLG Hamm, i. m. (69), p. 858–859.

az más műtípusra vonatkozott, melynek vonatkozásában az Európai Unió és Németország szerzői joga is speciális előírásokat tartalmaz.⁷⁷

A digitális írói művek viszonteladásával kapcsolatos legújabb jogvita Hollandiából származik. A *Tom Kabinet* nevű start-up céget 2014 júniusában alapították azzal a céllal, hogy lehetővé váljon a jogszerűen vásárolt, használt, DRM-mentes (digital rights management) e-könyvek eladása és vásárlása.⁷⁸ Mindössze nyolc nappal a működés megkezdését követően a *Tom Kabinet* per indításával fenyegette meg a Holland Kereskedelmi Könyvkiadók Egyesülete (*Dutch Trade Publishers Association*). Az utóbbi szerint ugyanis a szolgáltatás jogellenesnek tekinthető függetlenül attól, hogy a *Tom Kabinet* az oldalon keresztül értékesített valamennyi e-könyv eladási árának 20%-át az érintett jogosult számára fenntartott számlán helyezi el.⁷⁹ Egy sikertelen tárgyalási fázist követően az egyesület eljárást indított az üzemeltetőkkel szemben. Az illetékes bíróság elutasította az ideiglenes intézkedés iránti indítványokat arra hivatkozva, hogy a *UsedSoft*-ügyben hozott előzetes döntés alapján nem egyértelmű, hogy az e-könyvek viszonteladását kizárná az európai jog.⁸⁰ Bodewits jelezte, hogy „nagy hangsúlyt helyezett a Tom Kabinet arra, hogy az értékesített e-könyveket vízzel lelassítsa, megelőzendő bármely későbbi visszaélést. Még ha ez nem is szükségképpen elegendő minden jogsértés megakadályozására, az ideiglenes intézkedésről döntő bíró úgy látta, hogy további megelőző intézkedések nem foganatosíthatók a kiadók együttműködése nélkül. A bíró ugyancsak egyértelművé tette, hogy a kiadók a viselkedésükkel, miszerint elutasították a Tom Kabinet modelljében való részvételt, s ehelyett ideiglenes intézkedést kezdeményeztek, a Tom Kabinet jó szándékai ellenére túl messzire mentek”.⁸¹ Az Amszterdami Fellebbviteli Bíróság (*Hof Amsterdam*) másodfokon ugyancsak elvetette az oldal ideiglenes intézkedéssel történő bezárását. Az eljáró tanács úgy találta, hogy kizárólag rendes

⁷⁷ Uo., p. 859–861.

⁷⁸ Nate Hoffelder: Used eBook Website Launches in Europe. The Digital Reader, 2014. június 19. (<http://the-digital-reader.com/2014/06/19/used-ebook-website-launches-europe/>).

⁷⁹ Nate Hoffelder: Used eBook Website Faces Lawsuit in Europe. The Digital Reader, 2014. június 27. (<http://the-digital-reader.com/2014/06/27/used-ebook-website-faces-lawsuit-europe/>).

⁸⁰ District Court of Amsterdam, Netherlands Uitgeversverbond and Groep Algemene Uitgevers v Tom Kabinet, C/13/567567/KG ZA 14-795 SP/MV, 21 July 2014. Lásd továbbá: Nate Hoffelder: Publishers Lose First Round of Lawsuit against Used eBook Marketplace. The Digital Reader, 2014. július 21. (<http://the-digital-reader.com/2014/07/21/publishers-lose-first-round-lawsuit-used-ebook-marketplace/>); Joke Bodewits: The reselling of second hand e-books allowed in the Netherlands. E-Commerce Law Reports, 14. évf. 4. sz., 2014, p. 10–11; Michel Olmedo Cuevas: Copyright: Dutch copyright succumbs to aging as exhaustion extends to e-books. Journal of Intellectual Property Law & Practice, 2015. 1. sz., p. 8–10.

⁸¹ Bodewits: i. m. (80), p. 11.

tárgyalás tartásával lehet azt megítélni, hogy a *Tom Kabinet* működése összhangban áll-e az uniós szerzői joggal.⁸²

2. A digitális jogkimerüléssel kapcsolatos joggyakorlat kritikai elemzése

A fentiekben ismertetett jogesetek kritikai elemzésre szorulnak. Legalább négy különböző kérdés mentén kell megvizsgálni, hogy a bíróságok miként vélekedtek a digitális jogkimerülésről. Elsőként a *licencia kontra adásvétel* kérdésében vetjük össze az ítéleteket. A második pont azt a kardinális témakört járja körbe, hogy a digitális tartalmak interneten keresztül történő értékesítése terjesztésnek vagy nyilvánosság számára hozzáférhetővé tételnek minősül-e. Más szavakkal az *esernyőmegoldást* kell szemügyre vennünk. Harmadrészt előkerül, hogy a *digitális tartalmak internetes továbbítása* (migrálása) önmagában akadályos-e a jogkimerülés érvényesülésének. Végül a negyedik alfejezet kiemeli, hogy az ítéletek eltérő műtípusokra vonatkoztak, s ezért indokolt figyelmet szentelni annak, hogy vajon a *UsedSoft*-döntés *lex specialis*, valamint a *funkcionális egyenlőség* tétele a szoftverektől eltérő művek viszonteladása esetén miként érvényesülnek.

Indokolt hangsúlyozni, hogy a fent bemutatott döntéseknek csupán a kisebbsége foglalkozott „vegytisztán” a jogkimerülés digitális környezetben történő érvényesülésével. A *UsedSoft*-ügy *végfelhasználói licencek*, semmint tényleges szoftverek viszonteladásával függött össze. Más német jogesetek számítógépes játékokhoz való hozzáférést biztosító *végfelhasználói fiókok* vagy *eredetiségi tanúsítványok* értékesítésével, *volumenlicencek* felosztásával vagy a *fizikai hordozók eladásával* foglalkoztak.⁸³ Ezen eljárások egy része fontos kötelmi jogi vonatkozásokkal is bírt, ahol inkább a szerződéses klauzulák érvényessége, semmint magának a digitális fájlnek a viszonteladása volt kétséges. Kizárólag a *ReDigi*- és a *Tom Kabinet*-ügyben merült fel tisztán a digitális jogkimerülés alkalmazhatósága.

2.1. *Licencia kontra adásvétel*

Az ítéletek összehasonlítását a *licencia kontra adásvétel* problematika elemzésével szükséges kezdeni. *Licencia* alapján a jogvédett mű vagy teljesítmény eredeti példányának vagy másolatának a használatára lehet jogot szerezni, és a felhasználási szerződés nem eredményezi az említett mű vagy teljesítmény példányának eladását, illetve a felette fennálló tulajdonjog

⁸² Court of Appeal of Amsterdam, *Nederlands Uitgeversverbond and Groep Algemene Uitgevers v Tom Kabinet*, 200 154 572/01 SKG NL:GHAMS:2015:66, 20 January 2015. Lásd továbbá: *Saba Sluiter*: The Dutch courts apply *UsedSoft* to the resale of eBooks. Kluwer Copyright Blog, January 28, 2015 (<http://kluwercopyrightblog.com/2015/01/28/the-dutch-courts-apply-usedsoft-to-the-resale-of-ebooks/>); *Michel Olmedo Cuevas*: Hot news: Amsterdam Court of Appeal gives *Tom Kabinet* three days to shut down. The 1709 Blog, January 20, 2015 (<http://the1709blog.blogspot.co.uk/2015/01/hot-news-amsterdam-court-of-appeal.html>).

⁸³ Vö.: a 4. lábjegyzetben felsorolt jogesetekkel.

bármilyen más módon történő átruházását. Következésképp ilyen esetben nem merülhet fel a jogkimerülés tételének az alkalmazhatósága.

A *UsedSoft*-döntésben az EUB kiemelte, hogy egy licencszerződés adásvételnek minősíthető, amennyiben a megállapodás alapján a számítógépi program korlátlan időtartamra használható; illetve a szoftver „a szerzői jog jogosultja számára a tulajdonában álló mű példánya gazdasági értékének megfelelő díjazás megszerzését lehetővé tevő vételár megfizetése ellenében” került értékesítésre.⁸⁴ Továbbá önmagában nem elegendő a szerződést licenciának nevezni annak érdekében, hogy a jogkimerülés szabályát a jogosult megkerülje, és a hatályától megfossza.⁸⁵

E nézőpont helyességét többen kifogásolták.⁸⁶ Stothers szerint például nem a bírák feladata, hogy korlátozzák a jogosultakat megillető díjazás mértékét.⁸⁷ Fontos ugyanakkor megjegyezni, hogy az EUB egyáltalán nem korlátozta a jogosultakat abban, hogy jogaik értékét szerződéses úton, szabadon meghatározzák. Amit az EUB állított, az pusztán az, hogy a terjesztés joga kimerül, amint a jogvédett tartalmat a jogosult vagy az ő hozzájárulásával más személy *ésszerű díjazás ellenében* forgalomba helyezte. Az EUB korábban is amellet érvelt, hogy a jogosultak mindössze ésszerű díjazásra tarthatnak igényt, semmint a „lehető legmagasabb díjazásra”.⁸⁸ Ezt a véleményt a német szerzői jog a „díjazási elmélet” („*Belohnungstheorie*”/„*reward theory*”) néven ismeri.⁸⁹ Se nem előzmények nélküli, se nem irracionális, hogy az EUB erre a tételre támaszkodott az eljárás során.

Ugyanakkor a jelen tanulmány szerzője is „különvéleményének” kell, hogy hangot adjon. Az EUB nézete szerint ugyanis az adásvétel megegyezik a *materiális és immateriális javak feletti tulajdonjog átruházásával*.⁹⁰ Ez az általános megállapítás nem tekinthető követendőnek. Hogy pontosan mit takar a „tulajdon”, kizárólag az adott ország belső joga alapján dönthető el. Ausztriában például a tulajdon immateriális javakon is fennállhat,⁹¹ ellentétben a német (vagy épp a magyar) joggal.⁹² Az *Oracle* épp ezért hivatkozott – helyesen, ugyanakkor sikertelenül – a BGH előtt arra, hogy az EUB beavatkozott Németország

⁸⁴ C-128/11. sz. ügy, i. m. (3), 49. pont.

⁸⁵ Uo.

⁸⁶ Vö.: Stieper: i. m. (29), p. 270–271.

⁸⁷ „Intellectual property normally provides an exclusive right (an absolute right to exclude others from using the intellectual property) and just a right to ‘reasonable’ royalties. The actual value of the rights is then determined by negotiation in the marketplace.” Lásd: Stothers: i. m. (7), p. 790.

⁸⁸ Vö.: a 18. lábjegyzetben idézett forrással.

⁸⁹ A „*Belohnungstheorie*” kapcsán lásd különösen: Dietrich Reimer: Der Erschöpfungsgrundsatz im Urheberrecht und gewerblichen Rechtsschutz unter Berücksichtigung der Rechtsprechung des Europäischen Gerichtshofs. Gewerblicher Rechtsschutz und Urheberrecht International, 1972. 3. sz., p. 225–226; Antoni Rubí Puig: Copyright Exhaustion Rationales and Used Software – A Law and Economics Approach to Oracle v. UsedSoft. JIPITEC, 2013. 3. sz., p. 162.

⁹⁰ C-128/11. sz. ügy, i. m. (3), 42. és 49. pont.

⁹¹ Friedrich Ruffler: Is trading in used software an infringement of copyright? The perspective of European law. European Intellectual Property Review, 2011. 6. sz., p. 378.

⁹² Haberstumpf: i. m. (3), p. 562–567.

szabadságába, hogy tulajdonjogi rendszerét maga határozza meg. A BGH által alkalmazott „verbális gimnasztika”, miszerint az EUB nem a tulajdon pontos tartalmát határozta meg, hanem csupán azt, hogy a tulajdonjog átruházása adásvételnek tekinthető, értelmetlen. Az EUB pontosan azt állította, hogy „az ‘eladás’ olyan megállapodás, amellyel valamely személy a vételár megfizetése ellenében a tulajdonában lévő anyagi vagy immateriális javakon fennálló tulajdonjogot egy másik személynek engedi át”.⁹³

Másrészről viszont a német bírósági gyakorlat szerint a számítógépi programok adásvétel tárgyát képezhetik.⁹⁴ A német jogirodalom ugyancsak megerősíti, hogy a szoftverek, akárcsak más immateriális javak, eladhatók. Igaz ez annak ellenére is, hogy a német BGB vonatkozó előírásaira tekintettel ez a kontraktus nem eredményezi a tulajdonjog átszállását. Igaz ugyanakkor, hogy a hangoskönyvekkel kapcsolatos német ítéletek következetesen arra az álláspontra helyezkedtek, hogy a jogkimerülés csak akkor jöhet szóba, ha az alapul fekvő jogügylet keretében a műpéldány feletti tulajdonjog átruházására is sor került.⁹⁵ A hangoskönyvek kapcsán, amelyek digitális tartalmak, e körülménynek gyakorlatilag nem lehet megfelelni.⁹⁶

Ebből a szögből szemlélve az EUB ítéletét bátran kijelenthető, hogy – legalábbis az alapügy országának a nemzeti joga tükrében – a tanács helytelenül állapította meg, hogy a tulajdonjog az immateriális javak értékesítése során is átruházható.

Nem szabad azt sem elfelejteni, hogy bár a jogok adásvételét („*Rechtskauf*”) – függetlenül bármiféle tulajdon átszállásától – általános jelleggel maga a német BGB teszi lehetővé,⁹⁷ a német szerzői jogi törvény alapján a jogvédett tartalomra a használati jogot a licenche vevő

⁹³ C-128/11. sz. ügy, i. m. (3), 42. pont.

⁹⁴ BGH 22.12.1999 (VIII ZR 299/98) – Ablieferung von Standard-Software, JurPC Web-Dok. 70/2000, Abs. 1–26. (<http://www.jurpc.de/jurpc/show?id=20000070>); BGH 15.11.2006 (XII ZR 120/04) – Zur Rechtsnatur der Softwareüberlassung im Rahmen eines ASP-Vertrages. Medien Internet und Recht, 2007. 1. sz., p. 3. (http://medien-internet-und-recht.de/pdf/vt_MIR_Dok_009-2006.pdf). Az Osztrák Szövetségi Legfelsőbb Bíróság 2000-ben hasonló döntést hozott. Lásd: OGH 23.05.2000 4 Ob 30/00s. Medien und Recht, 2000. 4. sz., p. 249–253. (Anm. Walter). Vö.: Appl, Schmidt: i. m. (64), p. 192.

⁹⁵ E vonatkozásban az EUB másik előzetes döntése is figyelmet érdemel. A Le Corbusier-ügyben hozott ítélet szerint: „mivel a 2001/29 irányelv 4. cikkének (1) bekezdése ilyen körülmények között ‘adásvétellel vagy más módon’ történő terjesztésről rendelkezik, e fogalmat az említett szerződésekkel összhangban a terjesztés olyan formájaként kell értelmezni, amelynek magában kell foglalnia a tulajdonjog átruházását”. Lásd: Peek & Cloppenburg KG kontra Cassina SpA, C-456/06. sz. ügy, ECLI:EU:C:2008:232, 33. pont.

⁹⁶ OLG Stuttgart, i. m. (64), p. 351; OLG Hamm, i. m. (69), p. 861–862.

⁹⁷ BGB 453.§ (1) bekezdés. Vö.: Olaf Sosnitza: Gemeinschaftsrechtliche Vorgaben und urheberrechtlicher Gestaltungsspielraum für den Handel mit gebrauchter Software. Zeitschrift für Urheber- und Medienrecht, 2009. 7. sz., p. 524–525.

csak a licenccbe adó engedélyével ruházhatja át új felhasználó részére.⁹⁸ Mivel az Oracle végfelhasználói szerződése kifejezetten megtiltotta a vonatkozó felhasználási engedélyek továbbértékesítését, illetve a *UsedSoft* nem a szoftverek műpéldányait vásárolta meg és adta tovább, hanem a licenceket, az EUB érvei félrevezetőnek tűnhetnek. Nem véletlen, hogy azok szerint, akik elvetik az Oracle licencszerződéseinek adásvételként való értelmezését, a *UsedSoft* üzleti gyakorlata *ab ovo* jogellenesnek tekinthető az *UrhG* alapján.

Összehasonlítás céljából érdemes megemlíteni, hogy miközben ismertek olyan döntések az Egyesült Államokból, amelyek a licencianak nevezett szerződéseket azok tartalmára tekintettel adásvételnek tekintették,⁹⁹ a legújabb joggyakorlat ezzel ellentétes tendenciát követ.¹⁰⁰ Sajnos a *ReDigi*-ítélet nem tárgyalta részletesen a licencia kontra adásvétel prob-

⁹⁸ Urheberrechtsgesetz vom 9. September 1965 (BGBl. I S. 1273), das zuletzt durch Artikel 1 des Gesetzes vom 1. Oktober 2013 (BGBl. I S. 3728) geändert worden ist, 34. § (1) bekezdés. (A továbbiakban: *UrhG*.) Arról nem is beszélve, hogy a licencia értékesítése esetén nehezen eldönthető kérdés, hogy az új jog szerző jogosult lehet-e a karbantartási szerződés alapján a szoftverfrissítésekre. A dilemmát Göbel érzékelteti a legszerencsésebben, aki miközben elveti annak a lehetőségét, hogy a jog szerzőt a frissítésekre is jogosultaknak tekintsük, felhívja a figyelmet arra, hogy a szoftver szerzői jogosultja – legalábbis a német nemzeti jog alapján – versenyjogi szankciókkal nézhet szembe, ha indokolatlanul megtagadja a jogszerű használatól a szoftver karbantartását: „the new software owner does not automatically become the contracting party in an independent maintenance agreement As a result, the secondhand owner does not necessarily have the right to receive future updates and patches. However, especially in regard to business and database applications, such updates are essential from a security perspective. To be able to gain access to updates, patches and support, the customer would need to enter into a new service contract with the software provider. However, it is doubtful whether the software developer would be willing to form such a contract with a secondhand owner since a refusal for such a contract could serve as an incentive for the purchaser to avoid secondhand software deals. Yet, in the long run, the application developer might nevertheless be inclined to do so because independent third party providers have now started to offer maintenance and service agreements for major business products as well. Therefore, a refusal of a contract might lead to even more lost business for the rightsholder. Furthermore, there might also be unfair competition regulations that could lead to an obligation for the software developer to enter into a maintenance agreement if the software developer is selling a standard software and is in a dominant market position”. Lásd: Göbel: i. m. (3), p. 231.

⁹⁹ Lásd például: *United States v. Wise*, 550 F.2d 1180 (1977); *William Krause v. Titleserv, Inc.*, 402 F.3d 119 (2005). Lásd továbbá: *Jonathan C. Tobin*: Licensing as a Means of Providing Affordability and Accessibility in Digital Markets: Alternatives to a Digital First Sale Doctrine, *Journal of the Patent and Trademark Office Society*, 2011, p. 174; *Barbour*: i. m. (39), p. 186–187; *Calaba*: i. m. (44), p. 10. Magyar nyelven lásd: Mezei: i. m. (1), p. 17–18.

¹⁰⁰ *MAI Systems Corp. v. Peak Computer, Inc.*, 991 F.2d 511 (1993); *Triad Systems Corp. v. Southeastern Express Company*, 64 F.3d 1330 (1995); *Wall Data, Inc. v. Los Angeles County Sheriff's Department*, 447 F.3d 769 (2006); *F.B.T. Records, LLC, et al. v. Aftermath Records, et al.*, 621 F.3d 958 (2010); *Timothy S. Vernor v. Autodesk, Inc.*, 621 F.3d 1102 (2010). Lásd továbbá: *Marcelo Halpern, Yury Kapgan, Kathy Yu*: *Vernor v. Autodesk: Software and the First Sale Doctrine under Copyright Law*. *Intellectual Property and Technology Law Journal*, 23. évf. 3. sz., 2011. március, p. 7–10; *Adam W. Sikich*: Buyer Beware: the Threat to the First Sale Doctrine in the Digital Age. *Journal of Internet Law*, 2011. január, p. 20–21; *Gary Donatello*: Killing the Secondary Market: How the Ninth Circuit Interpreted Vernor and Aftermath to Destroy the First Sale Doctrine, *Seton Hall Journal of Sports and Entertainment Law*, 2012, p. 66–67; *Andrew Degner*: Wise-ing Up about the First Sale Doctrine: A Look at the Ninth Circuit's Approach to Vernor v. Autodesk. *Columbia Journal of Law & the Arts*, Summer 2012, p. 596; *Melville B. Nimmer, David Nimmer*: *Nimmer on Copyright*, Matthew Bender & Company, Inc., 2014, §8.12[B][1][d][i][III]; Magyar nyelven lásd: Mezei: i. m. (1), p. 34–43.

lematikát, habár kifejezett realitása lett volna ennek, különösen annak fényében, hogy a szolgáltatás igénybe vevői az *iTunes*-ról vásárolt hangfelvételeket értékesíthették a *ReDigi* rendszerében. Jelek mutatnak arra, hogy az ítéletet hozó elsőfokú bíróság – az alperes érvelésével összhangban és a jogtudomány álláspontjával megegyezően – az *Apple* szolgáltatását inkább adásvételnek, semmint licenciának tekintette. Ahogy a bíróság jelezte: „a *ReDigi* használojának a tulajdonában van a hanglemez, amelyet akkor készített, amikor azt megvásárolta az *iTunes*-ról és letöltötte számítógépe merevlemezére”.¹⁰¹

Mindent egybevetve egyrészt megállapítható, hogy nem tekinthető eredendően hibásnak, hogy az EUB az *Oracle* licencszerződését adásvételnek nyilvánította (még ha a német joggyakorlat ezzel ellentétes példákat is ismer). Egy szerződés ugyanis, amely határozatlan időtartamra biztosítja egy mű birtoklását és használatát, illetve amely a műpéldány gazdasági értékének megfelelő díjazás megszerzését teszi lehetővé, értékelhető adásvételként.¹⁰² Irreleváns továbbá, hogy az eladó milyen kifejezéseket használ a szerződés megszövegezésekor, hiszen csakis annak tartalma alapján lehet a szerződést értelmezni.¹⁰³ Erre is tekintettel a jelen tanulmány szerzője amellet érvel, hogy az EUB által említett körülmények előbbre valók a jogosult által alkalmazott fenntartásokkal vagy kikötésekkel szemben. Következésképp a digitális tartalmak eladása reális lehetőségnek tűnik, s e magatartás végső soron beilleszthető a terjesztés tevékenysége alá. Mindezt azonban csak azzal a korlátozással lehet alkalmazni, hogy tulajdonjog átruházására nem kerül sor – s ennyiben az EUB ítélete is fenntartásokkal kezelendő.

2.2. Terjesztés kontra lehívásra történő, nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétel

Mivel a jogkimerülés tétele kizárólag a terjesztés joga vonatkozásában alkalmazható, központi jelentősége van annak a kérdésnek, hogy *miként kategorizáljuk a jogvédett digitális tartalmak online platformokon keresztül történő értékesítését.*

Kezdeként érdemes felidézni, hogy az *Infosoc-irányelv* szerint „a tagállamok a szerzők számára kizárólagos jogot biztosítanak műveik eredeti vagy többszörözött példányai adásvétellel vagy más módon megvalósuló nyilvános terjesztésének engedélyezésére, illetve ennek megtiltására”.¹⁰⁴ Hasonlóképp az Egyesült Államok szerzői joga a szerzői jogok jogosultjának tartja fenn „a jogvédett művek példányainak és hangfelvételeinek a nyilvánossághoz való terjesztését adásvétel vagy tulajdonjog másféle átruházása, bérlet, kölcsönzés

¹⁰¹ „[A] *ReDigi* user owns the phonorecord that was created when she purchased and downloaded a song from *iTunes* to her hard disk” Lásd: *Capitol v. ReDigi*, i. m. (37), p. 655.

¹⁰² A megfelelő díjazás részleteiben történő megfizetése sem lehet önmagában akadálya az adásvétel megállapításának, mindaddig, amíg ez az összeg nem szolgáltatás ellenértékeként, visszatérő jelleggel, tartósan kerül megfizetésre.

¹⁰³ Vö.: a 65–66. lábjegyzettel és a hozzájuk kapcsolódó törzsszöveggel.

¹⁰⁴ *Infosoc-irányelv*, 4. cikk (1) bekezdés.

és haszonkölcsönzés útján”.¹⁰⁵ Mindkét rendelkezés számára mögöttes szabályként szolgál a WCT terjesztéssel kapcsolatos definíciója. Eszerint „az irodalmi és művészeti alkotások szerzőinek kizárólagos joga, hogy engedélyezzék műveik eredeti példányának vagy többszörözött példányainak a nyilvánosság számára adásvétel vagy a tulajdonjog egyéb átruházása útján való hozzáférhetővé tételét”.¹⁰⁶

A digitális technológiák és az internet előretörése lépéskényszerbe hozta a jogalkotókat a művek online hasznosításának szabályozása kapcsán. A WCT és a WPPT épp erre kínált megoldást. A szerződő felek ugyanakkor az internetes felhasználások vonatkozásában eltérő nézőpontot képviseltek az előkészítő tárgyalások során. Az Egyesült Államok a terjesztés vagyoni jogának az internetes felhasználásra történő kiterjesztését javasolta. Ezzel ellentétben az országok másik csoportja – az EGK/EU vezetésével – a nyilvánossághoz közvetítés vagyoni jogának az alkalmazása mellett érvelt.

Valójában egyik kategória sem alkalmas vegytiszta formában az „on-demand” felhasználások kezelésére. A terjesztés joga hagyományosan a fizikai/materiális/anyagi hordozón, műpéldányonként történő értékesítést ölelte fel. A nyilvánossághoz közvetítés pedig az olyan, vezeték útján vagy vezeték nélkül történő adattovábbításokat jelenti, ahol a hozzáférés ugyan számtalan helyen lehetséges, ám mindig csak egy adott időben (hagyományosan ilyen a kábeles közvetítés vagy a műholdas sugárzás). Ráadásul e vagyoni jogok nemzetközi szerzői szabályozása is hézagosnak mutatkozott a kilencvenes években. Ebből is fakadóan id. Ficsor Mihály, a WIPO akkori főigazgató-helyettese úgy érvelt, hogy három lehetséges út kínálkozik a helyzet kezelésére. Az egyik a meglévő vagyoni jogok módosítása és megfelelő értelmezése, a második egy teljesen új vagyoni jog kodifikálása. E két véglet között húzódott meg egy harmadik, kompromisszumos út, az ún. esernyőmegoldás („umbrella solution”). Eszerint a szerződő felek kötelessége pusztán arra terjedne ki, hogy az „on-demand” felhasználásokra nézve kizárólagos vagyoni jogot biztosítsanak. Ennek megvalósítása – vagyis a kérdéses vagyoni jog kiválasztása és a pontos tartalom meghatározása – kapcsán a szerző-

¹⁰⁵ „[D]istribute copies or phonorecords of the copyrighted work to the public by sale or other transfer of ownership, or by rental, lease, or lending”. Lásd: USCA §106(3).

¹⁰⁶ WCT, 6. cikk (1) bekezdés. Ezzel párhuzamosan – az előadóművészi teljesítmények és a hangfelvételek vonatkozásában – lásd: WPPT, 8. és 12. cikk.

dő felek széles körű autonómiával bírnának.¹⁰⁷ A WIPO végül ezt a harmadik utat választotta, a követendőnek ítélt vagyoni jogot pedig a nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétel („*making available to the public*”) névvel látta el. Az Európai Unió végül az *Infosoc-irányelv* 3. cikk (1) bekezdésében – a nyilvánossághoz közvetítés speciális eseteként – a lehívásra történő, nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétel vagyoni joga alatt helyezte el a WCT/ WPPT új rendelkezéseit.

Figyelemre méltó, hogy miközben az OLG Hamm elképzelhetőnek látta az online értékesítés terjesztésként történő kategorizálását, az EUB *UsedSoft*-döntése teljesen más logika mentén épült fel. Az EUB eredendően ugyanis elfogadta, hogy az adatok interneten keresztül történő továbbítása a nyilvánossághoz közvetítés, illetve speciálisan az annak

¹⁰⁷ „Between the two opposing alternatives – that is, between basing the international regulation on interpretation and, as a maximum, on slight modification, of existing rights, on the one hand, and introducing a new on-demand transmission/delivery right, on the other – a third, compromise alternative would also be possible (and, actually, would seem, for the time being, to have the best chance to get a sufficient general acceptance). This could consist of an umbrella provision under which it would be an obligation to grant an exclusive right or exclusive rights to authorize either any use of works and other protected productions – with some possible reasonable exceptions – through on-demand transmission/delivery, or to authorize certain acts – described in such a neutral way (that is, without involving any specific legal characterization) as possible – carried out in the case of such transmission/delivery, but the legal characterization of the right or rights granted (whether it results in the combination – and possible extension – of existing rights, and/or in a new specific right) would be left to national legislation”. Lásd: Mihály Ficsor: *The Law of Copyright and the Internet. The 1996 WIPO Treaties, their Interpretation and Implementation*. Oxford University Press, New York, 2002, p. 205–206. Lásd továbbá: *Jeremy de Beer, Mira Burri*: *Transatlantic Copyright Comparisons: Making Available via Hyperlinks in the European Union and Canada*. *European Intellectual Property Review*, 2014. 2. sz., p. 95–98. Érdemes egy pillantást más országok jogára is vetni. A Kanadai Legfelsőbb Bíróság 2012 júliusában úgy határozott, hogy a jogvédett tartalmak (számítógépes játékokba foglalt hangfelvételek) internetes továbbítása nem nyilvánossághoz közvetítés, csupán a végfelhasználó részéről, annak számítógépén eredményez többszörözést. Lásd: *Entertainment Software Association v. Society of Composers, Authors and Music Publishers of Canada*, 2012 SCC 34, [2012] 2 R.C.S. 231, p. 242–252, [12]–[43] pont. Ez az ítélet nem meglepő abból a szempontból, hogy a jogvita a helyi közös jogkezelő szervezet – a SOCAN – évezredforduló körüli jogdíjaival függött össze. Ugyanakkor Kanada bár 1997. december 22-én aláírta a WCT-t, azt csupán 2014. május 13-án ratifikálta, és a ratifikáció csak három hónappal később lépett hatályba. Vö.: *Contracting Parties to the WCT*. Status on November 24, 2014 (<http://www.wipo.int/export/sites/www/treaties/en/documents/pdf/wct.pdf>). Ezzel együtt – függetlenül a WCT kanadai ratifikálásától – a Copyright Modernization Act, avagy ismertebb nevén a Bill C-11 (An Act to amend the Copyright Act S.C. 2012) 2012-ben bevezette a nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétel jogát. Lásd: Copyright Act, R.S.C., 1985, c. C-42, Article 2.4(1.1). A törvény 2012 novemberében lépett hatályba, ami gyakorlatilag azt jelenti, hogy e vagyoni jog nem létezett sem az alapügyben sérelmezett jogsértés idején, sem a legfelsőbb bírósági ítélet megszületésének időpontjában.

aleseteként funkcionáló nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétel joga alá illeszthető.¹⁰⁸ Ugyanakkor az EUB – egyéni gondolkodásmódját igazolva – a következőket hangsúlyozta: „a szerzői jog jogosultja részéről a számítógépi program példányának a vevő részére való átadása, amelyhez ugyanezen felek között felhasználói licencszerződés megkötése is társul ‘a számítógépi program példány első eladásának’ minősül a 2009/24 irányelv 4. cikke (2) bekezdésének értelmében. ... [A] tulajdonjog átruházása az ezen irányelv 3. cikke szerinti ‘nyilvánossághoz közvetítési ... cselekményt’ az említett irányelv 4. cikke szerinti terjesztési cselekménnyé alakítja át, amely – az utóbbi cikk (2) bekezdésében foglalt feltételek fennállása esetén, és a 2009/24 irányelv 4. cikke (2) bekezdésében foglalt ‘számítógépi program valamely példányának első eladásához’ hasonlóan – a terjesztésre vonatkozó jog kimerülését eredményezheti.”¹⁰⁹

Gyakorlatilag az EUB kétféle internetes felhasználás között tett különbséget. Az *első esetben*, amikor a felhasználás nem vezet tartós másolat készítéséhez, illetve a jogvédett mű példányának értékesítéséhez, a nyilvánosság számára hozzáférhetővé tételről beszélhetünk. Erre szolgálhat példaként egy újságcikk megtekintés céljából való elhelyezése egy weboldalon (például az *Index* vagy a *New York Times* honlapján) az „on-demand” streaming (például a *YouTube*, a *Pandora* vagy a *Spotify* oldalán keresztül), vagy fájlok P2P-fájlcserélő alkalmazásokon keresztül történő megosztása. A *második esetben* a végfelhasználó vételár ellenében tartós másolathoz jut, és azt tartós jelleggel menti a számítógépen vagy más hordozható esz-

¹⁰⁸ Az EUB például következetesen – és helyesen – nyilvánosság számára hozzáférhetővé tételnek tekinti a streaminget. Lásd: *ITV Broadcasting Ltd. és társai kontra TVCatchup Ltd.*, C-607. 11. sz. ügy, ECLI:EU:C:2013:147; *UPC Telekabel Wien GmbH kontra Constantin Film Verleih GmbH és társai*, C-314/12. sz. ügy, ECLI:EU:C:2014:192. A Kanadai Legfelsőbb Bíróság a streamelést ugyancsak nyilvánossághoz közvetítésnek találta. Lásd: *Rogers Communications Inc. v. Society of Composers, Authors and Music Publishers of Canada*, 2012 SCC 35, [2012] 2 R.C.S. 283. Az EUB *Svensson*-ügyben hozott előzetes döntése értelmében azonban a hiperlinkek alkalmazása – „új” nyilvánosság hiányában – nem eredményez nyilvánossághoz közvetítést. Lásd: *Nils Svensson and Others v. Retriever Sverige AB*, C-466/12. sz. ügy, ECLI:EU:C:2014:76. A jelen tanulmány nem kívánja kritikai elemzés tárgyává tenni sem az utóbbi ügyet, sem az új nyilvánosság elméletét. E vonatkozásban ugyanakkor lásd különösen: *Lionel Bently, Estelle Derclaye, Greame B. Dinwoodie, Thomas Dreier, Séverine Dussolier, Christophe Geiger, Jonathan Griffiths, Reto Hilty, P. Bernt Hugenholtz, M-C Jansses, Martin Kretschmer, Axel Metzger, Alexander Peukert, Marco Ricolfi, Martin Senftleben, Alain Strowel, Michel Vivant, Raquel Xalabarder*: The Reference to the CJEU in Case C-466/12 *Svensson*. Legal Studies Research Paper Series, Paper No. 2013. 6. sz. (http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2220326); *Mihály J. Ficsor*: *Svensson*: honest attempt at establishing due balance concerning the use of hyperlinks – spoiled by the erroneous „new public” theory. Copyright See-Saw Blog, 4 May 2014 (http://www.copyrightseesaw.net/archive/?sw_10_item=63); *Jane C. Ginsburg*: Hyperlinking and “making available”. *European Intellectual Property Review*, 2014. 3. sz., p. 147–148; *Association Littéraire et Artistique Internationale*: Report and Opinion on the making available and communication to the public in the internet environment – focus on linking techniques on the Internet. *European Intellectual Property Review*, 2014. 3. sz., p. 149–154; *Pekka Savola*: Blocking Injunctions and Website Operators’ Liability for Copyright Infringement for User-Generated Links. *European Intellectual Property Review*, 2014. 5. sz., p. 279–288; *Mezei Péter*: A linkelés szerzői jogi vonatkozásai – négyszögletes dugó a hatszögletű lyukba? *Infokommunikáció és Jog*, 2015. március (61. sz.), p. 30–39.

¹⁰⁹ C-128/11. sz. ügy, i. m. (3), 48. és 52. pont.

közön. Erre a legjobb példa az *iTunes* üzleti modellje. Az EUB e második esetkörbe tartozó magatartásokat adásvételnek nyilvánította, következésképp a terjesztés joga alá sorolta.

Több elemző is kritikusan fogadta a fenti szillogizmust.¹¹⁰ Első pillantásra helyesnek tűnik az álláspontjuk. A nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétel jogát ugyanis – összhangban a *WCT/ WPPT* előírásaival – az EU az *Infosoc-irányelvvel* harmonizálta, és e jog valamennyi műtípus, illetve szerzőik vonatkozásában érvényesül. Ennyiben tehát az *Infosoc-irányelvnek* közvetlen relevanciája van a *szoftverirányelv* elemzésekor és a számítógépi programok online továbbítása vonatkozásában.

Indokolt összevetnünk a *UsedSoft*, a *ReDigi* vagy épp a *Tom Kabinet* szolgáltatását a nyilvánossághoz közvetítés jogának pontos megszövegezésével. Az említett felhasználási típus a következők szerint került megszövegezésre az irányadó nemzetközi dokumentumokban: „az irodalmi és művészeti alkotások szerzőinek / az előadóművészek / a hangfelvétel-előállítók kizárólagos joga, hogy ... engedélyezzék ... a műveiknek / a hangfelvételeken rögzített előadásaiknak / a hangfelvételeiknek vezeték útján vagy vezeték nélkül a nyilvánosság számára oly módon történő hozzáférhetővé tételét, hogy a közönség / nyilvánosság tagjai az említett művekhez / előadásokhoz / hangfelvételekhez való hozzáférés helyét és idejét egyénileg választhassák meg”.¹¹¹ Habár az érintett cégek üzleti modelljei a nyilvánosság bármely tagja számára hozzáférhetők, azonban a konkrét tartalmakhoz való hozzáférés feltételes. Egy fontos körülmény akadályozza a végfelhasználót abban, hogy általa megválasztott helyen és időben jusson hozzá a tartalmakhoz, nevezetesen egy adásvételi szerződés feltételeinek az elfogadása. Végső soron tehát a *jogvédett tartalmak elérése nem „on-demand”, hanem „fizetős” („pay-walled”)*. Ebből a szempontból nem irracionális különbséget tenni a végfelhasználók különféle internetes magatartásai, vagyis a feltétel nélküli, illetve az adásvétellel vegyes hozzáférések között.¹¹² Az EUB e meglátás miatt inkább kézrázást érdemelne, semmint heves kritikát.

Sajnálatos módon az EUB döntése – a jelen témakört illetően – érdemben nem hasonlítható össze a többi releváns ítélettel, különösen nem a hangoskönyvek viszonteladásával kapcsolatos német esetekkel. Az utóbbiaknál ugyanis a központi tényezőt inkább a felek által kötött szerződések értelmezése képezte, semmint a digitális tartalmak továbbításának szerzői jogi aspektusai.

Habár a *WIPO* internetszerződéseit az Egyesült Államok is elfogadta, a szerződéses szöveg nem került átültetésre az amerikai jogrendbe. Sokáig – különösen a fájlcsereléssel kapcsolatos jogviták vonatkozásában – az Egyesült Államok joggyakorlata sem nyújtott se-

¹¹⁰ *Emma Linklater: UsedSoft and the Big Bang Theory: is the e-Exhaustion Meteor about to Strike?* JIPITEC, 2014. 1. sz., p. 15; *Vinje, Marsland, Gärtner: i. m. (3)*, p. 100.

¹¹¹ *WCT*, 8. cikk; *WPPT*, 14. cikk; *Infosoc-irányelv*, 3. cikk (1) bekezdés, (2) bekezdés (c)–(d) pont.

¹¹² Hasonló álláspontra helyezkedtek egyes szerzők is. Lásd: *Eric Tjong Tjin Tai: Exhaustion and online delivery of digital works, European Intellectual Property Review*, 2003. 5. sz., p. 208–209.

gítséget a dilemma feloldásához. Egyes vélemények szerint az Egyesült Államok az internet-szerződések aláírásával a nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétel jogát a terjesztés jogának keretei közé emelte.¹¹³ Az Egyesült Államok Szerzői Jogi Hivatalának korábbi vezetője, Marybeth Peters, a Képviselőház a Bíróságokkal, Internettel és a Szellemi tulajdon-jogokkal Foglalkozó Bizottságának úgy nyilatkozott, hogy „egy mű letöltés céljából történő hozzáférhetővé tétele a P2P-hálózatok más használói számára a terjesztés és a többszörözés kizárólagos jogát is sérti”.¹¹⁴ Ismertek ugyanakkor olyan bírói döntések, amelyek ennek határozottan ellentmondanak.¹¹⁵ Az e téren megfigyelhető bizonytalanságokat az Egyesült Államok Szerzői Jogi Hivatalának jelenlegi vezetője, Maria A. Pallante is érzékelte. Pallante anélkül, hogy pontosan erre utalt volna, hangsúlyozta, hogy időszerű volna tisztázni a terjesztés jogának a határait.¹¹⁶ A legfrissebb jogirodalmi álláspontok is ebbe az irányba mutatnak. David Nimmer a közelmúltban úgy módosította az általa szerkesztett híres szerzői jogi kommentárt, hogy az „on-demand” felhasználások beilleszthetők a terjesztés vagyoni joga alá.¹¹⁷ Hasonló következtetésre jutott Peter S. Menell professzor az amerikai szerzői jogi törvény történeti elemzése útján.¹¹⁸ Mindezek tükrében abban sincs semmi meglepő, hogy a *ReDigi*-ügyben eljáró elsőfokú bíróság a fájlok elektronikus továbbítását a terjesztés joga alá illeszthetőnek találta.¹¹⁹

2.3. Új másolat kontra migráció és a forward-and-delete technológia alkalmazása

Bár az Európai Unió (és majdnem valamennyi tagállamának) szerzői joga lehetővé teszi a magáncélú többszörözést, amely magatartás az Egyesült Államok fair use-tesztje alá is általában beilleszthető, a többszörözés jogának e korlátozása semmi esetre sem teszi lehetővé a jogkimerülés bármiféle szélesítését. Másként megfogalmazva: *a jogkimerülés tétele alapján a jogvédett mű példánya jogszerű megszerzőjének kizárólag a tulajdonában tartott (vagy általa*

¹¹³ Dr. Mihály Ficsor: The Spring 1997 Horace S. Manges Lecture – Copyright for the Digital Era: The WIPO “Internet” Treaties. Columbia-VLA Journal of Law & the Arts, Spring-Summer 1997, p. 207–214; Michael Schlesinger: Legal issues in peer-to-peer file sharing, focusing on the making available right. In: Alain Strowel (szerk.): Peer-to-peer File Sharing and Secondary Liability in Copyright Law. Edward Elgar, Cheltenham, 2009, p. 47–49.

¹¹⁴ Idézi: Schlesinger: i. m. (113), p. 47–48., 12. lábjegyzet. E véleménnyel megegyező érvelést követett az alábbi két bírósági ítélet: Universal City Studios Productions LLLP, et al., v. Clint Bigwood, 441 F.Supp.2d 185 (2006), p. 190–191; Motown Record Co., LP, et al., v. Theresa DePietro, 2007 WL 576284 (E.D.Pa.), p. 3.

¹¹⁵ Atlantic Recording Corporation, et al., v. Pamela and Jeffrey Howell, 554 F.Supp.2d 976 (2008); London-Sire Records, Inc., et al., v. Doe 1, et al., 542 F.Supp.2d 153 (2008); Sony BMG Music Entertainment, et al., v. Joel Tenenbaum, 660 F.3d 487 (2011).

¹¹⁶ Maria A. Pallante: The Next Great Copyright Act. Columbia Journal of Law & the Arts, 2013, p. 324–325.

¹¹⁷ Nimmer, Nimmer: i. m. (100), §8.11[C][4][c].

¹¹⁸ Peter S. Menell: In Search of Copyright’s Lost Ark: Interpreting the Right to Distribute in the Internet Age. Journal of the Copyright Society of the USA, 2012, p. 201–267.

¹¹⁹ Capitol v. ReDigi: i. m. (37), p. 651.

birtokolt), „adott példány” továbbértékesítésére van lehetősége. Bármely „új másolat” készítése a jogelv alkalmazásának kizárásához vezet.

Ez utóbbi gondolat nem utal semmilyen forradalmi újdonságra. Hosszú ideje egyetértnek a szakemberek abban, hogy a digitális tartalmak interneten keresztül történő továbbítása a művek végfelhasználói számítógépen történő többszörözéséhez vezet, és az adatok bármiféle egyéb – akár ugyanazon számítógép merevlemezén történő – továbbítása új másolat készítését eredményezi. Ahogy az Egyesült Államokban elfogadott zöld könyv jelezte: „a [USCA] 106(3) [a terjesztés joga] és 109(a) szakaszai [a jogkimerülés tétele] által érintett rendszer szemmel láthatólag kizárólag a ‘hagyományos’ tranzakciókhoz ‘illik’, ahol fizikai műpéldányok feletti tulajdonjogias érdekek kerülnek elsődlegesen átruházásra. ... Ezzel ellentétben az elektronikus továbbítás tipikusan másolatok osztódását eredményezi, ahol a továbbító megőrzi a saját példányát, és a címzett új másolatot szerez”.¹²⁰ Ugyanígy fogalmazott az Egyesült Államokban elfogadott fehér könyv is: „a jogkimerülés tétele nem teszi lehetővé a műpéldány elektronikus továbbítását (például egy számítógépes hálózaton keresztül), mivel a technika jelenlegi állása szerint a továbbító személy megőrzi az eredeti műpéldányt, miközben a címzett az eredetitől eltérő új másolathoz jut”.¹²¹ Természetesen az az eset, amikor a jogszerű megszerző a műről másolatot készít, melyet annak ellenére megőrizz, hogy a forráspéldányt utóbb eladja, a jogkimerülés nyújtotta védelem határain kívül esik. E magatartást nemcsak a jogirodalom illeti kritikával,¹²² de ismert olyan jogszabály is,

¹²⁰ „The system encompassed by sections 106(3) and 109(a) appears to ‘fit’ only ‘conventional’ transactions in which possessory interests in tangible copies are conveyed in the first instance ... Electronic disseminations, by contrast, typically involve the proliferation of copies, with the ‘publisher’ retaining its copy and the user acquiring a new one”. Lásd: Information Infrastructure Task Force, Intellectual Property and the National Information Infrastructure: A Preliminary Draft of the Report of the Working Group on Intellectual Property Rights, July 1994, p. 32. (A továbbiakban: US Green Paper.)

¹²¹ „The first sale doctrine does not allow the transmission of a copy of a work (through a computer network, for instance), because, under current technology the transmitter retains the original copy of the work while the recipient of the transmission obtains a reproduction of the original copy (i.e., a new copy), rather than the copy owned by the transmitter”. Lásd: Information Infrastructure Task Force, Intellectual Property and the National Information Infrastructure: The Report of the Working Group on Intellectual Property Rights, September 1995, p. 92. (A továbbiakban: US White Paper.) Lásd továbbá: *Ficsor*: i. m. (107), p. 184–194.

¹²² Robert H. Rothstein, Emily F. Evitt, Matthew Williams: The First Sale Doctrine in the Digital Age. *Intellectual Property & Technology Law Journal*, 22. évf. 3. sz., 2010, p. 27; Hartmann: i. m. (3), p. 985; Appl, Schmidt: i. m. (64), p. 197–198.

amely *expressis verbis* tilalmazza.¹²³ Az Egyesült Államok joggyakorlata ugyancsak megerősíti az imént elhangzottakat.¹²⁴

A jelen tanulmány tárgyát képező bírósági ítéletek ennek ellenére fontos eltéréseket mutatnak az „új másolat” elméletét illetően. A *UsedSoft*-ítéletben az EUB jelezte, hogy „mivel a szerzői jog jogosultja nem tiltakozhat azon számítógépi program példányának újraeladása ellen, amelynek vonatkozásában az említett jogosult terjesztési joga a 2009/24 irányelv 4. cikke (2) bekezdésének értelmében kimerült, meg kell állapítani, hogy az e példány második megszerzője, valamint az összes későbbi megszerző a példány ‘jogszerű megszerzőjének’ minősül a 2009/24 irányelv 5. cikke (1) bekezdésének értelmében. Ebből következően a számítógépi program példányának az első megszerző általi újraeladása esetén az új megszerző a 2009/24 irányelv 5. cikkének (1) bekezdése értelmében letöltheti a számítógépére azt a példányt, amelyet az első megszerző adott el neki. Az ilyen letöltést a számítógépi programpéldány szükséges többszörözésének kell tekinteni, amelynek lehetővé kell tennie, hogy az új megszerző a rendeltetési céljának megfelelően használja a programot”.¹²⁵ Ha összeolvassuk ezt a gondolatot az EUB azon érvével, hogy a szoftver letöltése (többszörözése) és az EULA megkötése (melyet végső soron adásvételnek minősített a bíróság) „elválaszthatatlan egységet” alkot,¹²⁶ akkor úgy tűnhet, hogy az EUB kiszélesítette a jogkimerülés fogalmát. Ez ugyanakkor nem szükségképpen jogos észrevétel. Egyrészt a *UsedSoft*-ügyben az alperes semmilyen számítógépi programot nem továbbított az ügyfelei irányába, akik, épp ellenkezőleg, a műpéldányokat az *Oracle* szabadon hozzáférhető weboldaláról tölthették le. Másrészt az EUB e ponton a *szoftverirányelv* nem tagadottan speciális rendelkezésére hivatkozott, miszerint „külön szerződéses kikötés hiányában a 4. cikk (1) bekezdésének a) és b) pontjában foglalt cselekményekhez nem szükséges a jogosult engedélye, ha azokra azért van szükség, hogy a számítógépi programot az azt jogszerűen megszerző személy a

¹²³ „A szabad felhasználás keretében többszörözött példányok – a könyvtárközi kölcsönzés és a 36. § (5) bekezdésében foglalt eset kivételével – nem terjeszthetők a szerző engedélye nélkül.” Lásd: 1999. évi LXXVI. törvény a szerzői jogról (Szt.), 40. §; „Die Vervielfältigungsstücke dürfen weder verbreitet noch zu öffentlichen Wiedergaben benutzt werden.” Lásd: UrhG 53.§ (6) bekezdés. Hasonló tartalmú törvénytervezetet terjesztett a parlament elé a brit kormány 2014-ben, amelynek értelmében a brit szerzői jogi törvény (Copyrights, Designs and Patent Act of 1988) az alábbi új 28B szakasszal egészülne ki:

„(8) Copyright in a work is also infringed if an individual, having made a personal copy of the work, transfers the individual’s own copy of the work to another person (otherwise than on a private and temporary basis) and, after that transfer and without the licence of the copyright owner, retains any personal copy.

(9) If copyright is infringed as set out in subsection (8), any retained personal copy is for all purposes subsequently treated as an infringing copy.” Lásd: Statutory Instruments 2014 No. 2361 – Copyright Rights in Performances – The Copyright and Rights in Performances (Personal Copies for Private Use) Regulations 2014, Article 3.

¹²⁴ *Flava Works, Inc., v. Marques Rondale Gunter, et al.*, 689 F.3d 754 (2012), p. 762.

¹²⁵ C-128/11. sz. ügy, i. m. (3), 80–81. pont.

¹²⁶ Uo., 44. pont.

rendeltetési célnak megfelelően használja, beleértve a hibajavítást is”.¹²⁷ Vagyis *amennyiben a licenckulcs értékesítése érvényes, és az „elválaszthatatlan egység” koncepciója helytálló, továbbá a licenckulcs második (és bármely további) megszerzője a szoftver jogszerű megszerzőjének tekinthető, magának a számítógépi programnak a többszörözése is elfogadható*.¹²⁸ Ez utóbbi szillogizmus helytállósága esetén sincs ugyanakkor semmilyen hasonló rendelkezés más műtípusok (különösen hangfelvételek és irodalmi művek) vonatkozásában az európai szerzői jog forrásai között.

A *UsedSoft*-ítélettel szemben az „új másolat” elméletét követték a német bíróságok az e-könyvek és a hangoskönyvek viszonteladásával kapcsolatos ítéleteikben,¹²⁹ valamint a *ReDigi*-ügyet első fokon tárgyaló amerikai szövetségi fórum¹³⁰ is. A témakör problematikáját ugyanakkor hűen tükrözi az utóbbi ítéletből hozható érvelés, miszerint „a 109(a) szakasz továbbra is lehetővé teszi, hogy a jogszerű tulajdonos eladja azt az ‘adott’ hanglemezt, legyen az egy merevlemez, *iPod* vagy más tárolóeszköz, amelyre a fájl eredetileg letöltötte”.¹³¹ Hasonló logika mellett foglalt állást az 1995-ös amerikai fehér könyv¹³² és 2014-es ítéletében az OLG Hamm is.¹³³ Habár valamennyi fenti forrás a mindenkor hatályos szerzői jogi szabályok logikus értelmezésén alapul, egyes esetekre nézve messze távol maradnak az élet realitásaitól. Teljesen helytálló, hogy a jogvédett tartalmak közvetlenül letölthetők külső merevlemezre, pendrive-ra, okostelefonra, mp3-lejátszóra stb. Az átlagos felhasználók azonban, akik számára ismeretlenek a szerzői jogi nüanszok, a leggyakrabban a tartalmat asztali számítógépük (laptopjuk) merevlemezére töltik le, és innen készítenek újabb másolatot más adathordozókra. Sőt, alkalmasint előbb a számítógép merevlemezén belül, ám egy másik mappába mozgatják a kérdéses fájlokat. Továbbá egyes készülékeket, így különösen az *Apple* által gyártott eszközöket (*iPod*, *iPad*, *iPhone*) a számítógéphez kell csatlakoztatni annak érdekében, hogy az *iTunes* program szinkronizálni tudja a felhasználói

¹²⁷ Szoftverirányelv, 5. cikk (1) bekezdés.

¹²⁸ Göbel hangsúlyozta ugyanakkor, hogy az EUB ez irányú döntése kiszélesítette a szoftverirányelv 5. cikk (1) bekezdésének eredeti rendeltetését. Utóbbi ugyanis Göbel álláspontja szerint alapvetően a már rendelkezésre álló szoftver rendeltetési célnak megfelelő használatát tette lehetővé, miközben az EUB döntése végső soron a szoftver megszerzését is jogszerűnek ismerte el. Lásd: *Göbel*: i. m. (3), p. 230.

¹²⁹ *Vö.*: OLG Stuttgart: i. m. (64), p. 301; OLG Hamm: i. m. (69), p. 855–857.

¹³⁰ *Capitol v. ReDigi*: i. m. (37), p. 649.

¹³¹ „Section 109(a) still protects a lawful owner’s sale of her ‘particular’ phonorecord, be it a computer hard disk, iPod, or other memory device onto which the file was originally downloaded.” Lásd: *Uo.*, p. 656.

¹³² „The first sale doctrine should apply if the particular copy involved is in fact the copy that is further distributed, even if the copy was first obtained by transmission. Further, if the technology utilized allows the transmission of a copy without making an unlawful reproduction – i.e., no copy remains with the original owner – the first sale doctrine would apply and the transmission would not be an infringement.” Lásd: *US White Paper*: i. m. (121), p. 93.

¹³³ „Wer ein Hörbuch erwirbt und dessen Benutzung in erster Linie auf einem mobilen Abspielgerät – MP3-Player oder Smartphone – beabsichtigt, wird diese Möglichkeit in Erwägung ziehen. Bei einem solchen Szenario wäre eine Weitergabe an Dritte ohne weiteren Vervielfältigungsprozess möglich durch Weitergabe des Datenträgers, wobei nebenbei sichergestellt wäre, dass beim Veräußerer keine Kopie verbliebe.” Lásd: OLG Hamm: i. m. (69), p. 857.

fiókot a készülékkel. Számtalan olyan eset képzelhető el tehát, amikor az adathordozó csak közvetlenül, illetve másodlagosan tartalmazza a fájlokat, melyek azonban semmi esetre sem egyeznek meg az eredetileg megvásárolt, „adott” („*that particular*”) műpéldánnyal – jogszerűségük mégsem kérdőjelezhető meg.¹³⁴

Valamennyi fenti megjegyzés egy másik, nem kevésbé jelentős kérdéshez vezet minket, melyet a legjobban a *ReDigi*-ügyből ismert „migráció” tevékenysége, a „*forward-and-delete*” technológiák alkalmazása és az ezekből fakadó problémák testesítenek meg. A *ReDigi* eredeti modellje szerint az *iTunes*-on keresztül jogszerűen vásárolt és a vásárló merevlemezére letöltött hangfelvételek (és a kapcsolódó metaadatok) a *Cloud Lockerre* történő továbbításával egyidejűleg törlésre kerültek. Tehát bármely időpontban mindössze egyetlen példánya létezett a fájlnek.

A „*forward-and-delete*” technológiákat az 1995-ös amerikai fehér könyv még határozottan elutasította.¹³⁵ Néhány évvel később e technológiák elfogadása iránt egy leheletnyivel nagyobb nyitottságot mutatott az Egyesült Államok Szerzői Jogi Hivatala. A DMCA Section 104 Report a technológia akkori állására tekintettel mégis bizonytalannak találta a „*forward-and-delete*” megoldások alkalmazhatóságát,¹³⁶ s ezért a hivatal igazgatója elvetette, hogy a jogkimerülés tételét ezen az alapon módosítsák.¹³⁷ A jelentés kiemelte, hogy „a ‘forward-and-delete’ technológiákra való támaszkodás sem kínál megoldást. Jelenleg nincs ilyen, elérhetőnek tűnő technológiai megoldás. Még ha azt feltételezzük is, hogy a jövőben kidolgozásra kerülne ilyen, a technológiának robusztusnak, tartósnak és könnyen kezelhetőnek kellene lennie. S mint ilyen, valószínűleg drága lenne, melynek költségét a

¹³⁴ *Kawabata*: i. m. (37), p. 75–76.

¹³⁵ „Some argue that the first sale doctrine should also apply to transmissions, as long as the transmitter destroys or deletes from his computer the original copy from which the reproduction in the receiving computer was made. The proponents of this view argue that at the completion of the activity, only one copy would exist between the original owner who transmitted the copy and the person who received it – the same number of copies as at the beginning. However, this zero sum gaming analysis misses the point. The question is not whether there exist the same number of copies at the completion of the transaction or not. The question is whether the transaction when viewed as a whole violates one or more of the exclusive rights, and there is no applicable exception from liability. In this case, without doubt, a reproduction of the work takes place in the receiving computer. To apply the first sale doctrine in such a case would vitiate the reproduction right.” Lásd: US White Paper, i. m. (121), p. 93–94.

¹³⁶ „Unless a ‘forward-and-delete’ technology is employed to automatically delete the sender’s copy, the deletion of a work requires an additional affirmative act on the part of the sender subsequent to the transmission. This act is difficult to prove or disprove, as is a person’s claim to have transmitted only a single copy, thereby raising complex evidentiary concerns. There were conflicting views on whether effective forward and delete technologies exist today. Even if they do, it is not clear that the market will bear the cost of an expensive technological measure.” Lásd: DMCA Section 104 Report – A Report of the Register of Copyrights Pursuant to §104 of the Digital Millennium Copyright Act, August 2001, p. xix. (<http://www.copyright.gov/reports/studies/dmca/sec-104-report-vol-1.pdf>). Vö.: *Henry Sprott Long III: Reconsidering the “Balance” of the “Digital First Sale” Debate: Re-examining the Case for a Statutory Digital First Sale Doctrine to Facilitate Second-hand Digital Media Markets*. *Alabama Law Review*, 2008, p. 1189–1190.

¹³⁷ Uo., p. 97–101.

szerzői jogosultaknak kellene viselniük, esetleg a fogyasztókra kellene hárítani. Még ebben az esetben sem volna valószínű, hogy a technológia száz százalékban megbízható volna. A szerzői jogok egy drága technológiai megoldás alkalmazásával való megnyirbálása arra ösztönözné a jogosultakat, hogy egyáltalán ne alkalmazzák ezt a megoldást. Másrészt viszont ártalmas lehetne a piacra nézve a 109. szakasz hatókörének a hatásos műszaki intézkedések alkalmazásával párhuzamosan történő kiterjesztése. Ezzel ugyanis arra kényszerítenénk a jogosultat, hogy válasszon a jelentősen megnövekedő költségek, az online jogsértések jelentősen megnövekedő veszélyei vagy az online piaci szolgáltatások mellőzése között”.¹³⁸

A „forward-and-delete” technológiák ugyanakkor jelentős fejlődésen mentek keresztül 2001 óta. Habár továbbra is visszatérő jelleggel – és előszeretettel – kérdőjelezzik meg e módszerek hatékonyságát,¹³⁹ ez a megközelítés mesterkéltnek tűnik. Sosem volt olyan technológia, se analóg, se digitális, amely képes lett volna a védett tartalmak használatát ellenőrzés alatt tartani. A hatásos műszaki intézkedések [akár „digital rights management” (DRM), akár „technological protection measures” (TPM) névvel illetjük őket] bevezetése nem eredményezett áttörést, hogy a lehető legfinomabban fogalmazzunk.¹⁴⁰

A „forward-and-delete” technológiák elmúlt évtizedben tapasztalt fejlődése számtalan kiváló példán keresztül igazolható. A ReDigi által kifejlesztett modellt többek is könnyen megkerülhetőnek titulálták, ám ez a vélemény egyoldalú. Igaz, hogy a végfelhasználóknak lehetőségük nyílt, hogy a szolgáltatás alkalmazását megelőzően a tartalmaikat adathordozókra mentse, ugyanakkor e készülékek is csak annyiban voltak használhatók probléma nélkül, amennyiben soha többé nem szinkronizálta őket a felhasználó azzal a számítógép-

¹³⁸ „Relying on a ‘forward-and-delete’ technology is not workable either. At present such technology does not appear to be available. Even assuming that it is developed in the future, the technology would have to be robust, persistent, and fairly easy to use. As such, it would likely be expensive – an expense that would have to be borne by the copyright owner or passed on to the consumer. Even so, the technology would probably not be 100 percent effective. Conditioning a curtailment of the copyright owners’ rights on the employment of an expensive technology would give the copyright owner every incentive not to use it. In the alternative, it would be damaging to the market to expand section 109 in anticipation of the application of technological protection measures, thus giving the copyright owner a choice between significantly increased expenses, significantly increased exposure to online infringement, or not offering works online.” Lásd: Uo., p. 98.

¹³⁹ Vö.: OLG Stuttgart, i. m. (64), p. 302; Capitol v. ReDigi, i. m. (37), p. 650–651. Lásd továbbá: Evan Hess: Code-ifying Copyright: an Architectural Solution to Digitally Expanding the First Sale Doctrine. Fordham Law Review, 2013. március, p. 2001–2011. Nem is oly rég az Európai Bizottságnak a szerzői jog reformjával kapcsolatos nyilvános konzultációja keretében merült fel e kérdés: „this raises difficult questions, notably relating to the practical application of such an approach (how to avoid re-sellers keeping and using a copy of a work after they have ‘re-sold’ it – this is often referred to as the ‘forward and delete’ question) as well as to the economic implications of the creation of a second-hand market of copies of perfect quality that never deteriorate (in contrast to the second-hand market for physical goods)”. Lásd: Public Consultation on the review of the EU copyright rules (http://ec.europa.eu/internal_market/consultations/2013/copyright-rules/docs/consultation-document_en.pdf), 2014, p. 13. Az erre a kérdésre érkező válaszok rendre elutasítónak bizonyultak.

¹⁴⁰ Peter K. Yu: Anticircumvention and Anti-Anticircumvention. Denver University Law Review, 2006. 1. sz., p. 13–77.

pel, amelyre a *ReDigi Media Manager* szoftverét telepítette. S bár a felhasználó talán elfelejti, hogy kimásolta a tartalmat az adathordozóra, ám a *Media Manager* nem felejt. A felhasználói fiók felfüggesztésének réme pedig kellően szigorú szankciónak tűnik ahhoz, hogy elriasszon mindenkit az esetleges visszaélészerű magatartástól.

Más cégek, így például az *Apple* és az *Amazon* is jelentős lépéseket tettek aziránt, hogy a „digitális használt piacok” világában színpadra lépjenek.¹⁴¹ Szolgáltatásaik jogszerűségét biztosítandó mindkét cég szabadalmi oltalmi bejelentést terjesztett elő az Egyesült Államok Szabadalmi és Védjegyhivatalánál (*USPTO*). Az *Amazon* találmányára nézve a *USPTO* 2013 januárjában bocsátotta ki a szabadalmat.¹⁴² Az *Apple* szabadalmi bejelentése még elbírálás alatt áll. Mindkét rendszer alapját az online piactéren keresztül értékesített tartalmaknak a forrásszámitógépről történő párhuzamos törlése, továbbá a vételár meghatározott százalékának a jogosult részére történő megőrzése adja. Az *Amazon* szabadalma továbbá mesterseges korlátot állít fel a forrásműről utóbb készíthető műpéldányok számát illetően, garantálva ezzel az eredeti mű egyfajta „digitális öregedését”.¹⁴³ Egy másik példa szerint az *IBM* igényelt szabadalmi oltalmat az ún. „öregedőfájl-rendszerre” („*Aging File System*”), amely alapján „az öregedőfájl-rendszerben tárolt adatok bármiféle külső beavatkozás nélkül ahhoz hasonlóan öregednek, ahogy a papír vagy egy fotó”.¹⁴⁴ Egyelőre sem az *Amazon*, sem az *Apple* nem indította még el az említett „*forward-and-delete*” technológiára épülő üzleti modelljét,¹⁴⁵ és az *IBM* szabadalmát sem hasznosítják a gyakorlatban, sőt, azok gazdasági hatékonysága is kétséges. Ennek ellenére a tény, hogy e vonatkozásban sikerrel igényelhető szabadalmi oltalom, valószínűvé teszi, hogy léteznek olyan megoldások, amelyek garantálják a digitális tartalmak internetes viszonteladásának a hatékony ellenőrzését.

Ezen fejlemények tükrében tökéletesen egyet kell értenünk Karjala gondolatával, aki szerint „semmi különbség nincs a szerzői jogosult oldaláról nézve aközött, hogy a törlésre az egész tartalom vagy már egy-egy byte továbbítását követően kerül sor, amint maga az eljárás véget ért. Mégis, ha a byte-onkénti törlésre alapozott, automatikus törlést is tartalmazó eljárást engedély nélküli többszörözésnek tekintjük, akkor a jogkimerülés tétele gyakorlatilag halott betű a digitális korban”.¹⁴⁶ Hasonlóképp, Spedicato úgy vélte, hogy „a szerzői joga-

¹⁴¹ Gregory Capobianco: Rethinking ReDigi: How a Characteristics-Based Test Advances the „Digital First Sale” Doctrine Debate. *Cardozo Law Review*, 2013. október, p. 420–422; Soma, Kugler: i. m. (37), p. 449–453.

¹⁴² Uo., p. 452.

¹⁴³ Capobianco: i. m. (141), p. 422.

¹⁴⁴ Hess: i. m. (139), p. 2006.

¹⁴⁵ Damien Riehl, Jumi Kassim: Is “Buying” Digital Content Just “Renting” for Life? Contemplating a Digital First-Sale Doctrine. *William Mitchell Law Review*, 2014, p. 805–807.

¹⁴⁶ „Whether erasure takes place immediately after transfer or whether the transfer takes place one byte at a time with erasure occurring as part of the ongoing process makes no difference to the end result or to the position of the copyright owner once the process has finished. Yet, if the byte-by-byte process, including erasure, is deemed the making of an unauthorized copy, the first-sale doctrine is for all practical purposes a dead letter in the digital age.” Lásd: Dennis S. Karjala: “Copying” and “Piracy” in the Digital Age. *Washburn Law Journal*, Spring 2013, p. 255.

sultak nem hivatkozhatnak kizárólagos jogaikra annak megakadályozása érdekében, hogy a jogvédett művet jogszerűen megvásárló személy a művet továbbértékesítse. Következésképp a jogosultak nem akadályozhatják meg, hogy a jogszerű vásárló a művet többszörözze vagy másként használja, amennyiben erre a mű eladása céljából funkcionális szempontból szükség van”.¹⁴⁷

A vagyoni jogok merev alkalmazása annak a veszélyét is magában hordozza, hogy egyes vállalkozások alternatív technológiai megoldásokat fejlesztenek ki, amelyekkel megkerülhetik a törvény betűit. Egy kiváló példa máris hozható erre. A *ReDigi* új, módosított modellje, a *ReDigi 2.0* leginkább abban tér el a korábbi modelltől, hogy a rendszer használói az *iTunes* oldaláról jogszerűen megvásárolt tartalmakat automatikusan és közvetlenül a *ReDigi* szervereire, saját *Cloud Locker* fiókjukba menthetik le. Ezen „első letöltést” valamennyi korábban említett forrás (különösen az amerikai zöld könyv és fehér könyv) a megvásárolt tartalom továbbításának jogszerű formájaként ismeri el. Következésképp a *ReDigi 2.0* alkalmazásakor nem kerül sor közbülső többszörözésekre, se a tartalom felhőbe történő feltöltésekor, se az új vásárló által a saját számítógépére történő letöltésekor. Mindössze a tartalomra utaló metaadatok (a „pointer”) kerülnek felülírásra. Ennek folyományaként az új vásárló szerzi meg a tartalomhoz való hozzáférés jogát, miközben az eredeti vásárló e jogot elveszíti.

Ez a modell nem mond ellent az „új másolat” elméletének, miközben az új vásárló saját számítógépére történő utólagos letöltés, sőt bármely ezt követő, saját tulajdonban lévő adathordozóra történő másolás/szinkronizálás esetén az Európai Unióban az *Infosoc-irányelv* által harmonizált magáncélú többszörözés, az Egyesült Államokban pedig a fair use-teszt¹⁴⁸ nyújt biztos védelmet. Ha pedig a végfelhasználó magatartása fair use-nak tekinthető, akkor a *ReDigi* az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága által a *Sony v. Universal*-ügyben kifejlesztett „*staple article of commerce*” teszt oltalma alatt áll. Ez utóbbi, amelyet a főbírák a szabaddalmi jog világából emeltek a szerzői jog gyakorlatába, a következők szerint hangzik: „egy másolásra szolgáló készülék értékesítése, akárcsak más kereskedelmi termék eladása, nem eredményez közreműködői felelősséget, amennyiben a terméket széles körben használják jogszerű, megtámadhatatlan célokra, vagy egyébként önmagában véve is alkalmas jelentős,

¹⁴⁷ „[C]opyright holders may not invoke their exclusive rights for the purpose of preventing legitimate purchasers of a protected good from reselling that good and thus may not prevent purchasers from reproducing the work or making any other use of it as long as that use is only functional to the purpose of reselling the good”. Lásd: *Spedicato*: i. m. (3), p. 56.

¹⁴⁸ *Soma, Kugler*: i. m. (37), p. 445–449.

nem jogsértő felhasználásokra”.¹⁴⁹ E tételt számtalan ügyben követték az amerikai szövetségi bírúk, ideértve digitális szerzői jogi ügyeket is.¹⁵⁰

Mindezek ellenére a *ReDigi 2.0* sem képes megnyugtató választ adni a jogosultak féltelmeire a másodlagos felhasználási magatartásokat illetően. E modell alapján is lehetőségük nyílik ugyanis a felhasználóknak arra, hogy a tartalmakról külső adathordozóra előzetesen másolatot készítsenek, majd ezt követően értékesítsék eredeti példányukat. (Nem elfelejtve, hogy az adathordozó csatlakoztatása esetén a *Media Manager* észlelni fogja a visszaélészerű magatartást.)

2.4. Eltérő műtípusok, *lex specialis* és a funkcionális egyenlőség elmélete

A fentiekben elemzett jogesetek az érintett műtípus és annak jogosultja tekintetében is jelentős diverzitást mutattak. Ezt az eltérést hagyományosan abból a nézőpontból szokás tárgyalni, hogy vajon a számítógépi programokra vonatkozó előírások speciálisnak tekinthetők-e (*lex specialis*), illetve hogy a szoftverek szerzőinek és/vagy előállítóinak a terjesztési jogát érintő jogkimerülést a többi műtípus jogosultját (különösen a zeneszerzőket, az előadóművészeket, a hangfelvétel-előállítókat, az irodalmi művek szerzőit, a filmek szerzőit és a filmelőállítókat) megillető terjesztési jogot korlátozó jogkimerüléstől eltérően kell-e vizsgálni.

Első pillantásra a negatív választ tűnik helyesnek. A számítógépi programokat ugyanis az irodalmi művekre vonatkozó előírásokkal azonos módon rendeli védelmezni a nemzetközi szerzői jog.¹⁵¹ Közelebbről nézve azonban, különösen az európai uniós szabályozásra tekintettel, a válasz mégsem tűnik annyira egyszerűnek. A *szoftverirányelv* számos jelentős ponton eltér az irodalmi művekre vonatkozó védelemtől.¹⁵² Ugyanezt támasztja alá a tény, hogy számos országban a szoftverekre vonatkozó előírásokat az irodalmi művekre irányadó passzusoktól elkülönítetten iktatták a szerzői jogi törvénybe.¹⁵³ Továbbá a jogkimerülés tételét illetően a *szoftverirányelv* nem tesz különbséget a materiális és az immateriális példányok között, ellentétben az *Infosoc-irányelv* (29) preambulumbekzdésével. Ez utóbbi eltérést in-

¹⁴⁹ „The sale of copying equipment, like the sale of other articles of commerce, does not constitute contributory infringement if the product is widely used for legitimate, unobjectionable purposes, or, indeed, is merely capable of substantial noninfringing uses”. Lásd: Sony Corporation of America, et al. v. Universal City Studios, Inc., et al., 464 U.S. 417 (1983), p. 417–418.

¹⁵⁰ *RIAA v. Diamond*, i. m. (55), p. 1074–1075, 1079; *Cartoon Network v. CSC Holdings*, i. m. (56), p. 130–133.

¹⁵¹ TRIPS, 10. cikk; WCT, 4. cikk; szoftverirányelv, 1. cikk (1) bekezdés.

¹⁵² Lásd különösen a szoftverrel kapcsolatos specialis korlátozásokat és kivételeket: Szoftverirányelv, 5–6. cikk.

¹⁵³ Lásd például a magyar (Szjt. 58–60. §), a német (UrhG 69a–69g. §) vagy az osztrák szerzői jogi törvényt [Bundesgesetz über das Urheberrecht an Werken der Literatur und der Kunst und über verwandte Schutzrechte (Urheberrechtsgesetz), BGBl. Nr. 111/1936, 40a–40e. §].

dokolhatja, hogy a szoftver – mint a digitális művek archetípusának a – használata teljesen független az eredeti hordozó sorsától. Ehhez hasonlóan – egészen speciálisan – szerzői jogi védelem illeti mind a forrás-, mind a tárgykódot.¹⁵⁴

Az EUB helyesen jelezte, hogy „a számítógépi program CD-ROM-on vagy DVD-n történő eladása gazdasági szempontból hasonló a számítógépi program internetről való letöltéséhez. Az online átadás ugyanis funkcionálisan egyenértékű az anyagi adathordozó átadásával”.¹⁵⁵ Sőt, ez az észrevétel nem csupán gazdasági, hanem technológiai szempontból is tökéletesen helytálló. Mivel a forráskódot be kell táplálni a számítógép memóriájába a program használata céljából, irrelevánsnak tűnik, hogy a kód (és következésképp a jogvédett tartalom) egy DVD-lemezről vagy az internetről lehívásra hozzáférhetővé tett fájlön keresztül került a számítógépre. A szoftver számítógépre történő többszörözése (installálása) elengedhetetlen, és ebből is következően jogszerű.¹⁵⁶

A fenti logika mégsem hibátlan. Az EUB érvelése az uniós *acquis communautaire* feltűnő problémájára is felhívja a figyelmet. A bírák szerint ugyanis „a 2009/24 irányelv 4. cikke (2) bekezdésének az egyenlő bánásmód elvének fényében való értelmezése azt támasztja alá, hogy a terjesztési jog említett rendelkezés szerinti kimerülése a számítógépi program példányának a szerzői jog jogosultja vagy az ő hozzájárulásával más által az Unión belüli első eladása után következik be, függetlenül attól a kérdéstől, hogy az eladás az említett program anyagi vagy immateriális példányára vonatkozik”.¹⁵⁷ Attól függetlenül, hogy vajon a terjesztés joga alkalmazható-e a számítógépi programok online továbbítására, melyet a jelen tanulmány megerősített a fentiekben, az EUB talán szándékosan elvakította magát,¹⁵⁸ vagy talán csak tévedett, amikor a WCT vonatkozó Közös nyilatkozatát figyelmen kívül hagyta.

Mivel a WCT nem tartalmaz semmilyen speciális rendelkezést a számítógépi programok terjesztése, illetve a jog kimerülése vonatkozásban, a WCT alapján a szoftverekre is az általános előírások alkalmazandóak. S bár a terjesztés WCT-ben meghatározott joga valóban „minimumjogként” értékelendő, vagyis a szerződő felek az egyezményben foglaltaknál szé-

¹⁵⁴ Lásd: TRIPS, 10. cikk: „a számítógépes programok ... akár forráskód akár tárgyi kód formában védettek”; WCT, 4. cikk: „a védelem kiterjed a számítógépi programokra, függetlenül attól, hogy milyen módon vagy formában kerülnek kifejezésre”. Lásd továbbá a WCT 4. cikkéhez fűzött Közös nyilatkozatot: „annak a védelemnek a terjedelme, amelyet a számítógépi programoknak az e Szerződés 4. cikke biztosít, a 2. cikkben foglaltakra is figyelemmel, összhangban áll a Berni Egyezmény 2. cikkével és megfelel a TRIPS Megállapodás vonatkozó rendelkezéseinek”.

¹⁵⁵ C-128/11. sz. ügy, i. m. (3), 61. pont.

¹⁵⁶ Vö.: szoftverirányelv, 5. cikk (1) bekezdés.

¹⁵⁷ C-128/11. sz. ügy, i. m. (3), 61. pont.

¹⁵⁸ Ahogy Schulze jelezte: „a bíróság ’tudatosan’ értelmezte a jogot az adott cél elérése érdekében”. Lásd: Schulze: i. m. (3), p. 11.

lesebben is meghatározhatják e jog kereteit,¹⁵⁹ az EUB fentiekben bemutatott logikája – épp ellenkezőleg – szűkebbre szabta a terjesztés és szélesebbre a jogkimerülés érvényesülését a számítógépi programok vonatkozásában.

Bármely olyan érvelés továbbá, amely szerint a WCT 6. cikkéhez fűzött Közös nyilatkozat nem alkalmazandó a számítógépi programok európai szabályozására, mivel az Európai Unió Tanácsa az előbbtől eltérő tartalmú *szoftverirányelvet* a WCT elfogadását megelőzően alkotta meg, következésképp az uniós norma – a jogkimerülés tekintetében – *lex specialis*, félrevezető.¹⁶⁰ Az EU a WCT előírásait az *Infosoc-irányelv* keretében igyekezett az uniós jogrend részévé tenni.¹⁶¹ Ez utóbbi irányelv harmonizálta első ízben az Európai Unió tagállamaiban az általános terjesztési jogot, és ehhez kapcsolódóan az általános hatókörű jogkimerülést. Ezen előírások egyike tekintetében sem alkalmazott az uniós jogalkotó a műtípusoktól/jogosultaktól függő eltéréseket. Való igaz, hogy az *Infosoc-irányelv* „nem érinti a 91/250/EGK irányelv védelemről szóló különös rendelkezéseit”,¹⁶² ugyanakkor azt is olvashatjuk a preambulumbekendések között, hogy „ez az irányelv az e területen elfogadott hatályos irányelvekben – így különösen a 91/250/EGK ... irányelvben – megfogalmazott alapelveken és szabályokon nyugszik, azokat továbbfejleszti, illetve az információs társadalom összefüggésébe helyezi őket. Ezen irányelv rendelkezései – hacsak az eltérően nem rendelkezik – az említett irányelveket nem érintik”.¹⁶³ Az *Infosoc-irányelv* (29) *preambulumbekendése azonban pont ilyen eltérő rendelkezésnek tűnik*. Következésképp a jogkimerülés elvének a szoftverek immateriális formában értékesített példányaira változatlan tartalommal történő alkalmazása ellentétben áll a nemzetközi – és ennek folyományaként

¹⁵⁹ „The [WIPO] treaties do not prescribe any concrete way in which the distribution right must be implemented; they only require that the authors, performers, and phonogram producers can authorize or prohibit the describe acts of distribution. Accordingly, national law can take over the wording of the treaties, or implement the right by the so-called *droit de destination*, which has been developed in France by jurisprudence on the basis of the reproduction right of authors. It may also make the narrow distribution right of the WCT and WPPT a part of a broad distribution right, which in addition includes transfer of possession such as rental.” Lásd: *von Lewinski*: i. m. (58), p. 452, 17.61. pont.

¹⁶⁰ Lásd helyesen: *Ficsor*: i. m. (107), p. 40–41.

¹⁶¹ *Infosoc-irányelv*, (15) preambulumbekendés.

¹⁶² *Infosoc-irányelv*, (50) preambulumbekendés. Lásd továbbá: Uo., 1. cikk (2) bekezdés (a) pont.

¹⁶³ *Infosoc-irányelv*, (20) preambulumbekendés.

az uniós – szerzői jog rendelkezéseivel.¹⁶⁴ Az előzetes döntés ezen ellentmondását annak ellenére sem szabad elfogadnunk, hogy a luxembourgi fórum az egyenlő bánásmód elvére alapozta érvelését.¹⁶⁵

Arról sem feledkezhethünk el, hogy a Parlament és a Tanács 2009-ben újrakodifikálta a *szoftverirányelvet*. A tény, hogy ekkor sem került átemelésre a WCT műtípussemleges Közös nyilatkozata, alapvetően az uniós jogalkotó hibája, és nem ad alapot annak feltételezésére, hogy e vonatkozásban az Európai Unió speciális rendelkezéseket tarthatna fenn a szoftve-rekre vonatkozó terjesztési jog kimerülését illetően.

Felmerül továbbá a kérdés, hogy a funkcionális egyenlőség elmélete irányadó-e a szoftvertől eltérő műtípusokra is? Helyesen alkalmazta-e az amerikai szövetségi bíróság, illetve a stuttgarti és a hammi fellebbviteli fórum a jogkimerülés tételét a hangfelvételek, az e-könyvek és a hangoskönyvek internetes viszonteladása vonatkozásában?

Ha visszatekintünk egy pillanatra az EUB álláspontjára, miszerint a számítógépi programok online továbbítása gazdasági (egyúttal technológiai) értelemben funkcionálisan megegyezik a tartalom fizikai adathordozón történő értékesítésével, akkor egyértelműen egyet kell értenünk az amerikai és a német bíróságokkal. A hangfelvételek (ideértve a hangoskönyveket is) és az e-könyvek többféle módon is hasznosíthatók. A konkrét hasznosítás – és az érintett vagyoni jog – minden esetben szorosan függ az alkalmazandó technológiától, miközben a forrástartalom pontosan ugyanaz marad, vagyis a különböző felhasználások egymás gazdasági vetélytársai lehetnek. Az EUB ítéletének parafrázisával élve: „a hangfelvétel, a hangoskönyv vagy az e-könyv CD-ROM-on vagy DVD-n történő

¹⁶⁴ Ruffler ellenkezőleg érvelt: „in the correct view, however, it does not follow from this recital (these recitals) that rights granted permanently in software are not subject to exhaustion where the right is granted by non-physical transfer. ... The Infosoc Directive leaves the provision of the Software Directive expressly intact and does not affect them in any way Apart from that, the European legislator had other cases in mind in Recital 29 than the online transfer of software for permanent use against payment of a consideration, as its origin in the Database Directive shows. The reference to services in particular and in general as well as to online services and the link to the right of reproduction and the granting of access show that the intention was to exclude the principle of exhaustion only in respect of on-demand services, that is, for online services where the user pays for each use; where he can download a piece of music or a film from the internet to listen to or watch for a fee or may search a legal database against payment.” Lásd: *Ruffler*: i. m. (91), p. 379. Hasonlóképp lásd Göbel véleményét: „there are limits to the exhaustion principle. Since digital goods are, in general, easier to copy (if not protected), the legislator has intended to exclude (according to Recital 29 in the Preamble to the Information Society Directive) the exhaustion principle for online services. However, this Directive does not apply to computer programs as the Software Directive is a *lex specialis* and thereby prevents the application of the Information Society Directive. Furthermore, according to Recital 29 of its Preamble, the Information Society Directive is only intended to apply to services. However, software cannot be considered a service, as software is, in general, considered a good or at least treated accordingly. Recital 29 is aimed, instead, at products that are delivered directly online, e.g., the online streaming of a movie or music. It follows that none of the limits to the exhaustion principle are applicable to this case”. Lásd: *Göbel*: i. m. (3), p. 230.

¹⁶⁵ Linklater épp az egyenlő bánásmód (hiánya) irányából kritizálta az előzetes döntést. Lásd: *Linklater*: i. m. (110), p. 18.

eladása gazdasági szempontból nem hasonlít a hangfelvétel, a hangoskönyv vagy az e-könyv internetről való letöltéséhez. Az online átadás funkcionálisan nem egyenértékű az anyagi adathordozó átadásával”. Technológiai szempontból pontosan ugyanerre a következtetésre juthatunk: ellentétben a szoftverekkel, a hangfelvételek, a hangoskönyvek és az e-könyvek felhasználása semmilyen beavatkozást (installálást) nem feltételez a felhasználó részéről. Ahogy azt amerikai szerzők jelezték: „a fizikai hordozó, amelyen a szoftver található, más funkcióval bír, mint egy papíralapú könyv: nevezetesen a mű többszörözését teszi lehetővé. Más szavakkal a technológia jelenlegi állása szerint a szoftvert nem azon a hordozón keresztül használjuk, amelyen az első ízben rögzítésre került. Ehelyett a felhasználó számára szükséges, hogy a szoftvert egy másik helyre, méghozzá egy merevlemezre másolja”.¹⁶⁶ Más műtípusok esetén azonban hiányzik ez a funkció, még pontosabban a fizikai műpéldány funkciója más, nevezetesen a közvetlen műélvezet.

A Kanadai Legfelsőbb Bíróság egyik nevezetes ítélete ezzel teljesen ellentétes álláspontra helyezkedett. Az *ESA v. SOCAN*-ügyben hozott többségi döntés szerint „nincs gyakorlati különbség egy tartós műpéldány bolti megvásárlása, levél útján történő kézhezvétele vagy egy ezekkel megegyező másolat internetről történő letöltése között. Az internet nem több egy technológiai közvetítőnél, amely egy adott mű tartós példányait juttatja el a végfelhasználóhoz”.¹⁶⁷ A többségi vélemény a jogosultak és a felhasználók érdekei közötti egyensúly,¹⁶⁸ valamint a technológiasemlegesség érvényesítését tükrözi. Ahogy a tanács fogalmazott: „a technológiasemlegesség elve szükségessé teszi, hogy ellentétes tartalmú parlamenti szándék hiányában a szerzői jogi törvényt olyan módon értelmezzük, hogy ezzel elkerüljük a jogvédelem újabb szintjeinek a kiépítését és díjfizetési kötelezettség megállapítását pusztán a művek végfelhasználókhoz történő eljuttatásának módjára tekintettel. Ezzel ellentétes döntés ténylegesen a sokkal hatékonyabb, internetalapú technológiák használatára róna felesleges terheket”.¹⁶⁹

Az eddig elhangzottakat összefoglalva kijelenthetjük, hogy *a hatályos nemzetközi szerzői jog alapján nem a mű típusától függ, hogy alkalmazható-e a jogkimerülés, hanem a hordozótól, amelyen azt elsőként forgalomba hozták.* Vagyis irreleváns, hogy vajon szoftver, irodalmi mű vagy hangfelvétel képezi-e a tárgyat a viszonteladásnak. A kérdés csupán annyi, hogy az

¹⁶⁶ Rothstein, Evitt, Williams: i. m. (122), p. 26.

¹⁶⁷ „[T]here is no practical difference between buying a durable copy of the work in a store, receiving a copy in the mail, or downloading an identical copy using the Internet. The Internet is simply a technological taxi that delivers a durable copy of the same work to the end user.” Lásd: *ESA v. SOCAN*, i. m. (107), p. 239, [5] pont.

¹⁶⁸ Uo., p. 240, [7] pont.

¹⁶⁹ „The principle of technological neutrality requires that, absent evidence of Parliamentary intent to the contrary, we interpret the Copyright Act in a way that avoids imposing an additional layer of protections and fees based solely on the method of delivery of the work to the end user. To do otherwise would effectively impose a gratuitous cost for the use of more efficient, Internet-based technologies.” Lásd: Uo., p. 241, [9] pont.

eredeti műpéldányt materiális vagy immateriális formában terjesztették-e. Végző soron *ez az a pont, ahol az EUB előzetes döntése egyértelműen túlterjeszkedett a nemzetközi normák által szabott kereteken.*¹⁷⁰

Egy további nézőpontot egészében figyelmen kívül hagyott az EUB a *UsedSoft*-ügy elbíráltása során. Ez a következők szerint foglalható össze: miként kell eljárni abban az esetben, ha a számítógépi program más jogvédett tartalmakat is magába foglal? A jelen tanulmány ennél is pontosabban arra keresi a választ, mi a sorsa a továbbértékesített szoftverbe (hagyományosan) foglalt hangfelvételeknek, audiovizuális tartalmaknak vagy fényképészeti alkotásoknak/grafikai műveknek, illetve a grafikus csatlakozási/felhasználói felületeknek („*graphic user interface*”, GUI).

Tény, hogy számtalan számítógépi program, különösen számítógépes játékok, foglalnak magukba más műveket, így például hangfelvételeket, audiovizuális tartalmakat vagy fényképészeti alkotásokat/grafikai műveket. A szoftver ezen elemeit is megilleti a szerzői jogi védelem, amennyiben egyéni, eredeti jelleget tükröznek.¹⁷¹ Ahogy arra az EUB a *PC Box*-ügyben hozott előzetes döntésében utalt: „[a] videojátékok összetett eszközöknek minősülnek, amelyek nemcsak számítógépi programból állnak, hanem olyan kép- és hangelemekből is, amelyek noha számítógépes nyelven vannak kódolva, saját, ezt a kódolást meghaladó alkotási értékkel bírnak. Mivel valamely videojáték részei – jelen esetben ezek a képi és hangelemek – szerepet játszanak a mű eredetiségében, a 2001/29 irányelv által létrehozott rendszer keretében szerzői jogi védelemben részesülnek az egész művel együtt”.¹⁷²

Tegyük fel, hogy az EUB *UsedSoft*-ügyben hozott előzetes döntése helyes alapokon nyugszik. Azt egybeolvasva a *PC Box*-ügyből idézett gondolattal, vagyis hogy a kép- és hangelemek a szoftver egészével együtt részesülnek védelemben, furcsa ellentmondáshoz juthatunk. Eszerint ugyanis a szoftver részévé váló más művek a szoftverhez fűződő terjesztési jog kimerülése kapcsán osztoznak a számítógépi program speciális státuszában. Ennek folyományaként elképzelhető, hogy az integrált tartalmak az immateriális formában értékesített szoftverekkel együtt – a *szoftverirányelv lex specialis* jellege okán – a jogkimerülés elvére hivatkozással továbbadhatók annak ellenére, hogy ezen eltérő műtípusok egyébként az *Infosoc-irányelv* biztosította védelemre volnának jogosultak, amely alapján a jogkimerülés másként érvényesül.¹⁷³

Számítógépes játékok esetében ez a helyzet egyértelműen belső feszültséghez vezet, mivel sok esetben önálló (más által, pontosabban nem a szoftver-előállító megbízásából létrehozott) szerzői művek válnak a játék részévé. Például a játékos virtuális alteregója, avatarja számtalan esetben hallgathat rádióműsort a játék folyamán. E műsor tagadhatatlanul „a

¹⁷⁰ Vö.: *Linklater*: i. m. (110), p. 16.

¹⁷¹ Nintendo Co. Ltd és társai kontra PC Box és társai, C-355/12. sz. ügy, ECLI:EU:C:2014:25, 21–23. pont.

¹⁷² Uo., 23. pont.

¹⁷³ *Eleonora Rosati*: Online copyright exhaustion in a post-Allposters world (<http://ssrn.com/abstract=2613608>) (kézirat), p. 13–14.

videojáték része”, és egyúttal „szerepet játszik a szoftver eredetiségében”, azonban önálló műjellege folytán gyakorlatilag a szoftverrel összekapcsolt műként értékelhető, s ezért ezek vonatkozásában a szerzői és kapcsolódó jogok elkülönülten gyakorolhatóak. És bár elképzelhető, hogy a szerzői és/vagy kapcsolódó jogi jogosult a hangfelvétel, audiovizuális tartalom és/vagy fényképészeti mű/grafikai alkotás terjesztésére engedélyt ad a szoftver előállítója részére, e jog az *Infosoc-irányelv* alapján nem merülhet ki elektronikus eszközökkel történő továbbítás esetén. Vagyis az EUB két döntésének összeolvasása abszurd eredményre, de legalábbis feloldhatatlan dilemmához vezet. Természetesen ezen értelmezési bizonytalanságokat könnyen elkerülhetjük, ha arra szavazunk, hogy az EUB előzetes döntése a jogkimerülés immateriális tartalmak terjesztésére vonatkozó alkalmazhatósága tárgyában hibás.

A másik említett nagy részterület a grafikus csatlakozási/felhasználói felületekhez kötődik. E felületeket az Európai Unió és az Egyesült Államok szerzői joga – különösen az ötlet/kifejezés dichotómia („*idea/expression dichotomy*”) alapján – egyértelműen kizárja a jogvédelem köréből. Az Európai Unió jogában ezt a *szoftverirányelv expressis verbis* rögzíti: „a jelen irányelv alapján biztosított védelem a számítógépi programok bármely formában történő kifejezésére vonatkozik. A számítógépi program bármely elemének – beleértve a csatlakozási felületeket – alapjául szolgáló ötletek és elvek ezen irányelv alkalmazásában nem részesülnek szerzői jogi védelemben”.¹⁷⁴ Hasonló tartalommal bír a *USCA* is.¹⁷⁵

Az EUB joggyakorlata hűen követi az anyagi jogot. A Nagytanács a *BSA v. Ministerstvo kultury*-ügyben kiemelte, hogy „[k]ülönösen a grafikus felhasználói felület olyan kölcsönhatási felület, amely lehetővé teszi a számítógépi program és a felhasználó közötti kommunikációt. Ilyen körülmények között a grafikus felhasználói felület nem teszi lehetővé e számítógépi program többszörözését, hanem csupán e program valamely elemének minősül, amellyel a felhasználó az említett program funkcionalitását használja. Ebből következik, hogy ezen felhasználói felület nem minősül a számítógépi program 91/250 irányelv 1. cikkének (2) bekezdése értelmében vett kifejezési formájának, és következésképpen ezen irányelv alapján nem részesülhet a számítógépi programok szerzői jogi egyedi védelmében”.¹⁷⁶ Hasonló ítélet ismert az Egyesült Királyságból,¹⁷⁷ és hazánk viszonylatában a Szer-

¹⁷⁴ Szoftverirányelv, 1. cikk (2) bekezdés. Ugyanezen irányelv (11) preambulumbekkezdése hasonlóképp rendelkezik: „az egyértelműség kedvéért világossá kell tenni, hogy csak a számítógépi program kifejezési forma részesül védelemben, és hogy a program valamely elemének – beleértve a csatlakozási felületet – alapjául szolgáló ötletek és elvek ezen irányelv értelmében nem állnak szerzői jogi védelem alatt.”

¹⁷⁵ „In no case does copyright protection for an original work of authorship extend to any idea, procedure, process, system, method of operation, concept, principle, or discovery, regardless of the form in which it is described, explained, illustrated, or embodied in such work.” Lásd: *USCA §102(b)*. Vö.: *Pamela Samuelson: Why Copyright Law Excludes Systems and Processes from the Scope of Its Protection*. Texas Law Review, 2006, p. 1921–1977.

¹⁷⁶ *Bezpečnostní softwarová asociace – Svaz softwarové ochrany kontra Ministerstvo kultury*, C-393/09. sz. ügy, ECLI:EU:C:2010:816, 40–42. pont. Lásd továbbá: *SAS Institute Inc. v. World Programming Ltd*, C-406. 10. sz. ügy, ECLI:EU:C:2012:259, 38–39. pont.

¹⁷⁷ *Navitaire Inc. v. easyJet Airline Company and Others*, [2004] EWHC 1725 (Ch).

zői Jogi Szakértő Testület több szakvéleményében ugyancsak ezzel megegyező álláspontra jutott.¹⁷⁸ Az *USCA* rendelkezéseit az amerikai joggyakorlat szintén következetesen követi.¹⁷⁹ Összességében a jogirodalom is ezt az álláspontot fogadja el helyesnek.¹⁸⁰

A fentiek ellenére elképzelhető, hogy a grafikus felhasználói felület grafikus műként szerzői jogi védelemre tarthat igényt, amennyiben megfelel az egyéniség, eredetiség követelményének. Az eredetiség követelményét az uniós szerzői jogi források közül kizárólag a *szoftverirányelv* tartalmazza a számítógépi programalkotások,¹⁸¹ az *adatbázis-irányelv* az adatbázisok,¹⁸² a *védelmiidő-irányelv* pedig a fényképészeti alkotások vonatkozásában.¹⁸³ Mindazonáltal az EUB az *Infopaq*-ügyben hozott előzetes döntésével gyakorlatilag valamennyi műtípusra kiterjesztette a szerzői jogi védelem minimumaként funkcionáló eredetiség követelményét. A negyedik tanács arra a következtetésre jutott, hogy „a 2001/29 irányelv 2. cikke a) pontja szerinti szerzői jog kizárólag olyan teljesítmény vonatkozásában

¹⁷⁸ „A felperesi szoftver vizuális megjelenése ugyanakkor szorosan követi a megvalósítandó funkciókat, igazodik a megjelenítési környezethez és a hasonló szoftverekben alkalmazott megoldásokhoz, ezért összességében sem rendelkezik olyan egyediséggel, eredetiséggel, amely önálló szerzői jogi védelmet biztosítana a számára”. Lásd: SZJSZT-19/13 – Számítógépi program jogi védelme. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 9. (119.) évf. 4. sz., 2014. augusztus, p. 255–257. Lásd továbbá: SZJSZT-27/13 – Számítógépi program jogi védelme. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 9. (119.) évf. 4. sz., 2014. augusztus, p. 258–264.

¹⁷⁹ A Second Circuit egyik híres ítélete szerint: „functional elements and elements taken from the public domain do not qualify for copyright protection. With respect to the few remaining parameter lists and macros, the district court could reasonably conclude that they did not warrant a finding of infringement given their relative contribution to the overall program. ... This aspect of the program’s structure [that is, the list of services required for both ADAPTER and OSCAR 3.5] was dictated by the nature of other programs with which it was designed to interact and, thus, is not protected by copyright. Finally, in his infringement analysis, Judge Pratt accorded no weight to the similarities between the two programs’ organizational charts, ‘because [the charts were] so simple and obvious to anyone exposed to the operation of the program[s].’ CA argues that the district court’s action in this regard ‘is not consistent with copyright law’ – that ‘obvious’ expression is protected, and that the district court erroneously failed to realize this. However, to say that elements of a work are ‘obvious,’ in the manner in which the district court used the word, is to say that they ‘follow naturally from the work’s theme rather than from the author’s creativity.’ This is but one formulation of the scenes a faire doctrine, which we have already endorsed as a means of weeding out unprotectable expression”. Lásd: *Computer Associates International, Inc., v. Altai, Inc.*, 982 F.2d 693 (1992), p. 714–715. Lásd továbbá: *Sega Enterprises Ltd. v. Accolade, Inc.*, 977 F.2d 1510 (1992); *Apple Computer, Inc. vs. Microsoft Corporation*, 35 F.3d 1435 (1994); *Lotus Development Corporation v. Borland International, Inc.*, 516 U.S. 233 (1996).

¹⁸⁰ *Ulla-Majja Mylly*: Harmonizing Copyright Rules for Computer Program Interface Protection. *University of Louisville Law Review*, 2010, p. 877–908; *Pamela Samuelson, Thomas Vinje, William Cornish*: Does Copyright Protection Under the EU Software Directive Extend to Computer Program Behaviour, Languages and Interfaces? *European Intellectual Property Review*, 2012. 2. sz., p. 158–166; *Simonetta Vezzoso*: Copyright, Interfaces, and a Possible Atlantic Divide, *JIPITEC*, 2012. 2. sz., p. 153–161.

¹⁸¹ *Szoftverirányelv*, 1. cikk (3) bekezdés.

¹⁸² Az Európai Parlament és a Tanács 96/9/EC irányelve (1996. március 11.) az adatbázisok jogi védelméről, 3. cikk (1) bekezdés.

¹⁸³ Az Európai Parlament és a Tanács 2006/116/EK irányelve (2006. december 12.) a szerzői jog és egyes szomszédos jogok védelmi idejéről, 6. cikk.

alkalmazható, amely eredeti abban az értelemben, hogy a szerző saját szellemi alkotása”.¹⁸⁴ Annak eldöntése, hogy az e vonatkozásban egyébként *lex specialis* jelleggel bíró irányelvek fentiek szerinti konstruktív (kiterjesztő) értelmezése helytálló-e, messze túlterjeszkedik a jelen tanulmány keretein. Ugyanakkor az eredetiség követelményének az EUB által az *Infopaq*-ügyben alkalmazott széles hatóköre alapvetően megegyezik az uniós tagállamok belső jogával, amely egyedül az angolszász mintát követő Egyesült Királyság és Írország *copyrights*zisztémája számára tűnhetett idegennek. Utóbb mindenesetre a fentieket a *BSA v. Ministerstvo kultury*-döntés is megerősítette: „a grafikus felhasználói felület műként részesülhet szerzői jogi védelemben, ha az a szerző saját szellemi alkotása. A nemzeti bíróság feladata annak vizsgálata, hogy az előtte folyó ügyben ez a helyzet áll-e fenn.”¹⁸⁵ Végső soron pedig az angol nemzeti joggyakorlatba is beszívargott ez a megközelítés.¹⁸⁶ Hasonlóképp, az Egyesült Államok legfrissebb esetjoga is ebbe az irányba mutat. A *Federal Circuit* az *Oracle v. Google*-ügyben hangsúlyozta, hogy „a parancsok sora, amely arra utasítja a számítógépet, hogy az egy kívánt műveletet végrehajtson, tartalmazhat olyan kifejezést, amelyet szerzői jogi védelem illethet. ... Egyetértünk az Oracle-lel, hogy a Ninth Circuit joggyakorlata alapján egy eredeti mű – még ha funkcionális szereppel is bír – szerzői jogi védelemre méltó,

¹⁸⁴ Infopaq International A/S v. Danske Dagblades Forening, C-5/08. sz. ügy, ECLI:EU:C:2009:465, 37. pont.

¹⁸⁵ C-393/09. sz. ügy, i. m. (176), 46–47. pont.

¹⁸⁶ „[T]he [Software] Directive is concerned only with the protection of computer programs as literary works, and I do not read it as having any impact on relevant artistic copyrights. It is certainly possible to view the GUI screens as tables, because they are 'drawn' by selecting from a palette of available objects things such as command buttons, toggle buttons, checkboxes, scrolling lists and so forth and moving them around on a form until a satisfactory layout is concerned. The 'interface builder' program provides 'stubs' for the routines that will be executed when the user selects or clicks on one of these objects, and it is the task of the programmer to provide the necessary code to ensure that the right thing happens when the user presses (for example) the OK button. Although composed of elements made available by the manufacturer of the interface builder program, I can see that the screen resulting from such an operation might properly be considered to be an artistic work. What the programmer ultimately produces is code that depends upon a large number of complex graphic routines that draw the background, the boxes and the shading in the places selected, and act appropriately when the mouse moves over them or they are selected. The programmer does not write this code: it is the scaffolding for his or her own window design. In my judgment, the better view is that the GUI screens are artistic works. They are recorded as such only in the complex code that displays them, but I think that this is strictly analogous to more simple digital representations of graphic works. The code constructs the screen from basic elements, and is so arranged to give a consistent appearance to the individual elements. I think, nonetheless, that to arrange a screen certainly affords the opportunity for the exercise of sufficient skill and labour for the result to amount to an artistic work. I consider that the GUI screens satisfy this requirement. There is force in the suggestion that they present a uniform appearance in layout of the elements, and so contribute to a uniformity of interface. On the whole this is sufficient skill and labour to entitle the screens sued on to artistic copyright”. Lásd: *Navitaire v. easyJet*, i. m. (177), [97]–[98] pont. (Kiemelések jelen tanulmány szerzőjétől.)

amennyiben a szerzőjének több út állt rendelkezésére, hogy kifejezze az alapul fekvő ötletet”.¹⁸⁷

Mivel az EUB *UsedSoft*-ügyben hozott előzetes döntése nem tartalmazott semmilyen releváns megállapítást a számítógépi programba foglalt grafikus felhasználói felületek vonatkozásában, a szoftverrel összefoglalt hangfelvételekkel, audiovizuális tartalmakkal és fényképészeti alkotásokkal kapcsolatban említett dilemma e tekintetben is egyértelműen irányadónak – és a tagállami bíróságok által feloldandónak – tekinthető.

¹⁸⁷ Oracle America Inc. v. Google Inc., 750 F.3d 1339 (2014), p. 1367. A jogeset elemzését a magyar jogirodalomból lásd: *Somkutas Péter*: Gondolatok egy csatlakozófelületet érintő jogvita kapcsán – Oracle v. Google. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 10. (120.) évf. 3. sz., 2015. június, p. 5–17. A Federal Circuit ítéletével szemben a Google azonnal fellebbezést nyújtott be, amely mögött amerikai szerzőjogi-gász-professzorok igen meggyőző amicus curiae-vel sorakoztak csatasorba. Lásd: Brief of Amici Curiae Intellectual Property Professors in Support of Grant of Petition in case No. 14–410 in the Supreme Court of the United States, Google Inc. v. Oracle America, Inc. Az amicus curiae tartalmával kapcsolatban lásd: *Péter Mezei*: Digital First Sale Doctrine Ante Portas – Exhaustion in the Online Environment. JIPITEC, 2015. 1. sz., p. 150. A Szövetségi Legfelsőbb Bíróság végül 2015. június 29-én elutasította az ügy érdemi megtárgyalását indítványozó writ of certiorarit. Lásd: Google, Inc., v. Oracle America, Inc., 2015 WL 2473490.

*Dr. Kiss Zoltán**

A KÖZSZOLGÁLATI MÉDIAARCHÍVUM ÉS A NEMZETI AUDIOVIZUÁLIS ARCHÍVUM SZABÁLYOZÁSI KÖRNYEZETÉNEK VÁLTOZÁSAI**

A médiaszabályozás és a szellemi tulajdon-jogok szabályozásának egyik közös metszéspontját az audiovizuális archívumokra, konkrétan az archívumokban található – szerzői jogilag releváns – tartalmak kezelésére és felhasználására (hasznosítására) vonatkozó speciális normák képezik. E joganyag különlegessége, egyedisége leginkább abban ragadható meg, hogy az archívumi felhasználások jogi megítélésénél egyaránt figyelemmel kell lennünk a kulturális törvény,¹ az Sztj.,² az Mttv.³ és a NAVA-törvény⁴ előírásaira. Az absztrakció különösen az Mttv. által életre hívott közszolgálati médiavagyon⁵ (ezen belül a közszolgálati médiaszolgáltató archívuma, a továbbiakban úgy is mint: Archívum⁶) és a NAVA-törvénnyel körülbástyázott Nemzeti Audiovizuális Archívum⁷ (a továbbiakban: NAVA) szellemi tulajdon-védelmi vonatkozású rendelkezéseinek elemzése során válik érthetővé és kézenfekvővé. Ebben az írásban mindezek rövid elemzésére és értékelésére vállalkozunk.

1. A közszolgálati médiaszolgáltató archívuma

A fejezetcím eleve megtévesztő, mert az Mttv. ugyan ezzel az alcímmel vezeti be a 100. §-t, de a közszolgálati médiaszolgáltatónak valójában nincs saját archívuma. Az Archívum a Médiaszolgáltatás-támogató és Vagyonkezelő Alap (a továbbiakban: MTVA) tulajdonában van, a közszolgálati médiaszolgáltató számára történő ingyenes átadási kötelezettséggel.

* Főosztályvezető (Magyar Művészeti Akadémia Titkársága), a Szerzői Jogi Szakértő Testület tagja.

** A cikk alapjául részben Kiss Zoltán és Szívi Gabriella „A közszolgálati médiaszolgáltatás és a szellemi tulajdonjogok kapcsolódási pontjai és szabályozási környezete” című tanulmánykötetének 7. fejezete szolgált (NMHH Médiatudományi Intézet, Budapest, 2015).

¹ 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről.

² 1999. évi LXXVI. törvény a szerzői jogról.

³ 2010. évi CLXXXV. törvény a mediaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról.

⁴ 2014. évi CXXXVII. törvény a Nemzeti Audiovizuális Archívumról.

⁵ Az Mttv. 203. §-ának 33. pontja.

⁶ Az Mttv. 100. §-a.

⁷ A NAVA-törvény 3–4/C. §-a.

1.1. Az Archívum tulajdonosi joggyakorlása jogi feltételeinek megteremtése

A közszolgálati médiarendszer átalakításának keretében, annak részeként 2011. január 1-jétől a négy közszolgálati médiaszolgáltató⁸ volt vagyona egy részének kezelését, illetve egyes feladatait az MTVA vette át. Az átalakítás és a vagyonátadás részleteit a 2010. december 31-éig hatályos, a rádiózásról és televíziózásról szóló 1996. évi I. törvény (Rttv.) átmene-
ti rendelkezései,⁹ a vagyonátadó határozat,¹⁰ valamint az Mttv.¹¹ tartalmazza. E vagyonát-
adásnak kellett megteremteni a jogi (elsődlegesen szerzői jogi) feltételrendszerét, amelynek
mintájául a nemzeti filmvagyonba tartozó filmalkotások vagyonkezelői jogának a Magyar
Nemzeti Filmarchívum¹² részére történő térítésmentes átadása, illetve felhasználása szol-
gált a mozgóképről szóló 2004. évi II. törvény (filmtörvény) speciális, azóta részben már
hatályon kívül helyezett szabályai alapján.¹³

Az MTVA tehát tulajdonosi joggyakorlója az Archívumnak, amely tartalmazza egyrészt
a közszolgálati médiavagyont, illetve a közszolgálati médiavagyonba nem sorolható mű-
veket és más teljesítményeket. A közszolgálati médiavagyon tekintetében csak olyan mű-
vekről, műsorszámokról, hangfelvételekről, kulturális értéket képviselő dokumentumokról,
valamint a műveket tartalmazó fizikai hordozókról, jelmezokről, kellékekről, díszletekről és
egyéb szerzői művekről beszélhetünk, amelyek az Mttv. hatálybalépését megelőzően a köz-
szolgálati médiaszolgáltatók valamelyikét, vagy azt követően az MTVA-t illetik vagy illették
meg, valamint amelyekre vonatkozóan az Mttv. hatálybalépését követően a közszolgálati
médiaszolgáltatók jogelődei szereztek vagy maga a közszolgálati médiaszolgáltató szerez jo-

⁸ Az Mttv. 203. § 32. pontja értelmében „köszolgálati médiaszolgáltató: kizárólag – a közszolgálati mé-
diaszolgáltatás céljainak megvalósítására – e törvény 84. § (1) bekezdésében nevesített médiaszolgáltató,
valamint a 84. § (1) bekezdésben nevesített közszolgálati médiaszolgáltató által létrehozott médiaszol-
gáltató, illetve a 84. § (1) bekezdésben nevesített közszolgálati médiaszolgáltató befolyásoló részesedése
alatt álló gazdasági társaság által létrehozott médiaszolgáltató.” A négy közszolgálati médiaszolgáltató (a
Magyar Rádió Nonprofit Zrt., a Magyar Televízió Nonprofit Zrt., a Duna Televízió Nonprofit Zrt. és a
Magyar Távirati Iroda Nonprofit Zrt.) 2015. július 1-jétől Duna Médiaszolgáltató Zártkörűen Működő
Nonprofit Részvénytársaság elnevezéssel egyesült, és egyedüli közszolgálati médiaszolgáltatóként fol-
yattja tovább tevékenységét. Az átalakulás kizárólag a társaságok számában, illetve elnevezésében eredmé-
nyezett változásokat; az új társaság valamennyi, a korábbi négy közszolgálati médiaszolgáltató számára az
Mttv.-ben biztosított jogot és meghatározott közszolgálati feladatot egyedül gyakorolja, illetve látja el.

⁹ 149/C. § (1) bek.: „Az Országgyűlés határozatban rendelkezik a Köszolgálati Közalapítvány, a Magyar
Rádió Zrt., a Magyar Televízió Zrt. és a Duna Televízió Zrt. vagyonának térítésmentes állami tulajdonba
adásáról, mely vagyon vonatkozásában a tulajdonosi jogok és kötelezettségek összességét a Műsorszol-
gáltatás Támogató és Vagyonkezelő Alap gyakorolja. A Köszolgálati Közalapítvány a Magyar Rádió
Zrt., a Magyar Televízió Zrt. és a Duna Televízió Zrt. vezérigazgatóinak javaslatára dönt a részvénytár-
saságok működéséhez szükséges vagyonának, valamint a jogi személyiségükhöz közvetlenül kapcsolódó
vagyon értékű jogosultságoknak arról a köréről, amely a részvénytársaságok tulajdonában marad.”

¹⁰ 109/2010. (X. 28.) számú Országgyűlési határozat a Köszolgálati Közalapítvány, a Magyar Rádió Zrt.,
a Magyar Televízió Zrt., a Duna Televízió Zrt. és a Magyar Távirati Iroda Zrt. vagyona meghatározott
körének a Médiaszolgáltatás-támogató és Vagyonkezelő Alap részére történő átadásáról.

¹¹ Leginkább az Mttv. 136., 137/A–E. és 213. §-a.

¹² 2012-től Magyar Nemzeti Digitális Archívum és Filmintézet (MaNDA).

¹³ Leginkább a filmtörvény 2011. december 31-ig hatályos 2. §-ának 26. pontja és 35. §-a.

got. Az Archívum másik részét képező, ún. egyéb vagyon kategória olyan ingó és szellemi-vagyon-elemekből tevődik össze, amelyek vonatkozásában nem dönthető el egyértelműen, hogy a közszolgálati médiavagyon részét képezik-e vagy sem, ugyanis előfordulhatnak az Archívumban olyan művek, amelyeknek más a jogtulajdonosa, ezért kétséges vagy harmadik személy által vitatható lehet az MTVA megszerzése.

A vagyonátadás nemcsak a felhasználási és más szerződésekben foglalt jogokra terjedt ki, hanem a közszolgálati médiaszolgáltatók saját (belső) gyártásában készült műveire, műsoraira is. Természetesen ezeknél is előfordulnak szerzői jogi értelemben véve „vegyes művek”, vagyis amelyeknél a filmelőállítónak minősülő médiaszolgáltató nem szerezte meg minden szerzőtől a korlátlan felhasználási jogokat.¹⁴ Az MTVA 2011. január 1-jétől – a vagyonátzállás, illetve a közmédia integrációjának időpontjától – maga gyártja az ún. belső gyártású műsorokat, vesz részt koprodukciókban és maga köti meg a felhasználási és egyéb, vagyoni vagy felhasználási jog megszerzését tartalmazó szerződéseket (külső gyártás vagy vásárolt műsorok). Ezek mindegyikében az MTVA (mint filmelőállító) korlátlan, tehát a művek, műsorok online hasznosítását is tartalmazó megszerzésre törekszik. Természetesen vannak esetek – leginkább külföldi jogtulajdonostól kizárólag televíziós sugárzásra történő jogvásárlás esetén – amikor az eladó nem rendelkezik például az online hasznosítás jogával, vagy rendelkezik ugyan, de ezt nem adja át az MTVA-nak. Ilyenkor az MTVA nem is teszi online hozzáférhetővé a korlátozott jogterjedelmű műveket.

A jogátzállás alapján az alkotásokat az MTVA külön engedély és díjfizetési kötelezettség nélkül jogosult és köteles a közszolgálati médiaszolgáltató számára nyilvánossághoz közvetítés céljára átadni. A jogátzállás nem érinti az MTVA-nak, illetve – közvetítésre átadás esetén – a közszolgálati médiaszolgáltatónak a közös jogkezelő szervezetek részére történő adatszolgáltatási és jogdíjfizetési kötelezettségét.

2011 áprilisától – a Médiatanács megbízásából – ugyancsak az MTVA a tulajdonosi joggyakorló a NAVA tekintetében is, amely a magyar és magyar vonatkozású műsorszámok gyűjtését, nyilvántartását, archiválását és a nyilvánosság számára külön rendeletben meghatározott módon történő hozzáférhetővé tételét biztosító, állami tulajdonban lévő, országos gyűjtőkörű közgyűjteménynek minősülő audiovizuális archívum. A NAVA-törvény értelmében a NAVA-val összefüggő tulajdonosi jogok és kötelezettségek összességét az MTVA az Mttv. rendelkezéseinek figyelembevételével gyakorolja. (Mindezekről bővebben a 2.1. pontban írunk.)

Az Mttv. 2014. december 31-ig hatályos rendelkezése kimondta, hogy az MTVA vagyonkezelésébe adott, valamint gazdálkodása során egyéb jogcímen szerzett vagyon tulajdonosi jogainak és kötelezettségeinek gyakorlása, a vagyon hasznosítása, megterhelése, a vagyon-

¹⁴ Pl. ha a belső gyártású műsor írója és/vagy zeneszerzője nem volt a médiaszolgáltató munkavállalója, akkor nem szálltak át a médiaszolgáltatóra a közreműködő szerző(k) teljesítményéhez kapcsolódó vagyoni jogai.

nal történő gazdálkodás nem tartozik az állami vagyonról szóló törvény hatálya alá.¹⁵ Sajátos ellentmondást keletkeztetett az Mttv.-t követően kihirdetett, a nemzeti vagyonról szóló 2011. évi CXCVI. törvény (Nvtv.), amelynek tárgyi hatálya kiterjed az állam vagy a helyi önkormányzatok kizárólagos tulajdonában álló dolgokra, ami esetünkben magába foglalja az MTVA tulajdonosi joggyakorlása alá tartozó tárgyi eszközöket, a közszolgálati média-vagyont és a NAVA-t is.¹⁶ Az ellentmondás feloldásaként 2015. január 1-jei hatállyal a média-vagyonnal való gazdálkodás speciális szabályai bekerültek az Mttv.-be azzal, hogy az ún. rábízott (állami tulajdonban álló) vagyonra az Nvtv. szabályai az Mttv.-ben rögzített eltéréssel alkalmazandóak.¹⁷ Ilyen eltérő szabály mondja ki, hogy a közszolgálati média-vagyon és a NAVA elidegenítési és terhelési tilalom alatt áll. E tilalom nem akadályozza viszont a közszolgálati média-vagyon egyes elemein fennálló szerzői, szomszédos, illetve felhasználási jogok hasznosítását.¹⁸ A közszolgálati média-vagyon hasznosítását könnyíti az az új Mttv.-beli szabály is, amely felmentést ad a versenyeztetési kötelezettség alól, ha a hasznosítás archív anyagra vonatkozó szerződés vagy felhasználási szerződés esetén a három évet nem haladja meg.¹⁹

1.2. Az Archívumra vonatkozó törvényi szabályok változásai

A közszolgálati médiaszolgáltatás szervezetrendszere és működési folyamatai változásának tudható be leginkább, hogy az elmúlt négy évben kétszer is módosultak az Archívumra vonatkozó törvényi rendelkezések. Vizsgálódásunk éppen ezért az archívumi fogalmi köröket és tevékenységeket öleli fel, elemzésünk egyik legfontosabb forrása pedig a mediaszabályozás kommentárja.²⁰

A vagyonátadási határozat előírta, hogy a közszolgálati részvénytársaságok és jogelődjeik fennállása során, az általuk készített, sugárzott, illetve egyéb módon közreadott hang-, mozgókép-, valamint fényképfelvételek, továbbá a műsor- és hírszolgáltatás kapcsán keletkezett egyéb dokumentumok és a közszolgálati részvénytársaságok tulajdonában álló jelmez-, díszlet-, valamint kottatár térítésmentesen kerül tulajdonba, amely vagyon vonatkozásában a tulajdonosi jogok és kötelezettségek összességét az MTVA gyakorolja. Az Mttv.-ben ennek a deklaratív rendelkezésnek kellett megteremteni a jogi feltételrendszerét oly módon, hogy azon szerzői művek és egyéb teljesítmények, amelyek részben vagy egészben a közszolgálati

¹⁵ A 136. § (17) bekezdése.

¹⁶ Ezt támasztja alá az Nvtv. 16. § (1) bekezdés *b*) pontja is, amely szerint:

„Az e törvényben meghatározott elvek mentén ...

b) a közszolgáltatási média-vagyon feletti tulajdonosi joggyakorlás módját, valamint e vagyonnal való gazdálkodás szabályait a mediaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról szóló törvény ... állapítja meg.”

¹⁷ Az Mttv. 137/A. §-a.

¹⁸ Az Mttv. 100. §-ának (2) bekezdése; a NAVA-törvény 4/A. § (3) bekezdése.

¹⁹ Az Mttv. 137/B. §-a (5) bekezdésének *gb*) pontja.

²⁰ Koltay András, Lapsánszky András (szerk.): Médiajogi kommentárok. Wolters Kluwer, Budapest, 2014.

médiaszolgáltatók tulajdonában voltak – beleértve mindezek hordozóit, valamint a műveken, teljesítményeken fennálló felhasználási jogokat is – engedély- és térítésmentesen az MTVA tulajdonába kerüljenek.

A jogalkotói szándék az volt, hogy a vagyonátadással az MTVA-hoz telepített és abban „egyesített” – döntően költségvetési finanszírozású – médiavagyon közszolgálati médiaszolgáltatásban történő felhasználása minél gördülékenyebben és könnyebben valósulhasson meg. A helyzetet az tette bonyolulttá, hogy az MTVA nem jogutódja a közszolgálati médiaszolgáltatóknak, csupán a feladataik és a vagyonuk jelentős része került át az Országgyűlés döntése nyomán, jogszabály útján az MTVA-hoz. A helyzetet csak úgy lehetett rendezni, hogy a közszolgálati médiavagyon fogalmi köre a lehető legszélesebben került meghatározásra,²¹ ezáltal biztosítva egyrészt az MTVA teljes körű megszerzését, másrészt a közszolgálati médiaszolgáltatás archív műsorszámokkal történő ellátásának folyamatos biztosítását több garanciális feltételnek való egyidejű megfeleléssel.

A közszolgálati médiavagyonra vonatkozó tulajdon- és jogátszállás nem ellentétes az Szjt. előírásaival, nem sérti a szerzői és szomszédos jogosultak érdekeit, továbbá az MTVA csak azokat a jogokat szerezte meg, amelyek a közszolgálati médiaszolgáltatókat is megillették, semmivel sem többet. A konstrukciót azért kellett így kialakítani, mert ezek a szervezetek bizonyos esetekben harmadik személyre történő átruházás tilalmával szereztek meg a sugárzási jogokat. Ha viszont törvény mondja ki a jogátszállást (jogutódlást), akkor nincs szó harmadik személynek történő átengedésről, hanem arról, hogy a közszolgálati médiaszolgáltató helyébe meghatározott esetekben az MTVA lép.

Az MTVA – mint kizárólagos jogtulajdonos – jogosult terjesztetni, értékesíteni, értékesítési célra felajánlani azokat a műveket, amelyek a közmédiarendszerben készültek, keletkeztek vagy kerültek beszerzésre. Az Mttv. mindezeket nemcsak jogosultságként, hanem feladatként is az MTVA-hoz rendeli.²² Az Mttv. még azon művek, műsorok szerzői vagyoni jogait is az MTVA-hoz telepíti, amelyekre vonatkozóan a közszolgálati médiaszolgáltató esetlegesen a törvény hatálybalépését követően szerez jogot.

Az Archívum egyfelől a közszolgálati médiavagyon, másfelől a közszolgálati médiavagyonba nem tartozó műveket és más teljesítményeket foglalja magában. Erre az elhatárolásra azért volt szükség, mert az Archívumban vannak olyan művek, amelyeknek részben vagy egészben más a jogtulajdonosa, ezért esetenként kétséges vagy vitatható lehet az MTVA

²¹ Lásd az Mttv. 203. §-ának 33. pontjában.

²² 136. § (1) bek.: Az Alap olyan elkülönített vagyonkezelő- és pénzalap, amelynek feladata a közszolgálati médiaszolgáltatás, a Közszolgálati Közalapítvány, a közösségi médiaszolgáltatások, a közszolgálati médiaszolgáltatók szervezeti átalakításának támogatása, a közszolgálati célú műsorszámok gyártása és támogatása, az elsőként filmszínházban bemutatásra szánt filmalkotások és a kortárs zeneművek támogatása, az Archívum és egyéb vagyonának gondos kezelése és gyarapítása, valamint az ezekhez kapcsolódó egyéb tevékenységek támogatása, illetve elvégzése.

jogszerzése.²³ Ezeket a műveket nem lehet a közszolgálati médiavagyonba sorolni, ugyanakkor fizikailag kétségtelenül részei az Archívumnak.

A kulturális törvény fogalommeghatározása szerint közgyűjtemény: „*az állam, a helyi önkormányzat, valamint az országos kisebbségi önkormányzat, a köztestület és a közalapítvány tulajdonában (fenntartásában) működő, vagy általuk alapított könyvtár, levéltár, muzeális intézmény, kép- és hangarchívum*”. Ebbe a definícióba nem fért volna bele az MTVA, illetve az Archívum, viszont a NAVA-törvény mintájára az Mttv. az Archívum számára is közgyűjteményi státuszt állapított meg. A közgyűjteményi státusz lehetséges (jog)következményei:

- nyilvánosság felé történő közzétételi kötelezettség,²⁴
- szabad felhasználás [pl. Sztj. 38. § (5) bekezdése],²⁵
- állami támogatás és egyes pályázati források.²⁶

Annak ellenére, hogy az alap archiválási szabályzata döntően belső működési, technikai eljárási szabályokat tartalmaz, az Mttv. 100. §-ának (4) bekezdése a Médiatanács egyetértéséhez köti ennek elfogadását, beleértve a szabályzat módosítását is.²⁷

Az Mttv. 100. §-ának (5) bekezdése kifejezett kikötést tartalmazott az MTVA-ra, illetve a közszolgálati médiaszolgáltatókra nézve az Sztj. betartására és a közös jogkezelő szervezetekkel történő megállapodásra, ami garanciát jelent arra, hogy az Archívumban található művek és más teljesítmények felhasználása jogszerűen történjen. Ahogy arra a médiaszabályozás kommentárja is rámutat, az Mttv.-t módosító 2014. évi CVII. törvény 2015. január 1-jétől azért helyezte hatályon kívül ezt a rendelkezést, mert az MTVA részéről külön

²³ Ez leginkább egy jogutód vagy azok képviselőjében eljáró ügynökség részéről történő fellépés formájában jelenik meg, amikor a MTVA-nak utólag kell helytállni és megállapodni a (rész)felhasználás ellenértékében.

²⁴ A kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény 46. §-a: „E törvény alapján a muzeális intézményekben, a levéltárakban, a közgyűjteményként működő kép- és hangarchívumokban – valamint a könyvtárakban muzeális dokumentumként – őrzött kulturális javak védettnek minősülnek” ...

79. §-a: „A védetté nyilvánított kulturális javakat hozzáférhetővé kell tenni a nyilvánosság és a kutatás számára. Ennek érdekében a hatóság kötelezheti a tulajdonost, hogy a védetté nyilvánított javakat kiállítás, illetve tudományos kutatás céljára közgyűjtemények számára rendelkezésre bocsássa. A tulajdonos érdekeinek figyelembevételével a kulturális javak átadásának időpontjáról, időtartamáról és feltételeiről a közgyűjtemény a tulajdonossal megállapodást köt.”

²⁵ „Sztj. 38. § (5) A felhasználásra vonatkozó eltérő megállapodás hiányában a nyilvános szolgáltatásokat nyújtó könyvtárak, iskolai oktatás célját szolgáló [33. § (4) bek.] intézmények, muzeális intézmények, levéltárak, valamint közgyűjteménynek minősülő kép-, illetve hangarchívumok gyűjteményeinek részét képező művek az ilyen intézmények helyiségeiben ezzel a céllal üzembe állított számítógépes terminálok képernyőjén tudományos kutatás vagy egyéni tanulás céljára a nyilvánosság egyes tagjai számára szabadon megjeleníthetők, és ennek érdekében – külön jogszabályban meghatározott módon és feltételekkel – a nyilvánosság említett tagjaihoz szabadon közvetíthetők, ideértve a nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tételt is, feltéve, hogy az ilyen felhasználás jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját közvetve sem szolgálja.”

²⁶ A Digitalizációs Program a Fenntartható Audiovizuális Örökségért (DIPRO) keretében 2013-tól diplomás közfoglalkoztatottak is dolgoznak az MTVA Archívumában.

²⁷ L. a Médiatanács 892/2011. (VII. 6.) számú határozatát és az 546/2014. (VI. 24.) számú döntését.

törvényi deklaráció nélkül is elvárható a jogszerű felhasználás, továbbá a közös jogkezelő szervezetekkel megkötésre kerültek a középtávú, átalánydíjas megállapodások.

Az Mttv. 100. §-ának (6) bekezdése eredetileg azt célozta, hogy vagyongazdálkodási megállapodás útján a közszolgálati médiaszolgáltatók a közszolgálati médiavagyon elemeire ingyenes felhasználási jogot szerezzenek az MTVA-tól. Valójában azonban nincs szó vagyongazdálkodási jog átadásáról a közszolgálati médiaszolgáltató részére, csupán egy konkrét felhasználási jog (nyilvánossághoz közvetítés) átengedéséről. Éppen ezért a jogalkotó a bekezdés első mondatát 2015. január 1-jei hatállyal annullálta.²⁸

Az Mttv. 100. §-ának (7) bekezdése eredetileg azt mondta ki, hogy az MTVA engedély és díjfizetés nélkül jogosult átadni a közszolgálati médiaszolgáltatóknak az Archívumban található műveket. Ez az engedély- és díjmentesség nyilvánvalóan csak azon korábbi jogosultak vonatkozásában releváns, akiktől a közszolgálati médiaszolgáltatók a jogokat megszerzték, nem pedig a közös jogkezelő szervezetek felé fennálló sugárzási és ismétlési kisjogos díjfizetés tekintetében. 2015. január 1-jétől ez a rendelkezés átkerült az új (5) bekezdésbe. A (6) bekezdésre változó (7) bekezdésben a továbbiakban a szerzői jogi előírásokra és az egyéb jogosultakkal történő megállapodásra utaló szabály maradt két kiegészítéssel: az Szjt. szerinti felhasználás értelemszerűen nemcsak a közszolgálati médiavagyonba nem tartozó szerzői művekre vonatkozik, hanem a közszolgálati médiavagyonba tartozókra is, továbbá az előírások betartása nemcsak a közszolgálati médiaszolgáltatóra terjed ki, hanem az MTVA-ra is.

A 100. § eredeti (8) és a (9) bekezdésének a rendeltetése az volt, hogy iránymutató és garanciális szabályokat állapítson meg a közszolgálati médiaszolgáltatásban történő bemutatást követően fellépő jogosult számára a további felhasználás megtiltására és igényei érvényesítésére, ha bizonyítani vagy valószínűsíteni tudja, hogy ő a jogtulajdonos, nem pedig az MTVA. Tekintettel arra, hogy az Mttv. hatálybalépése óta alig volt ilyen tárgyú jogvita a felek között, és azok is többnyire megegyezéssel végződtek, nem tűnt sem indokoltnak, sem előremutatónak a szerzői jogi jogérvényesítési eszköztár néhány elemét tartalmazó rendelkezés hatályban tartása. A „foghíjas” felsorolás ugyanis azt a látszatot keltette, mintha csak ezek, nem pedig a teljes körű, az Szjt. XIII. Fejezete szerinti jogérvényesítési arzenál állna a jogosultak rendelkezésére. Az Szjt.-re történő általános visszautalás a (6) bekezdésben a (8) és (9) bekezdés nélkül is garanciát jelent az utólag fellépő jogosult számára, ezért 2015-től a jogalkotó a (9) bekezdést is hatályon kívül helyezte.

Az átszámozások folytán 2015. január 1-jétől a (10) bekezdésről (7) bekezdésre változó törvényhely értelmében nem általánosságban, hanem csupán a közszolgálati médiavagyon közszolgálati médiaszolgáltatás körében történő felhasználása során és eltérő rendelkezés hiányában nem kell alkalmazni az Szjt. azon szabályát, amely szerint a szerzőt megfelelő díjazás illeti meg, ha a munkáltató a felhasználásra másnak engedélyt ad vagy a mű-

²⁸ A bekezdés második mondata össze lett vonva az ezzel szoros tartalmi és logikai kapcsolatban lévő (7) bekezdés második mondatával, és a (6) bekezdés számozása (5) bekezdésre változott.

vel kapcsolatos vagyoni jogokat másra átruházza. E rendelkezés célja, hogy a közszolgálati médiaszolgáltatás keretében szolgálati műként létrehozott műveket és egyéb teljesítményeket továbbra is engedély- és díjmentesen lehessen felhasználni a közszolgálati médiaszolgáltatás körében. Másként fogalmazva: ne keletkeztessen engedélyezési jogot és díjfizetési kötelezettséget az az új helyzet, hogy a tulajdonossá vált MTVA engedélyezi ingyenesen a közszolgálati médiaszolgáltató számára a nyilvánossághoz közvetítést. A jogosultak megnyugtatósát célozta az e bekezdéshez fűzött kommentár, amely szerint nem enyésznek el a jogosultak elidegeníthetetlen díjigényei azon felhasználások után, amelyek nem az ingyenes átadásra vonatkoznak.²⁹ Ezek a díjigények: a szerzők magáncélú másolási, egyidejű vezetékes továbbközvetítési, valamint a bérbe- illetve a haszonkölcsönbe adási jogdíjakból való részesedése.

Összefoglalva, az Mttv. 100. §-ának eredeti és módosított szabályrendszere azt a célt szolgálja, hogy az MTVA aggálymentesen, további külön engedély- és díjfizetési kötelezettség nélkül legyen jogosult az eredeti jogszerző közszolgálati médiaszolgáltató számára nyilvánossághoz közvetítésre átengedni a közszolgálati médiavagynon fennálló felhasználási jogokat.

1.3. Az Archívum hasznosítása

Az MTVA Archívumának hasznosításával kapcsolatban az elsők között felmerült egyik legégetőbb kérdés az volt, hogy részét képezi-e a közszolgálati médiavagyonnak az MTVA megalakulása előtt gyártott filmek online felhasználásának a joga, és ha igen, hogyan szálltak át az egyes közszolgálati műsorszolgáltatók által korábban megszerzett online felhasználási jogok³⁰ a közmédia integrációját (vagyis az MTVA megalakulását) követően magára az MTVA-ra?

Az Mttv. hatálybelépése előtt gyártott művek, műsorok online felhasználásának joga abban az esetben szállt át az MTVA-ra, ha ezekkel a jogokkal már a közszolgálati médiaszolgáltatók is rendelkeztek. A médiaszolgáltatók – szomszédos jogi jogosultként – az általuk előállított (belső gyártású) műsorok teljes körű vagyoni jogaival rendelkeztek, beleértve az online felhasználás jogát is. A közszolgálati médiavagyonban, továbbá az MTVA Archívumának azon részében, amely nem tartozik a közszolgálati médiavagyonba, ugyanakkor vannak olyan művek, műsorok, illetve felhasználási jogok, amelyekre nézve az MTVA nem rendelkezik online felhasználási joggal, mert ezeket a médiaszolgáltatók korábban nem szerezték meg, vagy ismeretlen felhasználási módként nem szálltak át ezek a jogok az eredeti szerzőktől a médiaszolgáltatókra.

²⁹ Koltay, Lapsánszky: i. m. (20), p. 342–343.

³⁰ Ez alatt az Szjt. 26. §-ának (8) bekezdésében szabályozott felhasználási módokat értjük. Az MTVA részben a közmédia internetes felületein, részben – szerződéses együttműködés keretében – kábeltelevíziós hálózatban, online videotéka formájában teszi elérhetővé az Archívum legnépszerűbb filmjeit.

Az MTVA létrejötte után belső és külső gyártásban előállított filmalkotásokra vonatkozóan az MTVA minden esetben megszerzi az online felhasználás jogát is, külső gyártás esetén a gyártóktól (beszállítóktól), belső gyártás esetén az alkotóktól. (Az MTVA teljes körű jogszerezését a megújult műsorgyártási és -felhasználási szerződések garantálják.) Amennyiben az alkotók munkavállalók, és munkaköri kötelezettségüknek eleget téve működnek közre a filmalkotás elkészítésében, az Szjt. 30. §-a alapján a vagyoni jogok, így az online felhasználás joga is átszáll a munkáltatóra, vagyis az MTVA-ra, engedélyük erre a platformra megadott-nak tekinthető.

A színházi előadásokból készült televíziós felvételek jogosítása már bonyolultabb kérdés, és jelenleg is viták forrása. Az Archívum nagy számban tartalmaz színházi közvetítéseket, amelyek jelentős része azért nem szerkeszthető adásba, mert ez idáig nem született meg-egyezés és jogi megoldás e művek önkéntes közös jogkezelés keretén belüli jogosítására.

A filmtörvény rendelkezései értelmében a nemzeti filmvagyonra vonatkozó vagyonkeze-lői jogokat a Magyar Nemzeti Digitális Archívum és Filmintézet (a továbbiakban: MaNDA) gyakorolja, ugyanakkor ezen vagyonkörbe tartozó filmalkotások terjesztésének feltételei külön jogszabályban meghatározottak, illetve a MaNDA-val kötött megállapodás alapján a Magyar Nemzeti Filmalap (a továbbiakban: MNF) végzi. Speciális szabályozást tartalmaz a filmtörvény az MTVA-nak az Mttv. szerinti feladatellátásával összefüggésben. A MaNDA-ban őrzött filmalkotások felhasználását illetően ugyanis az MTVA-nak a Médiatanács által jóváhagyott megállapodást kell kötnie a terjesztésre külön jogszabály szerint feljogosított MNF-fel a felhasználás átengedésének feltételeiről és az ahhoz kapcsolódó költségtérítésről. E körben tehát elsődlegesen a vonatkozó MTVA–MNF közötti – a Médiatanács által jóvá-hagyott – megállapodásban foglaltak szerint kell eljárnia a MaNDA-nak. Ilyen megállapo-dás hiányában az MTVA-nak egyedül a MaNDA-val van lehetősége megállapodni az Mttv. szerinti feladatai ellátásához kapcsolódóan az adott filmalkotások televíziós sugárzásáról.

Nem lehet megkerülni az MTVA Archívumában található művek ismétlésének szerzői jogi kérdéseit sem. Az Archívumban található rádió- és televíziójátékok és filmalkotások ismétlése során egyes szerzőktől (ezek döntően: rendező, író, forgatókönyvíró, zeneszerző, műfordító, dramaturg, operatőr, jelmez- és díszlettervező), illetve örököseiktől felhaszná-lási szerződés megkötésével lehet megszerezni az ismételt sugárzási jogokat. Ezek az ún. nagyjogos engedélyek függetlenek a közös jogkezelő szervezetek részére fizetett sugárzási átalánydíjtól. Az ismételt sugárzási engedélyt nem kell megszerezni azoktól az alkotóktól, akik a közszolgálati médiaszolgáltatóval, illetve jogelődeivel munkaviszonyban vagy egyéb tartós foglalkoztatási viszonyban álltak.

Ugyancsak nem kell engedélyt kérni és jogdíjat fizetni a régi MAFILM–MTV együtt-működési szerződések (1970 és 1990–1992 közötti időszak) keretében gyártott művek fel-használásáért, mivel ezeknél az MTV vállalta a szerzői felhasználási jogok megszerzését és megfizetését. Továbbra is gondot jelenthet viszont a MOKÉP–MTV-szerződések keretében megszerzett filmek felhasználása, amennyiben ezek a szerződések nem lelelhetők fel az irat-

tárakban, így nem tisztázható egyértelműen, hogy az MTVA-nak kell-e a további ismételések után engedélyt kérni, illetve jogdíjat fizetni a fent említett „nagyjogos” szerzőknek. Egyenként vizsgálándók a produceri rendszerben, vagyis a ’90-es évek elejétől kötött megállapodások keretében készült filmek. Az ismételések kapcsán a legfőbb probléma továbbra is az, hogy a szerzőknek (jogutódoknak) járó jogdíjak mértékére vonatkozóan nincs egységes gyakorlat, és e tekintetben a Szerzői Jogi Szakértő Testület (a továbbiakban: SZJSZT) szakvéleményei sem tudtak zsinórmértékül szolgálni.³¹

2. Nemzeti Audiovizuális Archívum (NAVA)

A NAVA sajátos szerepet tölt be a közszolgálati médiarendszerben, amit az is jelez, hogy státuszát, szerepét, feladatait és működését elsődlegesen nem a médiaszabályozás keretei között, hanem külön jogszabályban (NAVA-törvény) találjuk meg. Ettől függetlenül a NAVA több szálon kapcsolódik a közmédiához: audiovizuális kötelespéldányként gyűjti, archiválja a magyar és a magyar vonatkozású műsorszámokat, működtetése a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság (a továbbiakban: NMHH), illetve az MTVA keretei között történik, továbbá működtetése felett a Médiatanács gyakorol törvényességi és szakmai felügyeletet. A NAVA kapcsán mindazonáltal figyelemmel kell lenni mind az Szt.-re, mind az Mttv.-re, különös tekintettel arra, hogy a NAVA-törvény több helyen tartalmaz konkrét utalást ezekre a jogszabályokra.

2.1. A NAVA integrációja az MTVA Archívumába; a NAVA feladatai

Az Mttv. 218. §-a szerint a NAVA kezelésének, fenntartásának és működtetésének feladatát 2011. március 31. után az NMHH látja el. Ezen időpontig gondoskodni kell a NAVA átadásáról az NMHH részére, ideértve a működéshez kapott költségvetési támogatás időarányos részének átadását is. Az NMHH azonban ezt a feladatot az MTVA-ra delegálta a NAVA-törvény 2012. január 1-jétől hatályos módosítása révén. Eszerint a NAVA-t az NMHH az MTVA keretei között működteti, a NAVA feletti törvényességi és szakmai felügyeletet pedig a Médiatanács gyakorolja. A NAVA-törvény azt is kimondja, hogy a NAVA kezelésének, fenntartásának, működtetésének és az MTVA Archívumával való integrációjának részletes szabályait – a Médiatanács jóváhagyásával – az MTVA vezérigazgatója határozza meg a NAVA működési szabályzatában. A NAVA-t érintő jogok gyakorlása, érvényesítése és kötelezettségek teljesítése során harmadik személy felé az MTVA vagy a keretei között működő

³¹ Az e tárgyban született szakvélemények leginkább a felhasználás és a díjfizetés jogi alapját érintették: pl. az MTV archívumának a Filmmúzeum TV-ben történő felhasználását illetően (SZJSZT-36/01); a megfilmesítési vagy munkaszerződés alapján bekövetkező jogutódlás kérdéseiben (SZJSZT-14/04); az Szt. 74. §-ának (2) bekezdése alapján fennálló előadóművészi díjigényre vonatkozóan (SZJSZT-27/06).

szervezet (ez jelenleg az MTVA Digitalizációs Műhely Kft.) jár el a NAVA működési szabályzata szerint.³²

A NAVA-val összefüggő tulajdonosi jogok és kötelezettségek összességét – a NAVA MTVA részére történt átadását követően – az MTVA gyakorolja az MTVA tulajdonosi joggyakorlására vonatkozó jogszabályoknak megfelelően. Az MTVA az Archívuma keretei között gondoskodik a NAVA tárolásáról, megőrzéséről és jogszerű felhasználásáról.³³

A NAVA tehát alapfeladatai és szervezeti hovatartozása révén a közmédiarendszerhez és a médiajogi szabályozáshoz, míg közgyűjteményi és speciális audiovizuális archívumi feladatai révén a kulturális jogi és szerzői jogi szabályrendszerhez kapcsolódik. A NAVA ugyanakkor az integráció ellenére sem része a közszolgálati médiavagyonnak, következésképpen esetleges hasznosítására sem az Mttv. 100. §-ában foglalt szabályokat kell alkalmazni.

A NAVA a magyar nemzeti műsorszolgáltatói kötelezpéldány-archívum, amely jellegénél fogva audiovizuális tartalmakat gyűjt. Gyűjtőkörébe a következő csatornák magyar gyártású, illetve magyar vonatkozású műsorai tartoznak: M1, M2, Duna TV, Duna World, RTL Klub, TV2, Kossuth rádió, Petőfi rádió, Bartók rádió. A NAVA ezenkívül befogad egyéb audiovizuális tartalmú archívumokat feldolgozási vagy tárolási célból, ezzel is segítve az audiovizuális tartalmak – mint a kulturális örökség részei – megőrzését.³⁴

A NAVA különlegessége, hogy gyűjteményéhez online hozzáférést biztosít a NAVA-törvény szabta kereteken belül, archívumának adatbázisa szabadon kereshető, a benne található műsorok teljes terjedelmükben pedig az úgynevezett NAVA-pontokon (a könyvtárakban, iskolákban, művelődési házakban stb. elérhető, regisztrált terminálok) tekinthetők meg. Az oktatási intézményekben található NAVA-pontok az adott intézmény diákjai, tanárai, hallgatói és kutatói számára állnak rendelkezésre, a nyilvános könyvtárak, múzeumok NAVA-pontjai pedig bárki számára szabad hozzáférést jelentenek az archívum gyűjteményeihez. A NAVA szolgáltatásainak igénybevétele ingyenes.

Az audiovizuális műsorszámok archiválására és nyilvánossághoz közvetítésére vonatkozó jogi szabályozás három pilléren nyugszik: a kapcsolódó nemzetközi egyezményen és uniós irányelven (nemzetközi jogforrások), a NAVA-törvényen és annak végrehajtási rendeletein,³⁵ valamint a szerzői jogi szabályozáson (amely mára e tárgykörben teljes körűnek tekinthető).³⁶

³² NAVA-törvény 4. § (1)–(3) bek.

³³ NAVA-törvény 4/A. §-a.

³⁴ Lásd: <http://nava.hu/mi-a-nava/>.

³⁵ Ezek az audiovizuális kötelezpéldányok szolgáltatásának részletes szabályairól szóló 15/2005. (XI. 29.) IHM-NKÖM együttes rendelet és az audiovizuális műsorszámok felújításának, valamint szolgáltatásának műszaki, minőségi és egyéb követelményeiről szóló 52/2007. (V. 17.) GKM–OKM együttes rendelet. Tekintettel arra, hogy ezek nem érintenek szerzői jogi kérdéseket, elemzésüktől eltekintünk.

³⁶ Szjt. 35. § (4), (7) bek. és 38. § (5) bek. és a 117/2004. (IV. 28.) Korm. rendelet.

2.2. Nemzetközi jogforrások

A NAVA vonatkozásában megkerülhetetlen az Európa Tanács Audiovizuális örökség védelméről szóló, 2001. szeptember 19-én elfogadott Európai Egyezménye.³⁷ Az egyezmény célja az európai audiovizuális örökség védelme, gyűjtésének, megőrzésének, hozzáférhetővé tételének biztosítása. Tárgyi hatálya a filmalkotások mellett a mozgóképanyag valamilyeni formájára kiterjed. Szorgalmazza az audiovizuális örökség körébe tartozó anyagok ún. kötelezpéldánya letétbe helyezésének általános bevezetését, meghatározza a kötelezpéldány-archívumok kijelölésére és feladataira vonatkozó irányelveket. A dokumentum ösztönzi az ún. önkéntes letétbe helyezést azoknál az anyagoknál, amelyek nem vonhatók a kötelezpéldányi körbe. Az egyezmény fontosnak tartja a különböző jellegű archívumok együttműködését, valamint azt, hogy azok az anyagokat letétbe helyezőkkel a mozgóképanyagra vonatkozó (az őrzéssel kapcsolatos felelősségi, kártérítési, helyreállítási szabályokat tartalmazó, illetve az egyes archívumi szolgáltatásokkal kapcsolatos díjakat megállapító) szerződéseket kössenek. Az egyezményben foglaltak végrehajtását az Európa Tanács által létrehozott állandó bizottság követi nyomon; ennek keretében a NAVA tevékenységéről is minden évben beszámolót, kimutatást kell küldeni.

A másik, a témába vágó nemzetközi jogforrás az Infosoc-irányelv,³⁸ amelynek tárgykörünkbe tartozó célját a (14) preambulumbekzdés fogalmazza meg: „*Ennek az irányelvnek az is célja, hogy ösztönözze a tanulást és a kultúrát a művek és más teljesítmények védelme által; ezzel párhuzamosan rendelkezni kell az oktatás és nevelés terén a közérdeket szolgáló kivételekről és korlátozásokról.*” E célok megvalósítása érdekében az irányelv egyes felhasználási módok tekintetében meghatározza a jogok alóli, a tagállamok által bevezetendő és bevezethető kivételeket és korlátozásokat. Az irányelv által megengedett – tehát nem kötelező – szabad felhasználási módok közül a művek (műsorok) belső intézményi célra való többszörözését, illetve korlátozott nyilvánossághoz való közvetítését kell kiemelni,³⁹ mivel a NAVA tevékenysége szempontjából ezek kiemelkedő jelentőséggel bírnak.

2.3. A NAVA-törvény és a NAVA törvényi feladatai

A NAVA-törvény megszületését egyfelől a magyar és a magyar vonatkozású rádiós és televíziós műsorszámok (az ún. audiovizuális kötelezpéldányok) gyűjtésének, nyilvántartásának, megőrzésének és a nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tételének igénye, másfelől az egyezmény elfogadása motiválta.

³⁷ Kihirdette az 2007. évi CXLIV törvény.

³⁸ Az Európai Parlament és a Tanács az információs társadalomban érvényesülő szerzői és kapcsolódó jogok egyes kérdésekben történő összehangolásáról szóló 2001/29/EK irányelve.

³⁹ Az Infosoc-irányelv 5. cikk (2) bekezdésének c) pontja és (3) bekezdésének n) pontja.

A törvényi szabályozás hatálya az Mttv. szerinti magyar műsorszámokra⁴⁰ és magyar vonatkozású műsorszámokra⁴¹ terjed ki. A fogalom tehát magában foglal minden olyan műsorszámot, amely hazánk történelme, kultúrája vagy a magyar társadalom bemutatása szempontjából a jövőben kortörténeti dokumentumként szolgálhat. A NAVA-törvény hatálya nem terjed ki azokra az alkotásokra, amelyek a filmtörvény alapján esnek archiválási kötelezettség alá, vagyis a nemzeti filmvagyonra, amelyet a MaNDA gyűjt és archivál.

A NAVA-törvény összefoglalja a NAVA – mint közgyűjtemény – alapvető feladatait. A NAVA feladatai között a gyűjtés és a megőrzés mellett jelentős súllyal szerepel a nyilvánosságra hozatal is, amely ugyancsak egységes rendszert és szabályozást igényel. A műsorszámok országos nyilvántartása vezetésének feladata nemcsak a NAVA által őrzött műsorszámok, hanem – együttműködés alapján – a más archívumokban tárolt műsorszámok adataira is kiterjed. A NAVA-törvény meghatározza azokat az alapszolgáltatásokat, amelyeknek biztosítása a NAVA feladata és kötelessége, és amelyeket a széles nyilvánosság is igénybe vehet:

- az általa nyilvántartásba vett műsorszámok azonosító adatairól történő folyamatos, mindenki számára hozzáférhető tájékoztatás;
- az általa archivált műsorszámoknak az Szjt. 38. §-ának (5) bekezdésében említett célból, a 117/2004. (IV. 28.) Korm. rendeletben meghatározottak szerinti hozzáférhetővé tétele;
- a médiaszolgáltatók adataira is kiterjedő módon országos nyilvántartás vezetése az egyes műsorszámok azonosító adatairól;
- az audiovizuális kötelezpéldányok gyűjtése és archiválása;
- a rendelkezésére bocsátott, kötelezpéldány-szolgáltatási kötelezettség alá nem tartozó műsorszámok gyűjtése és egyedi döntés alapján archiválása;
- az általa archivált műsorszámok rendszeres és folyamatos felújítása.⁴²

A NAVA elsődleges feladata és kötelezettsége tehát az audiovizuális kötelezpéldányok gyűjtése, archiválási célú megőrzése és feldolgozása. A NAVA ezenfelül befogadja és egyedi döntés alapján archiválja a kötelezpéldány-szolgáltatás alá nem tartozó, tehát önkéntesen rendelkezésre bocsátott audiovizuális dokumentumokat. Ennek célja, hogy gondoskodjon a kötelezpéldány-szolgáltatás körén kívül eső, elsősorban a törvény hatálybalépése előtt készült, és különféle hordozókon található, jelentős kulturális értéket képviselő műsorszámok tervszerű megőrzéséről.

A NAVA feladatai közé tartozik az audiovizuális archiválás általános szabályainak, minőségi előírásainak kidolgozása, az audiovizuális archiválás technológiáinak kutatása és – az érintettekkel történő megállapodás keretében – közhasznú és piaci szolgáltatások nyújtása, valamint a külföldi archívumokkal való együttműködés kezdeményezése. Az audiovizuális

⁴⁰ Az Mttv. 203. § 37. pontja.

⁴¹ Magyar vonatkozásúak pl. azok a – nem magyar műsorszolgáltató által előállított – műsorszámok, amelyek alapjául a magyar művészet, irodalom, tudomány eredményei szolgálnak; magyar vonatkozású lehet a műsorszám akkor is, ha Magyarországon vagy Magyarországról készítették, de ilyen pl. egy magyar részvétellel zajló sportesemény közvetítése is.

⁴² A NAVA-törvény 5–7. §-a.

örökség hatékony védelme kizárólag az ebben érintett archívumok szoros együttműködésével valósulhat meg. Ennek célja, hogy a különféle audiovizuális archívumok összehangolt módon, egységes elvek alapján és rendszer szerint végezzék az audiovizuális kulturális örökség megőrzését.

A NAVA-törvény felhatalmazást ad az NMHH elnökének, hogy rendeletben határozza meg a törvény hatálya alá tartozó műsorszámok közül az audiovizuális kötelezpéldányok körét, valamint az audiovizuális kötelezpéldányok szolgáltatásának részletes szabályait, továbbá a NAVA feladatellátásával és működtetésével kapcsolatos egyéb szabályokat. Ezek a rendeletek még nem kerültek kiadásra, ugyanakkor várhatóan nem is érintenek szerzői jogi kérdéseket.

2.4. A NAVA szerzői jogi szabályrendszere

A NAVA szerzői jogi alapvetéseit speciális audiovizuális archívumi státuszából és feladataiból vezethetjük le. Mivel a NAVA feladatait a NAVA-törvény az MTVA Archívumának Mttv.-ben foglalt szabályaitól eltérően határozza meg, ezért a NAVA esetében nem a közszolgálati médiaszolgáltatóra vonatkozó médiajogi és szerzői jogi szabályok alkalmazandók.

A NAVA-ra és az Archívumra vonatkozó jogi szabályozás összehasonlítását az is bonyolítja, hogy a NAVA gyűjteménye jogi értelemben más „összetételű” mint az MTVA Archívuma. Míg az MTVA Archívumának elsődleges feladata a közszolgálati médiaszolgáltatás, illetve a közszolgálati médiaügynök hasznosítása, addig a NAVA feladata a NAVA-törvényben meghatározott műsorszámok kötelezpéldánykénti gyűjtése és a NAVA-pontokon keresztül történő hozzáférhetővé tétele. Ezen alapfeladat ellátása mellett a NAVA saját jogon megszerez, megőriz és az úgynevezett „különgyűjteményekben” hozzáférhetővé tesz további audiovizuális tartalmakat is. Ezeknek a műveknek a hasznosítása, felhasználása az MTVA Archívumára vonatkozó szabályok szerint történik, így ezekre itt külön nem térünk ki.

A NAVA alaptevékenysége (a NAVA-törvényben meghatározott magyar és magyar vonatkozású műsorszámok kötelezpéldánykénti gyűjtése, feldolgozása és a NAVA-pontokon keresztül történő hozzáférhetővé tétele) körében nem szerez semmilyen felhasználási jogot a rögzített műveken. A médiatartalmak hozzáférhetővé tétele nem magánjogi, hanem közjogi alapokon nyugszik: az Infosoc-irányelv által megengedett szabad felhasználási mód (a művek belső intézményi célra való többszörözése, illetve korlátozott nyilvánossághoz való közvetítése) teremtette meg a jogi lehetőséget ennek a szolgáltatásnak.

A NAVA, illetve a NAVA-pontok privilegizált működését elsődlegesen három – meglehetősen szigorú korlátok közé szorított – szabad felhasználási esetkör teszi lehetővé: az intézményi célú másolatkészítés, a művek ideiglenes rögzítése, végül legfőképpen a művek szabad megjelenítése meghatározott intézményekben. Ehelyütt kizárólag a NAVA sajátos archívumi tevékenysége szemszögéből vesszük górcső alá ezeket a lehetőségeket.

2.4.1. Az intézményi célú szabad másolatkészítés

Az intézményi célú szabad másolatkészítés Szjt.-beli szabálya⁴³ szerint a közgyűjteménynek minősülő kép-, illetve hangarchívum a műről másolatot készíthet, ha az jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját közvetve sem szolgálja, és

- tudományos kutatáshoz vagy archiváláshoz szükséges,
- nyilvános könyvtári ellátás vagy a művek szabad megjelenítésének céljára készül [38. § (5) bekezdésében meghatározott felhasználás],
- megjelent mű kisebb részéről, illetve újság- vagy folyóiratcikkről belső intézményi célra készül (ennek esetünkben nincs különösebb jelentősége),
- külön törvény azt kivételes esetben, meghatározott feltételekkel megengedi.

Elsőként itt azt kell kiemelni, hogy ez a felhasználási cselekmény még nem a nyilvánossághoz közvetítést célozza, hanem egy azt megelőző munkafázist: az archívumba bekerült művekről, műsorokról történő szabad többszörözést. E többszörözés ugyanakkor kizárólag az archiválási feladat ellátását vagy a művek speciális megjelenítését (nyilvánossághoz közvetítését) szolgálhatja a NAVA esetében. További törvényi lehetőség a szabad másolatkészítésre, ha ezt külön törvény megengedi. Álláspontunk szerint ilyen külön törvénynek minősülhet a NAVA-törvény, amely azonban nem ír elő az audiovizuális kötelespéldányok gyűjtésén, archiválásán és az Szjt.-ben meghatározott módon a nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tételén kívül egyéb, szerzői jogilag releváns felhasználási cselekményt.

A NAVA megalakulásakor az intézményi (archiválási) célú másolatkészítés Szjt.-beli keletkezési szabályai tekintetében számos kérdés fogalmazódott meg, amelyek tisztázása az SZJSZT-re várt.⁴⁴ Az első kérdés az volt, hogy az Szjt. 35. § (4) bekezdésében biztosított belső intézményi célra történő másolatkészítésbe belefér-e az, hogy az archivátor (dokumentátor) egy erre a célra rögzített műpéldányt otthon a lakásán (távmunka keretében) dolgozzon fel.

A testület válaszában rámutatott arra, hogy az Szjt. 35. § (4) bekezdésében foglalt szabad felhasználási eset szempontjából önmagában mindegy, hogy a másolatkészítés, illetve a másolt műpéldány (kópia) felhasználása az intézmény irodahelyiségein belül vagy azon kívül történik. A szabad felhasználásnak történő minősítéshez az szükséges, hogy az adott felhasználási cselekmény ne ütközzön az általános szabályokba, azaz ne legyen sérelmes a mű rendes felhasználására, és indokolatlanul ne károsítsa a szerzői jogosult jogos érdekeit, továbbá megfeleljen a 35. § (4) bekezdésében előírt speciális feltételeknek. A NAVA adatrögzítése és -feldolgozása az SZJSZT álláspontja szerint az Szjt. 35. § (4) bekezdés a) pontja szerinti tudományos kutatási esetkörbe tartozik. Amennyiben ugyanis a szakemberek által végzett feldolgozás alapvetően szükséges az archívumban elhelyezett audiovizuális

⁴³ Szjt. 35. § (4) bekezdés.

⁴⁴ Az SZJSZT helyzetét nehezítette, hogy a szakvélemény készítésének időpontjában még nem fogadták el a NAVA-törvényt, így annak közigazgatási egyeztetés alatt lévő tervezete képezte a SZJSZT-08/04 számú szakvélemény alapját.

anyagok tudományos értékeléséhez, megfelelő módon történő kutathatóságának lehetővé tételéhez, úgy a másolatkészítés a tudományos kutatás érdekében szükséges. Ebből a szempontból pedig önmagában mindegy, hogy az intézmény helyiségein belül vagy azokon kívül valósulnak-e meg a feldolgozás egyes fázisai. Indokolt ugyanakkor a megfelelő biztonsági intézkedések megtétele a másolatkészítés, illetve a másolt kópiák felhasználása szempontjából. Ez biztosíthatja, hogy a felhasználás, azaz a másolatkészítés – a szerzői jogok védelme szempontjából fontos – általános szabályoknak mindenképpen megfeleljen. A szakvélemény arra is felhívta a figyelmet, hogy belső szabályzatban kellene rendelkezni egy szigorú nyilvántartási rendszer létrehozásáról is, amely követhetővé teszi a másolatkészítés fázisait. Mindezt a NAVA az első intézkedései között valósította meg.

2.4.2. A művek ideiglenes („efemer”) rögzítése

Az Szjt. uniós csatlakozásunktól bevezetett 35. § (7) bekezdése szerint a közgyűjteménynek minősülő kép-, illetve hangarchívumban korlátlan ideig megőrizhetők azok a – szabad felhasználásnak minősülő – efemer rögzítések,⁴⁵ amelyeket külön törvény rendkívüli dokumentációs értékű rögzítésnek minősít.

A NAVA részéről teljesen érthető kérdésként merült fel a rendkívüli dokumentációs értékű műsorszám fogalmának meghatározása a törvényi szabály szűkítő előírására tekintettel. A NAVA-törvénytervezet ezt eredetileg úgy próbálta rendezni, hogy tartalmazott egy külön definíciót az audiovizuális kulturális örökségre, ezek lettek volna rendkívüli dokumentációs értékűek, szemben a tágabb értelmű audiovizuális műsorszámokkal. Ha így maradt volna a törvénytörvény, keletkezett volna egy olyan halmaz, amelyre nem lett volna alkalmazható az Szjt. 35. § (7) bekezdése, ezáltal kiüresedett volna a NAVA-törvény tárgyi hatálya. A jogalkotó frappánsan nem a rendkívüli dokumentációs érték reménytelennek tűnő definiálásával oldotta fel ezt a problémát, hanem úgy, hogy de jure valamennyi, a NAVA által archiválási céllal rögzített műsorszámot – mérlegelés és minősítés nélkül – rendkívüli dokumentációs értékkel bíró rögzítésnek minősített.⁴⁶

Összefoglalóan elmondható, hogy annak a törvényi deklarálása, hogy a NAVA által archiválási céllal rögzített műsorszám az Szjt. 35. §-ának (7) bekezdése szempontjából rendkívüli dokumentációs értékkel bíró rögzítésnek minősül, megteremti valamennyi, az audiovizu-

⁴⁵ Ilyennek minősülnek a rádió- vagy televíziószervezetek által saját műsoraikról készített ideiglenes rögzítések.

⁴⁶ A NAVA-törvényben eredetileg szerepelt egy Audiovizuális Örökség Tanácsadó Testület mint az audiovizuális kulturális örökség megővésével kapcsolatos feladatok ellátásában a NAVA-t segítő kezdeményező, javaslattevő, véleményező szerv. Ennek feladata lett volna a javaslattevő a kiemelkedő jelentőségűnek vagy pótolhatatlannak minősülő műsorszámok körére, de erre nem került sor. 2011-ig bezárólag a testület tagjait a felelős miniszter nem bízta meg, végül 2012-től a törvényből törölték az erre vonatkozó fejezetet.

ális kötelespéldány körébe tartozó műsor időkorlát nélküli archiválásának engedélymentes lehetőségét.

Végül ebben a kérdéskörben merült fel annak tisztázása, hogy az Szjt. és a NAVA-törvény felülírja-e azt a szerződéses kikötést, ha a műsorszolgáltató és a filmelőállító között megkötött sugárzási szerződés kizárja az archiválási célú másolatkészítést?

Az SZJSZT az előző pontban már említett szakvéleményében azt is egyértelművé tette, hogy amennyiben NAVA-törvény a televízióműsorokról készült efemer rögzítések őrzésére közgyűjteményként kijelöli az illetékes audiovizuális archívumokat, illetve magát a NAVA-t, és a műsorszámokról készült másolatok kötelespéldánykénti szolgáltatását előírja,⁴⁷ úgy az e jogszabályi rendelkezéssel ellentétes, abba ütköző valamennyi szerződéses kikötés érvénytelen, semmis. A szakvélemény rámutatott arra is, hogy az Szjt. 35. § (7) bekezdésében foglalt szabály, mely megfelel az Infosoc-irányelv 5. cikk (2) bekezdésének *d*) pontjában foglalt európai uniós normának, szabad felhasználásnak minősíti az efemer rögzítések közgyűjteményi célú archiválását, ennél fogva a médiaszolgáltatóknak külön szerzői jogosulti engedély beszerzésére amúgy sincs szükségük ahhoz, hogy efemer rögzítéseiket a közgyűjteménynek átadják.

A megfelelőbb szabályozás érdekében az SZJSZT javasolta beépíteni a NAVA-törvénybe annak egyértelműsítését, hogy a NAVA, illetve az egyes audiovizuális archívumok közgyűjteménynek minősülnek.⁴⁸

2.4.3. A művek szabad megjelenítése

A művek meghatározott intézményekben, szigorú feltételek mellett történő szabad megjelenítését ugyancsak az Szjt. EU-csatlakozástól hatályos módosítása vezette be,⁴⁹ megágyazva ezzel is a NAVA-pontok szerzői jogilag szabályos működtetésének. Az Infosoc-irányelv meglehetősen homályos megfogalmazású, értelmezési nehézségeket felvető szabálya miatt ez a szabad felhasználási esetkör sokáig a viták kereszttüzében állt, ugyanis a jogosultak attól tartottak, hogy az ingyenes hozzáférést az igénybevevők tömeges másolatkészítésre használják majd. Ezek a félelmek alaptalannak bizonyultak.

Az átültetett norma lényege:

- a felhasználásra vonatkozó eltérő megállapodás hiányában
- a tételesen meghatározott intézmények⁵⁰ helyiségeiben e célra üzembe állított számítógépes monitorokon⁵¹

⁴⁷ A NAVA-törvény 10–11. §-ában ez megvalósul.

⁴⁸ A NAVA-törvény 3. §-ában ez megvalósult.

⁴⁹ Az Szjt. 38. §-ának (5) bekezdése.

⁵⁰ Ezek a nyilvános szolgáltatásokat nyújtó könyvtárak, az iskolai oktatás célját szolgáló intézmények, a muzeális intézmények, a levéltárak, valamint a közgyűjteménynek minősülő kép-, illetve hangarchívumok.

⁵¹ A monitor ebben az összefüggésben olyan dedikált terminált jelent, amely nem alkalmas a hozzáférhetővé tett művek többszörözésére, letöltésére.

- a gyűjteményeik részét képező műveket⁵²
- nem üzletszerűen,
- tudományos kutatás vagy egyéni tanulás céljára⁵³
- a nyilvánosság egyes tagjai számára szabadon megjeleníthetik,⁵⁴ és a nyilvánosság említett tagjaihoz szabadon közvetíthetik.⁵⁵

E szabad felhasználás esetében a nyilvánosság egyes tagjaihoz való közvetítés és a számukra történő hozzáférhetővé tétel módját és feltételeit a 117/2004. (IV. 28.) Korm. rendelet (Sztj.vhr.) határozza meg. Az Sztj.vhr. 2. §-ának (1) bekezdése értelmében e szabad felhasználással való visszaélés elkerülése érdekében a kedvezményezett intézmény köteles olyan műszaki intézkedés alkalmazására, amely megakadályozza gyűjteménye hozzáférhetővé tett elemeinek

- módosítását (felülírását);
- engedély nélküli többszörözését (bármely hordozón való rögzítését, letöltését, nyomtatását vagy egyéb módon történő sokszorosítását);
- az igénybevevőként meghatározott személyek körén kívülre irányuló engedély nélküli közvetítését (ideértve a nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tételt is).

E szabad felhasználás alkalmazásának további feltétele, hogy a kedvezményezett intézmény szabályzatában az Sztj.vhr.-ben foglaltaknak megfelelően meghatározza az igénybevevők számára a számítógépes terminálokhoz való hozzáférés rendjét. Ez történhet oly módon is, hogy a hozzáférés feltételeként kikötik az igénybevevő nyilatkozatát arról, hogy a számítógépes terminálokat kizárólag a törvényben megfogalmazott tudományos kutatás vagy egyéni tanulás céljából veszi igénybe.

Az igénybevevő a kedvezményezett intézmény nyilvánosság számára nyitva álló helyiségében felállított terminálon keresztül hozzáférhet a kedvezményezett intézmény hozzáférhetővé tett gyűjteményével összekapcsolt más kedvezményezett intézmény hozzáférhetővé tett gyűjteményével is. Ennek során az igénybevevő nem módosíthatja (írhatja felül) és nem többszörözheti engedély nélkül (rögzítheti hordozón, töltheti le, nyomtathatja ki vagy sokszorosíthatja egyéb módon) a számára hozzáférhetővé tett gyűjtemény elemeit.⁵⁶

A dedikált hálózati hozzáférés biztosítása szempontjából fontos az a rendelkezés is, miszerint a kedvezményezett intézmény gyűjteménye e szabad felhasználás alapján történő hozzáférhetővé tétel céljából bármely más, kedvezményezett intézmény gyűjteményével szabadon összekapcsolható. A kedvezményezett intézmény gyűjteménye más, vele össze-

⁵² Ez a szűkítés kizárja az idegen (tisztázatlan) eredetű művek megjelenítését, de kizárja az árva művek [Sztj. 41/A. § (1) bek.] szabad felhasználását is.

⁵³ Ez a szűkítés minden bizonnyal kizárja a csoportos, vagyis valamely közösségben történő felhasználást, jóllehet e kategória pontos tartalma nem tisztázott, erre az Infosoc-irányelvben sem találunk értelmezést.

⁵⁴ A megjelenítés a nyilvános előadás (Sztj. 24–25. §) egyik formájának, típusának tekinthető.

⁵⁵ A közvetítés a mű nyilvánossághoz való közvetítésével (26–28. §) rokonítható.

⁵⁶ Az Sztj.vhr. 2. §-ának (1) bekezdése.

kapcsolt kedvezményezett intézményben felállított terminálon keresztül az igénybevevő számára a nyilvánossághoz közvetíthető. A kedvezményezett intézmények gyűjteményei összekapcsolásának ugyanakkor olyan biztonságos műszaki megoldáson kell alapulnia, amely kizárja, hogy az egyes intézmények gyűjteményeinek igénybevevőin kívül más is hozzáférjen a gyűjteményekhez.⁵⁷

Az Szjt.vhr. alkalmazásában azt a műszaki megoldást kell biztonságosnak tekinteni, amely megfelel a külön jogszabályban meghatározott informatikai biztonsági tanúsítvány kiadásához szükséges feltételeknek.⁵⁸ A célra rendelt hálózat műszaki rendszere tehát akkor minősült volna biztonságosnak, ha a tanúsító szervezet (bizottság) a miniszteri rendeletben foglalt eljárást követően tanúsítvánnyal látja el. Az Szjt.vhr. elfogadásakor még úgy tűnt, hogy ez a rendelet legkésőbb 2005-ben napvilágot lát. Utóbb azonban megváltozott a koncepció, és az audiovizuális műsorszámok felújításának, valamint szolgáltatásának műszaki, minőségi és egyéb követelményeiről szóló 52/2007. (V. 17.) GKM–OKM együttes rendelet más feltételrendszert szabott a NAVA-pontok létesítésének. Eszerint a NAVA archívumához hozzáférés kizárólag olyan intézmény részére biztosítható, amely

- a) az Szjt. 38. §-ának (5) bekezdésében megjelölt intézményi körbe⁵⁹ tartozik,
- b) megfelel az Szjt.vhr., valamint az 52/2007. (V. 17.) GKM–OKM együttes rendelet előírásainak, továbbá amellyel
- c) a NAVA összekapcsolási megállapodást kötött (NAVA-pont).

Az a) pontban jelzett intézmények az GKM–OKM együttes rendelet melléklete szerinti szándéknyilatkozat benyújtásával kezdeményezhetik a NAVA archívumához való hozzáférés biztosítását.⁶⁰ A szándéknyilatkozat beérkezését követően a NAVA megvizsgálja, hogy az intézmény a kedvezményezett intézményi körbe tartozik-e, valamint teljesíti-e az Szjt.vhr.-ben és a GKM–OKM együttes rndeletben meghatározott követelményeket. Szükség esetén a NAVA felkéri az intézményt, hogy megfelelő dokumentumokkal támassza alá az ezekben a jogszabályokban foglaltak teljesítését. A NAVA megvizsgálja továbbá, hogy az intézmény megfelel-e a szolgáltatás igénybeviteléhez szükséges műszaki követelményeknek. Az intézmény akkor felel meg a műszaki követelményeknek, ha rendszere alkalmas a NAVA által rendelkezésre bocsátott tesztoldal megjelenítésére. A jogi és műszaki követelményeknek megfelelő intézménnyel a NAVA összekapcsolási megállapodást köt. A NAVA-pontok listáját a NAVA a honlapján nyilvánosan hozzáférhetővé teszi.⁶¹

⁵⁷ Az Szjt.vhr. kimondja azt is, hogy a gyűjtemények összekapcsolása a járulékos vagy közbenső időleges többszörözésen kívül nem valósíthatja meg a hozzáférhetővé tett művek és más, szerzői jogi védelem alatt álló teljesítmények többszörözését. Ez a rendelkezés már a szerzők és más jogosultak érdekeit lesz hivatott védelmezni.

⁵⁸ Az Szjt.vhr. 3. §-ának (3) bekezdése.

⁵⁹ Lásd az 50. lábjegyzetben.

⁶⁰ <http://nava.hu/nava-pontok/regisztracio/>.

⁶¹ <http://nava.hu/nava-pontok/map/>.

2.5. A NAVA viszonya az MTVA Archívumához

Tisztázásra szorul a NAVA és az MTVA Archívuma közjogi, médiajogi és szerzői jogi státuszának különbözősége, amit a NAVA-törvény némely rendelkezése tesz különösen érdekessé. Ezek az értelmezésre szoruló rendelkezések ugyanis első ránézésre összemosni látszanak a két intézményt, miközben alapvetően különböző jogok és kötelezettségek fűződnek hozzájuk.

A NAVA és az Archívum összemosódásának origója az a törvényi rendelkezés, amely szerint a NAVA-val összefüggő tulajdonosi jogok és kötelezettségek összességét – a NAVA MTVA részére történt átadását követően – az MTVA gyakorolja az MTVA tulajdonosi joggyakorlására vonatkozó jogszabályoknak, így különösen az Mttv. 136. § (17) bekezdésében foglaltaknak megfelelően.⁶² Ez utóbbi rendelkezés mondta ki, hogy az MTVA vagyonkezelésébe adott, valamint gazdálkodása során egyéb jogcímen szerzett vagyon tulajdonosi jogainak és kötelezettségeinek gyakorlása, a vagyon hasznosítása, megterhelése, a vagyonnal történő gazdálkodás nem tartozik az állami vagyonról szóló törvény hatálya alá, valamint azt, hogy az MTVA vagyonkezelésében és tulajdonában álló vagyonnal való gazdálkodás részletes szabályait a Médiatanács határozza meg. E rendelkezések 2015. január 1-jei hatállyal módosultak: a médiavagyonnal való gazdálkodás speciális szabályai bekerültek az Mttv.-be azzal, hogy az ún. rábízott (állami tulajdonban álló) vagyonra a nemzeti vagyonról szóló 2011. évi CXCVI. törvény szabályai az Mttv.-ben rögzített eltéréssel alkalmazandók.⁶³ A 2014. december 31-ig hatályos rendelkezések teljes mértékben megfeleltethetők voltak az Archívum részét képező közszolgálati médiavagyonnak, ugyanakkor nem mindenben adaptálhatók a NAVA-ra, amely eleve nem része a közszolgálati médiavagyonnak, és az MTVA nem is szerezhett tulajdonosi jogokat (esetünkben szerzői vagyoni jogokat) az audiovizuális kötelespéldányok tekintetében. A NAVA – ahogy arra a 2.4. pontban rámutattunk – a szerzői jogi szabad felhasználás „testre szabott” törvényi szabályai mentén gyűjti, archiválja és teszi korlátoosan hozzáférhetővé az audiovizuális kötelespéldányokat, mindenfajta hasznosítás nélkül. Ebből következően a NAVA gyűjteményét képező műsorok esetében nem is értelmezhető a vagyonkezelés, vagyonhasznosítás fogalma, legfeljebb a NAVA – mint védett közgyűjtemény – fogalmára, valamint az általa összeállított, ezáltal előállítói jogokat élvező adatbázisra mondható ki az MTVA vagyonszerzése és tulajdonosi joggyakorlása.

A NAVA és az Archívum „egylégtérűségének” másik szabálya értelmében az MTVA az Mttv. 100. § (3) bekezdése szerinti archívuma keretei között gondoskodik a NAVA tárolásáról, megőrzéséről és jogszerű felhasználásáról.⁶⁴ Az Mttv. nevesített rendelkezése értelmében az MTVA gondoskodik a közszolgálati médiavagyon, valamint a közszolgálati

⁶² A NAVA-törvény 4/A. §-ának (1) bekezdése.

⁶³ Az Mttv. 137/A. §-a.

⁶⁴ A NAVA-törvény 4/A. §-ának (2) bekezdése.

médiaszolgáltatók és az MTVA tulajdonába került, a közszolgálati médiavagyon körébe nem tartozó, az Szjt. hatálya alá tartozó műveket és más teljesítményeket tartalmazó fizikai hordozók tárolásáról, megőrzéséről és felhasználásáról. Jóllehet ez az Mttv.-beli szabály a közszolgálati médiavagyonnál tágabb körben határozza meg az Archívum fogalmát és gyűjtőkörét, mégsem jelenthetjük ki aggálymentesen, hogy ebbe beleérthető a NAVA is, tekintettel a fentebb tisztázottakra, miszerint az MTVA nem szerzett és szerez tulajdonosi jogokat a NAVA gyűjteményében található műsorokon. A NAVA-törvény ezen szabályát tehát akként kell érteni és értelmezni, hogy az MTVA az Archívumát gondozó szervezeti egysége látja el a NAVA-val kapcsolatos törvényi feladatokat. Ez ellátható az MTVA által alapított gazdasági társaságon keresztül is, különösen úgy, hogy az MTVA Digitalizációs Műhely Kft. az Archívumot is irányító szervezeti egységhez tartozik.⁶⁵

Végül a NAVA-törvény azt is kimondja, hogy a NAVA tekintetében alkalmazni kell az Mttv. 100. § (2), (5) és (7)–(10) bekezdését.⁶⁶ Az Mttv. 100. §-ának (2) bekezdése a közszolgálati médiavagyonra vonatkozó elidegenítési és terhelési tilalomról szól, ami ugyancsak nehezen adaptálható a NAVA egészére, esetleg az általa előállított – külön jogi védelmet élvező – adatbázisra. Az (5) bekezdés azt mondja ki, hogy az MTVA az Archívumban található műveket az Szjt.-ben foglaltak, valamint a szerzői jogi és szomszédos jogi jogosultakkal kötött megállapodás szerint használhatja fel. Ez a szabály is csak abban az esetben feleltethető meg a NAVA-ra, amennyiben a NAVA olyan műfelhasználást végez, amelyre nem a szabad felhasználás esetköreit, hanem az Szjt. vagyoni jogokra vonatkozó szabályait kell alkalmazni. Lényegében ugyanezek mondhatók el az Mttv. 100. §-ának (6) és (7) bekezdéséről is, amelyek az Archívumban található szerzői művek és más szellemi alkotások közszolgálati médiaszolgáltatásban történő bemutatásának, hasznosításának „szerzővédő” garanciális elemeit részletezik.⁶⁷ Ezek a részletszabályok is csak abban a szűk szegmensben vonatkoztathatók a NAVA-ra, ha nem a NAVA-pontokon történő szabad felhasználás válsul meg, hanem a NAVA gyűjteményébe tartozó művek (műsorok) olyan hasznosítása, amelyek esetében a közgyűjtemény szerzői vagyoni joggal vagy felhasználási joggal rendelkezik.

⁶⁵ Ez jelenleg az MTVA Kereskedelmi és Vagyongazdálkodási Igazgatósága.

⁶⁶ A NAVA-törvény 4/A. §-ának (3) bekezdése.

⁶⁷ Az Mttv. 2015. január 1-jétől hatályos módosítása – ahogy azt az 1.2. pontban részletesen ismertettük – hatályon kívül helyezte a 100. § (8) és (9) bekezdését, ezáltal a (10) bekezdés számozása (7) bekezdésre változott. A NAVA-törvény erre utaló szabályának megfelelő módosítása azonban nem történt meg.

Dr. Tószegi Zsuzsanna*

AKI URALMA ALÁ HAJTOTTA A FÉNYT: PETZVÁL JÓZSEF II. RÉSZ

Cikkünk első része Petzvál József életútját mutatta be, a második rész főként a nevének fennmaradását szolgáló híres objektívekre és tudományos munkásságára fókuszál.

Tudomásunk szerint lapunk hasábjain jelenik meg először Petzvál eredeti szabadalmi bejelentése. Az *internetes változatban pedig közzétesszük a Petzvál József műveiről, illetve a róla szóló irodalomról készült bibliográfiát.*

A fotográfia hajnalán

A fotográfia történetében az 1839. év fordulópontot jelentett: ekkor jelentette be *Louis Daguerre* az első, végre jól használható képrögzítési eljárást, amelynek kidolgozásában azt megelőzően Daguerre feltalálótársával, *Nicéphore Niépce*-szel működött együtt.

A fizikai és kémiai tanulmányokat folytató Niépce 1813-tól kezdve kísérletezett a litográfiával, illetve az elkészült könyvnyomtatványok sokszorosításával. A nyomtatványokat ezüstkloriddal bevont papírra próbálta rögzíteni, fixálóeljárás híján azonban a kép csak rövid ideig maradt meg. Niépce ekkor úgy gondolta, egy másik anyaggal próbálkozik. A fényre keményedő bitumenre esett a választása – ennek eredményeként egy képet három hónapig sikerült megőriznie. Ő készítette 1826-ban a világ első fennmaradt fényképét, amely nyolc órán át tartó expozícióval, bitumennel bevont ónlemezre készült. (A képet a texasi egyetemen, a Harry Ransom Központban őrzik.)⁵⁹

Niépce és Daguerre 1829-ben szerződést kötött, amelyben megállapodtak egymás kölcsönös tájékoztatásáról, valamint Niépce találmányának közös hasznosításáról. Niépce 1833-ban bekövetkezett váratlan halála után Daguerre egyedül folytatta a munkát, és jó érzeléssel már csak a saját nevével vitte tovább közös találmányukat. A kép fixálására Daguerre sokáig nem talált igazán jó megoldást, mígnem 1837-ben a híres fizikus, *François Arago* tanácsára a kép állandósítására nátrium-tiosulfát-oldatot használt. Ezzel teljessé vált a fejlesztés: megszületett a fotográfia.⁶⁰

Az egyik feltalálójáról dagerrotípiának elnevezett találmányt 1839. augusztus 19-én mutatták be a *Francia Tudományos Akadémián*. Az esemény óriási visszhangot váltott ki egész

* Egyetemi docens, tudományos újságíró.

⁵⁹ Joseph Nicéphore Niépce: http://hu.wikipedia.org/wiki/Joseph_Nic%C3%A9phore_Ni%C3%A9pce (hozzáférés: 2015. május 26.).

⁶⁰ Forgó Sándor: Médiaismeret. A fényérzékenység felfedezése – Daguerre, Talbot: http://old.ektf.hu/~forgos/hivatkoz/mediaismeret/a_fnyrzkenysg_felfedezse_daguerre_talbot.html (hozzáférés: 2015. május 26.).

Európában, különösen amiatt, hogy a francia állam tisztos életjáradék fejében megvásárolta Daguerre szabadalmát, majd azt közkinccsé minősítve a világnak ajándékozta, hogy mindenki előtt megnyíljon a fényképezés lehetősége.⁶¹

Az új, nagy visszhangot kiváltó képöröztítési technikához viszont hiányzott az a lencse, amely elfogadható megvilágítási időt és képminőséget eredményezett volna. Akkoriban akár 20-30 percbe is beletelt, amíg sikerült egy modellről fényképet készíteni. Emberekről csak úgy tudtak elfogadható színvonalú felvételt produkálni, hogy a modellnek mintegy fél óráig ülő vagy fekvő helyzetben, megtámasztva, mozdulatlanul kellett a kezdetleges fényképezőgép előtt maradnia.

Az Osztrák–Magyar Monarchia kancellárjához, *Metternich*hez gyorsan eljutott a hír Daguerre találmányáról. Azonnal felismerte a fényképezés korszakalkotó jelentőségét, és azt gondolta, az új technika alkalmazásában Ausztriának meg kell előznie vetélytársait.⁶² A kancellár soron kívül elküldte *Andreas von Ettingshausen* professzort Franciaországba, aki konzultált az érintettekkel, majd részt vett Daguerre fent említett párizsi előadásán. Hazatérve így nyilatkozott: a daguerrotyp készülék „sebezhető pontja a csekély fényerejű lencse”, s az ebből adódó hosszú „levételi” idő. Ettingshausen meggyőződése szerint az ennek megoldására irányuló „feladatra csak egyetlen ember vállalkozhat a siker reményével: kollégája, Petzvál József”, aki már Pesten is foglalkozott a távcsövek elméletével. Petzvál elméletben könnyedén megbirkózott a hatalmas kihívással, de annak gyakorlati megvalósítása igazán nehéznek bizonyult.⁶³

A híres Petzvál-objektívek

Tisztán matematikai számításai alapján Petzvál arra a következtetésre jutott, hogy a célnak megfelelő lencsét csak egészen új elmélet alapján lehet megszerkeszteni. A megvilágítási idő jelentős rövidítéséhez nagyobb fényerő szükséges, amely kétféleképpen érhető el. Annak érdekében, hogy több fény érkezzon a rendszerbe vagy a rekesznyílást kell megnagyobbítani, vagy pedig a gyújtótávolságot, azaz a képet kell kisebbíteni. Egyszerre mindkét célt csak úgy lehet elérni, ha a camera obscurában alkalmazott egyszerű lencse helyére két vagy több elemből álló lencserendszer kerül. Tovább javítja a képminőséget, ha az egyes lencsék megfelelő módon szétválasztják, ugyanis a szorosan egymás mellé helyezett lencsékkel nem lehet éles képet létrehozni, csak akkor, „ha a lencserendszer síkpárhuzamos üveggént hat, amikor is végtelen nagy távolságban végtelen nagy kép áll elő.” A lencsék tehát úgy kell szétválasztani, hogy „kis távolságnál az objektív hatásának is a síkpárhuzamos lemezéhez kell közelednie”. A lencsék szétválasztása azonban megköveteli az összes szétválasztott

⁶¹ A fotográfia története: http://hu.wikipedia.org/wiki/A_fotogr%C3%A1fia_t%C3%B6rt%C3%A9nete (hozzáférés: 2015. április 26.).

⁶² Szilágyi Gábor: Magyar fotográfia története. Magyar Filmintézet, Budapest, 1996, p. 98.

⁶³ Jozseph Petzval: http://monoskop.org/Joseph_Petzval (hozzáférés: 2015. április 26.).

lencse akromatizálását, illetve azt, hogy „a különböző kromatikus képek egy és ugyanazon helyre kerüljenek és azonos nagyságúak legyenek”.⁶⁴

Az elkészítendő eszköz megfelelő működéséhez Petzvál nyolc előfeltételt állapított meg, és bebizonyította, hogy azok együttes teljesítéséhez nyolc különböző optikai elem (hét lencsefelület és egy távolság) kell.⁶⁵

Egy szűk esztendő sem telt el, mire a magyar tudós kiszámította, hogyan lehet fényerős objektíveket készíteni. Két lencsetípus számításaival és pontos terveivel állt elő 1840 májusában, amikor bemutatta a nagy rekesznyílású arcképobjektív és a kisebb rekesznyílású, de ugyancsak fényerős tájképobjektív első változatait, amelyekhez a lencsákat saját maga csiszolta kahlenbergi műhelyében.⁶⁶

A portréobjektívvel kapcsolatos kettős újítás lényege: több lencsetagot alkalmazott, és jelentősen megnagyobbította a lencse átmérőjét. Így sikerült az objektív fényerejét a korábbiakhoz képest tizenhatszorosára növelnie, és ez együtt járt a megvilágítási idő radikális csökkentésével. A korábban akár fél óráig is tartó felvételi idő Petzvál portréobjektívjével a másodperc törtrészére csökkent.

Petzvál találmányának legfontosabb adatai: 149 mm-es gyújtótávolságú, nagy fényerejű (1:3,6), akromatikus kettős fényképezési objektív, amely kialakításával és összetett lencserendszerével forradalmi változást hozott az addig kezdetleges fotográfiai eljárásba. Az objektív két akromatikus lencsepárból áll. Az első tagban a korona-, illetve a flintüvegből készült lencsék egymásba vannak ragasztva. A hátsó lencsepárban elől található a flintüvegből készült negatív tag, ezt légrés választja el a koronaüvegből készült, hátsó pozitív tagtól. A fényképezőlencse teljesítménye: „a nyíláshibák a belépő nyílás minden zónájában kis értékek és egyúttal az ún. szinusz feltétel is nagymértékben teljesítve van”. Az objektív által létrehozott kép éles és kontrasztos, a tónusok megfelelnek a valóságnak. A hasznosítható képszög mintegy 20°-tól 30°-ig terjed.⁶⁷

Professzortársa, von Ettingshausen báró elévülhetetlen érdemeket szerzett Petzvál forradalmi újítása sorsának alakulásában. Ő javasolta fiatal kollégáját a korszakos feladatra Metternich kancellárnak, és ő ismertette össze Peter Wilhelm Friedrich Voigtländerrel, a kor legjobb optikusával, akinek Petzvál 1840-ben átadta az objektívvel kapcsolatos összes számítását, a rajzokat és a saját kezűleg készített „prototípusokat”.

Voigtländer később határozottan állította, hogy „Petzvál tanár elméletben kiszámított egy fényképezési tárgylencsét, melyet azonban, mielőtt a különféle üvegfajták viselkedésmódját nem ismerjük, kivitelezni nem lehet. ... felkerestem Petzvál tanárt, s kívánságának

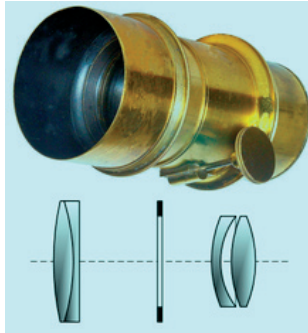
⁶⁴ *Majoros Sándor*: Megemlékezés Petzvál Józsefről születésének 150. évfordulója alkalmából. Kép- és Hangtechnika, 3. évf. 2. sz., 1957, p. 36.

⁶⁵ *Szilágyi*: i. m. (62), p. 98.

⁶⁶ *Erményi Lajos*: Petzvál József élete és érdemei. Ford. Erményi Emil. Matematikai és Fizikai Társulat, Budapest, 1906, p. 19.

⁶⁷ *Barabás János*: Petzvál objektívek. Kép- és Hangtechnika, 3. évf. 2. sz., 1957, p. 38–39.

megfelelve adtam neki elő az üveg, számára szükséges tulajdonságainak tudnivalóit, melyek azután az általam kivitelezett két lencsekombináció számításaihoz alapul szolgáltak.”⁶⁸

4. ábra: A Petzval-féle portréobjektív és rajza⁶⁹

Petzvál számításai alapján Voigtländer két különböző, egy arckép- és egy tájképobjektívet állított elő. Ez utóbbival Petzvál nem volt megelégedve, ezért azt félretette. A portréobjektív gyártása viszont megkezdődött 1840-ben. A *Francia Tudományos Akadémián* 1841 februárjában Arago két felvételt mutatott be, amelyeket *Gottfried von Dreger* az új Petzvál-lencsével készített.⁷⁰

A *Société d'encouragement pour l'industrie nationale* 1840 tavaszán versenyt hirdetett a fotóművészetet szolgáló eszközök fejlesztésére. A francia társaság által kiírt határidő előtt Voigtländer kiküldte az általa gyártott objektívet, amely lényegesen nagyobb (1:3,5) fényerejű volt, és élesebb képet adott, mint a nagy rivális, a francia *Charles Chevalier* 1:14 fényerejű lencséje. Ma már nem tudni, miért késlekedtek az eredmény kihirdetésével egy egész esztendő. 1842 tavaszán a nem kevésbé elfogult zsűri a francia optikus – egyben a társaság tagja – által gyártott objektívet hozta ki győztesnek, a mi hősrünk munkája csak második díjat kapott.⁷¹

Petzválnak a részrehajlásnál is sokkal nagyobb bosszúságot okozott amikor Chevalier azzal vádolta őt, hogy ellopta a konstrukcióját. A két eszköz azonban csak annyiban hasonlított egymásra, hogy mindkettő duplet-rendszerű volt – a hozzáértők előtt világos volt a különbség. A vita kínos feltűnést keltett. Végül a szakemberek és a sajtó felháborodása miatt a Francia Tudományos Akadémia kénytelen volt Petzvált rehabilitálni, és hivatalosan is megadni neki az elégtételt.⁷² A valódi erkölcsi kárpótlást azonban az elkövetkező évtize-

⁶⁸ Photographic Notes, 1858 (May 15), p. 121. – idézi Szilágyi: i. m. (62), p. 98.

⁶⁹ A Petzvál objektív: http://en.wikipedia.org/wiki/Joseph_Petzval (hozzáférés: 2015. május 14.).

⁷⁰ Szilágyi: i. m. (62), p. 100.

⁷¹ Dan Colucci: The Petzval lens: <http://antiquecameras.net/buron.html> (hozzáférés: 2015. július 8.)

⁷² Majoros: i. m. (64), p. 36.

dek szolgáltatották Petzválnak: az ő objektívje annyival különb volt, hogy teljesen kiszorította Chevalier lencsáját a piacról.⁷³

Az 1840 karácsonya előtt piacra dobott objektív óriási sikert aratott, a fiatal egyetemi tanár neve világszerte ismertté vált. A császári udvar is érdeklődéssel kísérte a sikeres találmányt és feltalálóját. Voigtländer rövid idő alatt 8000 objektívet hozott forgalomba, darabonként 720 aranyforintért. A közel hatmilliós bevételből Petzválnak mindössze 2000 (!) aranyforintot fizetett, miközben ő hatalmas vagyronra tett szert a zseniális találmány gyártásával.⁷⁴

Hősünk eleinte örült a 2000 forintnak, de amikor tudomására jutott, az optikus cége hány darabot adott el busás haszonnal az objektívekből, éktelen haragra gerjedt. Ettől kezdve a feltaláló és az optikus között két évtizedes, időről időre fellángoló, ádáz vita vette kezdetét. Ezt a témát a következő fejezetben folytatjuk; most visszatérünk azokra a nagyszerű eredményekre, amelyeket Petzvál professzor az optika terén elért.

A professzor azt is felismerte, milyen fontos lenne az optikai rendszerek elméletét egységes egészszé rendszerezni. *Lajos főherceghez* fordult azzal a tervével – kérve támogatását –, hogy a számításait három eszközzel: a látcsőre, a górcsőre (mikroszkópra) és a camera obscurára (tulajdonképpen fényképezőgépre) kiterjessze. A főherceg azonnal felismerte a téma fontosságát, és egy időre tíz magasan képzett tüzértisztet bocsátott Petzvál rendelkezésére, hogy iránymutatásai alapján a tisztek segítsenek elvégezni a bonyolult számításokat.⁷⁵

A portréobjektív elkészülte után néhány évvel, 1843-ban hozta nyilvánosságra *Petzvál-feltétel*ként ismertté vált, a képmezőelhajlásra vonatkozó általános felismerését, amely forradalmasította a fényképezési objektívek tervezését. A korabeli lencsék nagy hibája volt a nem pontszerű leképezés, vagyis az asztigmatizmus (pontnélküliség). A Petzvál-feltétel teljesítésével – vagyis ha az általa felállított egyenlet értéke nulla – az asztigmatizmus kiküszöbölhető, mert a létrejövő kép nem görbe, hanem sík lesz. A Petzvál-feltétel képlete:

$$\Sigma(P) = 1/(n_1 f_1) + 1/(n_2 f_2) + \dots 1/(n_n f_n) = 0$$

ahol f_n az objektív lencséinek gyújtótávolsága, n_n pedig azok törésmutatói.⁷⁶

Petzvál megállapítása szerint akkor lesz sík a képfelület, ha a törésmutatók és a lencsefelületek görbületi sugarainak bizonyos kombinációja eleget tesz a fenti formulának. Sajnálatos módon a bizonyítás nem maradt fenn, mert azt Petzvál nem tette közzé.

Egy bő évtizeddel a nagy sikerű arcképjó objektív kidolgozása után ismét elővette csaknem feledésbe merült tájképjó objektívjét, amelyre a fotográfia ugrásszerű fejlődése miatt már ége-

⁷³ Rudolph Kingslake: Charles Chevalier and the „Photographe a verre combine”. The Bulletin of the George Eastman House of Photography, 10. évf. 5. sz., 1961, p. 17–20: http://image.eastmanhouse.org/files/GEH_1961_10_05.pdf (hozzáférés: 2015. szeptember 16.).

⁷⁴ Majoros: i. m. (64), p. 36. A források ellentmondanak a legyártott és eladott objektívek számát és árát illetően, de abban mindenki egyetért, hogy a feltaláló elképesztően kis összeget kapott a hatalmas bevételből.

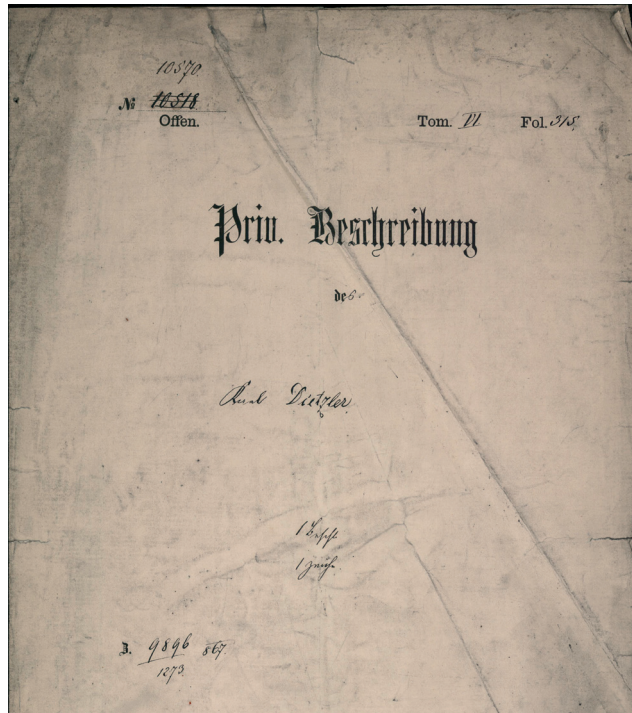
⁷⁵ *Erményi*: i. m. (66), p. 22.

⁷⁶ Bor Zolt: Optics by Hungarians. Fizikai Szemle, 1999. 5. sz. p. 202–205: <http://fizikaiszemle.hu/archivum/fisz9905/bor.html> (hozzáférés: 2015. július 28.).

tő szükség mutatkozott. A térképszerkesztést és a katonai felderítést is szolgáló tájképfényképezéshez használható objektív megkonstruálására a bécsi Katonai Földrajzi Intézettől kapta a megbízást, amelynek eleget téve újraszámította a paramétereket.

Petzvál a következőkben határozta meg az új objektív iránti követelményeket: „aránylag csekély nyílás mellett nagy, a szélekig éles kép és lehetőleg egyenlő fényerő a középtől a szélekig. Az új objektívet változó lencsetávolsággal látta el, hogy a fényképésznek módot adjon a gömbi eltérés tetszés szerinti méretezéséhez.”⁷⁷

Miként 1840-ben az első arcképobjektívek lencseit, úgy a tájképobjektívek első példányait is saját kahlenbergi műhelyében csiszolta, de a kivitelezésről hamarosan megállapodott *Carl Dietzler* bécsi optikussal. Okulva korábbi keserű tapasztalataiból, most nem mulasztotta el szabadalmi oltalom alá helyezni találmányát. 1857. október 6-án Dietzlerrel közösen nyújtották be kérelmüket a bécsi *Patentamtba* „Dialyt fotografiai objektív” néven, ahol be is jegyezték a szabadalmat a találmányra.⁷⁸

5. ábra: Petzvál és Dietzler szabadalmi bejelentése⁷⁹

⁷⁷ *Erményi*: i. m. (66), p. 25.

⁷⁸ A Dialyt szabadalmát a 10570 számon jegyezték be: <http://www.photohistory.at/petzval.htm> (hozzáférés: 2015. május 12.).

⁷⁹ Az egykorú dokumentum digitalizált változatát az Osztrák Szabadalmi Hivatal bocsátotta rendelkezésünkre.

Az újonnan megkonstruált objektív az optikai középponttól a képszélekig, a teljes képfelületen egyenlő fényerőt, éles rajzot nyújtott. 1857-ben Petzvál tervezett hozzá egy hordozható, bőrharmónikás, kettőskihúzatú fényképezőgépet is, amelynek fő jellegzetessége, hogy ugyanazon a sínen lehetett tologatni az objektívet, a film- és lemeztartó egységeket, valamint a toldalékokat. A mai műtermi kamerák őséneke tekinthető eszköz alkalmasnak bizonyult kinti felvételek készítésére.⁸⁰

A híres objektívek és a Petzvál-feltétel kidolgozása mellett számos további fontos eredmény fűződik a nevéhez. Matematikai számításai hozzájárultak a mikroszkópokban és a messzelátókban alkalmazott optikák, valamint a Galilei-féle binokulár tökéletesítéséhez. Az 1846-ban megkonstruált „ködfátyol-készülékbe” készített, igen jó fényerejű lencse a modern vetítőberendezések előfutárának számít.

A gyártás és a szabadalom körüli vita

Annak ellenére, hogy Petzvál nagyra becsülte találmányának tudományos jelentőségét, annak kereskedelmi értékéről nem tudott helyes ítéletet alkotni. Voigtländer viszont elsősorban gúnnal képviselte saját érdekeit, azokból egy jótányit sem engedett.

Utólag nehéz rekonstruálni, pontosan milyen szóbeli megállapodást kötött a feltaláló és a gyártó. A fennmaradt dokumentumok már a vita hevében születtek, az érintettek emlékezetére hagyatkoznak. Mindenesetre roppant tanulságos a *Szilágyi Gábor* fotótörténész által idézett szövegrész Voigtlándertől aki így emlékezett az 1840-ben történetekre: „Miután szabad kezét biztosított nekem lencsei előállítására és értékesítésére, haboztam azt úgy elfogadni, hogy kereskedelmi egyezséget ne kötnék velem. ... Valósággal dühbe jött javaslatom hallatán: 'ha vagyont is keres vele, mit bánom!' – mondta. 'Csak nem képzeled, hogy én, a birodalmi egyetem tanára, üzletet kötök Önnel! Én fizetésemért az államtól kapom, s ezért tevékenységem minden haszna a közt illeti meg. Bárminemű szabadalom elveim ellen volna!'”. Az viszont tény, hogy a portréobjektív körül kialakult kölcsönös vádaskodásból álló vita annyira elfajult a két fél között, hogy megszakították egymással a kapcsolatot.⁸¹

Váratlan fordulat történt azonban az 1857-ben bejelentett, szabadalommal védett tájképbjektív kapcsán. Hiába szerezte meg Petzvál és Dietzler a szabadalmi oltalmat a Photographische Dyalyt néven bejegyzett tájképbjektívre. Voigtländer, aki áttette a székhelyét az alsó-szászországi Braunschweigbe, *Orthoskop* néven elkezdte gyártani a kiváló tulajdonságokkal bíró eszközt is. Hogyan történhetett meg, hogy a Voigtländer cég sok ezer tájképbjektívet dobott piacra és adott el a feltalálók engedélye nélkül? Úgy, hogy Petzvál és Dietzler csak Ausztriában jegyeztette be a szabadalmat, az Németországban nem volt hatályos.

⁸⁰ Petzvál portréobjektív: http://hu.wikipedia.org/wiki/Petzval_portr%C3%A9objekt%C3%ADv (hozzáférés: 2015. április 26.).

⁸¹ *Szilágyi*: i. m. (62), p. 101–102.

Az egykorú hírek szerint Voigtländer egy francia szakfolyóiratból értesült a Dietzler által gyártott tájképobjektívről, amelyre ő úgy tekintett, mint a 17 évvel azelőtt általa kivitelezett eszközre, ezért is kezdte azt gyártani. Amikor Petzvál tudomására jutott, hogy a Dyalit néven szabadalmaztatott objektívet Voigtländer Orthoscop néven gyártja és forgalmazza, éktelen haragra gerjedve több éles hangú kirohanásban próbálta lejártni az optikust. „Voigtländer úr igazat szól, amikor azt állítja, hogy ezen új lencse a régi és jól ismert elv; a sugártörésre vonatkozó szinusz-tétel alapján készült. Érdemét csak növeli, hogy számításaim alapján ő volt az, aki tizenhét évvel ezelőtt kivitelezte jól ismert arckép-objektívemet.” Ezután kifigurázza Voigtländert, mondván: úgy viselkedik, mintha ő találta volna fel a vegytani gyúpon- tot, majd egy másik indultatos írásában azzal vádolja, hogy az optikus „sajátosan, a maga módján értelmezi a találmány és újdonság fogalmát” – és így tovább...⁸²

Petzvál és Dietzler egyértelműen szabadalombitorklásnak tartotta az Orthoscop gyártását – ezt viszont Voigtländer tagadta. A köztük és a gyártó között emiatt újra fellángoló szócsata a feltalálókra nézve lesújtó eredménnyel zárult, amikor az ügy bíróságra került. Az optikus – szerződés vagy írásbeli megállapodás híján – arra hivatkozott, hogy Petzvál 1840-ben az összes számítását átadta neki, és rábízta mindkét objektív gyártását és forgalmazását. A jog Voigtländer oldalán állt, a bíróság neki adott igazat. A korabeli sajtóban azonban óriási botrányt kavart az ügy, a szakmai közönség Petzvál oldalára állt.⁸³

Az üzleti hasznót Voigtländer oly mértékben kiaknáta, hogy emiatt 1862-ben Dietzler vállalkozása csődbe ment, így már a remény is elszállt, hogy a feltalálók anyagilag jobb helyzetbe kerülhetnek. Az igazsághoz viszont az is hozzá tartozik, hogy az osztrákok nem örültek az indulatoktól fűtött perlekedésnek, hiszen a Voigtländer cég Németországba költözése erkölcsileg és anyagilag egyaránt veszteséget jelentett Ausztriának. Petzvál időskorára megkeseredett és elszegényedett emberré vált – nem így Voigtländer, aki roppant módon meggazdagodott: szerény optikai műhelyéből jelentős iparvállalat lett, köszönhetően a Petzvál találmányával elért sikereknek.⁸⁴

A Voigtländerrel húsz éven át újra- és újrakezdődő, méltatlan csatározás és a sorozatos csalódások Petzválnak olyannyira kedvét szegték, hogy az ötvenes évek végétől hátat fordított az optikának. Elkeseredettségéhez nagyban hozzájárult egy szerencsétlen esemény is. Kahlenbergi lakását 1859 táján betörők dúlták fel; ennek következtében fontos dokumentumok semmisültek meg, köztük az optikáról írt nagyszabású könyvének a kézírata. Nem az első eset a történelemben, hogy ostoba, rossz szándékú emberek miatt pótolhatatlan szellemi értékek semmisültek meg – ez történt Petzvál professzornak az optika területén folytatott kutatási eredményeivel – így ezeket sajnos nem ismerhette meg a világ. Petzvál ezt a sorscsapást, amely mintegy betetőzte az optikai fejlesztések terén folytatott, sok-sok

⁸² Szilágyi: i. m.. (62), p. 101–102.

⁸³ Seress János: Petzvál József (1807–1891). Tankönyvkiadó, Budapest, 1954, p. 32.

⁸⁴ Robert Leggat: PETZVAL, Josef Max. In: A history of photography from its beginning till the 1920s: http://lnx.phototeca.it/documenti/Cenni_storici_fotografia.pdf (hozzáférés: 2015. július 24.).

vereséggel és anyagi veszteséggel járó, két évtizedes küzdelmét, már nem tudta kiheverni. Hátralévő életében gyakorlatilag hátat fordított az optikának, és más tudományterületek kutatása felé fordult.

Küzdelmes, balsikerektől sem mentes életútját megismerve válnak érthetővé a halála előtt kijelentett keserű szavai:

„Uralmam alá hajtottam a fényt.
Erősen a kezemben tartom,
mivel a világban túl sok a sötétség.”⁸⁵

További tudományos és gyakorlati eredményei

Az '40-es évek második felében érdeklődési körébe a világítási kérdések is bekerültek. Felismerte, hogy az izzó szilárd testek a lánggal égő gázoknál több fényt bocsátanak ki – a későbbiek során Carl Auer von Welsbach által kifejlesztett gázégő (az Auer-égő) a Petzvál által kidolgozott elven alapult.

Elkészítette az ún. *Petzvál-lámpát*, amely a korábbi készülékek mintegy 30%-os arányához képest csaknem 100%-os fénykihasználást ért el pontosan megtervezett szférikus és elliptikus tükrökkel. 1847-ben mutatta be a bécsi természetkedvelők társasága (*Freunden der Naturwissenschaften in Wien*) ülésén az általa kifejlesztett új eszközt, amely mintegy 12 ezer sztearingyertya fényerejével ragyogott, miközben a belsejében elhelyezett, durranógázzal izzított mészhengert csak ezer gyertya fényével világított.⁸⁶ E kimagasló eredménye folytán rendelte meg tőle a tűzérsg a később róla elnevezett *Petzvál-készülék* megkonstruálását, amely a bombavető mozsárágyúk célpontját volt hivatott megvilágítani. Később további megrendelést is kapott a hadseregtől: a folyamjáró hajók számára olyan fényszórót kellett megszerkeszteni, amely az 1000 öl (1896 méter) távolságra lévő tárgyat és 100 öl partrészt egyszerre volt képes megvilágítani. 1854-ben a Császári és Királyi Hadügyminisztérium újabb, még nagyobb hatótávolságú reflektor készítésére szólította fel. Petzvál elvégezte a szükséges számításokat, de a birodalomban nem talált a kivitelezésre alkalmas műhelyt – ezért ez utóbbi fényszóró nem készülhetett el.⁸⁷

Újításait, eredményeit mind a mai napig alkalmazza a cinematográfia, az asztronómia (csillagászat) és a meteorológia. Az astro-Petzvál-objektívet, amely az égboltról széles látómezővel torzításmentes képet ad, a csillagászatban használják. Néhány német cég (Zeiss, Töpfer, Voigtländer) egészen az 1940-es évekig gyártotta a Petzvál-féle lencsákat. Az optika fejlődéséhez azonban Petzvál József azzal járult leginkább hozzá, hogy az optikai lencse-rendszerek megkonstruálását és korrekcióját elméleti alapokra helyezte.

⁸⁵ Petzvál: <http://www.photohistory.at/petzval.htm> (hozzáférés: 2015. július 28.).

⁸⁶ *Erményi*: i. m. (66), p. 30.

⁸⁷ *Seress*: i. m. (83), p. 33–34.

Munkásságának elismeréseképpen később a szakterület két alapvető fogalmát róla nevezték el:

- A *Petzvál-feltétel*ről korábban már volt szó: a képmezőelhajlásra vonatkozó általános felismerés és az általa felállított egyenlet forradalmasította a fényképszeti objektívek tervezését.
- A másik fogalom a *Petzvál-felület*: az optikai rendszerek képfelülete, amely korrigálatlan rendszerek esetén görbült, nem pedig sík. A Petzvál-feltételnek való megfelelés esetén a Petzvál-felület sík lesz.

Érdeklődése 1859 után az akusztika felé fordult. Kidolgozta a feszített húrok rezgésének elméletét és új harmóniák felépítésének matematikai elveit, foglalkozott az akkordok felépítésével, majd megalkotta saját hangrendszerét. Tervezett egy három billentyűsoros zongorát, majd egy új hangszert talált ki. A gitárhárfa (Guitharfe) nevezett, különleges hangszert 1862-ben megépíttette J. Scherzer bécsi hangszerkészítővel. A szokásos gitárnál mintegy kétszer nagyobb gitárhárfa két nyaka van, az egyik a szokásos 6 játszóhúr és 31 érintő, a másikon 6 basszuhúr és 12 érintő található.⁸⁸

Petzvál sokat játszott barátainak mindkét általa kitalált hangszeren. A zongora sajnos nem maradt fenn. A professzor halála után barátai felkérték Brahmsot, hogy szólaltassa meg a gitárhárfa, de a zeneszerző nem járt sikerrel.⁸⁹ Napjainkban a hangszer egyetlen ismert példányát⁹⁰ a *Gesellschaft der Musikfreunde in Wien* gyűjteményében őrzik.⁹¹

Az utókor emlékezete

A világhírű tudós és feltaláló emlékét sokkal intenzívebben kellene ápolnunk. Cikkünk első részében szoltunk arról, hogy három nemzet verseng azért, hogy az ő fiaként ismerje a nagyvilág Petzvál Józsefet. El kell ismerni, hogy Szlovákia messze Magyarország előtt jár Petzvál emlékezetének ápolásában. Születésének 2007. évi bicentenáriuma például 200 koronás ezüst emlékérmét bocsátottak ki. A róla szóló irodalomjegyzékben is több szlovák, mint magyar szerző Petzvárról írt műve szerepel.

Több évi előkészület után, 1964. július 2-án adták át a *Petzvál Emlékmúzeumot* Szepesbélán. Az egykori szülőházban kialakított intézmény a *Kassai Műszaki Múzeum* kihelyezett részlegeként működik. Az alapítók szándékának megfelelően itt gyűjtötték össze a Petzvál életére

⁸⁸ Curt Sachs: Das Lexikon der Musikinstrumente. BoD, 2013, p. 170.

⁸⁹ Petzvals Guitharfe. Österreichische Zeitschrift für Vermessungswesen. 5. évf. 23–24. sz., 1907, p. 399: https://geo.tuwien.ac.at/fileadmin/editors/VGI/1907_23_24_final_OCR.pdf (hozzáférés: 2015. július 26.).

⁹⁰ A gitárhárfa Milán Choma közöl egy fotót „Jozef Maximilián Petzval” c. műve 103. oldalán (szerzői jogi okok miatt csak a hivatkozást adjuk meg): <http://www.spisskabela.sk/files/mesto/historia/osobnosti/j.m.petzval.pdf> (hozzáférés: 2015. július 24.).

⁹¹ Gregg Miner: The Petzval-Scherzer Guitharfe: http://www.harpguitars.net/history/month_hg/month-hg-6-13.htm (hozzáférés: 2015. augusztus 20.).

és munkásságára vonatkozó dokumentumokat, tárgyi emlékeket. A múzeum állandó kiállítása emellett bemutatja a fényképeszeti technika fejlődését is.

Konkoly Péter részletesen ismerteti a múzeum kiállítási tematikáját és a legfontosabbnak tartott relikviákat. Ezek közül egyet emelünk ki: „*Dr. Erményi* 1903. május 4-én Bécsben kelt s *MUDr. Greisinger Michal*nak Szepesbélára címzett levelét, melyben arról tájékoztatja a címzettet, hogy a magyar közélet képviselői nem tanúsítanak érdeklődést Petzval személye és tudományos munkássága iránt.”⁹² Vélhetőleg ez a levél is hozzájárult ahhoz, hogy Petzvál síremlékének 1905. évi avatásán már magyar küldöttek is részt vettek.

6. ábra: Petzvál József síremléke Bécsben⁹³

A bécsi *Technische Museum* „Die Schärfung des Blicks. Joseph Petzval: Das Licht, die Stadt und die Fotografie” címmel rendezett 2003. október 23. és 2004. február 22. között nagyszabású kiállítást Petzvál József emlékére. A múzeum történeti fotótárában őrzött számos, korábban nem látható felvétel mellett az osztrák fényképezés korai időszakából való eredeti tárgyakat is bemutattak. Az egykorú fotók egy részét Petzvál József készítette. A kiállításon természetesen helyet kapott az eredeti Petzvál-féle portréobjektív egyik példánya is.

⁹² Konkoly Péter: Petzval életének első húsz éve a Szepességben. Fizikai Szemle, 1995. 1. sz., p. 16–18: <http://www.fizikaiszemle.hu/archivum/fsz9501/konk9501.html>.

⁹³ A szerző felvétele.

A korabeli technológiai eljárások, valamint dokumentumok bemutatása mellett a kurátorok a fotográfia által előidézett társadalmi változásokra is ráirányították a figyelmet.⁹⁴

2007. augusztus 25-én, a Magyar Fotográfia Napja alkalmából Petzvál Józsefre emlékeztek az *Országos Műszaki Múzeum Tanulmánytárában*. A megemlékezés keretében nyílt meg a *Petzvál korának fotótechnikája* című kamarakiállítás. *Vidra József*, a múzeum fotótechnika-történeti gyűjteményének kurátora a következő címmel tartott előadást: „Megemlékezés Petzvál Józsefről: Petzvál kutatásának eredményei a fotó-objektívek területén.”⁹⁵

A Hold túlsó oldalán egy 150 kilométer széles kráter (63° D szélesség, 113° Ny hosszúság) viseli Petzvál József nevét.⁹⁶ 1980-ban a tátralomnici Csillagászati Intézet és cseh tudósok kezdeményezésére egy kisbolygót (3716 Petzval, 1980 TG) is róla neveztek el, emlékeztetőül arra, hogy a XIX. század végén jó néhány kisbolygó felfedezését a Petzvál-lencsék tették lehetővé.⁹⁷

Ausztriában 1928 óta a tudományos fényképezés terén létrejövő, kimagasló eredményeket az osztrák közoktatásügyi minisztérium által alapított Petzvál-éremmel jutalmazták. A magyar Akusztikai és Filmtechnikai Egyesület 1962-ben alapította a Petzvál József-emlék-érem kitüntetést. Budapesten 1957 óta a Petzvál József utca őrzi emlékét a XI. kerületben.

Összegzés

Nem lehet kellőképpen hangsúlyozni: a Petzvál-objektívek a fotográfia egyik legfontosabb mérőföldkövet jelentik. A becslések szerint az 1880 előtt készült felvételek több mint 90%-a a Petzvál-féle objektívekkel készült.⁹⁸ Mérvadó vélemények szerint az általa kidolgozott lencsék minőségét csak a hatvan évvel később kifejlesztett Tessar-objektív tudta felülmúlni, és a Zeiss Anastigmat lencséjének 1889. évi piacra kerüléséig a leggyakrabban használt objektív volt.⁹⁹

Petzvál lencséjét az 1840-es évek derekától a világ számos helyén – köztük Franciaországban is – elkezdték gyártani. Az Egyesült Államokban például kisebb mennyiségben *John Roach* és *Henry Fitz* szintén készített Petzvál-féle objektíveket, de igazi sikert *Charles C.*

⁹⁴ Die Schärfung des Blicks – Joseph Petzval: Das Licht, die Stadt und die Fotografie. Sonderausstellung des Archivs. Technische Museum, Wien, 23. Oktober 2003 – 22. Februar 2004: <http://web.archive.org/web/20040125175919/http://www.tmw.at/default.asp?id=488> (hozzáférés: 2015. május 20.).

⁹⁵ Petzvál Józsefre emlékeznek látványos programok keretében az Országos Műszaki Múzeumban: <http://magyarorszag.digitalcity.hu/digitalcity/news/allNews.jsp?dom=AAAABIOO&hir=AAAAZQLJ&fmn=AAAALOF&prt=AAAALJJW&men=AAAALOE> (hozzáférés: 2015. július 30.).

⁹⁶ Ezen az internetcímen megtekinthetjük, hol található a Holdon a Petzvál-kráter: <http://sas.astro.sk/old/rozne/vystavy/plagat-Petz6.pdf> (hozzáférés: 2015. július 24.).

⁹⁷ Petzval, Jozef Maximilián: http://austria-forum.org/af/Wissenssammlungen/Biographien/Petzval,_Jozef_Maximili%C3%A1n (hozzáférés: 2015. június 12.).

⁹⁸ Petzval lens. Antique & Classic Cameras: <http://antiquecameras.net/petzvallens/oldarticle.html> (hozzáférés: 2015. május 12.).

⁹⁹ Jozeph Petzval: http://monoskop.org/Joseph_Petzval (hozzáférés: 2015. április 26.).

Harrison ért el az új rendszerű kamerák gyártása terén. *Harrison* a londoni világkiállításon még érmet is nyert a Petzvál-féle objektívekkel.¹⁰⁰

A lencse elkészülte után hat évtizeddel *Erményi Lajos* így értékelte a korszakos találmányt: „... az általa számított arczkép-objektivet még ma is ugyanabban az alakban használják ... ennél jobbat, a fény erejére előnyösebbet azóta sem készítettek. ... Petzval lángelméje Ausztriát és első sorban Bécs városát *e kulturhaladás kiinduló pontjává tette.*”¹⁰¹

Petzvál Józsefnek a világhírt a 175 éve feltalált fényerős objektív hozta meg, és elsősorban ez biztosítja neve fennmaradását. Nem feledkezhetünk meg azonban a matematika és más tudományterületeken elért eredményeiről sem, amelyek a 19. század derekán a legjelentősebb tudósok közé emelték őt. Annak ellenére, hogy hagyatékát nem sikerült az utókor számára maradéktalanul megmenteni, a világ közgyűjteményei közül jó néhányban megtalálhatók tudományos publikációi, amelyek közül az utóbbi időben egyre több válik az interneten hozzáférhetővé. A teljes életmű tudományos feltárása és értékelése még várat magára – remélhetőleg a magyar tudománytörténet felvállalja e nemes feladatot.

*Nem az emberiség van a tudományért,
a tudománynak kell az emberiség
létfeltételeit jobbá tennie.*

Petzvál József

¹⁰⁰ C. C. Harrison's Orthoscope Lens of 1857–1858: <http://www.antiquecameras.net/1857ccharrisonlens.html> – Többek közt azért is nehéz a 19. században készült Petzvál-féle objektívek pontos számát meghatározni, mert sokfelé kezdték gyártani.

¹⁰¹ *Erményi*: i. m. (66), p. 22–23.

Dr. Palágyi Tivadar*

Külföldi hírek az iparjogvédelem területéről

Amerikai Egyesült Államok

A) Az amerikai Szenátus az Egyesült Államok Szabadalmi és Védjegyhivatala (United States Patent and Trademark Office USPTO) új igazgatójaként jóváhagyta *Michelle Lee*-t, aki korábban az USPTO megbízott igazgatója, azt megelőzően pedig a Google helyettes vezető jogtanácsosa volt. A korábbi igazgató, *David Kappos* két évvel ezelőtti leköszönése óta az igazgató helye üresen várta az utódot.

Igazgatóhelyettesé *Russ Slifert* nevezték ki, aki a megelőző évben az USPTO denveri fiókjának igazgatóhelyettese, azt megelőzően pedig a félvezetőgyártással foglalkozó Micron Industries szabadalmi igazgatója volt.

Az USPTO 2015. június 30-án elbúcsúztatta nyugalomba vonult szabadalmi vezetőjét (commissioner for patents), Peggy Focarínót. Focarino 1977 óta dolgozott az USPTO-nál, és 2012-ben nevezték ki szabadalmi vezetővé. Ebben a beosztásban felelős volt a szabadalmi elővizsgálatokért és a pénzügyekért. Online búcsúlevelében többek között megállapította: „Megtiszteltetés volt számomra ilyen csodálatosan eltérő emberek csoportjával dolgozni. Ez a változatosság része erőnknek, és örömet okoz, hogy láthattam olyan szintre növekedni, amelyet soha nem tudtam volna elképzelni.”

Focarino helyét korábbi helyettese, Drew Hirshfeld foglalta el, akit 2015. július 30-án neveztek ki szabadalmi vezetővé. A hivatal igazgatója, Michelle Lee közölte, hogy Hirshfeld korábbi beosztásában felbecsülhetetlen gyakorlatot szerzett az amerikai újítók kívánságainak és szükségleteinek megértésében.

B) A Szenátus demokrata tagjai egy szabadalmi reformra vonatkozó törvénytervezetet mutattak be, amely meg kívánja javítani a legutolsó szabadalmi törvény (America Invents Act) által bevezetett engedélyezés utáni eljárást. A röviden STRONG-törvénynek nevezett törvénytervezet azt célozza, hogy összhangba hozza az USPTO Szabadalmi Fellebbezési Tanácsának (Patent Trial and Appeal Board, PTAB) a joggyakorlatát a körzeti bíróságokéval. A törvénytervezet szerint a szabadalomtulajdonosok jogosultak lennének szabadalmuk egyszeri módosítására, és több bizonyítékot nyújthatnának be szabadalmuk alátámasztására. Emellett az igénypontoszerkesztési szabályok a PTAB-nél ugyanazok lennének, mint a körzeti bíróságoknál.

* Danubia Szabadalmi és Jogi Iroda Kft.

Az Egyesült Államok Képviselőházának republikánusai is benyújtottak 2013-ban egy innovációs törvénynek nevezett saját törvénytervezetet, majd nemrég újra benyújtották azt. Ennek a törvénytervezetnek az a célja, hogy nehezebbé tegye a haszontalan (frivolous) szabadalmi pereskedést. A törvénytervezet többek között azt írja elő, hogy a bíróságok a peres eljárás kezdetén döntsék el, hogy egy szabadalom érvényes vagy érvénytelen, és ha úgy ítélik meg, hogy a szabadalom érvénytelen, a felperesnek meg kell fizetnie az alperes jogi költségeit.

Mindkét törvénytervezet ellentmondásosnak tekinthető. A STRONG-törvényt, amelyet szabadalompártiként terjesztettek elő, azért kritizálják, mert „trollpárti”. Az innovációs törvényt viszont azért kritizálják, mert túlságosan gyengíti a szellemi tulajdon-jogok oltalmát.

C) A Szövetségi Kerületi Fellebbezési Bíróság (Court of Appeals for the Federal Circuit, CAFC) a „szabadalomkimerülés tanának” (patent exhaustion doctrine) az érvényességi körét korlátozta annak megállapításával, hogy a tan csupán egy készülék „felhatalmazott megszerzőit” védi szabadalmi igénypontok bitorlása ellen.

A *Helferich Patent Licensing (Helferich) v. NYTimes and JC Penney*-ügyben Helferichnek szabadalmi voltak mind tartalomszolgáltató eljárásokra mobiltelefonok számára („tartalomigénypontok”), mind e mobiltelefonok használati eljárásaira (alkalmazási igénypontok). Helferich felhatalmazta a mobiltelefon-társaságokat, hogy olyan készülékeket adjanak el, amelyek szabadalmainak alkalmazási igénypontjait veszik gyakorlatba, azonban felelősségre vont bizonyos egyéb vállalatokat, mert azok bitorolták szabadalmainak tartalomigénypontjait. E vállalatok közé tartozott többek között a The New York Times és több más kiadó, amelyek eredménytelenül érveltek azzal, hogy a szabadalmak összes igénypontja kimerült azokkal a készülékekkel kapcsolatban, amelyek számára tartalmat biztosítottak: a CAFC bitorlónak minősítette őket.

Ez a döntés megerősíti azt a véleményt, hogy az Amerikai Egyesült Államokban is az a helyes gyakorlat, ha egy találmányt sokféle igényponttal védenek. Ha a szabadalmat bitorolni lehet harmadik felek általi használatával olyan módon, hogy tartalmat szolgáltatnak más által birtokolt készüléknek, ezeknek a bitorlóknak fel lehet ajánlani használati engedélyt. Azonban a szabadalomkimerülést is egyszerűbbé és megíósolhatóvá lehet tenni, valamivel veszélyesebbé téve harmadik fél számára tartalom biztosítását.

D) A CAFC kiadta első véleményét az általa lefolytatott „felek közötti felülvizsgálati eljárásról” (inter partes review, IPR), ahol a bejelentő a *Cuozzo Speed Techs* volt.

A CAFC véleménye szerint az USPTO döntései egy IPR-ügyben véglegesek, és nem fellebbezhetők meg a CAFC-nél. A CAFC azt is megállapította, hogy az USPTO az IPR-eljárásban a szabadalmi igénypontok értelmezésekor helyesen alkalmazta a legtágabb ésszerű értelmezési mértéket (broadest reasonable interpretation standard, BRIS).

Newman bíró azonban írásban erőteljes ellenvéleményt nyilvánított ki, többek között azzal érvelve, hogy BRIS-t csak az elővizsgálati eljárásban kellene használni, és hogy az eltérő

mérték alkalmazása IPR-eljárásokban és a körzeti bíróságok előtt folyó perekben csökkenti az IPR-eljárás értékét pereskedést helyettesítő eszközként.

Lehetséges, hogy Newman bíró ellenvéleménye arra ösztönzi a CAFC-t, hogy az ügyet teljes tanácsban (en banc) vizsgálja felül.

E) A digitális fényképezőgépeket gyártó *Fujifilm* Kalifornia Északi Kerületi Bíróságánál beperelte a *Motorolát*, mert szerinté annak a Droid X, Xyboard 10.1 és Razr mobiltelefonjaiban levő kamerák bitorolták négy szabadalmát. A *Fujifilm* 40 millió dollár kártérítés megítélését kérte. Ezzel szemben a bíróság 10 millió dollár kártérítés megfizetését ítélte jogosnak, mert 2015. május 4-én kelt döntésében megállapította, hogy a *Motorola* bitorolta a *Fujifilm* 6 144 763 sz. amerikai szabadalmát, amely színes képek egyszínűvé alakítására vonatkozik. A bíróság azonban egyúttal megsemmisítette a *Fujifilm* további három szabadalmát, amelyekre a *Motorola* ellen benyújtott keresetében hivatkozott. A bíróság szerint ugyanis ez a három szabadalom, amely digitális fényképezőgépekben használt arcfelismerő eljárásra, valamint vezeték nélküli Bluetooth-kapcsolatokra vonatkozott, kézenfekvő volt.

F) Az Amerikai Egyesült Államok kormánya 2015. február 13-án a Szellemi Tulajdon Világszervezetének (WIPO) genfi irodájánál letétbe helyezte a minták nemzetközi lajstromozására vonatkozó Hágai Egyezményhez való csatlakozás okmányát. A nemzetközi szerződés az USA-ra nézve 2015. május 13-án lépett hatályba.

A Hágai Egyezmény lehetővé teszi, hogy a WIPO-nál papíron vagy elektronikus úton benyújtott egyetlen nemzetközi bejelentés révén a bejelentő az egyezmény valamennyi tagországában (ezek száma jelenleg 64) mintaoltalmat szerezzen.

A hágai rendszer fő előnye, hogy központilag kezelik a nemzetközi lajstromozást. Ha egy megjelölt nemzeti hivatal engedélyezi a nemzetközi lajstromozást, annak ugyanolyan hatálya van, mint egy nemzeti mintaoltalom engedélyezésének.

Itt megjegyezzük, hogy az amerikai mintatörvény alapján megkívánt árnyékolás miatt az Európában érvényesített amerikai mintabejelentések esetén célszerű lehet a rajzok európai gyakorlatnak megfelelő módosítása annak érdekében, hogy a bejelentő elkerülje esetleg korlátozott oltalmi körű minta engedélyezését.

G) A *Memorylink* alapítói úgy tervezték, hogy együttműködnek a *Motorolával* a vezeték nélküli multimédiás technológia területén. Megtárgyalták a szabadalmazandó találmány jellemzőit, és a *Motorola* két alkalmazottjával együtt megállapodást kötöttek, amelyben a szabadalmi jogokat a *Memorylinkre* és a *Motorolára* ruházták.

Amikor a *Memorylink* megtudta, hogy a *Motorola* alkalmazottai a szabadalmazás szempontjából nem tekinthetők feltalálókknak, megkísérelték érvényteleníteni az átruházást, és beperelték a *Motorolát* az engedélyezett szabadalom bitorlásáért.

A bíróság azt állapította meg, hogy a jogok átruházása a *Motorolára* érvényes volt, aminek következtében a *Motorola* a szabadalom társtulajdonosává vált, és így a *Memorylink* további meghatalmazása nélkül gyakorlatba veheti a szabadalmat.

H) Az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága (Supreme Court, SC) úgy döntött, hogy a Védjegyfelbontási Tanács (Trademark Trial and Appeal Board, TTAB) döntéseinek az összetévesztés valószínűségéről ki kell zárniuk minden azonos kérdést egy kerületi bíróság általi újbóli felülvizsgálatból.

A *B&B Hardware* (B&B) v. *Hargis Industries* (Hargis)-ügyben mindkét fél záróreteszeket gyártott: B&B a SEALTIGHT védjeggyel rendelkezett, míg a Hargis használta és lajstromoztatni kívánta a SEALTITE védjegyet.

A B&B felszólalt a TTAB-nél a Hargis védjegybejelentése ellen, és azzal érvelt, hogy az túlságosan hasonlít az ő védjegyéhez.

A TTAB helyt adott a felszólalásnak, és megtagadta a Hargis védjegyének a lajstromozását, mert úgy döntött, hogy fennállna az összetévesztés valószínűsége.

A B&B azonban egy különálló bitorlási pert is indított Arkansas Keleti Kerületének Bíróságánál, és azt állította, hogy a Hargis nem tudta megcáfolni a két védjegy közötti összetévesztés valószínűségét, amit a TTAB döntése megállapított.

A kerületi bíróság nem értett egyet a B&B álláspontjával. A B&B fellebbezése után a 8. Kerületi Fellebbezési Bíróság megerősítette az alsófokú bíróság döntését, megállapítva, hogy a TTAB és Arkansas Keleti Kerületének a Bírósága eltérő tényezőket használt az összetévesztés valószínűségének megállapítására, és így az „eleve kizárás” nem indokolható. Hozzáfűzte, hogy a TTAB túlságosan összpontosított a két védjegy megjelenésére és hangzására. Emellett a TTAB előtt a Hargison volt a bizonyítás terhe, míg ez a teher a kerületi bíróság előtt a B&B-n volt.

A legfelsőbb bíróság bírái megváltoztatták a fellebbezési bíróság döntését, és az ügyet visszaküldték további megfontolás céljából.

A legfelsőbb bíróság döntését szövegezve Samuel Alito bíró megállapította, hogy a fellebbezési bíróság tévedett, amikor azt állapította meg, hogy azonos mértéket kell alkalmazni az összetévesztés valószínűségének meghatározására a lajstromozáskor és a bitorláskor. Hozzátette, hogy a TTAB és a kerületi fellebbezési bíróság által az összetévesztés valószínűségének meghatározására használt tényezők „alapvetően nem eltérők”.

A Hargis azzal érvelt, hogy a TTAB és a fellebbezési bíróság által alkalmazott mértékek eltérőek voltak; ezért lajstromozáskor azt kérdezik, hogy a védjegyek „emlékeztetnek-e” egymásra, míg bitorláskor azt vizsgálják, hogy a védjegyek hogyan hasonlítanak „a kereskedelemben való használatkor”.

A legfelsőbb bíróság azonban azt állapította meg, hogy bár a TTAB és a kerületi bíróság nem mindig azonos használatot vesz figyelembe, ez nem jelenti azt, hogy a TTAB eltérő mértéket alkalmaz a vizsgált használatra.

Azt is megállapította, hogy a kerületi fellebbezési bíróság tévedett, amikor úgy döntött, hogy az „eleve kizárás ténye” nem volt alkalmazható, mert a TTAB túlzott súlyt helyezett a megjelenésre és a hangzásra.

Alito bíró szerint a kerületi fellebbezési bíróság következtetése ellenére a lajstromozás ellen felszólaló B&B-n, nem pedig a Hargison volt a TTAB előtt a bizonyítás terhe, éppen úgy, mint a bitorlási perben.

Roberts, Kennedy, Ginsburg, Breyer, Sotomayor és Kagan bíró csatlakozott Alito bíró véleményéhez, míg Thomas és Scalia bíró eltérő véleményen volt.

Ausztrália

A 2015. évi módosított ausztrál szellemitulajdon-védelmi törvény 2015. február 25-én megkapta a királyi jóváhagyást. Bár egyes változtatások már 2015. február 26-án hatályba léptek, mégpedig visszamenőleges hatállyal, a fő változások 2015. augusztus 25-én váltak hatályossá. Ezek a változtatások módosítják az 1990. évi szabadalmi törvényt, és lehetővé teszik az ausztráliai gyógyszergyártók számára, hogy ellássák a kevésbé fejlett és a fejlődő országokat szabadalmazott gyógyszerekkel, így az utóbbi országok hatékonyabban tudnak reagálni a közegészségügyben esetleg felmerülő krízisekre. Az új rendelkezések szerint, amelyek teljesítik a szellemi tulajdon kereskedelmi szempontjaira vonatkozó egyezményben (TRIPS) foglaltakat, az ausztrál laboratóriumok kérhetnek majd a Szövetségi Bíróságtól (Federal Court) kényszerengedélyt szabadalmazott gyógyszerek generikus verzióinak a gyártására és ezeknek a fejlődő országokba való exportjára, ha azokban nemzeti szükséghelyzet áll fenn.

A módosított törvény kiterjeszti a Szövetségi Kerületi Bíróság joghatóságát a növénytermesztési jogokkal kapcsolatos ügyekre is.

A módosított törvény korszerűsíti az ausztráliai és új-zélandi szabadalmazási eljárást is. A javasolt rendszer szerint, amely 2017. február 25. előtt valósítandó meg, egyetlen transz-taszmán szabadalombejelentési és -vizsgálati eljárás lesz Ausztrália és Új-Zéland számára.

A két ország közötti kétoldalú megállapodás azt is lehetővé teszi majd, hogy közösen szabályozzák a szabadalmi ügyvivők jogállását. A megállapodás értelmében a szabadalmi ügyvivőkre egységes képesítési, nyilvántartásba vételi és szabályozási eljárás fog vonatkozni.

Belső Piaci Harmonizációs Hivatal (BPHH, Office for Harmonization in the Internal Market)

Az Európai Bizottság, az Európai Parlament és az Európa Tanács 2015. április 21-én bejelentette, hogy hosszas megbeszéléseik eredményeképpen ideiglenes egyezményt kötöttek. Ennek következtében 1500 EUR-ról 850 EUR-ra csökkentik majd a közösségi védjegyek (community trademark, CTM) megújítási díját, és jobban harmonizálják az Európai Unió védjegyhivatalainak működését.

Cecilia Wikström európai parlamenti képviselő és svéd liberális néppárti tag, aki a törvénykezési ügyekért felelős, közölte, hogy a megújítási díjak csökkentése lehetővé teszi, hogy a jövőben ne keletkezzen további felesleg a Belső Piaci Harmonizációs Hivatalban.

A BPHH mostani éves költségvetése 190 millió EUR, azonban jelenleg mintegy 300 millió EUR feleslege van.

Az említett háromoldalú tárgyalások alatt a Nemzetközi Védjegy Egyesület (INTA) és egyéb társaságok javasolták, hogy a BPHH költségvetésének feleslegét szellemi tulajdon-védelmi szolgáltatásoktól eltérő célokra is lehessen fordítani, azonban Wikström közölte, hogy ő az európai ügyeknek, így az európai védjegyrendszer korszerűsítésének adna elsőbbséget. „A költségvetés többletét védjegy tulajdonosok hozták létre, és azt nekik kell visszajuttatni” – mondta.

A javasolt csomagban a BPHH-költségvetés egy részét a nemzeti szellemi tulajdon-védelmi hivatalokkal való együttműködési tervek felé irányítanák. Az ilyen célokra hozzáférhető pénzt a BPHH éves bevételének 15%-ára korlátoznák, és a BPHH-nak az Európai Unió Szellemi tulajdon-védelmi Hivatala új nevet adnák.

Brazília

Brazíliaiban a Szellemi tulajdon-védelmi Hivatal a hivatalos közlönyben 2015. április 7-én bejelentette, hogy olyan elektronikus rendszert hoztak létre, amely lehetővé teszi ipari minták online benyújtását. Ez az új rendszer 2015. április 22-én kezdett működni.

A védjegyek elektronikus bejelentési rendszerét 2006-ban hozták létre, és 2011-ben korszerűsítették. A szabadalmi bejelentések online benyújtását 2013-ban tették lehetővé, míg a szabadalmak, védjegyek, ipari minták és számítógépprogramok online kutatási rendszerét 2014 októberében indították meg.

Egyiptom

Az Egyiptomi Szabadalmi Hivatal és a Japán Szabadalmi Hivatal a szabadalmi bejelentések gyorsított elővizsgálatát lehetővé tevő (PPH-)megállapodást kötött, amely 2015. június 1-jén lépett hatályba. E megállapodás alapján az a bejelentő, akinek az országában a mindkét országban benyújtott szabadalmi bejelentést hamarabb engedélyezték, a másik országban kérheti bejelentésének gyorsított vizsgálatát.

Egységes hatályú európai szabadalmak

Sok vitára adott okot az egységes hatályú európai szabadalmak (unitary European patents) jövőbeli költsége az európai szabadalmak szokásos költségeihez viszonyítva, minthogy egy szabadalom élettartama alatt a megújítási költségek az összes költség jelentős részét képezhetik.

A szabadalomtulajdonosok nyilvánvalóan azt szeretnék, ha az évdíj alacsony lenne, különös tekintettel arra, hogy népszerű validáló országok, így Olaszország, Spanyolország és Törökország nem tagjai az egységes hatályú európai szabadalmi rendszernek. Ezzel szemben az Európai Szabadalmi Hivatal (ESZH) költségvetése a nemzeti érvényesítési díjak egy részére támaszkodik, és így jövedelmének legalább egyenértékű részét fenn szeretné tartani, amikor ezeket az érvényesítési illetékeket csupán egy helyettesíti.

Az ESZE elnöke most adta át a „Javaslatok az egységes hatályú európai szabadalmak megújítási díjának szintjére” című dokumentumot véleményezésre az Adminisztratív Tanács eseti bizottságának. Ez a dokumentum a következő díjszinteket javasolja:

- A 3–5. évdíjakat az ESZH belső megújítási díjainak (internal renewal fees, IRF: az ESZH-nak a függő szabadalmi bejelentésekért jelenleg fizetendő díjak) a szintjére állítaná be.

- A 6–9. évi díjakat egy átmeneti szintre állítaná be az IRF-szint és a következő (10. évi) szint közé.

- A 10. évtől kezdve az évdíj szintje egyenlő lenne az azokban az országokban fizetendő nemzeti megújítási díjak összegével, amelyekben a leggyakrabban érvényesítenek európai szabadalmakat. A javaslat két változatot tartalmaz négy vagy öt állam alapján.

Ezek a javaslatok valójában magasabb szintűek a remélteknél. Ezért nyilvánvaló, hogy a szabadalomtulajdonosok csalódottak, amiért az ESZH nem is említette a „három felső állam” változatot, amely az egységes hatályú szabadalmak díját jobban összeegyeztethetővé tenné azzal a szokásos gyakorlattal, amikor egy szabadalmi bejelentést az Egyesült Királyságban, Franciaországban és Németországban nyújtanak be. Az ESZH dokumentuma sajátos módon a javaslatokat azokkal a költségekkel hasonlítja össze, amikor az európai szabadalmi bejelentést mind a 25 részt vevő országban validálják. A javasolt megújítási költségek ezeknél persze lényegesen alacsonyabbak. Hiányzik azonban egy összehasonlítás a javaslatok és a legfelső három államban történő validálási költségek között, ami nyilván érdekelné a bejelentőket.

Európai Szabadalmi Hivatal

A) 2015. március 24-én az ESZH Bővített Fellebbezési Tanácsa G 3/14 döntésében meghatározta, hogy mikor és milyen terjedelemben lehet az ESZH-nál egy felszólalási eljárásban egyértelműség hiányával kapcsolatos kifogásokat emelni. Úgy döntött, hogy engedélyezett szabadalmi igénypontokat, ideértve azok kombinációját is, a világosság hiánya miatt nem lehet megtámadni. Ilyen kifogást csak akkor lehet érvényesíteni, ha az engedélyezett igénypont tárgyát megváltoztatták, és akkor is csak olyan terjedelemben, ahogy a világosság hiányát a változtatás által bevezették.

B) Az ESZH új rendszert vezetett be a függő szabadalmi bejelentések jogi biztonságának javítása érdekében. A „Korai biztonság a kutatásból” (Early Certainty from Search)

rendszerben az ESZH arra fog törekedni, hogy a bejelentés napjától számított hat hónapon belül adjon ki kutatási jelentéseket és véleményeket, elsőbbségben fogja részesíteni az olyan vizsgálatok befejezését, amelyeket már megkezdett (az új bejelentések kapcsán megkezdett munkával szemben), és gyorsítani fogja az engedélyezést az olyan ügyekben, ahol pozitív kutatási véleményt adott ki. Emellett elsőbbségben fogja részesíteni az olyan ügyek feldolgozását is, ahol harmadik felek megalapozott megjegyzéseket nyújtottak be. Az ESZH a felszólalásokat, továbbá a korlátozási és megsemmisítési kérelmeket is elsőbbséggel fogja kezelni.

C) Az Adminisztratív Bizottság vezetője, *Jesper Kongstad*, és az ESZH elnöke, *Benoît Battistelli*, 2015 áprilisában kerekasztal-megbeszélésre ült össze, amelynek során az ESZH történetében először formailag elismerhetik a hivatal szakszervezetét. A megbeszélés célja szociális párbeszéd megindítása volt azoknak a nézeteltéréseknek a megszüntetésére, amelyek az ESZH belső reformjával kapcsolatban merültek fel.

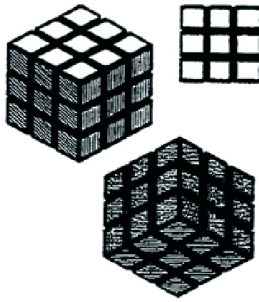
A felek megegyeztek abban, hogy folytatják az eljárást, és létrehoznak egy olyan munkacsoportot, amely további részleteket fog megtárgyalni. A következő kerekasztal-megbeszélés időpontját 2015. május 28-ára tűzték ki. Ezen megbeszélést a munkacsoport megállapításait, és meghatározták a következő lépéseket.

„Nem volt könnyű találkozás, azonban az egy asztalhoz való ülés fontos első mozzanata egy építő eljárás kezdetének” – mondta Kongstad. „Örülök, hogy az összejövetel nyílt légkörben történt, és hogy egyetértettünk abban: a szociális párbeszéd az ESZH érdekét szolgálja” – fejtette ki Battistelli elnök.

Az ESZH olyan nemzetközi szervezet, amelyet 38 tagállam által ratifikált nemzetközi egyezmény hozott létre. Ennek jogi keretét nem szabályozzák a tagállamok nemzeti törvényeinek előírásai. Minthogy az egyezmény nem tartalmaz szakszervezetekre vonatkozó rendelkezéseket, az utóbbiak létrehozására irányuló erőfeszítések olyan új kezdeményezéshez vezettek, amely túlmutat az ESZH jelenlegi jogi keretein.

Az Európai Unió Törvényszéke

A *Simba Toys GmbH & Co.* (Simba) 2006-ban megpróbálta az Európai Unió Törvényszékénél (General Court of the European Union, GC) 2006-ban benyújtott keresettel érvényteleníteni a *Seven Towns Ltd.* által 162 784 számmal a Rubik-kockára lajstromoztatott háromdimenziós közösségi védjegyet, amely a 28. áruosztályban „háromdimenziós összerakós játéokra” vonatkozik.

A Simba a 40/94 sz. közösségi védjegyrendelet 51(1)(a) cikke alapján, a rendelet 7(1)(a)–(c) és (e) cikkére hivatkozott [amelyeket a 207/2009 sz. közösségi védjegyrendelet 52(1)(a), 7(1)(a)–(c) és (e) cikke helyettesít]. A megvonási keresetet elutasította a BPHH törlési osztálya, majd Simba fellebbezését a BPHH második fellebbezési tanácsa.

A Simba az utóbbi döntés ellen az GC-nél nyújtott be fellebbezést azon az alapon, hogy a BPHH az alábbiak szerint megsértette a rendeleteket:

1. A 207/2009 sz. rendelet 76(1) cikkét: a BPHH-nak saját indíttatásból meg kell vizsgálnia a tényeket, azonban az eljárást a felek által szolgáltatott tények, bizonyítékok és érvek vizsgálatára kell korlátoznia a lajstromozás relatív okok alapján való elutasítása esetén.

A Simba állításaival ellentétben a GC megállapította, hogy a fellebbezési tanács kimerítően tanulmányozta a benyújtott bizonyítékokat és érveket. Emellett a *Fürstlich Castell'sches Domänenamt v. OHIM*-ügyben 2013-ban hozott döntés alapján a GC megismételte, hogy a fellebbezési tanácsoknak nem kell az érvénytelenítési eljárásokban saját indíttatásból vizsgálniuk a tényeket, hanem ezt csak akkor kell szükségesnek tekinteniük, amikor az lényeges az eljárás szempontjából.

2. A 40/94 sz. rendelet 7(1)(e)(ii) cikkét: az olyan jelzések nem lajstromozhatók, amelyek kizárólag az áruk olyan alakjára vonatkoznak, amely egy műszaki eredmény eléréséhez szükséges.

A GC, követve a *Lego Juris v. OHIM*-ügyben 2008-ban és 2010-ben hozott döntést, egyetértett a tanács azon megállapításával, hogy a megtámadott védjegy lényeges jellemzői magát a kockát és a rácsszerkezetet érintik. A GC azt vizsgálta, hogy az áruk alakja műszaki funkciójukból következik-e, és elegendő-e a szándékolt műszaki eredmény eléréséhez, és megállapította, hogy a Rubik-kocka belső forgási mechanizmusa nem tűnik ki a lényeges jellemzőkből.

3. A 40/94 sz. rendelet 7(1)(e)(i) cikkét: nem kell lajstromozni az olyan jeleket, amelyek kizárólag olyan alakra vonatkoznak, amely maguknak az áruknak a természetéből következik.

Ezt a GC azért utasította el, mert a háromdimenziós összerakós játékoknál nincs olyan követelmény, hogy az alak rácsszerkezetű felülettel rendelkező kocka legyen.

4. A 40/94 sz. rendelet 7(1)(e)(iii) cikkét: nem kell lajstromozni az olyan jelzéseket, amelyek kizárólag olyan alakból állnak, amely lényeges értéket ad az árunak.

A Simba az áruk által kapott lényeges értéket bizonyos műszaki vonásoknak, nem pedig az alak „esztétikai szempontjának” tulajdonította, és ezért kérelmét mint megalapozatlant elutasították.

5. A 40/94 sz. rendelet 7(1)(b) cikkét: nem kell lajstromozni az olyan védjegyeket, amelyek nem rendelkeznek megkülönböztető jelleggel.

A Simbának kellett volna bizonyítania, hogy a védjegy nem rendelkezik megkülönböztető jelleggel, és hogy képtelen azonosítani, hogy az áruk egy konkrét vállalatától származnak. Bár a Simba talált a piacon egy hasonló alakú összerakós játékot: a Soma-kockát, a GC megerősítette, hogy egy példa nem elegendő annak bizonyításához, hogy az alak általános ennek a területnek az áruival kapcsolatban. A GC arra a következtetésre jutott, hogy az illetékes fogyasztó a megtámadott védjegyet Rubik-kockaként azonosítaná, nem pedig a háromdimenziós összerakós játékok egy általános alváltozataként.

6. A 40/94 sz. rendelet 7(1)(c) cikkét: nem kell lajstromozni az olyan védjegyeket, amelyek kizárólag olyan jelzésekből állnak, amelyek az áruk fajtájának vagy tulajdonságainak a megjelölésére szolgálnak.

Ez az érvelés nem állja meg a helyét, mert nincs közvetlen és sajátos kapcsolat a megtámadott védjegy és általában a 3D összerakós játékok között. Emellett a termék előzetes ismerete nélkül a vonatkozó átlagos fogyasztó nem gondolná, hogy a megtámadott védjegy „emlékeztet vagy utal” egy 3D összerakós játékra.

7. A 40/94 sz. rendelet 7(3) cikkét: Egy védjegy lajstromozása nem gátolható a 7(1)(b)–(d) cikk alapján, ha a megjelölt áruk vonatkozásában megkülönböztetőképessegre tett szert.

A megtámadott védjegy önmagában megkülönböztető jellegűnek tekinthető, ezért nincs szükség ennek az érvnek a tárgyalására.

8. A 207/2009 sz. rendelet 75. cikkét: a BPHH döntéseiben meg kell adni azokat az okokat, amelyeken alapulnak.

A Simba azt állította, hogy a fellebbezési tanács nem adott érvelést azzal az állítással kapcsolatban, hogy a megtámadott védjegy ütközött a 40/94 sz. rendelet 7(1)(c) cikkével. A GC megerősítette, hogy kielégítő volt az érvelés.

Szigorú tiltás érvényes az olyan, védjegyoltalomra vonatkozó jogokkal kapcsolatban, amelyek kizárólag műszaki megoldásokra vonatkoznak. Az ilyen jogokat jellegzetesen lehet védeni a szellemi tulajdon egyéb formáival, így szabadalmakkal vagy mintákkal, de az utóbbi jogok korlátozott időtartamúak. A most ismertetett ügy kedvező az olyan tulajdonosok számára, akik áruik alakjára tartós védjegyjogot kívánnak nyerni, de finom határ van egy olyan háromdimenziós védjegy oltalmának elnyerése előtt, amely kellően védi a vonatkozó jogot, de összeütközésbe kerül a rendelkezésekkel. Ebből az ügyből azt láthatjuk, hogy lehet védjegyoltalmat kapni olyan alakvédjegyre, amely magában foglal egy műszaki funkciót, feltéve, hogy az áru alakja nem szolgáltat ilyen funkciót.

A Rubik-kocka esetében egy olyan belső mechanizmus révén érnek el műszaki funkciót, amelyet a fogyasztó nem lát, és amelyet a piaci megjelenés révén sem nyilvánítanak ki. Ezért a jogtulajdonosoknak gondosan meg kell választaniuk áruik alakját, amikor háromdimenziós védjegyvoltalomra törekszenek, és el kell kerülniük az olyan alakot, amelynek a lajstromozását világosan tiltják ezek a rendelkezések.

Végül kérdésesnek tűnik, hogy egy kétdimenziós elem, így egy márkanév vagy egy márkalogó hozzáadása egy háromdimenziós védjegyhez elegendő lehet-e a 7(1)(e)(ii) cikkben alapuló kifogás elhárításához. Erre a kérdésre csak egy jövőbeli jogeset adhat választ.

Az Európai Unió Bírósága

Az Európai Unió Bírósága (Court of Justice of the European Union, CJEU) 2014 májusában olyan ügyben ítélt, amelyben egy spanyol bíróság kérdéseket intézett hozzá az „elfelejtendő joggal” kapcsolatban.

Ennek az volt az eredménye, hogy az Európai Unióban a keresőmotort szolgáltató Google-nak meg kellett engednie, hogy keresési eredmények eltávolítását kérhessék tőle. Bizonyos körülmények között a Google-nak ezt most meg kell tennie.

Az „elfelejtendő jog”-ügy két jogot helyez egymással szembe: a magánszférát és a tájékoztatást (aminek egy része a szellemi tulajdon által oltalmazható). 2014 februárjában egy holland alsófokú bíróság ítélt, hogy hasonló ügyben, és alkalma volt ezeket a jogokat egymással szemben mérlegelni.

Ezek a döntések közvetve befolyásolják a Google jogát arra, hogy szabadon felhasználja szellemi tulajdonát, ami ebben az esetben az adatbázisa, amelyen keresztül a keresőmotor eredményeket szolgáltat. A holland adatbázistörvény alapján egy ilyen adatbázis védve van, és előállítójának azt a jogot szolgáltatja, hogy korlátozza adatbázisának harmadik felek általi jogtalan használatát. Ennek ellenkezője, vagyis a nyilvános hozzáférés kényszerített korlátozása elleni oltalom nem áll rendelkezésre. Elképzelhető, hogy bizonyos körülmények között ütközést okozhat az adatbázis előállítójának az a joga, hogy szabadon kihasználhatja adatbázisát.

Az elfelejtendő jog valósággá vált a CJEU 2014. májusi döntését követően. Ez az ügy egy olyan emberrel (*Mario Costeja Gonzalez*) kapcsolatos, akit a múltja kísérteni kezdett. Amikor valaki a Google-t arra használta, hogy kutasson a Gonzalez név után, a keresési eredmények olyan újságcikkekre utaltak, amelyek 1998-ban pénzügyi nehézségeit követően tulajdonának az árverését ismertették. Gonzalez azon a véleményen volt, hogy bár ezeknek az újságcikkeknek a tartalma igaz volt, az többé már nem bír gyakorlati jelentőséggel; a cikkek egy múltbeli helyzetet ismertettek, ezért a kutatási eredmények már nem szolgáltattak olyan tájékoztatást, amelyet a Google-használó keresett.

A CJEU-nak figyelembe kellett vennie azt a tényt, hogy a tájékoztatási jogot csak kivételesen szabad korlátozni, mert ez végzetes lehet például a szólásszabadság számára. A

CJEU úgy döntött, hogy a Google mint a keresőmotor működtetője felelős azért a móderért, ahogyan az eredményeket szolgáltatja. Végző soron a Google határozza meg, hogyan működjön a keresőmotorja, és hogy az milyen eredményeket (és vonatkozó hirdetéseket) mutasson be.

Egy egyén kérése alapján a Google (vagy bármely másik keresőmotor-működtető) felkérhető arra, hogy távolítsa el vagy álcázzon olyan eredményeket, amilyeneket a keresőmotor rendes körülmények között mutat. Egy egyén csak akkor kérhet ilyet, ha a kutatási eredmények elégtelenek, vagy már nem bírnak jelentőséggel, vagy céljukhoz és az eltelt időhöz képest (kivéve a rendkívüli körülményeket) végzetesek.

A holland döntést követő hat hónapon belül csak Hollandiában 11 000-nél többen kérték keresési eredmények eltávolítását. E kérelmek közül az egyiket „X”, a hivatásos szolgáltatásokat nyújtó KPMG cég egyik tagja nyújtotta be. X olyan keresési eredményeket kívánt eltávolíttatni, amelyek egy vitás ügyére vonatkozó újságcikkekhez vezettek. A Google megtagadta a kérést. Az alsófokú bíró megállapította, hogy a Google jogosan járt el. A bíróság döntése szerint az ügy nem vonatkozott súlyos körülményekre, és X már nem kívánt kapcsolatban lenni ezzel az üggyel. A keresőmotor által szolgáltatott tájékoztatás tárgyhoz tartozó, helyes és friss volt, és nem volt túlzónak mondható. A bírónak mérlegelnie kellett X magánéletre vonatkozó jogát és a tájékoztatásra vonatkozó általános jogot.

Természetesen nem minden magánéletre vonatkozó igény támasztható alá. Bár egy adatbázis-tulajdonos bizonyos jogokkal rendelkezik szellemi tulajdon-jogának a kihasználására, a kihasználás mértékét korlátozzák egyéb alapvető jogok az adatbázis tartalmával kapcsolatban, így a magánéletre vonatkozó jog és a szólásszabadság.

Fülöp-szigetek

A) A *Bridgestone Corporation* (Bridgestone) győztesen került ki egy olyan védjegybejelentő elleni felszólalásból, ahol a „-stone” szóvégződést kívánták lajstromoztatni a 12. áruosztályban.

Egy kínai vállalat az R-STONE védjegy lajstromozása iránt nyújtott be kérelmet a Fülöp-szigeteki Védjegyhivatalnál a 12. áruosztályban. Ez ellen felszólalt a Bridgestone azt állítva, hogy ő használta és lajstromoztatta először a BRIDGESTONE védjegyet gumibroncsokkal kapcsolatban. A Bridgestone arra is hivatkozott, hogy a saját BRIDGESTONE házi védjegyének „-stone” megkülönböztető szóelemét megerősítette a *Firestone Tyre & Rubber Corporation* megszerzése 1998-ban a FIRESTONE védjeggyel együtt. Valójában a BRIDGESTONE védjegyet a világ számos országában jól ismertnek nyilvánították közel 500 védjegybejelentésre és lajstromozásra, valamint közelítőleg 243 domén név lajstromozására tekintettel. A Bridgestone arra is rámutatott, hogy a bejelentő védjegye tartalmazza a „stone” szót, amely uralkodó eleme a BRIDGESTONE védjegynek, és az „R” betű megtalálható mindkét védjegyben.

A Jogi Ügyek Irodája (Bureau of Legal Affairs) helyt adott a felszólalásnak, elismerve, hogy a Bridgestone védjegyei következetesen használják a „stone” szót, amely egy általános szó ugyan, azonban a gumiabroncsokkal kapcsolatban nem deskriptív vagy generikus, és ezért megkülönböztető jellegű. Ennek következtében egyetértett a Bridgestone kérelmével, hogy a bejelentőnek ne engedjék meg ennek a szóelemnek a használatát, amely a Bridgestone védjegyeinek az uralkodó vonását képezi.

Megállapította továbbá, hogy bár a versengő védjegyek megelőző betűi különbözők, ez a különbség nem küszöböli ki a vásárlóközönség részéről a megtévesztés vagy a becsapás valószínűségét. Nem bír jelentőséggel az a tény, hogy a Bridgestone védjegyei a „fire-” vagy „bridge-” szóval kezdődnek, míg a bejelentő védjegye „R” betűvel kezdődik. Továbbra is fennáll a fogyasztók megtévesztésének a valószínűsége, különös tekintettel arra, hogy mindkét fél védjegyét gumiabroncsokkal kapcsolatban használják.

A Jogi Ügyek Irodája álláspontját megerősítették korábbi döntései is, amelyekben helyt adott az olyan védjegyek elleni felszólalásoknak, amelyek a „stone” szót tartalmzták. A *Bridgestone Corporation v. Richard D. Uy*-ügyben 2006-ban megállapította, hogy a bejelentő RIVERSTONE védjegyében a „-stone” elem azonos a BRIDGESTONE és a FIRESTONE védjegy hasonló elemével. A „-stone” elem jelenléte a versengő védjegyekben arra a megállapításra készítette a Jogi Ügyek Irodáját, hogy a RIVERSTONE védjegy a Bridgestone védjegyei uralkodó elemének az elsikkasztását jelenti. Egy másik ügyben az AUSTONE védjegy lajstromozását tiltotta meg a 12. osztályba tartozó árukkal kapcsolatban.

Az R-STONE védjegybejelentés elleni mostani felszólalás megerősíti a Bridgestone a „-stone” elemet tartalmazó védjegyeinek a megkülönböztetőképességét, amelyek jelenleg magas szintű oltalmat biztosítanak. A Jogi Ügyek Irodája azt az álláspontot foglalta el, hogy ha megengedné egy harmadik félnek a „stone” szót tartalmazó védjegyek lajstromozását a 12. áruosztályban, ez ártana a Bridgestone goodwilljének és hírnevének, amit gondosan ápolott hosszú éveken keresztül.

India

A) A Delhi Felsőbíróóság ideiglenes intézkedést rendelt el a *Novartis* javára a *Cipla* ellen folytatott bitorlási perben, mert megállapította, hogy a *Cipla* bitorolta a *Novartis* indakaterol-maleát hatóanyagot tartalmazó, bronchustágító gyógyszerére (amelyet ONBREZ néven forgalmazott) vonatkozó, Indiában 222 346 számmal lajstromozott szabadalmát. A szabadalom érvényessége a per megindításáig nem volt vitatott. Az indakaterol egy rendkívül hosszú ideig ható gyógyszer, amelynek a használatát engedélyezték krónikus obstruktív tüdőbetegség (chronic obstructive pulmonary disease, COPD) kezelésére. Hatása 24 órán át tart, ami lehetővé teszi, hogy naponta csak egyszer kelljen adagolni, ellentétben a piacon kapható egyéb bronchustágítókkal. Az ONBREZ-t, amelyet engedélyezett mind az Európai Gyógyszerügyi Hatóság, mind az amerikai Élelmiszer- és Gyógyszerügyi Hatóság (FDA), a

Novartis importálja Indiába, és a *Lupin Ltd.*-vel együttműködve viszi piacra. A Novartis azt állította, hogy számos éven keresztül végzett kutatás és pénzügyi befektetés volt szükséges az indakaterol kifejlesztéséhez.

A Novartis azért indított pert a Cipla ellen, mert az gyártani kezdte az ONBREZ generikus változatát. A két fél közötti vita azonban nem korlátozódott a szabadalombitorlásra. 2014 novemberében a Cipla az UNIBREZ védjegyet használta, amely a Novartis szerint megtévesztően hasonlít az ő ONBREZ védjegyéhez. Ezt a pert befejezték, mert a Cipla hozzájárult, hogy megszünteti az UNIBREZ védjegy használatát, és helyette rátér az INDAFLO védjegy használatára.

A szabadalombitorlási perben a Cipla azzal érvelt, hogy az ő terméke az ONBREZ gyógyszer árának ötödéért kapható a piacon. A Cipla azt is állította, hogy a per alapját képező szabadalom az indiai szabadalmi törvény 64. cikke alapján megsemmisíthető. A Cipla további érve szerint a szabadalmazott találmány nem elégíti ki a közérdeket, mert a szabadalmazott gyógyszert nem gyártják kereskedelmi méretekben Indiában. Végül a Cipla azt állította, hogy a Novartis nem tette Indiában hozzáférhetővé a terméket a betegek számára.

2014 októberében a Cipla a szabadalmi törvény 66. és 92(3) cikke alapján jogi védelmet kért az Indiai Kereskedelmi Minisztérium Iparpolitikai Osztályán, arra a különleges rendelkezésre hivatkozva, hogy közérdekből meg lehet semmisíteni egy szabadalmat, és kérni lehet kényszerengedélyt. A Cipla azonban nem kért önkéntes használati engedélyt a Novartistól, és az Indiai Szabadalmi Hivaltól sem kért kényszerengedélyt.

A Novartis arra hivatkozott, hogy a Cipla megjelenése a minisztérium előtt közvetett elismerése volt annak, hogy a vitatott szabadalom érvényes. A Novartis azt is kifejtette, hogy eleget tett a szabadalmi törvény azon követelményének, hogy a sürgősségnek megfelelően szállította a szabadalmazott gyógyszert.

A két fél meghallgatásakor a Delhi Felsőbíróság megállapította, hogy az ügy első pillantásra (*prima facie*) a Novartis javára dönthető el, és közérdek az ideiglenes intézkedést szabályozó hagyományos rendelkezések szerint nem forog fenn. A bíróság azt is megjegyezte, hogy a Cipla tudatosan elkerülte a kényszerengedély megszerzésére vonatkozó utat, hogy ne kelljen a kényszerengedély megadásáig várnia saját generikus változatának a gyártásával. Megjegyezte továbbá, hogy a szabadalom gyakorlatba vételének hiányát előidéző okot egy kényszerengedélyt vagy a szabadalom megvonását kérő személy csak az illetékes hatóságnál tudakolhatja. Ilyen okra polgári bíróság előtt folyó bitorlási perben nem lehet hivatkozni, mert ez a vonatkozó hatóság jogkörének áthágását jelentené.

Így a Cipla ideiglenesen el van tiltva az indakaterol, különösen az indakaterol maleátsójának használatától, gyártásától, importálásától és eladásától, mert ez a Novartis szabadalmának a bitorlását jelentené. Egyúttal a bíróság a Ciplát a megfelelő hatósághoz irányította, hogy annál kérjen kényszerengedélyt.

B) A *Citi Group Inc.* (Citi) v. CCB-ügyben a Delhi Felsőbírósnak arról kellett döntenie, hogy a CCB jogosan használja-e vállalati nevének egy részét védjegyként.

A felperes Citi tulajdonosa egy sor olyan védjegynek és névnek, amely a „citi”-vel kezdődik, és amelyek közül a leghíresebb a CITIBANK. A Citi a CITI védjegyet Indiában 1992 óta használja.

Az alperes CCB pénzügyi szolgáltatásokat nyújt *Citi Corp. Business & Finance Pvt. Ltd.* név alatt, de tevékenységét csupán Kolkata városban fejti ki. Miután a Citi beperelte védjegybitorlásért, a CCB azzal védekezett, hogy a Delhi Felsőbíróságnak nincs illetékessége az ügyben dönteni. Az elutasította ezt az érvet, és a CCB-t eltiltotta cégnevében a „Citi Corp.” kifejezés használatától, azonban hat hónap halasztást engedélyezett a cégnév megváltoztatására.

C) *A Deere Company (Deere) v. Harcharan Singh (Harcharan)*-ügyben színskombinációk képezték a vita tárgyát. A Deere a jól ismert JOHN DEERE védjeggyel árusítja mezőgazdasági gépeit, amelyeken a sárga és zöld színnel lajstromozott védjegy ilyen megkülönböztető fényes színekkel van feltüntetve.

Az alperes Harcharan elkezdett mezőgazdasági gépeket, többek között traktorokat árusítani SURINDERA védjeggyel, de termékeit, így a traktorokat is a Deere védjegyében használttal azonos sárga és zöld színre festette. A felperes ezért beperelte védjegybitorlásért. A bíróság a felperesnek adott igazat, és az alperest eltiltotta termékein a sárga és a zöld szín használatától.

Irán

Egy iráni felhasználó lajstromoztatta a *facebook.ir* doménnevet. A *Facebook Inc.* (Facebook) ez ellen kérelmet nyújtott be a Szellemi Tulajdon Világszervezete (WIPO) döntőbíróságánál, és az rá nézve kedvező döntést hozott.

Az alperes ez ellen fellebbezést nyújtott be Yazd város elsőfokú bíróságánál arra hivatkozva, hogy a kért doménnevhez fűződő érdeke abból a tényből ered, hogy online kíván könyveket eladni. Emellett arra is hivatkozott, hogy a Facebook szociális médiavállalat nem folytathat üzleti tevékenységet Iránban, és a *facebook.com* doménnev az iráni kormány által tiltva van. Ezért, miként állította, a vállalatnak nem lehet érdeke a *facebook.ir* doménnevben.

A Facebook ellenkérelmet nyújtott be az elsőfokú bíróságnál, amelyben a következőkkel érvelt.

a) Mind Irán, mind az Amerikai Egyesült Államok tagja a Párizsi Uniós Egyezménynek, ezért a Facebooknak ugyanolyan jogokat és előjogokat kell élveznie, mint egy nemzeti bejelentőnek.

b) Az iráni szellemitulajdon-védelmi törvény szerint a kereskedelmi név oltalom alatt áll, függetlenül attól, hogy lajstromozva van-e védjegyként Iránban. (A Facebooknak nem volt védjegyoltalma Iránban.)

c) A felperes védjegye nemzetközileg híres védjegyként van elismerve.

d) Irán e-kereskedelemre vonatkozó törvénye szerint egy védjegynek doménnévként való használata vagy védjegyek online használata, ami félrevezetheti vagy becsaphatja a vásárlóközönséget az áruk és szolgáltatások eredetiségét illetően, törvénytelen, és az e törvény ellen vétőt a törvény bünteti.

A bíróság a Facebook javára döntött, megállapítva, hogy a „Facebook” név nemzetközi hírnévnek örvend, és elsőbbségi jogokkal is rendelkezik. A bíróság azt is megállapította, hogy az alperes szándéka a doménnév üzleti célokra való használatára nyilvánvalóan rosszhiszemű. Ezért érvényes a WIPO döntőbíróóságának a véleménye, vagyis azt a bíróság is érvényesnek tekintette.

Izrael

A) Az Izraeli Szabadalmi és Védjegyhivatal 2014 júliusában lajstromozta a *Farm Chalk LTD* (Farm) CLIP FRESH védjegyét annak ellenére, hogy a *Millennium Marketing Intertrade* (Millennium) korábban lajstromozott CLICK AND FRESH védjegye alapján felszólalt a lajstromozás ellen. Az elővizsgáló arra hivatkozott, hogy a Millennium nem bizonyította az összetévesztés valószínűségét.

A Millennium a Tel Avivi Körzeti Bírósághoz nyújtott be fellebbezést, amelyben az ellemegítélt költségek ellen is tiltakozott. Szerinte a védjegyek eltérő megjelenése ellenére hangzásuk összetévesztésüket okozhatja. Bár a Farm azt állítja, hogy a „By Farm Chalk” kifejezést használja védjegyében, a valóságban a „Keep it fresh” szlogent használja. Ezért megalapozatlan a CLIP FRESH védjegy lajstromozásának engedélyezése arra hivatkozva, hogy a „By Farm Chalk” szavak meggátolják az összetévesztést.

A Farm azzal érvelt, hogy a fellebbezést 45 napon belül kellett volna benyújtani, amivel szemben azt négy hónap eltelte után nyújtották be, és így el kell utasítani.

Yehudit Snitzer bírónő megállapította, hogy a fellebbezést a költségekre vonatkozó döntést és nem az érdemi döntést követő 45 napon belül nyújtották be, de a fellebbezésnek azért adott helyt, mert a megítélt költségtérítés összegét valóban jelentősnek találta.

A fonetikai hasonlósággal kapcsolatban a bírónő azt állapította meg, hogy a védjegyzett árukat, amelyek élelmiszertartályok, a vevők előzetes megismerés után vásárolják meg. Ezért a védjegyek vizuális különbségei nagyobb súllyal esnek latba, mint a hangzási hasonlóságok.

A bírónő szerint fontos meggátolni a védjegyekkel való visszaélést, és el kell kerülni az olyan védjegyeket, amelyek bizonyos sajátságokkal rendelkező árukkal kapcsolatban tényleges monopóliumot biztosítanak, és nem a forrás megjelölésére szolgálnak. A tisztességtelen versenyt és a vásárlóközönség megtévesztését el kell utasítani a szabad verseny javára.

A költségekről a bírónő megjegyezte, hogy azokat tényleges adatok alapján számították ki. Lehetséges, hogy tanú nélküli egyetlen tárgyalás esetén kisebbek lennének a költségek,

azonban az adott esetben a költségeket nem találta túlzónak, sőt a fellebbezés elutasítása után a Millenniumot további 30 000 sékel megfizetésére kötelezte.

B) Az 1967. évi izraeli szabadalmi törvény egyértelműen megállapítja, hogy a háromdimenziós védjegyek lajstromozhatók.

A múltban az Izraeli Szabadalmi és Védjegyhivatal nem fogadta kedvezően a tárgyak és tartályok alakjára vonatkozó lajstromozási kérelmeket. Ezután 2003-ban az *AUGUST STORCK KG v. Alfa Intuit Food Products LTD*-ügyben a legfelsőbb bíróság úgy döntött, hogy a karamellával és csokoládéval bevont mogyoró alakjára vonatkozó TOFFIFEE védjegy mintaként lajstromozható.

Azóta számos pozitív és negatív döntés született különböző csomagolásokra, különösen italok és parfümök palackjaira és üvegeire, valamint egyéb különböző tárgyakra, így a Rubik-kockára vonatkozó védjegybejelentésekkel kapcsolatban.

2015 márciusában a hivatal körlevelet bocsátott ki, amely kísérletet tesz arra, hogy világossá tegye ezt a kérdést. Eszerint a háromdimenziós csomagolást vagy termékalakot tartalmazni kell mintalajstromozással. Ennek következtében a benne rejlő (inherens) megkülönböztetőképesség nem elegendő ok a lajstromozáshoz. Lajstromozható azonban a háromdimenziós kép, ha

- a) védjegyként szolgál,
- b) nem jelentős mértékben esztétikus vagy funkcionális, és
- c) használat útján megkülönböztetőképességre tett szert.

Minthogy a védjegylajstromozás nem nyújt oltalmat egy összetett jelzés különböző elemei számára, ha egy háromdimenziós ábrázolás feltűnően magában foglalja a vállalat nevét, az lehetővé teszi a lajstromozást a fentebbi három követelmény figyelembevétele nélkül.

Ha a védjegy engedélyezhető, le kell szögezni, hogy a kép háromdimenziós.

A fenti irányelvek igen ésszerűek, azonban elképzelhető, hogy sajátos esetekben számos érv indokolhatja azt, hogy egy háromdimenziós kép lajstromozható-e vagy sem. Egyes esetekben nehéz meghatározni, hogy valami jelentősen esztétikus vagy funkcionális-e, és azt is nehéz mennyiségileg értékelni, hogy egy fogalom megkülönböztetőképességre tett-e szert.

Számos döntés vonatkozik palackokra és tartályokra. Ennek példaként említjük az energitalok palackját, amelyet az Izraeli Szabadalmi és Védjegyhivatal lajstromozott, a Cointreau palackját, amelyet elutasított, a Fanta-palackot, amelyet lajstromozott, és az Abszolut Vodka palackját, amelyre nem engedélyezett oltalmat. Ugyancsak elutasított a hivatal egy cigarettadoboz lajstromozására irányuló kérelmet.

Japán

A) A japán szabadalmak oltalmi idejének hosszabbítási rendszere eltér mind az európai, mind az amerikai rendszertől, mert Japánban egy szabadalomra több oltalmi idő-hosszabbítást is lehet kapni. Valahányszor egy szabadalom kielégít bizonyos feltételeket, a

szabadalomtulajdonos kérhet oltalmi idő-hosszabbítást. Ezzel kapcsolatban a legfontosabb kérdés az, hogy ehhez milyen feltételeket kell kielégíteni. Erre a legújabb választ a Szellemi-tulajdon-védelmi Felsőbíróóság nagytanácsának 2014. május 30-i döntése adta meg.

A szabadalom oltalmi idejének hosszabbítását a japán szabadalmi törvény 1987. évi módosítása tette lehetővé. E törvényi rendelkezés okát itt is abban a szándékban lehet keresni, hogy kárpótolják a szabadalomtulajdonost arra az időtartamra, amely alatt nem élvezheti a szabadalma által biztosított kizárólagos jogból adódó előnyt, mert gyógyszerforgalmazási engedélyt kell szereznie, és ezért gátolva van a szabadalmazott találmány gyakorlatba vételében.

A szabadalmak oltalmi idejének meghosszabbításával kapcsolatban 1987-ben hatályba lépett vizsgálati irányelvek a szabadalmazott találmány gyakorlatba vételének körét termék esetén csupán a hatóanyag (vegyület) és a forgalmazási engedélyben megadott indikáció (felhasználás) szempontjából határozták meg. Nevezetesen, ha a korábbi forgalmazási engedély egy olyan gyógyszerre irányult, amelynek azonos volt a hatóanyaga, de eltért az indikációja a későbbi forgalmazási engedélyben megadottól, az utóbbi forgalmazási engedélyt sürgősségként tartották a termékre vonatkozó szabadalom gyakorlatba vételéhez. Így a későbbi forgalmazási engedély alapján az oltalmi idő meghosszabbítása nem volt engedélyezhető.

A legfelsőbb bíróság 2011. április 28-án egy szabadalom forgalmazási engedélyével kapcsolatban olyan döntést hozott, amely nem volt összeegyeztethető az 1987. évi vizsgálati irányelvekkel. A szabadalom morfin-hidrokloridot tartalmazó kapszulára vonatkozott, amelynek az volt az új vonása, hogy a morfin-hidroklorid számára nyújtott hatást biztosított. A szabadalmas forgalmazási engedélyt kapott termékére, amikor azonban szabadalma oltalmi idejének meghosszabbítását kérte, a Japán Szabadalmi Hivatal elutasította a kérelmet arra hivatkozva, hogy korábban már engedélyeztek forgalmazási engedélyt ugyanilyen hatóanyagot ugyanilyen indikációval tartalmazó termékre. Az egyetlen különbség a kisserelésben volt.

A legfelsőbb bíróság megállapította, hogy még ha van is egy korábbi forgalmazási engedély azonos indikációjú és azonos hatóanyagú gyógyszerre, ha a korábban engedélyezett gyógyszer nem esik a vizsgált szabadalom oltalmi körébe, a későbbi forgalmazási engedélyt nem lehet sürgősségként minősíteni a szabadalmazott találmány gyakorlatba vételéhez.

A fenti döntést követően a Japán Szabadalmi Hivatal új vizsgálati irányelveket dolgozott ki, amelyek 2011. december 28-án léptek hatályba. Ezek a szabadalmazott találmány gyakorlatba vételét „a találmányt meghatározó dolgok” és a forgalmazási engedélyben megjelölt gyógyszer közötti átlapolásra és – ahol ezt jelzik – a gyógyszer jóváhagyott felhasználására utalva határozzák meg. Más szavakkal: a forgalmazási engedélyben felsorolt különböző vonások között (amilyen a termék neve, alkotórészei, mennyisége, dózisa, indikációja, mellékhatásai és a termék biztonságára és hatékonyságára vonatkozó egyéb dolgok) csupán „a találmányt meghatározó dolgok”-nak megfelelő vonások fontosak annak megállapításához, hogy mi számít „a szabadalmazott találmány gyakorlatba vételének”; az ezeket a vonáso-

kat felmutató gyógyszer előállítás, eladása vagy használata azután „a szabadalmazott találmány gyakorlatba vételének” tekinthető. Így olyan körülmények között, ahol a későbbi forgalmazási engedélyben felsorolt vonatkozó jellemzők (vagyis „a találmányt meghatározó dolgoknak” megfelelő vonások) ugyanazok, mint a korábbi forgalmazási engedélyben felsoroltak (ismét azok a vonások, amelyek megfelelnek „a találmányt meghatározó dolgoknak”), a szabadalom oltalmi idejének meghosszabbítására irányuló kérelmet a japán szabadalmi törvény 67-3 cikk 1. szakaszának 1. bekezdése alapján elutasítanak, mert a későbbi forgalmazási engedélyben felsorolt vonásokkal rendelkező (és „a találmányt jellemző dolgoknak” megfelelő) gyógyszert már engedélyezték a korábbi forgalmazási engedélyben.

A Szellemi tulajdon-védelmi Felsőbíróóság nagytanácsa 2014. május 30-án döntést hozott egy olyan, forgalmazási engedélyen alapuló, oltalmi idő meghosszabbítására vonatkozó ügyben, ahol már volt egy korábbi forgalmazási engedély. A döntés hatályaon kívül helyezte a hivatal döntését, amely a hatályos vizsgálati irányelvek alapján elutasította az oltalmi idő meghosszabbítására vonatkozó kérelmet.

Ennek az ügynek a háttere, hogy a *Genentech* birtokol egy „Vaszkuláris endotéliális sejtnövekedési faktor antagonistá” című szabadalmat, amellyel kapcsolatban kérelmezték a szabadalom oltalmi idejének öt évvel való meghosszabbítását. A Japán Szabadalmi Hivatal azonban elutasította a kérelmet mind a kezdeti vizsgálati szakaszban, mind a fellebbezési tanács előtti szakaszban. A *Genentech* a Szellemi tulajdon-védelmi Felsőbíróóságnál nyújtott be fellebbezést a következő jellemzőkkel:

- Hatóanyag: bevacicumab.
- Indikáció: gyógyíthatatlan és műthetetlen előrehaladott vagy kiújuló végbélrák.
- Dózis és adagolás: egy másik tumorelles hatóanyaggal kombinálva rendszeren, felnőtteknek, intravénás infúzióban 5 vagy 10 mg/kg testsúly bevacicumab. Az egyes adagolások közötti időtartam legalább 2 hét legyen.

Az újabb forgalmazási engedélyben az előzőhöz hozzá kellett adni a következő kiegészítő dózist és adagolást:

- Dózis és adagolás: egy másik tumorelles anyaggal kombinálva, rendszeren, felnőtteknek intravénás infúzióban 7,5 mg/kg testsúly bevacicumab. Az egyes adagolások közötti időtartam legalább 3 hét legyen.

A Japán Szabadalmi Hivatal fellebbezési tanácsa a japán szabadalmi törvény 67-3 cikk 1. szakaszának első bekezdése alapján elutasította az oltalmi idő hosszabbítására irányuló kérelmet, mert szerinte ebben az esetben „a szabadalmazott találmány gyakorlatba vétele” kifejezés nem magának a jóváhagyott gyógyszernek a gyártását és eladását jelenti, hanem inkább a jóváhagyott forgalmazási engedélyben szereplő vonásokkal azonosított gyártást és eladást, amelyek a szabadalmazott találmányt jellemző dolgok körébe esnek. Így a jelen szabadalom szerinti találmány esetében a forgalmazási engedély által azonosított oltalmi kört, amely a szabadalmazott találmányt jellemző dolgok körébe esik, a korábbi forgalmazási engedéllyel lehetett gyakorlatba venni. Ennek következtében a hivatal azért utasította el az

oltalmi idő meghosszabbítására irányuló kérelmet, mert a jelenlegi jóváhagyást nem találta szükségesnek a szabadalmazott találmány gyakorlatba vételéhez.

A Szellemi tulajdon-védelmi Felsőbíróság nagytanácsa az alábbiak alapján hatályon kívül helyezte a hivatal döntését.

Az oltalmi idő meghosszabbítására vonatkozó rendszer célja, hogy kiküszöbölje azt a hátrányt, amelyet egy szabadalmazszenvedő el annak következtében, hogy egy minisztertanácsi rendelet által megjelölt engedélyt kell elnyernie a szabadalmazott találmány gyakorlatba vételéhez.

A hivatali döntés helyességének a megállapításához azt kell vizsgálni, hogy a kérelem megfelel-e a szabadalmi törvény 67-3 cikk 1. szakaszának első bekezdésében foglaltaknak. Ennek megfelelően vizsgálni kell, hogy a tiltást a minisztertanácsi rendeletben megjelölt rendelkezés szerint hozták-e, és hogy a törvényt, amellyel kapcsolatban a tiltást elrendelték, a minisztertanácsi rendeletben megjelölt rendelkezés tartalmazza-e.

A nagytanács részletes indokolás után megállapította, hogy a minisztertanácsi rendelet nem volt szükséges a szabadalmazott találmány gyakorlatba vételéhez, és ezért nem mondható, hogy a hivatal elutasító döntése összhangban van a 67-3 cikk 1. szakaszának első bekezdésében foglaltakkal.

A nagytanács azt is megállapította, hogy a vizsgálat tárgyát képező szabadalom oltalmi idejének kiterjesztésére vonatkozó kérelem kielégíti a szabadalmi törvény 68-2 cikke szerinti követelményeket is.

A döntés még nem emelkedett jogerőre, mert a Japán Szabadalmi Hivatal nem tervezi a vizsgálati irányelvek módosítását. Erre akkor lenne kényszeríthető, ha a legfelsőbb bíróság, amelyhez a hivatal fellebbezést nyújtott be, elutasítaná a fellebbezését. Így jelenleg még nincs eldöntve, hogyan kell értelmezni a szabadalmi törvény 67-3 cikk 1. szakaszának 1. bekezdését.

B) Az alábbi ügyben 2014. augusztus 27-én arról döntött a Szellemi tulajdon-védelmi Felsőbíróság, hogy ha egy termék, amelyet egy szabadalmazott szabadalmának gyakorlatba vételével gyárt és árusít, egy harmadik fél szabadalmi jogába ütközik, ezt a tényt figyelembe kell-e venni a szabadalmazott által szenvedett kár összegét csökkentő tényezőként.

A fellebbező fél (a felperes) által birtokolt szabadalom alapját képező szabadalmi bejelentést 2009. április 30-án tették közzé. A felperes figyelmeztető levelet küldött az alperesnek a szabadalmi törvény 65. cikkének (1) bekezdése alapján, azt állítva, hogy az alperes által gyártott és árusított termékek a közzétett szabadalmi bejelentés 1. igénypontjának oltalmi körébe esnek. Az alperes azonban továbbra is folytatta a termék gyártását és árusítását annak ellenére, hogy a szabadalmat 2010. szeptember 17-én engedélyezték. Ennek megfelelően a felperes bitorlásért beperelte az alperest, olyan kártérítést kérve, amely egyenértékű az azal az összeggel, amelyre a felperes a szabadalmi törvény 65. cikkének (1) bekezdése alapján jogosult lenne a szabadalom által védett találmány gyakorlatba vételéért a szabadalmi jog megadása előtt. A felperes azokért a károkért is kártérítést kért, amelyeket annak következ-

tében szenvedett, hogy az alperes a szabadalmi jog megadása után is gyártotta és árusította termékeit.

Mind az elsőfokú, mind a másodfokú bíróság megállapította, hogy az alperes egyes termékei a szabadalmazott találmány oltalmi körébe esnek. Az alperes azonban azzal érvelt, hogy azok a termékek, amelyeket a felperes a szabadalmazott találmány gyakorlatba vétele által előállít és árusít, bitorolják a *Medion Research Laboratories Inc.* (Medion) által birtokolt szabadalmi jogot (5 164 438 sz. szabadalom; címe: Széndioxidot nyálkahártyán keresztül elnyelő kompozíció); erre a jogra tekintettel a felperesnek nem lett volna joga gyártani és árusítani termékeit, és így ez a tény azt mutatja, hogy „olyan körülmények forognak fenn, amelyekre tekintettel a szabadalmas ... részben vagy egészben képtelen lett volna eladni a megjelölt mennyiséget, figyelemmel a szabadalmi törvény 102. cikkének (1) bekezdésére. Az alperes arra is hivatkozott, hogy a szabadalmi törvény 102. cikkének (2) bekezdése az ezen cikk (1) bekezdésében hivatkozott kár mennyiségéről rendelkezik, és ha egy szabadalmas terméke bitorolja egy harmadik fél szabadalmi jogát, ez csökkenti annak a lehetőségét, hogy a szabadalmas gyakorlatba vehesse saját szabadalmazott találmányát. Ilyen vonatkozásban tehát a fentebb említett tény befolyásolná a szabadalmi törvény 102. cikkének (2) bekezdése szerinti kár mennyiségének a számítását is.

A felsőbíróság először megállapította, hogy a szabadalmi törvény 102. cikkének (1) bekezdése szerinti rendelkezés azon a feltevésen alapszik, hogy annak a kárnak az összegét, amelyet a szabadalmas elszenvedett, az említett bekezdés szerint számítanak ki, és ezért helytelen abból kiindulni, hogy az említett bekezdést közvetlenül vagy *mutatis mutandis* lehet alkalmazni az említett törvény 102. cikkének (2) bekezdése szerinti esetre. Ezután a bíróság kifejtette, hogy a szabadalmi törvény 102. cikkének (2) bekezdése olyan szabály, amely szerint fel kell tételezni, hogy az a haszon, amelyre a szabadalombitorló a bitorlási cselekedet révén tett szert, annak a kárnak az összegével egyenlő, amelyet a szabadalmas az ilyen bitorlás folytán elszenvedett, és megerősítette, hogy az alperes által érvként hivatkozott tény olyan körülményt képezhet, amely miatt az ilyen feltételezésnek az ellenkezője lehet igaz. A felsőbíróság megállapította, hogy az alperes által gyártott és árusított termék egy része a Medion szabadalmának oltalmi körébe esik. A bíróság azonban úgy döntött, hogy a felperes nem került olyan helyzetbe, amelyben gátolva lett volna a szabadalom gyakorlatba vétele által a termékek gyártásában vagy eladásában, minthogy a Medion nem kérte fel a termékek gyártásának és eladásának megszüntetésére, és ennek következtében az alperes által hivatkozott tény nem lehet olyan körülménynek tekinteni, amelynek következtében ellentétessé fordulna a szabadalmi törvény 102. cikkének (2) bekezdésében foglalt feltételezés.

D) A *KK Kinox* (Kinox) 2001. november 22-én 963 számmal fajtajelstromozást kapott a japánul „nameko”-nak nevezett gombafajra KX N006 fajtamegjelöléssel (a bejelentés időpontjában „Tohoku N0006” névvel a Mezőgazdasági, Erdőügyi és Halászati Minisztériumtól).

A Kinox a Tokiói Kerületi Bíróságnál bitorlási pert indított a *Tsukidate Nameko Production Association* (Tsukidate) (A alperes) ellen, aki megvette a gombafajtát a Kinoxtól, és a *Yugen*

Kaisha Tsukidate Enoki Központ (B alperes) ellen, amely az A alperessel közösen előállította és árusította a namekogombát. A bíróság egyetlen üggyé egyesítette a két ügyet.

A Kinox keresetében a következőket kérte:

- a növényfajtatörvény 31(3) cikke alapján a namekogomba előállításának és árusításának a leállítását;
- a törvény 33(2) cikke alapján a namekogomba megsemmisítését;
- annak elrendelését, hogy az alperesek a törvény 44. cikke alapján bocsánatkérő hirdetést jelentessenek meg a Kinox hírnevének helyreállítása céljából; és
- a szabadalombitorlásból eredő káruk megtérítését.

A Tokiói Kerületi Bíróság azon a véleményen volt, hogy nehéz lenne arra a következtetésre jutni, hogy az alperesek állítólag bitorló fajtáját nem lehet világosan megkülönböztetni a lajstromozott fajtától vagy e fajta fontos jellemzőinek kifejezésétől. Nem talált egyéb bizonyítékot arra, hogy az alperesek bitorolták a felperesek természetői jogait. Emellett maga a felperes elismerte, hogy a lajstromozott fajta 2008 márciusában nem tudta volna megtartani a jellemzőit széles körű terjesztéshez. Ezért a bíróság megállapította, hogy a lajstromozott fajta nem elégítette ki a törvény 3(1) cikke szerinti egyneműség és állandóság követelményét. Ezt megfelelő oknak tekintette a felperes keresetének elutasítására, és 2014. november 28-án az 1998. évi módosított növényfajtatörvény alapján elutasította a Kinox szabadalombitorlási keresetét.

A Tokiói Kerületi Bíróság feleslegesnek tartotta, hogy egyéb kérdésekkel is foglalkozzon, mert nyilvánvaló volt, hogy a felperes egyik igénye sem volt kellően megalapozott.

Kanada

A Kanadai Szellemijajdon-védelmi Hivatal módosított irányelveket tett közzé a gyógyászati felhasználásra vonatkozó igénypontok vizsgálatának gyakorlatáról (Revised Examination Practice Respecting Medical Uses). Ezt az irányelvet a hivatal az *AbbVie Biotechnology Ltd.* (*AbbVie*) v. *Canada (Attorney General)*-ügyben hozott bírósági döntést követően hozta nyilvánosságra.

Az *AbbVie*-ügyben a Szövetségi Bíróság (Federal Court, FC) megállapította, hogy a hivatal igazgatója tévedett a joggyakorlat értelmezésekor és annak megállapításakor, hogy az *AbbVie* igénypontjai egy gyógyászati kezelési eljárásra irányultak. A bíróság ugyanis azt találta, hogy az igénypontok – amelyek egy ismert vegyület ismert célra történő felhasználására vonatkoztak rögzített dózismennyiség és rögzített (kéthetenkénti) ütemezés szerint – szabadalmazható tárgyra irányultak. Az érvelés azon alapult, hogy ha az igényelt felhasználást előírták, az igénypont oltalmi körén belül nem volt szükség szakmai ügyességre vagy mérlegelésre. A kéthetenkénti adagolás rögzített és pontos volt.

Az új irányelv, amely hatálytalanítja a korábbi, 2013. június 10-én kiadott gyakorlati előírást, az *AbbVie*-döntés fényében a következő legfontosabb változtatásokat tartalmazza.

– A rögzített dózisok és a rögzített adagolási mód nem tartozik a szakmai ügyesség vagy mérlegelés körébe. Emellett a Kanadai Szellemitulajdon-védelmi Hivatal többé nem vár el szakmai ügyességet vagy mérlegelést a páciensektől vagy az adminisztrációs helyektől.

– A hivatal továbbra is megkülönböztet olyan lényeges elemeket, amelyek arról tájékoztatnak egy orvost, hogy hogyan – nem pedig mivel – kezeljen egy páciens.

A módosított irányelv azonban már nem állítja, hogy ez arra a következtetésre vezethetne, hogy az igényelt alkalmazás gyógyászati kezelési eljárás lenne. Az új irányelv szerint először meg kell határozni, hogy a szakmai ügyesség mire terjed ki, vagyis hogy a lényeges elem gátolja, befolyásolja vagy igényli-e egy orvos szakmai gyakorlatát. Ha a válasz igenlő, ez arra a következtetésre fog vezetni, hogy az igényelt alkalmazás gyógyászati kezelési eljárásnak tekintendő.

Az új irányelv tehát segítséget nyújt az gyógyászati alkalmazási igénypontok vizsgálatához.

Kína

A) Az Állami Ipari és Kereskedelmi Igazgatóság 2015 áprilisában közölte, hogy 2014-ben az Állami Szellemitulajdon-védelmi Hivatalnál 2,3 millió védjegybejelentést nyújtottak be, ami 21,5%-kal haladja meg a 2013. évi bejelentések számát. Ez a szám először haladja meg a 2 milliót, és a kínai bejelentések száma egymást követő 13 éven keresztül képviselte ezen a területen a világon a legmagasabb számot. A védjegybejelentések több mint 60%-át online nyújtották be.

B) Egy olyan szóvédjegy lajstromozása, amely azonos egy híresség nevével, vagy megtévesztően hasonlít ahhoz, és ezáltal a fogyasztók körében megtévesztéshez és félreértésekhez vezethet, a kínai védjegy törvény 32. cikke alá esik, amely kimondja, hogy „egy védjegybejelentés lajstromozása iránti kérelem nem bitorolhatja egy másik személy korábbi jogait”.

Nicole Kidman nemzetközileg ismert színésznő, aki az egész világon komoly hírnévre tett szert a szórakoztatás, a divat és a humanitárius tevékenység területén. A kínai közönség széles körében ismert a „Nicole Kidman” név és annak kínai megfelelője.

2006. április 30-án egy Wu nevű kínai személy a NICOL KIDMAN védjegy lajstromozása iránti kérelmet nyújtott be a Kínai Védjegy hivatalnál, amely 2009. augusztus 7-én lajstromozta a védjegyet a 18. áruosztályban esernyőkre, bőrárukra, iskolatáskákra, kiegészítőkre, aktatáskákra, utazótáskákra, bőrszíjakra és krémekre.

Kidman a Védjegyfelülvizsgálati Tanácsnál kérelmet nyújtott be a védjegy megvonása iránt, azt állítva, hogy a védjegy lajstromozása bitorolta személyes, névre vonatkozó korábbi jogait, és hogy Wu lajstromozásának a célja az volt, hogy az ő hírnevéből előnyre tegyen szert. Ez sértette a jóhiszeműség elvét, és a tisztességtelen versenyt tiltó jogszabályba is ütközött.

A tanács 2014. november 5-én Kidman javára döntött, és kinyilvánította, hogy a vitatott védjegy érvénytelen, mert a Kidman által felhozott bizonyítékok, így filmrészletek, Oscar-díj-átadási ünnepségekről készített videofelvételek, magazinhirdetések, exkluzív interjúk és híradórészletek arról, hogy Kidman végzett munkája alapján kitüntetésben részesült, azt bizonyítják, hogy a „Nicole Kidman” név a vitatott védjegy benyújtási kérelmének napja előtt komoly hírnévnek örvendett. A tanács elismerte, hogy a kérelmező nevével majdnem azonos védjegy a fogyasztók körében valószínűleg zavart és félreértést okozott. Ezért a védjegy lajstromozása a 2001. évi védjegytvény 31. cikkébe (a 2013. évi védjegytvény 32. cikkébe) ütközik.

A 2005. évi védjegyfelülvizsgálati követelmények szerint ahhoz, hogy egy védjegybejelentés vagy -lajstromozás ellen egy név birtokosa eredményesen fellépessen, arra volt szükség, hogy a név azonos legyen a védjeggyel, vagy pedig a védjegyet a közönség a név fordításának tekintse. 2014-ben azonban a Pekingi Felső Népbíróság irányelveket bocsátott ki a védjegyügyek felülvizsgálatával kapcsolatban, amelyben megállapította, hogy „egy azonosító-jel, amely egy természetes személy nevével megfelelő viszonyba hozható, e személy nevének tekinthető.” Rávilágított továbbá arra, hogy „a hírnév nem előfeltétele annak, hogy egy természetes személy névjogai védve legyenek; a hírnév olyan tényező, amelyet figyelembe kell venni amikor azt kell eldönteni, hogy a vonatkozó közönség egy nevet úgy tekint-e, hogy az megfelelő viszonyban van egy konkrét természetes személlyel”.

Tehát a Pekingi Felső Népbíróság a név azonosító funkciójára, továbbá a védjegynek az áruk vagy szolgáltatások eredetét azonosító szerepére helyezte a hangsúlyt. Ezért nem tekintette előfeltételnek, hogy a név és a védjegy azonos legyen, amennyiben az adott körülmények között fennállt az összetévesztés kockázata.

Wu benyújtott a Kínai Védjegy hivatalnál egy kérelmet a NICOLE KIDMAN védjegy lajstromozása iránt is a 25. áruosztályban; ez a lajstromoztatni kívánt név tehát teljesen megegyezett Kidman nevével, ami világosan bizonyítja Wu rosszhiszeműségét és azt a szándékát, hogy a divatszektorban előnyre tegyen szert Kidman hírnevéből. A Védjegyfelülvizsgálati Tanács ezt is figyelembe vette, amikor megvonta Wu NICOLE KIDMAN védjegyét.

C) Kína ipari és kereskedelmi minisztere és Szingapúr Szellemtulajdon-védelmi Hivatala 2015 júniusában együttműködési megállapodást írt alá.

A megállapodás alapján a két állam javítja az együttműködést a védjegy-elővizsgálat és -lajstromozás, a védjegyváltalom és a jogérvényesítés területén. A megállapodás keretében információt fognak cserélni a védjegy-lajstromozás és a védjegyváltalom területén, és fejleszteni fogják a kapacitásépítő tevékenységet. Megkönnyítik majd a két hivatal elővizsgálóinak és szakértőinek a cseréjét, ezáltal megerősítve a Kína és Szingapúr közötti együttműködést, ami a védjegytulajdonosok számára lehetővé fogja tenni védjegyportfóliójuk bővítését és oltalmát.

D) A Kínai Legfelsőbb Bíróság egy újabb döntése azt bizonyítja, hogy a perújrafelvételi szakaszban benyújtott bizonyítékokat is figyelembe veszik.

A vitatott, 3 150 675 sz. alábbi ábrás védjegyet 2002. április 18-án nyújtották be, és 2003. október 28-án lajstromozták. Kétszeri átruházás után a jelenlegi tulajdonosa a *France Crocodilian Shirt Group Limited* (Chrocodilian), egy Hongkongban lajstromozott vállalat.

A Lacoste 2007. október 27-én a Védjegyfelülvizsgálati Tanácsnál kérelmet nyújtott be a vitatott védjegy megvonása iránt a kínai védjegy törvény 28. cikke (hasonlóság), 13.2 cikke (lajstromozott jól ismert védjegy) és 41. cikke (csalás vagy egyéb tisztességtelen eszközök) alapján. A tanács úgy döntött, hogy a lajstromozott vitatott védjegyet törölni kell ruházati cikkek, cipők és bőrórvek vonatkozásában, de fenn kell tartani úszóruhákra és babakelengyekre. Elismerte, hogy a vitatott védjegy hasonló volt a Lacoste alábbi ábrás védjegyéhez, de figyelembe vette, hogy az úszóruhák és a babakelengyék nem voltak hasonlóak a hivatkozott védjegy által védett megjelölt árukhoz.

A Védjegyfelülvizsgálati Tanács döntésével mindkét fél elégedetlen volt, ezért az ügy felülvizsgálatra a Pekingi Első Közbenső Népbírósághoz került. Ez a bíróság 2010-ben mint elsőfokú bíróság hatályban tartotta a Védjegyfelülvizsgálati Tanács döntését, majd a Pekingi Felső Népbíróság 2011-ben másodfokon az alsó fok döntését hagyta hatályban.

A Lacoste 2011. decemberben végső felülbírálás céljából a Kínai Legfelsőbb Bírósághoz fordult. Fellebbezésében az alábbi további bizonyítékokra hivatkozott:

- a hasonló áruk és szolgáltatások osztályozásának 10. kiadása;
- a Pekingi Első Közbenső Népbíróság egy adminisztratív döntése, amely azt bizonyítja, hogy az úszóruhákat és a babakelengyeket a Chizhoui Ruházati Ipari és Kereskedelmi Igazgatóság egy adminisztratív büntető döntése hasonlóknak ismerte el;
- a Quanzhoui Ipari és Kereskedelmi Igazgatóság egy adminisztratív büntető döntése; és
- a vitatott védjegy tényleges használatát bizonyító különböző dokumentumok.

A Lacoste szerint a benyújtott bizonyítékok igazolják a Crocodilian rosszhiszeműségét, mert saját védjegyüket a Lacoste ábrás védjegyéhez hasonlóvá alakították.

A fentieken kívül a Lacoste még benyújtotta a Kínai Védjegyhivatal egy 1994. évi döntését is az EXING védjegy elleni felszólalás ügyében, amely bizonyította, hogy a Lacoste védjegyét már 1994-ben is jól ismerték.

A Kínai Legfelsőbb Bíróság 2014. december 8-án hozott döntése megváltoztatta a Védjegyfelülvizsgálati Tanács és a két alsófokú bíróság döntését, és elrendelte, hogy a Védjegyfelülvizsgálati Tanács hozzon új döntést. A Kínai Legfelsőbb Bíróság megerősítette, hogy az úszóruhákat és a babakelengyeket a ruházati cikkekhez hasonlóknak kell tekinteni, különösen azért, mert a Lacoste ábrás védjegye széles körű piaci elismertségnek és befolyásnak örvend, valamint a Crocodilian rosszhiszeműen járt el.

Itt kitérünk arra, hogy a kínai védjegyesztályozási rendszer 2012-ben alapos felülvizsgálaton ment keresztül, amelynek során kijavítottak néhány következetlenséget, így például azt, hogy az úszóruhák és a babakelengyék nem hasonlók a ruházati cikkekhez, jóllehet a célfogasztók és az eladási csatornák ezekkel az árukkal kapcsolatban a valóságban szoros kapcsolatban állnak. Ugyanakkor sok eset bizonyította, hogy a régi osztályozás bitorlási problémákat okozott. Bár a Kínai Legfelsőbb Bíróság nem említette közvetlenül ezt az új osztályozást, pozitív hozzáállást mutatott, elismerve, hogy a Lacoste által az új eljárásban benyújtott bizonyítékokat figyelembe lehet venni, de a 2012. évi új osztályozás is nagy valószínűséggel fontos szerepet játszott az ügyben.

A Lacoste javára kedvező döntést megerősítő tényezőként tekintette a Kínai Legfelsőbb Bíróság a Lacoste által benyújtott új bizonyítékokat is. Ez a jövőben kedvezően befolyásolhatja a felülvizsgálati eljárásban benyújtott új bizonyítékok elbírálását a bíróságok által.

Németország

A) A német szabadalmi törvény 21(1) No. 2 és 22(1) cikke szerint egy német szabadalmat meg lehet vonni (felszólalási eljárásban) vagy érvénytelennek lehet nyilvánítani (megsemmisítési eljárásban), ha a szabadalom nem nyilvánítja ki a találmányt elég világosan és teljesen ahhoz, hogy egy szakember meg tudja valósítani. A német bíróságok joggyakorlata szerint az alkalmazandó mértékek nem nagyon szigorúak. A szabadalom tanítását világosan és elég részletesen kell kinyilvánítani ahhoz, hogy a szakemberek számára lehetővé tegyék a találmány legalább egy gyakorlati módon való megvalósítását.

Egy újabban publikált döntésében a Szövetségi Legfelsőbb Bíróság (Bundesgerichtshof, BGH) további fényt vetett a „kielégítő kinyilvánítási követelmény” helyes értelmezésére a „Vízminőség stabilizálása” tárgyú, 2015. február 3-i döntésében, ahol a bíróság kifejtette, hogy milyen körülmények között lehet a kinyilvánítást nem kielégítőnek minősíteni, ha a találmánynak a szabadalmi leírásban hivatkozott előnyeit egy szakmabeli szakember nem tudja könnyen megvalósítani. Ezzel a sajátos kérdéssel kapcsolatban a BGH most a következő irányelveket adta.

(i) A „kielégítő kinyilvánítási kötelezettség” szempontjából a leírás által a szabadalom műszaki tanításának tulajdonított sajátos előnyök általában nem döntőek. Elegendő, ha a szakember saját szakmai tudását használva képes előállítani a szabadalmazott terméket

(termékigénypont), vagy végrehajtani a szabadalmazott eljárás lépéseit (eljárási igénypont).

(ii) A szabadalom szerinti műszaki tanítás sajátos előnyei csak akkor válnak fontossá a „kielégítő kinyilvánítási kötelezettség” szempontjából, ha és amennyiben tükröződnek a szabadalmi igénypontok jellemzőiben (amit az igénypont-értelmezésnek meg kell erősítenie). Azonban még ebben az esetben is elegendő, ha ezek a hatások csak kismértékben vagy csak bizonyos feltételek mellett észlelhetők. A kívánt eredménynek csupán gyakorlatilag jelentős mértékben kell elérhetőnek lennie.

(iii) Az előző (ii) irányelvben leírtaknál minőségileg vagy mennyiségileg magasabb mértékek csak akkor alkalmazhatók, ha helyesen értelmezve maga a szabadalmi igénypont konkrétan ismertető vonatkozó küszöbértékeket.

A BGH fentebb ismertetett megállapításai növelik a jogbiztonságot a német szabadalmi törvény szerinti „kielégítő kinyilvánítási kötelezettség” alkalmazása szempontjából. Ennek az ítéletnek a következtében csupán kivételes esetekben lesz eredményes egy szabadalom érvényességének a kétségbevonása nem kielégítő kinyilvánítás alapján és lényegileg a szabadalmi leírásban kifejtett szabadalmazott technológia előnyeire hivatkozva. Ez az Európai Szabadalmi Hivatal gyakorlatának a közelítését jelenti európai felszólalási eljárásokban, ahol a szabadalmazott technológia előnyeinek a tényleges megvalósítása többé-kevésbé csupán a „feltalálói tevékenység követelményének” a vizsgálata során játszik szerepet, de nem a kielégítő kinyilvánítással összefüggésben.

B) A BGH 2014. november 25-én hozott döntése egy további lépést jelent az Európai Szabadalmi Hivatal joggyakorlatával való harmonizálás felé.

Az egyik olyan terület, ahol a BGH joggyakorlata erősen eltér az ESZH-étől, az új anyag értékelése. Míg a BGH hagyományosan igen elnéző olyan módosítások engedélyezésében, amelyek bizonyos fokú általánosítást jelentenek konkrétan ismertetett kiviteli alakokkal kapcsolatban, ha az így kapott műszaki tanítást még fedi a találmány általánosabb leírása, az ESZH ezeket az ún. „közbenső általánosításokat” nem találja engedélyezhetőnek, és elutasítja az ilyen típusú módosításokat. Ilyen háttérrel az ESZH-val való harmonizáció felé irányuló lépésnek lehet tekinteni a BGH „Schleifprodukt” (csiszolóanyag)-döntését. Az alábbiakban az e döntést megelőző tényeket ismertetjük.

A felperes azt állította, hogy az EP 779 851 tárgya nem szabadalmazható, és a Szövetségi Szabadalmi Bíróság (Bundespatsengericht, BPG) a szabadalmat semmisnek nyilvánította. Fellebbezésében a szabadalomtulajdonos alperes különböző igénypontosorozatokkal, egy főkérelemmel és öt segédkérelemmel védte a szabadalmat, amelyek valamennyien egy szövetalapú csiszolóanyagra irányultak. Az igénypontosorozatok közül néhány két eltérő csiszolóterméket határozott meg, amelyek lényegileg abban különböztek egymástól, hogy az első termékben a csiszolóanyagot alkalmazzák a kiálló tűszerű részekkel, így hurkokkal rendelkező szövet oldalán, míg a csiszolóanyagot a második termékben annak lényegileg

egyenletes oldalán alkalmazzák. A legszűkebb oltalmi körű igénypontosorozat csak a második csiszolóanyagra vonatkozott.

A vitatott szabadalom olyan csiszolóanyag előállítására vonatkozott, amely lényegesen hosszabb üzemidőt tesz lehetővé, mint az ismert termékek. E feladat megoldása céljából a találmány központi jelentőséget tulajdonított a szövet tulajdonságainak. Annak a bejelentésnek a szövege azonban, amelyre a szabadalmat engedélyezték, a textília szerkezetét csak annyiban írta le, hogy a csiszolóanyag „szövött vagy kötött szálak szövédékből áll.” A szövet szerkezetére vonatkozó további részleteket csak a rajz ábráiból lehetett megtudni. Miként a bírósági szakértő megerősítette, a vonatkozó ábrák olyan szövetanyagot mutattak, amely szatén/trikószerkezetű kötött szövet, ahol a szaténöltések, konkrétan az azokat alátámasztó elem a trikóöltések alátámasztó eleme felett vannak elrendezve.

Az alperes olyan tágabb oltalmi körű igénypontosorozatra hivatkozott, amelyben a szövetet úgy határozták meg, hogy az egy warpkötésű szövédékből áll, amelynek különleges öltés-elrendezésű, összetett szerkezete van, amely nem csupán szatén/trikósövetet, hanem összetett szerkezetű egyéb típusokat, így bársonyt, atlaszt vagy bordaszövetet is magában foglal. Egy szűkebb oltalmi körű igénypontosorozatban a szövetet olyan warpkötésű szövédékként határozták meg, amely szaténöltésekből és trikóöltésekből készített, összetett szerkezettel rendelkezik. Ez a szóhasználat nem csupán arra a szatén/trikósövetre vonatkozott, amelyet a bírósági szakértő a vonatkozó ábrákon bemutatottként azonosított, hanem trikó/szatén-szövédékre is, vagyis fordított aljzatú szövetre.

Amikor a BGH a benyújtott bejelentés kinyilvánításának fényében vizsgálta ezeknek a módosításoknak az engedélyezhetőségét, nem nyilvánította ki, hogy el kíván térni a jelenleg alkalmazott követelményektől, amelyeket például a 2014. február 11-én a „Kommunikációs csatorna”-döntésben alkalmaztak. A BGH erre a döntésre hivatkozva hangsúlyozta, hogy általában nem lenne megengedhetetlen egy kiviteli alak több jellemzője közül csupán néhányat beiktatni független igénypontokba. Itt a BGH megismételte azt a korábbi iránymutatását, amelyet módosítások engedélyezhetőségének a megítélésével kapcsolatban adott: ha egy módosítás jellemzői vagy különállóan, vagy pedig együtt hozzájárulnak a találmánnyal elérhető sikerhez, és a védett találmány pontosabb meghatározására szolgálnak, lényegileg megengedhető, hogy a szabadalom korlátozva legyen ezeknek a jellemzőknek a különálló vagy együttes beiktatásával az igénypontba.

A tágabb oltalmi körű igénypontosorozattal kapcsolatban a BGH nem találta elegendőnek, hogy egy szakember a vonatkozó ábrák kiviteli alakjáról megállapíthatta volna, hogy azok ezeknek az igénypontoknak az oltalmi köre alá esnek. A BGH elutasította a tágabb oltalmi körű igénypontokat arra hivatkozva, hogy a bejelentés szövegében nem volt olyan utalás, amelynek alapján a szakember megállapíthatta volna, hogy egy szövédékből álló szerkezettel kapcsolatban döntő, hogy a találmány szerint számos öltéstípus legyen kombinálható az igényelt módon, azonban a sajátos öltéstípus nem fontos. A szűkebb oltalmi körű igénypontosorozatot a bírósági szakértő megállapításának fényében vizsgálva a BGH arra a követ-

keztetésre jutott, hogy a szakembernek fenntartásai lettek volna trikó/szaténszerkezetnek a találmány szerint lehetséges konfigurációként való használatával kapcsolatban, mert egy ilyen szerkezet kevésbé tűnik alkalmasnak arra, hogy megvalósítsa a találmány hatásait. A bírósági szakértő rávilágított, hogy egy szatén/trikószerkezet olyan kiviteli alakokhoz vezet, amelyek megkönnyítik olyan hatások fellépését, amelyek hozzájárulnak a találmánnyal elért sikerhez. A bírósági szakértő szerint azonban nem volt nyilvánvaló, hogy ez vonatkozik a trikó- és a szaténöltések egyéb kombinációira, különösen egy trikó/szaténszerkezetre is.

A fentiekre tekintettel a BGH elutasította a tágabb és a szűkebb oltalmi körű igénypont-sorozatokat arra hivatkozva, hogy azok az igényelt tárgyat az eredetileg benyújtott bejelentés tartalmán túl tágítják, ellentétben a BPG megállapításával. Így a BGH csupán a legszűkebb oltalmi körű igénypontosorozat második csiszolóanyagát tekintette szabadalmazhatónak.

Norvégia

A 2000-es évek első felében a hasnyálmirigy-betegség vírusa (HBV) kezdett elterjedni Norvégiában és Írországban, és a lazacokat ezerszámra ölte meg állatfarmokon. Egy *Intervet* nevű vállalat a HBV elleni kísérleti vakcina kifejlesztésén dolgozott, és ezért számos állatorvos és halbiológus kérte az illetékes egészségügyi hatóságot, hogy engedélyezze e vakcina szállítását állatfarmjaiknak a HBV leküzdésére.

Rendes körülmények között egy orvosi terméket csak a forgalmazási engedély megadása után lehet forgalomba hozni. A 2001/82 sz., állatgyógyászati termékekre vonatkozó irányelv 8(1) cikke lehetővé teszi a tagországok számára, hogy engedélyezzék egy vakcina ideiglenes használatát forgalmazási engedély nélkül komoly epizootikus betegségek esetén és megfelelő gyógyászati termék hiányában. Az állatorvosok és a halbiológusok kérelme az említett irányelv 8(1) cikkén alapult. Mind a norvég, mind az ír hatóságok engedélyezték a vakcina szállítását, és ilyen ideiglenes használati engedélyek 2011. augusztusig, a forgalmazási engedély megadásáig voltak érvényben.

Az *Intervet* kiegészítő oltalmi tanúsítványra (supplementary protection certificate, SPC) vonatkozó kérelmet nyújtott be Norvégiában, Írországban és az Egyesült Királyságban. Az Egyesült Királyság Szellemtulajdon-védelmi Hivatala elutasította a kérelmet, mert azon a véleményen volt, hogy egy 2005 májusában engedélyezett ideiglenes forgalmazási engedély az első forgalmazási engedély volt az Egyesült Királyságban. A Norvég Szabadalmi Hivatal engedélyezett SPC-t, és a *Farmaq*, az *Intervet* egyik versenytársa keresetet indított az SPC érvénytelenítése érdekében. A *Farmaq* szerint a termékre az SPC-rendelet 2. cikke alapján nem engedélyezhető SPC, mert a vakcina szállítása az ideiglenes nemzeti használati engedélyek alapján azzal volt egyenértékű, hogy a terméket a forgalmazási engedély megadása előtt már forgalomba helyezték.

Norvégia nemzeti bírósága az ügyet az EFTA-bíróság elé utalta (az EFTA-bíróság Izland, Liechtenstein és Norvégia bírósága, amely megfelel az Európai Unió Bíróságának). Ez a

bíróság 2015. április 9-én hozott ítéletében megállapítja, hogy egy termékre csak akkor engedélyezhető SPC, ha állatgyógyászati terméként történő piacra vitele előtt a 2001/82 sz. állatgyógyászati irányelvben lefektetett adminisztratív engedélyezési eljárásnak megfelelően forgalmazási engedélyt kapott. Ez az eljárás az irányelv 26(3) cikke szerinti kivételes körülmények között lehetővé tesz engedélyezést. Ezzel szemben az irányelv 8(1) cikke alapján gyógyászati termék szállítása nem minősül az SPC-rendelet 2. cikkében körvonalazott adminisztratív engedélyezési eljárásnak.

Az irányelv 8(1) cikke a forgalmazásiengedély-rendszer alóli kivételt jelent, amelyet a 2001/82 sz. irányelv III. fejezete tárgyal, és így nem kíván ugyanolyan biztonsági és hatékonysági vizsgálatot, mint a forgalmazásiengedély-eljárás, aminek következtében nem jogosít fel a termék forgalmazására, hanem csupán a kérdéses betegség leküzdéséhez szükséges mértékű szállításra. Ennek következtében az ilyen szállítás általában nem jelenti azt, hogy a terméket állatgyógyászati terméként forgalomba hozzák az SPC-rendelet 2. cikke szerinti célra.

Arra az érvre, hogy a terméket olyan mennyiségben szállították, amely a forgalmazási engedély szerinti mennyiségnek felel meg, a bíróság azt válaszolta, hogy egy ideiglenes használati engedély nem jelenti a termék piacra vitelét a 8(1) cikk szerinti szállítási korlátozások miatt, és a nemzeti bíróságoknak kell meghatározniuk, hogy az Intervet vakcinájára megadott engedélyek valóban a 8(1) cikken alapulnak-e.

Olaszország

A) A Milánói Bíróság 2015. március 31-i döntésével érvénytelennek nyilvánított egy két hatóanyag kombinációjára vonatkozó SPC-t. Az egyik hatóanyag egy alapszabadalom tárgya volt, amelyet már védett egy SPC, míg a másik komponens egy szabad felhasználású anyag volt, amelyet a találmány tárgyát képező hatóanyaggal kombinálva igényeltek a szabadalomban.

A bíróság megállapította, hogy a 469/09 sz. európai uniós rendelet 3. cikke szerint egy érvényes SPC engedélyezésének követelményei vonatkozásában az Európai Unió Bírósága előzetes értelmezést bocsátott ki, amely közvetlenül alkalmazható a nemzeti eljárásokban, és köti a nemzeti bíróságokat. Ezért az Milánói Bíróság bírái megállapították, hogy egy érvényes alapszabadalom birtokosa nem kaphat új SPC-t minden egyes alkalommal, amikor egy tagállamban olyan gyógyszerterméket visz piacra, amely tartalmazza egyrészt a fő hatóanyagot, amelyet a tulajdonos alapszabadalma véd, és amely a vizsgáló bíróság megállapításai szerint ennek a szabadalomnak a fő találmányi magvát képezi, másrészt egy másik hatóanyagot, amelyet mint olyat ez a szabadalom nem véd. Ennek következtében a bíróság megállapította, hogy az alapszabadalom által védett termék alapgondolata, amelyre az európai uniós rendelet 3. cikke alapján SPC-t lehet engedélyezni, nem foglalja magában a feltalálói gondolatot képviselő hatóanyag kombinációját egyéb ismert alkotórészekkel, ame-

lyek – még ha, miként ebben az esetben is, igényelve vannak is olyan függő igénypontokban, amelyek élvezik annak a főigénypontnak a feltalálói jellegét, amelytől függenek – ismert szinergetikus hatásai miatt (ami a vizsgált esetben a vérnyomáscsökkentés és a vizelethajtás) közösen már képviselik gyógyszerek csupán egyetlen adagolásra szolgáló alakjait, amelyeket nem zár ki semmiféle műszaki probléma vagy általános ellentmondás, és ezért nem igényelnek feltalálói tevékenységet.

A megfontolások alapján a bíróság megállapította, hogy a CJEU következtetései nem állják útját olyan (akár már ismert) elvek kombinációjára vonatkozó kutatásnak, amely önmagában meglepő új elvek és felhasználások felismerésére vezethet, és amely adott esetben függő szabadalmak megszületését eredményezheti.

Ezután a bíróság arra a következtetésre jutott, hogy a vizsgált esetben „a találmány tárgyát képező vegyület nem a vizelethajtók listájáról kiválasztott komponens, vagyis a hidroklórtiazid, hanem annak a fő társa, vagyis a telmizartán”, ahol a hidroklórtiazidot egy szabadalom sem védi. Ezért, minthogy a telmizartánra már engedélyeztek SPC-t, „a Boehringer kimerítette kizárólagossági jogát ennek az első SPC-nek a lejártakor”. Ezért a bíróság semmisnek nyilvánította a telmizartán és hidroklórtiazid kombinációjára vonatkozó második SPC-t.

B) Az Olasz Legfelsőbb Bíróság 2015. február 2-án kelt döntésével a „másodlagos jelentés tana” alapján új alapokra helyezte a „gyenge” védjegyek oltalmának terjedelmét.

A vizsgált ügyben a *Natuzzi S.p.a.* (Natuzzi), egy jó hírű kanapé-, karosszék- és bútorgyártó, aki 1991 óta birtokosa a nemzeti és közösségi DIVANI&DIVANI védjegynek, bitorlási pert indított a *Divini&Divani S.r.l.* vállalat ellen (amely versenytársa volt a kanapé és egyéb bútorok gyártásában), kérve a bíróságot, hogy az utóbbi vállalatot tiltsa el cégnevének és a DIVINI&DIVANI védjegynek a használatától.

A körzeti bíróság kezdetben helyt adott a Natuzzi bitorlási keresetének, azonban a fellebbezési bíróság hatályon kívül helyezte az elsőfokú döntést, megállapítva, hogy nem lehet a két védjegy közötti megtevesztés valószínűségét megállapítani. A felperes DIVANI&DIVANI védjegye (az olasz „divani” szó jelentése „szófa”) ugyanis gyengének tekintendő, mert nagymértékben deszkriptív. Ilyen esetben a fellebbezési bíróság szerint a védjegyet csupán szigorúan azonos ütköző megjelöléssel szemben lehet védeni, ezért az nem védhető a DIVINI&DIVANI védjeggyel szemben.

A Natuzzi a döntés ellen fellebbezést nyújtott be a legfelsőbb bíróságnál arra hivatkozva, hogy eredetileg gyenge védjegyet erősebb oltalomra méltónak kell tekinteni, mert nagyfokú megkülönböztetőképeségre tett szert annak következtében, hogy 18 éve van védjegyként használatban a piacon, és ezt a használatot jelentős piacszerző és hirdetési tevékenység támasztja alá.

A legfelsőbb bíróság valóban megállapította, hogy a fellebbezési bíróság tévedett, amikor a DIVANI&DIVANI védjegyet gyenge védjegynek tekintette, mert elmulasztotta figyelembe venni a „másodlagos jelentés” tanát, amely, miként a legfelsőbb bíróság joggyakorlata meg-

alapozta, az eredetileg leíró védjegyek, vagyis az olyan védjegyek számára, amelyeket elméletileg gátolhat a lajstromozásban az olasz iparjogi törvény 13. cikkének 1. bekezdése szerint a megkülönböztetőképesség hiánya, lehetőséget biztosít megkülönböztetőképességük növelésére széles körű kereskedelmi használatuk számos éven keresztül. Más szavakkal: a legfelsőbb bíróság arra emlékeztetett, hogy a vizsgált esetben a másodlagos jelentés lehetővé teszi egy leíró védjegy számára, hogy oltalmat szerezzen csupán megtévesztően hasonló (és nem azonos) ütköző jelölésekkel szemben is, ha piaci használata lehetővé tette eltérő és további jelentés hozzáadását a szó alapjelentéséhez, ezáltal a fogyasztók szemében annak a vállalatnak az azonosítási eszközévé válva, amelytől a termékek származnak.

A fentiek miatt a legfelsőbb bíróság hatályon kívül helyezte a másodfokú döntést, és az ügyet visszaküldte a fellebbezési bíróságnak, hogy a fentebb idézett törvényhely által megszabott elv fényében vizsgálja felül az ügyet.

C) 2015. február végén a legfelsőbb bíróság abban a kérdésben döntött, hogy egy korábban lajstromozott védjegyet bitorol-e egy vállalat neve és egy megfelelő lajstromozatlan védjegy, amely a korábbi védjeggyel azonos vezetéknévvel tartalmaz. Konkrétan: a korábbi lajstromozott védjegy a hirdetőiparban működő *Alessi S.p.A.* (Alessi) felperes által birtokolt ALESSI közösségi védjegy volt, míg az azonos területen működő, *Exclusive di Giacinto Alessi s.r.l.* (Exclusive) nevű alperes azonos lajstromozatlan védjegyet használt.

Az ügyet érdemben intéző Palermói Kerületi Bíróság, majd a Palermói Fellebbezési Bíróság első fokon, illetve másodfokon is kizárta az ALESSI védjegy bitorlását, mert azon a véleményen voltak, hogy a védjegy használata az Exclusive cégnevében és lajstromozatlan védjegyében csupán leíró funkcióval bírt, és nem okozta összetévesztés valószínűségét, vagyis törvényes volt. A legfelsőbb bíróság azonban eltérő véleményen volt, ami a most tárgyalt ítéletben egy korábban lajstromozott védjegynek megfelelő vezetéknév használatával kapcsolatos korlátozás elveit érinti.

Megjegyezte, hogy „ha egy törvényes névből álló jelzést érvényesen lajstromoztak védjegyként, egy olyan személy, aki törvényesen birtokolja ezt a nevet, már nem alkalmazhatja azt védjegyként azonos vagy hasonló üzleti területen. Ezért egy névre vonatkozó jog egyértelműen korlátozva van a gazdasági és kereskedelmi tevékenység területén a névnek védjegyként egy másik fél által történő korábbi lajstromozása által”.

Az olasz szellemi tulajdon-védelmi törvény 21. cikke szerint egy személy megtartja a jogát, hogy használhassa nevét az üzleti életben annak ellenére, hogy létezik másnak hasonló lajstromozott védjegye; azonban – hangsúlyozza a legfelsőbb bíróság – ez a jog csak akkor áll fenn, ha ez a használat „összeegyeztethető a hivatali tisztesség elveivel”. Ennek megfelelően, bár az olasz polgári törvénykönyv 2563. cikke előírja, hogy a vállalkozónak legalább a keresztnéve vagy a kezdőbetűi benne legyenek a vállalat nevében, a 2564. cikk megállapítja, hogy „amikor a vállalat neve azonos vagy hasonló egy másik vállalkozó által használt névhez, és megtévesztő lehet a vállalat célja és telephelye szempontjából, a második nevet ki kell egészíteni vagy módosítani kell a megkülönböztetést lehető tevő jelzésekkel.

A vizsgált esetben a legfelsőbb bíróság rámutatott, hogy a korábbi ALESSI védjegyet erős védjegynek kell tekinteni (mert nem volt kapcsolatban az ajánlott hirdetési termékekkel/szolgáltatásokkal), és beiktatása az Exclusive védjegyébe vagy cégnevébe csak akkor lehetett törvényes, ha ezt az Exclusive tevékenységeinek, termékeinek vagy szolgáltatásainak a leírásához fennálló tényleges szükséglet igazolta. Ezzel szemben ez a védjegy egyszerűen az Exclusive egyik részvényesének a vezetéknévét írta le, ami nem jelenti másodlagosan az e vállalat által ajánlott árukat vagy szolgáltatásokat, és nincs is szükség azok leírására, annál is kevésbé, mert a részvényeket a vállalat nevének következetes megváltoztatása nélkül is el lehetett adni.

Ezért a legfelsőbb bíróság azzal fejezte be döntését, hogy hivatkozott egy 1987. évi, 6678. sz. döntésében kifejezett elvre: „Ha két vállalat neve hasonló, és a vállalatokat azonosító vezetéknévük összetéveszthetőségének a lehetősége fennáll a két vállalat céljának és székhelyének vonatkozásában, az olasz polgári törvénykönyv 2564. cikke alapján a második vállalat kötelezettsége nevének módosítására megfelelő hozzáadásokkal akkor is fennáll, ha ez a név egy olyan egyéni vállalkozó neve, aki birtokol vállalati részvényeket”.

D) A Római Bíróság 2015. április 30-i döntésével egy olyan ügyben foglalt állást, ahol egyetlen betűből álló védjegy érvényességét vitatták.

A „W Hoteleket” igazgató és a 41. és 43. áruosztályban lajstromozott számos védjegyet birtokló *Starwood* Olaszországban és Európában kérte a Római Bíróságtól újdonsághiány miatt a *Whitericevimenti* vállalat 43. áruosztályban lajstromozott W – WHITERICEVIMENTI védjegyének a törlését, valamint annak a megállapítását, hogy az alperes bitorolja az ő korábbi védjegyeit, és a tisztességtelen versenyt tiltó jogszabályba ütköző tevékenységet is folytat.

Az alperes azzal érvelt, hogy a w védjegy nem rendelkezik megkülönböztetőképeséssel, de mindenképpen „gyenge”, mert az ábécének egyetlen betűjéből áll anélkül, hogy bármilyen grafikus sajátossága lenne.

A bíróság a megvonási kérelem mérlegelésekor először azt vizsgálta, hogy *Starwood* nemzeti és közösségi w védjegye rendelkezik-e megkülönböztető jelleggel, abból a feltételezésből kiindulva, hogy „az ábécé betűi, tekintet nélkül grafikus jellemzésükre, lajstromozhatók védjegyként, ha megkülönböztető jelleggel bírnak”.

A bíróság szerint „a W betű használata szállodai szolgáltatások megkülönböztetésére, amely területen nem rendelkezik bármit felidéző befolyással, ... magas megkülönböztető fokozatot képez, minthogy nincs jelentéstani kapcsolata.”

Ezután a bíróság elismerte a teljes hasonlóságot a w – WHITERICEVIMENTI védjegy és a felperes korábbi w védjegyei között, valamint a hasonlóságot a megjelölt szolgáltatások között, és megállapította, hogy a vásárlóközönség részéről fennáll a tényleges összetévesztés kockázata az összehasonlított védjegyekkel megkülönböztetett szolgáltatások eredete területén. Ennek alapján a bíróság kinyilvánította a w – WHITERICEVIMENTI védjegy érvénytelenségét újdonsághiány miatt.

A fentiek következtében a bíróság azt is megerősítette, hogy egy ilyen védjegy használata az alperes által bitorolta a *Starwood* védjegyeit, és a *Whitericevimentit* kártérítés fizetésére

kötelezte. A bíróság azonban kizárta a felek közötti versenytársi viszonyt, és ezért elutasította a tisztességtelen versenyt tiltó jogszabályba ütközés megállapítására vonatkozó kérelmet, mert a felek különböző földrajzi területeken működtek.

A bíróság az alperest az általa szerzett haszon visszafizetésére, valamint a védjegy hígításából származó erkölcsi sérelem méltányossági alapon való megszüntetésére kötelezte.

E) Az Olasz Szabadalmi és Védjegyhivatal felszólalási osztályának egy 2015. január 9-i döntése véget vetett egy három évig tartó védjegyvitának két olyan vállalat között, amelyek kínai írásmódú azonos név használatában voltak érdekeltek.

2011 novemberében a *China Depend*, amelynek Olaszországban is van leányvállalata, kérelmet nyújtott be a hivatalnál egy kínai írásmódú megjelölés lajstromozása iránt; a megjelölés két betűjének a jelentése „utca” és „tigris”.

A *Land Rover*, amely ugyanezt a megjelölést Kínában saját védjegyeként használja, felszólalást nyújtott be a hivatalnál, azt állítva, hogy a lajstromoztatni kívánt védjegy az ő kínai neve, és bizonyítékot nyújtott be azzal kapcsolatban, hogy Kínában használja ezt a megjelölést.

A két megjelölés közötti összetévesztés valószínűségének elemzését a vizuális, hallási és fogalmi értékelés, valamint a fogyasztók megtévesztésének kockázata alapján végezte az Olasz Szabadalmi Hivatal, és megállapította, hogy a „Land Rover” név és a kínai megjelölés vizuálisan nem téveszthető össze, és a szavak eltérő nyelvűek. A védjegyeket hallási alapon vagy fogalmilag nem lehetett összehasonlítani. Egy átlagos olasz fogyasztó képtelen megérteni a kínai nyelvű ideogramokat, sőt azokat kiejteni sem tudja. Ennek következtében a hivatal nem adott ki hivatalos nyilatkozatot a két védjegy összetévesztésének a valószínűségéről.

A hivatal elutasította a Land Rover felszólalását azon az alapon, hogy az átlagos olasz nem beszél és nem is ért kínaiul, aminek következtében nem áll fenn Olaszországban a megjelölések közötti összetévesztés veszélye.

E döntés következtében az olasz vállalatok azzal a veszéllyel számolhatnak, hogy harmadik felek kínai nyelven lajstromoztatják az olasz vállalatneveket vagy védjegyeket, és fennáll annak a lehetősége, hogy a kínai neveket Olaszországban érvényes védjegyként lajstromozzák és használják. Ezért széles körűek a döntés lehetséges negatív következményei, mert precedensként használhatók fel a jövőben eltérő írásmódú más ábécék, így arab vagy cirill írásmódú védjegybejelentések lajstromozásához.

Az Olasz Szabadalmi Hivatal döntése fontos leckét ad a védjegytulajdonosoknak, és rámutat arra, hogy egy védjegybejelentés benyújtásakor, különösen eltérő nyelven írt védjegyek esetén, minden védekezési rendszabályt foganatosítani kell az olyan országokban, ahol nagyobb számú más nyelvű közösségek élnek. A korai megelőző és védő rendszabályok nyilvánvalóan sokkal kevesebbe kerülnek, mint egy felszólalás vagy akár egy törlési eljárás egy későbbi időpontban.

F) A Milánói Bíróság „A” jelű üzleti tanácsa 2015. március 12-én ideiglenes döntést hozott egy termék alakjának védjegyként való oltalmazási lehetőségéről és a szolgai utánzásról.

A döntés tárgya a svájci *Audemars Piguet* (Piguet) által 1992-ben létrehozott, ROYAL OAK nevű, jól ismert, színvonalas óra volt. A Piguet, amely ma is árusítja ezt az órát, nemzetközi ábrás védjegyként lajstromoztatta az óra számlapkeretének az alakját, és azt állította, hogy a milánói *D One s.r.l.* (D One) vállalat bitorolta védjegyét, és szolgáian utánozta termékét. Alább mutatjuk a Piguet termékét (a), a lajstromozott nemzetközi ábrás védjegyet (b) és a D One vitatott termékét (c).

Miután a Piguet 2015 februárjában nyújtotta be sürgős ideiglenes eltiltási kérelmét, a Milánói Bíróság egy *ex parte* végzéssel megtiltotta a D One termékeinek az árusítását. Ezután azonban a D One benyújtotta védekező iratát, az ügyet kezelő bíró pedig megfordította kezdeti döntését, és elutasította az eltiltási kérelmet, megállapítva, hogy nem volt elegendő bizonyíték az ideiglenes kérelem alátámasztására. A bíró arra a következtetésre jutott, hogy sok olyan elem van, amelynek alapján kétségbe lehet vonni az érvényesített védjegy érvényességét, amit az a tény bizonyít, hogy a BPHH elutasította a közösségi védjegy lajstromozására irányuló kérelmet. Konkrétan a bíróság a következőket állapította meg.

i) Minthogy a védjegy egyszerű geometriai mintából áll, amely „befejezetlen kinézésű”, és órákon elég általános, úgy tűnik, hogy nélkülözi a megkülönböztető jelleget, vagyis azt a képességet, hogy megkülönböztesse a termékeket egy másik gyártó termékeitől, és így lehetővé tegye a termék kereskedelmi eredetének az azonosítását.

ii) Egyáltalán nem tűnik úgy, hogy a jelzés megkülönböztetőképessegre (másodlagos jelentésre) tett volna szert használat útján, mert nem bizonyították annak egységes használatát.

iii) Úgy tűnik, hogy a kérdéses alak védjegyként való lajstromozása nem egyeztethető össze az olasz szellemi tulajdon-védelmi törvény 9. cikkével, amely szerint „olyan jelzések, amelyek kizárólag a terméknek lényeges értéket adó alakból állnak, nem lajstromozhatók védjegyként”. Ilyen vonatkozásban a bíróság azt hiszi, hogy a kérdéses alak a terméknek különleges piaci értéket ad, és olyan elemet eredményez, amely fontos szerepet játszik a fogyasztó választásának irányításában, megnövelve a termék vonzerejét. Ezért nem lajstromozható védjegyként.

A tisztességtelen verseny vonatkozásában a Milánói Bíróság először megállapította, hogy azt nem zárják ki a különböző piacok, amelyeken a kétféle órát árusítják; a Piguet terméke ugyanis a legmagasabb minőségű, valóságos ékszer, amelyet mintegy 20 000 EUR áron árusítanak, míg a D One termékei sportórák, amelyek kb. 150 EUR-ba kerülnek. A bíróság szerint figyelembe kell venni azt a tényt, hogy a tisztességes versenytárs bővítheti üzleti körét, mert úgy dönthet, hogy kiterjesztheti a gyártást alacsonyabb értékű termékekre, kihasználva felhatalmazását arra, hogy beszivároгjon alacsonyabb árszegmensekbe is. A tisztességtelen verseny nincs kizárva akkor sem, ha jelentősek a közönség felé az anyag- és árkülönbségek.

A bíróság azonban emlékeztetett arra, hogy az olasz polgári törvénykönyv 2598. cikke szerint ahhoz, hogy tisztességtelen versenyről lehessen beszélni, a szolgai utánzásnak olyan vonásokat kell mutatnia, amelyek lényegtelenek annak a működésnek a szempontjából, amelyet e vonásoknak ki kell fejteniük, vagyis ezeknek az „önkéntes és szeszélyes” vonásoknak újaknak kell lenniük a már ismertekhez képest, és így eredetiséget kell biztosítaniuk a termék számára; emellett megkülönböztető jelleget kell nyújtaniuk, hogy a közönség ahhoz a vállalathoz kapcsolja őket, amelytől a termék származik. Szolgai utánzásról tehát csak akkor lehet szó, ha ezek az elemek megtevésezthetők a közönséget. A vizsgált ügyben a bíróság szerint nem fordult elő ilyen utánzás, és mindenképpen jelentős különbségek voltak a kétféle termék között.

A Milánói Bíróság ítélezési gyorsaságával kapcsolatban érdemes megjegyezni, hogy a kérelem benyújtásától az *ex parte* döntésig 7 nap telt el, és összesen 30 napra volt szükség a végső döntés meghozataláig. Ez a bíróság hatékonyságát és gyorsaságát bizonyítja, amit össze lehet hasonlítani a főbb nemzetközi bíróságokéval.

G) Azt követően, hogy az Európai Unió Bírósága elutasította Spanyolország jogi kifogásait az egységes hatályú európai szabadalom ellen, Olaszország Gazdasági Fejlődési Minisztériuma közleményt bocsátott ki, amely megerősítette, hogy támogatja az egységes hatályú európai szabadalmat.

Olaszország aláírta az Egységes Szabadalmi Bíróságra vonatkozó egyezményt is, de még nem ratifikálta azt. Az egyezmény hatálybalépéséhez 13 tagállam, köztük az Egyesült Királyság, Franciaország és Németország ratifikálása szükséges, de mostanáig ez csak Franciaország és további hat állam részéről történt meg.

Oroszország

A) Az Orosz Polgári Törvénykönyv 2014. októberi módosítása alapján változtak az adatki-zárólagossági, valamint a gyógyszerek szabadalmazására vonatkozó szabályok.

a) Az adatki-zárólagosság területén újból szabályozták a gyógyszerek forgalmazását. Ennek megfelelően legalább négy évnek kell eltelnie az eredeti gyógyszer lajstromozása után mielőtt be lehet nyújtani egy új generikum lajstromozására vonatkozó kérelmet, és legalább

három évnek kell eltelnie egy biológiai-hasonmás-gyógyszer lajstromozási kérelmének benyújtása előtt.

Továbbra is tilos hat év eltelte előtt felhasználni előklinikai és klinikai kísérleti eredményeket.

b) Gyógyszernek minősülő találmányok szabadalmazásával kapcsolatban a módosított törvény úgy rendelkezik, hogy a szabadalmi hivatalnak joga van a szabadalmi bejelentést kiegészítő további adatok bekérésére, de csak a szabadalmi bejelentést követő 13 hónapon belül.

B) 2015. első negyedében az orosz védjegy törvényben két fontos változtatást hajtottak végre.

a) A módosított törvény szerint a védjegybejelentéseket publikálják, ezzel lehetővé téve, hogy a védjegy tulajdonosok azonosíthassák a hasonló védjegybejelentéseket. Bár Oroszországban nincs lehetőség felszólalásra, az érdekelt felek kifogásoló levelet küldhetnek az Orosz Védjegy hivatalnak, és az elővizsgáló a megalapozott kifogásoló levél alapján elutasíthatja a bejelentést. A hivatal lajstromozás előtt köteles figyelembe venni a kifogásoló leveleket.

b) A fiatalabb védjegy jogok tulajdonosa a törvénymódosítás alapján felfüggesztetheti egy olyan védjegybejelentés vizsgálatát, amelynek a lajstromozását egy megtévesztően hasonló, lajstromozott védjegy miatt ideiglenesen elutasították. Idetartozik az olyan eset is, amikor a bejelentő törlési eljárást indított a lajstromozott védjegy ellen. Korábban ilyen eljárásra nem volt lehetőség.

A fenti két változtatással az orosz védjegy törvény gyakorlata közelebb került az európai országok gyakorlatához, és több választási lehetőséget biztosít a jogvitába bonyolódott felek számára.

Spanyolország

A Barcelonai Kereskedelmi Bíróság 5. sz. tanácsa 2015. január 21-én helyt adott egy, a *Cinfa* által indított keresetnek, és érvénytelennek nyilvánította a 0387077 sz. európai szabadalom termékgigénypontjait. Ez a szabadalom a paricalcitol (Zemplar) gyógyszer alapszabadalma.

Az ügy előzménye, hogy a vonatkozó európai szabadalmi bejelentést 1990 márciusában nyújtották be, amikor még hatályban volt Spanyolországban az Európai Szabadalmi Egyezmény gyógyászati termékek szabadalmazására vonatkozó tilalma. Az európai szabadalmat 1994. januárban adták meg. A szabadalom spanyol fordítását 1994 decemberében publikálták. A szabadalom később alapul szolgált egy SPC engedélyezéséhez; ez az SPC 2015. március 9-ig volt hatályban.

A Cinfa azzal érvelt, hogy az Európai Unió Bíróságának a *Daiichi*-ügyben hozott döntése ellentmondott a Spanyol Legfelsőbb Bíróság korábbi joggyakorlatának a szellemi tulajdon-jogok kereskedelmi vonatkozású szempontjaira vonatkozó egyezmény (TRIPS)

értelmezése terén. Ennek az egyezménynek az 1995. január 25-i hatálybalépésekor annak 27. és 70. cikke helyesbítette az 1992. október 8. előtt benyújtott szabadalmak gyógyászati termékigénypontjainak hatálytalanságát. A Cinfa azzal érvelt, hogy az ESZE 167.5 cikke, amely megállapította, hogy az ESZE fenntartása (reservation) által érintett szabadalmak ezáltal érvényességük teljes tartama alatt érintve vannak, alkalmazható maradt az 1992. október 8. előtt benyújtott valamennyi szabadalomra nézve, ellentétben azzal, amit a legfelsőbb bíróság abban az időben gondolt.

Ezzel szemben a szabadalomtulajdonos WARF és licencvevője, a *AbbVie* arra alapozták védekezésüket, hogy a szabadalmi igénypontok a legfelsőbb bíróság esetjoga folytán hatályosak. Azzal érveltek, hogy a CJEU *Daiichi*-döntése ebben az esetben egy görög nemzeti szabadalomra vonatkozott, amelyet csupán eljárási igénypontokkal engedélyeztek, míg a 0387077 sz. európai szabadalmat termékigénypontokkal engedélyezték. Emellett a WARF és az *AbbVie* azt is kifejtette, hogy a hiperparatiroidizmus kezelésére szolgáló paricalcitol-szabadalom 24. igénypontját az ESZE szerinti fenntartás sohasem érintette, mert az nem a paricalcitol mint olyat védte, hanem annak a gyógyászati indikációját.

A Barcelonai Kereskedelmi Bíróság, amely három barcelonai szabadalmi bíróból állt, akik annak elsőfokú szabadalmi kamarájaként működtek, helybenhagyta a Cinfa keresetét, és valamennyi kifogásolt szabadalmi igénypontot semmisnek nyilvánította.

Ez az ítélet először vizsgálta felül a legfelsőbb bíróság korábbi joggyakorlatát a TRIPS 27. és 70. cikkének az értelmezéséről, és továbbmenve elemezte a CJEU újabb joggyakorlatát, amely szerint a TRIPS 27. és 70. cikkének nem volt szándéka hatályt tulajdonítani olyan szabadalmi igénypontoknak, amelyek sohasem bírtak ilyen hatállyal. Az ítélet ilyen szempontból nem csupán a *Daiichi*-döntést, hanem a CJEU 2014. január 30-i két döntését is vizsgálta a *Warner-Lambert*-ügyben, amelyeket a Cinfa indított. E két ügyben a CJEU megerősítette, hogy a *Daiichi*-döntés teljesen alkalmazható olyan európai szabadalmakra, amelyeket a TRIPS hatálybalépésének időpontja után termékigénypontokkal engedélyeztek, miként ez történt a kalcium-atorvasztatinra vonatkozó szabadalom ügyében is.

A szabadalmi bírók elemezték és követték a Barcelonai Fellebbezési Bíróság 2014. október 22-i döntését az *Escitalopram*-ügyben, amely elismerte, hogy a *Daiichi*-döntés és a *Warner-Lambert*-döntés kötelező, és hatálytalanította a legfelsőbb bíróság korábbi joggyakorlatát.

Végül a Barcelonai Kereskedelmi Bíróság döntése megerősítette, hogy a 0387077 sz. európai szabadalom hiperparatiroidizmus kezelésére szolgáló 24., paricalcitolra vonatkozó igénypontját befolyásolta az ESZE 167.2 cikke szerinti spanyol fenntartás, mert ez nem egy svájci típusú alkalmazási igénypont, hanem egy termékigénypont volt. Ezért a döntés ki nyilvánította a Cinfa által megtámadott összes szabadalmi igénypont hatálytalanságát Spanyolországban.

A WARF és az *AbbVie* fellebbezett a Barcelonai Kereskedelmi Bíróság döntése ellen a Barcelonai Fellebbezési Bíróságnál.

Szaúd-Arábia

A *Walton International Limited* (Walton) kérte a Szaúd-arábiai Védjegyhivatalnál a GIORDANO POLO védjegy lajstromozását. A hivatal elutasította ezt a kérelmet, arra hivatkozva, hogy a lajstromoztatni kívánt védjegy hasonlít az amerikai *The Polo Lauren Company of United States* (Polo) által a 25. áruosztályban 345/99 számmal lajstromozott POLO védjegyhez.

E döntés ellen a bejelentő fellebbezett a Kereskedelmi és Ipari Minisztérium illetékes bizottságához, amely azonban a fellebbezést elutasította. Ezután a Walton a felsőbbírásnál nyújtott be fellebbezést a miniszter döntése ellen. A fellebbezés az alábbi tényeken alapult.

- A lajstromoztatni kívánt GIORDANO POLO védjegy és a POLO védjegy között jelentős az eltérés mind kiejtésben, mind általános megjelenésben.

- A GIORDANO POLO védjegyet korábban, 1974-ben lajstromozták.

- A két védjegy egyidejűleg létezik más országokban, amit a GIORDANO POLO védjegy világszerte szerzett lajstromozási bizonylatai igazolnak.

- A GIORDANO POLO védjegyet minden kifogás nélküli lajstromozták az Amerikai Egyesült Államokban, vagyis a védjegytulajdonos országában.

- A „polo” szó leíró jellegű, amely a trikók egy típusát írja le, és a POLO védjegy tulajdonosa nem sajátíthatja ki ezt a szót.

A felsőbbíróság többszöri tárgyalás után a Walton javára döntött, és elrendelte a GIORDANO POLO védjegy lajstromozását.

Tajvan

A) A Tajvani Szellemitulajdon-védelmi Hivatal harcot indított tajvani védjegyeket Kínában jogtalanul lajstromoztatók (trademark squatters) ellen olyan módon, hogy segítséget nyújtott három tajvani védjegytulajdonos számára három megfelelő kínai védjegy lajstromozásának az érvénytelenítésében.

Az öt kínai karakterből álló, „első hölgy” jelentésű márkanév egy szépségről és divatról szóló híres tajvani tévéprogram címe volt, amelyet Tajvanon 2003-ban kezdtek sugározni, és a nők körében nagy népszerűsége tette szert. Ezt az adást Kínában is nézhették, mert ott is sugározták. A program nevével kiadott folyóiratok is igen népszerűek voltak Kínában. A védjegy jogtalan kínai lajstromozása az adás hírének és népszerűségének fokozatos növekedése után következett be, amikor kínai állampolgárok hátba támadták a tajvani tulajdonost, és védjegyként rosszhiszeműen a program nevének öt kínai karakterét lajstromoztatták folyóiratokban való használat céljára.

Egy másik, kínai állampolgárok által elkövetett jogtalan védjegyhasználat szenvedő tajvani fele a *China Shipbuilding Corp.* volt, amelynek egy korábbi igazgatója rosszhiszeműen lajstromoztatta védjegyként Kínában a vállalat nevének CSBC rövidítését a tajvani vállalat

előtt, jöllehet az utóbbi 1973 óta használta az említett rövidítést, és amely rövidítés megtesíti a tajvani vállalat hírnevét a nemzetközi hajóépítő iparban.

Egy harmadik jól ismert tajvani árujelző, amelyet Kínában szintén jogtalanul lajstromoztattak, a *MODE MARIE* volt, amelynek négy kínai karakterét a tajvani cég női alsónemű és melltartó termékeken használta, míg Kínában a vibrációs masszírozó készülékek osztályában lajstromoztatták.

A hivatal szerint amikor tajvani tulajdonosok jól ismert védjegyeit jogtalanul lajstromoztatják Kínában, a kínai tulajdonosok rendszerint nehezen tudják védjegyeik jól ismert voltát bizonyítani Kínában, még ha a széles körű tajvani használat jól bizonyítható is. Ez a nehézség Kína nagy területéből és népességéből adódik. Mindhárom védjegytulajdonos elveszítette a kínai felszólalási eljárást. A Tajvani Szellemitulajdon-védelmi Hivatal azt javasolta mindhárom védjegytulajdonosnak, hogy erősítsék meg a rosszhiszemű védjegy-lajstromozással kapcsolatos bizonyítékaikat. Maga a hivatal közbenjárta a Kínai Szellemitulajdon-védelmi Hivatalnál annak elismertetésében, hogy a három tajvani védjegy kínai lajstromoztatása rosszhiszeműen történt. Így végül felülvizsgálati eljárásban mindhárom felszólalási eljárás kapcsán kedvező eredményt értek el.

B) A *Shine & Hugo International Corporation* (Shine & Hugo) 2011. május 4-én benyújtott egy kérelmet a Tajvani Szellemitulajdon-védelmi Hivatalnál az ábrás *DR. HU* védjegy mind kínai karakterekkel, mind latin betűkkel való lajstromozása iránt. A hivatal a 3. áruosztályban arcmaszkokra és kozmetikai termékekre lajstromozta a védjegyet. Ez ellen 2012. szeptember 19-én felszólalt a *DR. WU* védjegyet birtokló *Dr. Wu Skincare Co., Ltd.* (Dr. Wu) arra hivatkozva, hogy a Shine & Hugo védjegyének (a továbbiakban: a vitatott védjegy) a lajstromozása a tajvani védjegy törvény 30. cikk 1. bekezdésének 10–12. albekezdése megsértésével történt.

A Tajvani Szellemitulajdon-védelmi Hivatal megvizsgálta a Dr. Wu felszólalását, majd azt elutasította. A Dr. Wu adminisztratív fellebbezést nyújtott be a gazdasági minisztériumnál, amely hatálytalanította a hivatal döntését, és elrendelte, hogy az az alkalmazható törvények alapján hozzon másik döntést. A Shine & Hugo nem volt megelégedve a minisztériumi döntéssel, és adminisztratív pert indított a Tajvani Szellemitulajdon-védelmi Bíróságnál, amely azonban kérelmét elutasította. Ezután a Shine & Hugo fellebbezést nyújtott be a Legfelsőbb Adminisztratív Bíróságnál.

Ez utóbbi döntése szerint a két védjegy a *DR. HU* és *DR. WU* megkülönböztethető egymástól. E védjegyek „*DR.*” részlete a „*doctor.*” szó rövidítése, ami a legtöbb ember számára ismert; ezzel szemben a „*HU*” és a „*WU*” rész jobban megkülönböztethetők és összehasonlíthatók. A „*H*” és a „*W*” betűk kisebb különbséget képez, mert kiejtésük az azonos „*u*” magánhangzóval kevesebb különbséget mutat. Az ábrás *DR. HU* védjegy kínai karakterekkel írt része a „*Dr. Hu*” szavak kínai fordítása, és ezért a fogyasztók szemében nem növeli a védjegy megkülönböztetőképességét, aminek következtében a két védjegy megjelenése, felfogása és kiejtése hasonló, ami a fogyasztók megtévesztését okozná.

A Legfelsőbb Adminisztratív Bíróság azt is megállapította, hogy mindkét védjegyet a 3. áruosztályban használják arcmaszkokra és kozmetikai termékekre. Az ábrás DR. HU védjegy lajstromozási kérelmének 2011. május 4-i benyújtása előtt a DR. WU védjegyet a fogyasztók széles körben megismerték.

Annak következtében, hogy a két védjegy általános megjelenése, fő részeik, valamint a megjelölt áruk nagymértékben hasonlók, az érintett fogyasztók tévesen valószínűleg azt gondolnák, hogy a két védjeggyel árusított termékek és szolgáltatások ugyanabból a forrásból származnak, vagy hogy azok használoit licencmegállapodás vagy valamilyen egyéb hasonló viszony köti össze. Ezért a Legfelsőbb Adminisztratív Bíróság megállapította, hogy a Tajvani Szellemitulajdon-védelmi Bíróság nem hozott téves döntést, amikor elutasította a Shine & Hugo keresetét, amelyet a gazdasági minisztérium döntése ellen nyújtott be.

A fentiek alapján a Legfelsőbb Adminisztratív Bíróság úgy döntött, hogy a Shine & Hugo fellebbezése megalapozatlan, és ezért azt 2015. márciusban elutasította.

Új-Zéland

A francia Christian Dior cég perli *Sirious Dior* új-zélandi üzletembert, hogy azt meggátolja saját nevének a használatában. Az aucklandi vállalkozó 2014-ben lajstromoztatta az Új-Zélandi Védjegyhivatalnál *Dior Fine Art* vállalatnevét.

Sirious Dior egy 34 éves fényképész, aki arról panaszkodik, hogy a Christian Dior ausztrál ügyvédei vadásznak rá, és azt követelik tőle, hogy szüntesse meg saját nevének vállalkozásában való használatát.

„Először azt hittem, hogy ez csak tréfa” – mondta a fényképész. „Most dollárezreket kell költenem jogi tanácsadásra, de nem tudom elérni, hogy saját nevemet használhassam. Ütlevellem másolatának elküldése az ügyvédek számára nem volt elegendő valódi nevem bizonyítására” – közölte. „Az ügyvédek tiszteletlenek, sértegetnek és erőszakosak.”

Szegény fényképész nem hajlandó tudomásul venni, hogy egy korábban lajstromozott védjegy meggátolhatja saját nevének használatát, feltéve, hogy a használat azonos termékekre vagy szolgáltatásokra vonatkozik. Senkit nem lehet azonban megakadályozni abban, hogy saját nevét névként használja.

Jelenleg úgy tűnik, hogy Dior fényképésznek eleget kell tennie a Christian Dior követelésének.

KÖNYV- ÉS FOLYÓIRATSZEMLE*

Eric Schmidt, Jonathan Rosenberg, Alan Eagle (Larry Page előszavával): Google – Így vezetünk mi. HVG Könyvek, 2015; ISBN978-963-304-229-8

Eric Schmidt: „2001-ben csatlakozott a Google-höz, és segített a cégnek szilícium-völgyi startupból a technológia globális vezetőjévé válni. Igazgatótanácsi elnökként ő felel a Google külső ügyeiért: a partneri és tágabb üzleti kapcsolatok kiépítéséért, a kormánykapcsolatokért és a technológiai innovációs kultúráért, továbbá üzleti és stratégiai ügyekben tanácsokkal látja el a vezérigazgatót és a felső vezetést. Eric 2001 és 2011 között a Google vezérigazgatójaként tevékenykedett. Mielőtt a Google-höz szegődött volna, különböző vezetői pozíciókat töltött be a Novellnél és a Sun Microsystemsnél. A Princeton Egyetemen végzett villamosmérnökként, majd Berkeleyben, a Kalifornia Egyetemen szerzett mesterdiplomát és doktori fokozatot informatikából. Tagja az elnök tudományos és technológiai tanácsadó testületének, az Egyesült Királyság miniszterelnöki tanácsadó testületének” – olvasható a kötetben. Valójában drámaibb volt a találkozása az emelkedésnek induló Google-lel. Ahogy az szinte mindig történik, s a könyv maga is elmondja, a start-up a szerves fejlődése során eljutott oda, hogy létkérdéssé vált külső tőke bevonása a további fejlesztéshez és növekedéshez. (Itt növi ki a finanszírozása a szakzsargon szerinti 3F szakaszát: Founder, Family, Friends, kissé cinikusabban Founder, Family, Fools.) A két ifjú alapító zseni – Larry Page és Sergey Brin – annak rendje és módja szerint kockázati tőkéshez fordult, aki a mestersége arany szabályai szerint felmérte magának a céget, az abban rejlő lehetőséget, megorrontotta a mélyükön megbúvó, vaskosnak ígérkező aranytelért, és úgy döntött, beszáll az üzletbe. Úgy is döntött viszont, hogy a két, a nagypályás üzleti gyakorlatban szükségképp járatlan, minden zsenialitásukkal a fejlesztés csúcsra járatására koncentráló zseni mellé „felnőtt gyámot” rendel ki: olyan üzleti vezetőt, aki képes az üzleti érvényesülés követelményeinek megfelelően megszervezni és vezetni a céget. Ő volt Eric Schmidt.

Jonathan Rosenberg: „2000-ben ismerkedett meg Larry Page-dzel és Sergey Brinnel, és végül a harmadik állásajánlatukat fogadta el a cégnél, több mint két évvel később. A Google első alelnökeként dolgozott, és 2011 áprilisáig a Google termékcsapatát vezette. E szerepkörében a terméktervezésért, termékfejlesztésért, illetve a Google-termékeknek a fogyasztók, hirdetőik és partnerek igényeihez való alakításáért felelt. Segített a cég toborzási folyamatainak kifejlesztésében, és nagy szerepe volt a kommunikációs és marketinggyakorlatok kialakításában.”

Alan Eagle „a Google kommunikációs igazgatójaként dolgozik, amióta 2007-ben belépett a céghez.”

Larry Page: ma a Google vezérigazgatója.

Felettébb hasznos divat, hogy az ezredvég vállalatvezetőinek sorában ez az „új nép, más-fajta raj”, a forradalmi innovációk kirobbanó erejével új világokat teremtő, és azokat óriásvállalatokként uraló cégek azokat naggyá tevő vezetői könyvekben adják közre e nagy meneteléseik felettébb érdekes és tanulságos történetét, saját előadásban vagy hivatásos írók közreműködésével. Jó néhányról írtunk már, aligha kell azokat itt felsorolni. Csupán egyet említünk meg abszolút idevágóként: David A. Vise & Mark Malseed *A Google sztori* c. művét (K.u.K. Kiadó, 2009 – Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2009/5. szám). Idézzünk ide belőle egy ragyogó összegzést: „Fiatalság + szabadság + átláthatóság + új modell + az általános népszerűség előnye + hit és bizalom = A Google Csodája”.

Ez a könyv egy különleges vonásával emelkedik ki hasonnemű társai közül: valójában ez többé-kevésbé egy nyílt forráskódú know-how leírása. A hipersikeres világcég legfelső vezetői részletesen és – úgy érződik – teljes őszinteséggel beszámolnak arról, hogyan építették és kormányozták cégüket, hogy vele – Iaszón elszántságának és a furfangos Odüsszeusz invenciózusságának mai ötvözésével – megszerezzék korunk aranygyapjának e nagy darabját, amit a Google gazdasági sikere jelent. Így mondják el, melyek a cég vezetésének fő irányelvei, döntéshozatali módjai, milyen a Google vezetésének a csúcán a modus operandi. (Persze, hogy ott munkál a szándék megörökíteni magukat a Nagy Kapitányok panteonjában, de ez csekély ár ezekért a krónikákért.)

Ez az igazán erősek magabiztos stratégiája: megmutatjuk, mi hogyan csináljuk, hogyan teremtyük meg a sokszor világra szóló sikert – vegyetek belőle annyi értékes tudást, amennyit csak akartok és tudtok, cserében pedig becsüljetez ezért, s erősödjék ezáltal üzleti jó hírnevünk. Lehet ugyanakkor a kitérülkozásnak más hasznos hozadéka is a Google számára. Egyik, hogy akik ilyen mélyreható betekintést kapnak az általános szokás szerint inkább felhőkbe burkolózó felső vezetésbe, azok valószínűleg döntési helyzetben több indíttatást éreznek arra, hogy ezt a céget válasszák üzleti partnerüknek. Másrészt, ahol hasonlóképp gondolkodnak a vezetők, az olyan céggel könnyebb a Google-nek is együttműködni.

Az egyik legmeredekebb mesterfogást ebben a következőképp összegzik:

„Eric alapelveinek egyike mintegy a menedzsment arany szabályaként is szolgál: olyan céget kell felépítenünk, amelynél alkalmazottként mi magunk is szívesen dolgoznánk. Ha olyan rossz menedzserek vagyunk, hogy alkalmazottként utálnánk saját magunknak dolgozni, akkor bizony van tennivalónk. A legjobb eszköz erre az önértékelés: legalább évente egyszer írjunk egy értékelést saját teljesítményünkről, olvassuk el, és döntsük el, dolgoznánk-e saját magunknak! Ezután pedig osszuk meg azokkal, akik tényleg nekünk dolgoznak. Így jobb bepillantást nyerünk, mint a szokásos 360 fokos értékelési folyamattal, hiszen ha mi kezdeményezzük saját magunk bírálatát, akkor mások is úgy érzik majd, hogy őszintebbek lehetnek.” Arról nem is beszélve, milyen hasznos lehet a cég számára, ha a vezető önértékelését néhány köpcösebb tunikánbillentés zökkenti helyre, ha kell, ismételtén is.

A kiadó ajánlítja így beszél e könyvről: „Miért rosszak az üzleti tervek? Mikképp lehet napjaink folyamatosan változó környezetében mindenki másnál jobb terméket előállítani?

Hogyan lehet felismerni és elcsábítani a 'kreatív zseniket', akik képesek kitalálni a jövőt és megvalósítani a lehetetlent? Eric Schmidt és Jonathan Rosenberg már sokat tapasztalt és elismert vezetők voltak, amikor több mint egy évtizede a Google-hez kerültek. Hamar rájöttek azonban: ha ennél a cégnél sikereket szeretnének elérni, mindent újra kell tanulniuk az üzleti menedzsmentről. A Google – Így vezetünk mi azokról a vállalatvezetési elvekről szól, amelyeket Eric és Jonathan a cég felépítésében – kultúra, toborzás, kommunikáció, stratégia, innováció – végzett munkájuk során tanultak. A cég ikonná vált két vezetője színes anekdotákon és most először nyilvánosságra hozott sztorikon keresztül, élvezetes stílusban foglalja össze a Google egyedülálló szemléletét és módszereit.”

Nézzünk kicsit bele!

Larry Page előszavából: „Ahogy Eric és Jonathan is bemutatja ebben a könyvben, a Google-nél szinte minden területen igyekszünk támogatni az önálló gondolkodást. Legnagyobb sikereinket és néhány látványos kudarcunkat is ennek köszönhetjük. A Google-t az vitte előre, hogy az alaptételeket kérdőjeleztük meg. ... A Gmail is hagymázás álomként indult. Amikor pedig Andy Rubin egy évtizeddel ezelőtt elindította az Androidot, a legtöbben úgy vélték, merő ostobaság a mobiltelefon-ágazatot egy nyílt forráskódú operációs rendszer köré szervezni.” / „A Google-nél rengeteg energiát fektettünk abba, hogy független gondolkodókat toborozzunk, és nagyra törő célokat tűzzünk ki. Ha ugyanis egy cégvezető a megfelelő embereket alkalmazza, és elég nagy álmai vannak, akkor általában el is éri a céljait. És ha netán kudarcot vall, akkor is megtanul egy csomó fontos dolgot. ... Rá kell tehát kényszerítenünk magunkat, hogy nagy tétellel fogadjunk a jövőre. Mi éppen ezért fektetünk olyan örülségnek tűnő elképzelésekbe, mint például a vezető nélküli autók vagy a léggömbös internet-hozzáférés. Ma már nehéz elképzelni, de amikor elindítottuk a Google Mapset, mindenki úgy vélte, hogy az egész világ feltérképezését és minden utca lefényképezését célzó tervünk lehetetlen vállalkozás.”

Bevezetés – Mit tanultunk a tűzvonalban? „Amikor Sergey és Larry 1998-ban megalapította a Google-t, egyiküknek sem volt üzleti képesítése vagy tapasztalata. Ők azonban ezt nem akadálnak, hanem előnynek tekintették.” (Kockázatos stratégia, ám megfelelő emberek kezén igen hasznos lehet: nem hátráltatják őket téves szakmai előítéletek, beidegződések. Veszélyessé azoknál válik, akiknek szárnyaló alkotókészségét és tenni akarását semmi tárgyi tudás sem korlátozza, s még csak nem is számolnak ennek kockázataival.) / „Az alapítók mindvégig néhány egyszerű elv alapján működtették a céget, amelyek közül az első és legfontosabb a felhasználó középpontba helyezése volt. Hittek abban, hogy ha képesek nagyszerű szolgáltatásokat létrehozni, később a pénzkérdést is megoldják valahogy. Úgy vélték, ha nem tesznek mást, mint hogy létrehozzák a világ legjobb keresőmotorját, nagyon sikeresek lesznek. E nagyszerű keresőmotor és a többi fantasztikus szolgáltatás létrehozásának terve ugyanilyen egyszerű volt: vegyünk fel annyi tehetséges szoftvermérnököt, amennyit csak lehet, és adjunk nekik szabad kezét!” / „Ez a megközelítés tökéletesen illett egy egyetemi számítógéplaborban született céghez, hiszen a tudományos világban a legér-

tékesebb tőke maga a tudás (illetve néhány amerikai egyetemen az is, ha valaki képes 50 m-re elhajítani egy labdát). Míg azonban a legtöbb cég csak állítja, hogy a legfőbb érték a jó munkaerő, addig Larry és Sergey valóban ennek megfelelően irányította vállalkozását. Ez a hozzáállás nem üres szólam volt, és nem is önzetlen emberszeretet. Úgy gondolták, a Google csakis akkor prosperálhat és valósíthatja meg magasröptű célkitűzéseit, ha magához vonzza és megfelelően irányítja a legjobb mérnököket.” (Ez a stratégia a siker nagy esélyét hozhatja egy forradalmian innovatív start-up számára, ám a növekedés során már szakadék felett vékony kötélen haladóvá teszi azt. A kiválónál is jobb vezetők kellene ahhoz, hogy célhoz érjenek. A mérnökök „irányítása” pedig, amint itt is olvashatjuk, a Google know-how egyik legkritikusabb jelentőségű eleme.) „Az általános szabály a mai napig is az, hogy a Google-alkalmazottak (vagyis a googlerek) legalább felének mérnöknek kell lennie.”

A cégek kultúráról (fejezetcím: Kultúra – Egy cégnek hinnie kell a saját szlogenjeiben): Egy nagyon *googler* alapelv: „A rendetlenség nem önmagában véve cél (ha az volna, ismerünk olyan tinédzsereket, akikből ígéretes munkaerő válna), ám mivel az önkifejezés és az innováció gyakori mellékterméke, általában jó jelnek tekinthető. Elnyomása pedig, amelyet annyi cégnél láttunk, meglepően erős negatív hatással járhat. Szóval, rendben van, ha az irodánkban lázas felfordulás uralkodik.” / Az innováció irreguláris tevékenység – ne zavarják felesleges kötöttségek: „Egy Google-értekezleten egyszer megkérdezték Eric-től, mi a Google öltözködési előírása. 'Mindenki vegyen fel valamit!' – hangzott a válasz.” / „Ha vannak adataink, nézzük meg az adatokat! Ha csak vélemények vannak, akkor válasszuk az enyémet!” (A főnök privilégiuma, nem feltétlen jogtalanul.) / „Nincs tökéletes szervezeti terv, ezért nem érdemes ilyet keresni. Lehetőség szerint közelíteni kell hozzá, majd hagyni, hogy a kreatív zsenik kitalálják a többit.” (Ez illik a legjobban ahhoz, hogy a forradalmi innováció létrehozását célzó hosszú út az ismeretlenbe a tevékenységek kereteinek lehető legnagyobb rugalmasságát követeli meg.) / „Beosztásunk tesz menedzserré, de az embereink tesznek vezetővé.” (A vezetés minden bizonnyal legfontosabb alapszabálya! S tegyük hozzá: még a cégekre is érvényes arany szabály, hogy a népet nem lehet leváltani.) / „Egy startup kultúrájának kialakítása viszonylag könnyű. Egy régóta működő cég kultúrájának megváltoztatása azonban rendkívül nehéz, pedig fontos lenne a siker érdekében. A lassan változó, tipikus nagyvállalati kultúra ugyanis a kreatív zsenik egyik legnagyobb ellensége.” (Erre szolgál megoldással a feladatok kihelyezése spin-off cégekbe, innovációs cégek bevonása, illetve létrehozása vállalatközi fejlesztőtőke befektetésével, vagy azok felvásárlása stratégiai partnernek, ám úgy, hogy a nagy cég ne nyomja agyon őket.)

A stratégiáról (Stratégia – Az üzleti tervek rosszak): „Míg a 20. századot hatalmas, monolitikus, zárt hálózatok uralták, addig a 21. században a globális, nyílt hálózatok lesznek a meghatározók. Körülvesznek bennünket a platformlehetőségek. Abból lesz sikeres vezető, aki képes felismerni őket.”

Tehetség – A toborzás az egyik legfontosabb teendő: „Semmilyen stratégia nem helyettesítheti a tehetséget. És ez az üzleti életben éppen olyan igaz, mint a pályán. A tehetségek felku-

tatása olyan, mint a borotválkozás: aki nem végzi el mindennap, azon meg fog látszani. Egy menedzser akkor válaszol helyesen arra a kérdésre, mi a legfontosabb feladata a munkája során, ha azt mondja: *a munkaerő felvétele.*” / „Toborzás Google módra: Olyanokat vegyél fel, akik okosabbak és tájékozottabbak nálad! (Ritka jó vezető, aki ezt meg meri tenni! – Osman P.) ... Csak akkor vegyél fel valakit, ha igazán nagyszerű jelentkezőt látsz benne! Ne érd be ennél kevesebbel!”

Kommunikáció – Átkozottul jó routernek kell lenni: „Ha valaki egy céget vagy egy részleget vezet, és tíz másodperc alatt nem tudja ledarálni, melyek a legfontosabb ügyek, amelyekkel éppen foglalkoznak, akkor az illető nem alkalmas erre a munkára.” / „Ha valaki hússzor megismétel valamit, és a többiek még mindig nem értik meg, akkor a témával van a baj, nem a kommunikációval.”

Innováció – Létre kell hozni az őtleve: „Aki ügyfeleknek azt adják, amit azok akarnak és kérnek, azok nem innovatívak, csupán fogékonyak.” (Sokszor olvashattuk: Steve Jobs életműve nagyrészt arról szól, hogy a fogyasztó ne szóljon bele abba, hogy ő mit akar – majd jól megtanítják rá, ő pedig meg fogja szeretni azt. Így születtek az Apple legsikeresebb innovációi. / „Nagy biztonsággal kijelenthetjük, hogy az egységes vezetői rendszer és az innováció kifejezéseknek nincs helyük egymás mellett (kivéve ezt a mondatot). ... Az innováció makacsul ellenáll a hagyományos, MBA-stílusú menedzsmenttaktikáknak. Az innovatív embereknek nem kell megmondani, hogy tegyék, *hagyni* kell nekik, hogy tegyék.” / „Az első követőnek köszönhetően lesz a magányos eszelősből vezér. Az innováció őtlevének bátorítania kell a magukat innovatívnak érzőket – a magányos táncoló bolondokat a domboldalon –, hogy tegyék, amit jónak látnak. De ugyanennyire fontos, hogy azokat is biztassa, akik szeretnének csatlakozni valamilyen innovatív tevékenységhez – ők a második, majd a kétszázadik táncoló bolond –, hogy nyugodtan megtehetik.”

Aligha kétséges, hogy a Google diadalmenetét beindító kezdőcsapat egyik legnagyobb, minden más sikerükhöz is nélkülözhetetlen innovációja maga a cég volt, annak minden hagyományos alapelvtől és megfontolástól célzatosan és merészen elszakadó felépítésével, szervezeti és működési rendjével. Page hagymázás álomnak nevezi a Gmail indítását, annak merészsége miatt. Ő és Brin valójában olyan extrém játszóteret hoztak létre maguknak és a munkatársaiknak az innovációikat megvalósító vállalatként, amelyet elborzadva utasított volna el minden, akár a szakma legmodernebb szabályai szerint gondolkodó menedzsmentszakértő. Még az ilyesmiben igazán edzett kockázati tőkés is alapfeltételnek ítélte, hogy Eric Schmidt vezetői működése révén legalább valamelyes rendet kényszerítsen a cégre, „mellyel az elme tudomásul veszi / a véges végtelent, / a termelési erőket odakint s az / ösztönöket idebent...” (József Attila: A város peremén).

Még a kockázati tőkések innovációs gerillaharcmodorokban finomodott gondolkodásában is benne van, hogy látni és ezzel ellenőrizni is akarják, hogyan tervezik termőre fordítani a befektetéseiket, vagyis mi az erre szolgáló üzleti terv, s annak részeként milyen rendszer szerint rendelik hozzá a fejlesztésekhez a cég anyagi forrásait. Ez utóbbira a frissen felvett

Jonathan Rosenberg készített a legmodernebb menedzsmentfelfogás szerinti javaslatot, amelyet Page első ránézésre kivágott. „Láttál már valaha olyan ütemtervet, amit a csapatnak sikerült túlteljesítenie?” – kérdezte. Hát... nem. „Előfordult már valaha, hogy egy csapat a tervben szereplőnél jobb terméket tett le az asztalra?” Megint csak nem. „Akkor mi értelme a tervnek? Csak visszafog minket. Kell, hogy legyen jobb megoldás. Csak menj, és beszélj a mérnökökkel!” Miközben Larryt hallgatta, Jonathan rádöbrent, hogy a szóban forgó mérnökök nem hagyományos értelemben vett mérnökök. Zseniális kódolók és rendszertervezők voltak, ám alapos szakmai tudásukhoz sok esetben komoly üzleti érzék és egészséges kreativitás is társult. Az egyetem világából érkező Larry és Sergey pedig szokatlan szabadságot és hatalmat adott nekik. A hagyományos tervezési keretekre épülő irányítás náluk egyszerűen nem működött; igaz, hogy útmutatást nyújtott volna nekik, ugyanakkor korlátozta volna őket. „Miért tennél ilyet? – kérdezte Larry Jonathantól. – Ez nagy ostobaság lenne.”

Hasonlóképp jártak a „felnőtt” vezetők a tőlük kért üzleti tervvel is: „... amikor Mike Moritz (a kockázatitőke-befektető – Osman P.) és a vezetőség arra kért bennünket, hogy készítsünk egy hagyományos, MBA-stílusú (ahogyan azt az üzleti egyetemeken tanítják – Osman P.) üzleti tervet, nem akartunk ostobaságot művelni. Tisztában voltunk vele, hogy a Google szervezete nem fogadna be egy előírással, utasításokon alapuló tervet, hanem kivétel magából, mint egy beültetett idegen szervet – és egy ilyen terv sok szempontból valóban idegen test lett volna a szervezetben. Tapasztalt üzleti vezetőkként azzal az elképzeléssel csatlakoztunk a Google-höz, hogy mi leszünk majd a ’felnőtt kísérők’ ezen a kaotikus helyen. Ám 2003 nyarára már elég időt töltöttünk a cégnél ahhoz, hogy rájőjjünk: ezt máshogy vezetik, mint a legtöbb vállalatot, az alkalmazottak itt egyedi hatalmat élveznek, és egy új, rendkívül gyorsan fejlődő ágazatban kell helytállnunk. Eléggé megértettük az új szektor dinamikáját ahhoz, hogy belássuk: a Microsoft melletti érvényesüléshez folyamatosan kiváló termékeket kell létrehozunk. Ugyanakkor azt is felfogtuk, hogy ezt nem egy előírt üzleti tervvel érhetjük el, hanem azzal, ha felvesszük a legjobb mérnököket, majd félreállunk az útból. Megértettük, hogy az alapítók ösztönösen ráéreztek, milyennek kell lennie egy vezetőnek ebben az új korszakban, ám – ahogy maguk is elismerték – nem tudták, hogyan kell felépíteni egy akkora céget, amely képes megvalósítani ambiciózus terveiket.”

Ha pedig a cég innovációs fejlesztésre szakosodik, sőt, maga is annak eredménye: „Az is világos volt, hogy a szabályok, amelyek ebben a vállalkozásban utat mutathatnának, még csak nem is léteznek, nemhogy azok mentén lehetne létrehozni egy olyan hagyományos üzleti tervet, amelyet Mike Moritz akart.” Így a „felnőtt” vezetők eljutottak az egyetlen célra vezető megoldáshoz: „A cég történetének e kritikus szakaszában tehát óriási dilemma előtt álltunk. Ha eleget teszünk Moritz kérésének, és készítünk neki egy hagyományos üzleti tervet, az boldoggá tette volna az igazgatótanácsot, de nem nyújtott volna ihletet és motivációt a dolgozóknak, nem segített volna magunkhoz csábítani a tehetséges szakembereket, akikre a cégnek nagy szüksége volt, és e vadonatúj ágazat stratégiai problémáira sem kínált volna

megoldást. A legfontosabb szempont azonban az volt, hogy ezt a tervet a cégalapítók még megszületése előtt elkaszálták volna. És talán mindkettőnket kirúgnak.” Kirúgják? Page és Brin valószínűleg tényleg nem túrték volna, hogy ilyen, szerintük kontraproduktív eszközökkel akadályozzák cégük innovációs munkáját. Hogy ez ellentmond a józan észnek? Rejtő Jenő szavai szerint „épelméjű üdülővendégek nem lehet világfürdőhelyeket bázírozni!” (A tizenégykarátos autó). Vajmi kevésbé kétséges, hogy a hagyományos, józan gondolkodás normái szerint mindenben épelméjű emberek aligha lennének képesek egy kollégiumi szobában kiöltött fejlesztésükből világelső vállalatot létrehozni.

„*O Lord, help me to keep my big mouth shut until I know what I am speaking about!*” – a most vázolt periódusban a siker legfontosabb tényezője az volt, hogy *mi nem volt* az üzleti tervben. „Sikerünk egyik legfontosabb tényezője mégis az, hogy a terv, amelyet 2003-ban azon a bizonyos napon az igazgatótanács elé tártunk, nem is volt igazi terv. Nem szerepeltek benne pénzügyi előrejelzések, nem elemeztük a bevételi forrásokat. Nem végeztünk piackutatást azzal kapcsolatban, vajon mit akarnak a felhasználók, a hirdetői vagy a partnerek, illetve melyik szépen körülhatárolt piaci szegmensbe illeszkednek. Nem került sor piackutatásra vagy tanácskozásokra azzal kapcsolatban sem, mely hirdetőket célozzuk meg először. Nem volt értékesítési stratégiánk, és arról sem vitáztunk, hogyan adjuk majd el a reklámtermékeinket. Nem készítettünk ábrát a cég szervezeti felépítéséről, és nem osztottuk le, hogy ezt csinálja a marketingrészleg, azt a termékrészleg, a mérnökök pedig amazt. Nem készültek tervek arra vonatkozóan, ki, mikor, mit fejleszt. Nem volt költségvetés. Nem voltak célok vagy mérföldkövek, amelyek alapján az igazgatótanács és a cégvezetés ellenőrizhette volna a haladást. Taktika sem létezett arra nézve, hogyan építjük majd fel a céget, és hogyan maradhatunk hűek Larry és Sergey 'Csak menj, és beszélj a mérnökökkel!' elvéhez, miközben olyan vállalatot hozunk létre, amely képes szembeszállni a világ leghatalmasabb technológiai cégével, és amelynek révén megvalósíthatjuk merész globális ambícióinkat, hogy emberek milliárdjainak életét alakítsuk át. Ezt azon egyszerű ok miatt hagytuk ki, mert fogalmunk sem volt, hogyan fogjuk mindezt megvalósítani. A menedzsment-taktikát illetően akkoriban egyetlen dolgot tudtunk biztosan: amit mi ketten a 20. században tanultunk, annak a legnagyobb része használhatatlan, és ideje előlről kezdeni az egészet.”

Szép új világunk: „Ma már új korszakban, az internet korában élünk és dolgozunk, a technológia alakítja az üzleti világot, a változás üteme pedig egyre gyorsul. Ez különleges kihívásokat jelent minden üzleti vezetőnek. *A legtöbb ágazat játékszabályait alapjaiban változtatta meg három erőteljes technológiai trend együttes hatása.* Először is, az internet ingyenesen hozzáférhetővé, bőségessé és mindenütt elérhetővé tette az információt – gyakorlatilag minden megtalálható online. Másodszor, a mobil eszközök és mobilhálózatok széles körben lehetővé teszik a folyamatos és globális hozzáférést. Harmadszor pedig, a felhőalapú számítástechnika révén gyakorlatilag korlátlan teljesítmény és kapacitás, valamint egy sor okos eszköz és alkalmazás válik hozzáférhetővé a felhasználó számára, mégpedig költségkímélő módon, a hasz-

nálat alapján kiszabott díj ellenében. Fogyasztói szempontból e három technológiai trend együttes hatása lehetségessé tette a lehetetlent.” (Kiemelés a recenzio szerzőjétől.) Igen, de nem épp mindenben úgy, ahogyan szeretnénk. Vegyük a felhőalapú szolgáltatásokat, kezdve akár a levelezőrendszereinkkel vagy az egyéni felhőtárhelyeinkkel: azok bizony korlátlan betekintést adnak minden így kezelt információnkba, ezen keresztül a kapcsolatainkba, a tevékenységeinkbe, „Számon tarthatják, mit telefonoztam / s mikor, miért, kinek. / Aktákba írják, miről álmodoztam / s azt is, ki érti meg” (József Attila: *Levegőt!*), a Nagy Testvér ilyenről korábban nem is álmodhatott. S mindez még abszolút kiszolgáltatottá is tesz az elérhetőség nélkülözhetetlensége révén – ha nincs kapcsolat, nézhetjük az üres képernyőt!

„Ma már a termék kiválósága az üzleti siker döntő tényezője, nem pedig az információ monopóliuma, az elosztás közben tartása vagy az elsőpró marketingfőlény (bár ezek továbbra is fontosak). Ennek több oka van. Először is, a fogyasztók még sohasem voltak ennyire tájékozottak, és sosem volt még ennyi választási lehetőségük.” Valójában a fogyasztók még sohasem küzdöttek annyira a gazdagság zavarával és vele párhuzamosan a lényegi információk hiányával, mint ma ezeknek a csúcstechnológiás árucikkeknek és szolgáltatásoknak a piacain. Épp az infokommunikáció és a számítástechnika terén vált leginkább karakteressé, hogy a laikus felhasználónak már gyakorlatilag semmilyen érdemi tájékoztatást sem jelentenek az eszközökre és a szolgáltatásokra vonatkozóan elérhető információk, különösképp a műszaki paraméterek. Így gazdag választási lehetőségeik is nagyrészt csupán formálisak, hiszen képtelenek a döntéshez érdemben kiértékelni és összehasonlítani az egymással a kínálatban versengő eszközöket és szolgáltatásokat. Nagyon jellemző, hogy miután megvettek valamit, csak a használat során jönnek rá, miért nem ez kellett volna, ám a kínálati bőség zavarával küzdve ez továbbra sem segít abban, hogy rátaláljanak arra, ami tényleg optimálisan kielégíti az igényeiket.

„*Gémlábú sasok, csodalények*”: „Ha összehasonlítjuk a tipikus tudásmunkásokat a mérnökökkel és a többi tehetséges emberrel, akikkel az utóbbi tíz-egynéhány évben együtt dolgoztunk a Google-nél, azt találjuk, hogy google-ös kollégáink egészen más alkalmazotti típust képviselnek. Nincsenek konkrét feladataik. Korlátozás nélkül hozzáférhetnek a cég információs és számítógépes erőforrásaihoz. Nem rettennek vissza a kockázatvállalástól, és nem is tartják vissza vagy büntetik meg őket semmilyen módon, ha egy-egy rizikós kezdeményezésük kudarcot vall. Nem skatulyázzák be őket meghatározott szerepkörök vagy a cég szervezeti egységei alapján; sőt, egyenesen biztatják őket, hogy próbálkozzanak saját ötletekkel. Nem fogják be a szájukat, ha nem értenek egyet valamivel. Könnyen unatkozni kezdenek, és gyakran váltanak munkahelyet. Többdimenziós személyiségek, akikben általában egyaránt megvan az alapos szakmai tudás, az üzleti érzék és a kreatív véna. Másképpen fogalmazva: ők már nem tudásmunkások, legalábbis nem a hagyományos értelemben. Egy új generáció képviselői, akiket kreatív zseniknek nevezünk. Ők jelentik az internet századában a siker titkát.”

Eljutottunk hát ahhoz, hogy *a szerzők szavaival miről is szól e könyv*:

„Bár eredetileg azért hívtak minket a Google-höz, hogy 'felnötti felügyeletet' biztosítsunk, a siker érdekében végül kénytelenek voltunk újratanulni mindent, amit a menedzsmentről addig hittünk. És ebben a legjobb tanáraink azok az emberek voltak, akik nap mint nap körülvettek bennünket a Googleplexben. Azóta is ezen dolgozunk, és jó diákokhoz illően mindvégig jegyzeteltünk. ... Mindketten tapasztalt üzleti vezetőként érkezünk a Google-höz, és mindketten szilárdan hittünk szellemi képességeinkben és szaktudásunkban. Egy kijózanító évtized után azonban beláttuk John Wooden megfigyelésének igazságát, amely szerint 'az számít, amit azután tanulsz, hogy már mindent tudsz'. Az első sorból segítettünk alapítóinknak és kollégáinknak egy csodálatos cég létrehozásában – úgy is mondhatjuk, hogy munka közben láthattuk a varázslókat –, és ezt a lehetőséget arra használtuk, hogy újratanuljunk mindent, amit hittünk, hogy tudunk a menedzsmentről. *Ma azt látjuk, hogy mindenféle cég és szervezet, kicsik és nagyok, mindenféle ágazatokból és a világ minden tájáról a Szilíciumvölgybe jönnek, abban a reményben, hogy magukba tudják szívni az energiát és az ötleteket, amelyek oly különlegessé teszik ezt a helyet. Az emberek szomjaznak a változásra, és ez a könyv pontosan erről szól: szilícium-völgyi elődeink szellemében szeretnénk mi is megosztani a varázslók néhány titkát, és ezeket olyan leckeként átadni, amelyből mindenki tanulhat valamit. Ezt a könyvet úgy szerkesztettük meg, hogy tükrözze egy sikeres, bővülő cég vagy új vállalkozás fejlődési szakaszait, amelyek egy idő után öngerjesztő folyamattá lesznek, mint egy hógolyó, amely a hegyoldalon lefelé gurulva egyre nagyobbra nő, egyre nagyobb lendületre tesz szert, s végül lavínává válik. Bemutatunk egy lépéssorozatot, amelyet a cégek követhetnek a kreatív zsenik megszerzése és motiválása érdekében, hogy egyre előbbre jussanak. Ezek a lépések egymásra épülnek, egymástól függenek, mindegyik dinamikus, egyik sem tekinthető befejezettnek. ... Természetesen nem tudjuk a választ mindenre, de rengeteget tanultunk erről az új világról, amelyben a technológia a teljhatalmú úr, az alkalmazottaknak pedig páratlan lehetőségük van arra, hogy beleszóljanak a dolgok alakulásába. Hisszük, hogy ezek a leckék ötleteket sugallhatnak különböző szervezetek vezetőinek, legyenek azok nagyvállalatok, startupok, nonprofit és civilszervezetek vagy kormányok, de legalábbis bennfentes vitákat indíthatnak arról, hogyan lehetne a Google-nél szerzett tapasztalatainkat más cégeknél és területeken alkalmazni. Leginkább azonban abban reménykedünk, hogy – egy kellemes olvasmány mellett – ötleteket és eszközöket adhatunk valami új dolog felépítéséhez. (Kiemelés a recenzió szerzőjétől.)*

És ismét eljutottunk oda, hogy már csak karakteres szilánkok idézésére maradt helyünk (amiben, valljuk be, ott az a szándék is, hogy ne vegyük el e kitűnő könyv elolvasásától az újdonság és a gazdagon sorakozó, felettébb érdekes tanulságok varázsát.)

HR politika – A LAX-teszt: „Ne vegyél fel senkit, akibe nem szeretnél belefutni a mosdó előtt hajnali háromkor, mert egész éjjel az irodában leszel! ... Nem nehéz elképzelni egy olyan situációt, amikor valaki hat órára egy repülőtéren ragad az egyik kollégájával. [Eric mindig a LAX-et (Los Angeles-i repülőtér – Osman P.) választja a maximális kényelmet-

lenség miatt – bár ha nincs más, Atlanta vagy London is megteszi.] Vajon el tudják-e ütni az időt egy kellemes beszélgetéssel? Vajon tartalmas időtöltésnek érezné-e az illető, vagy hamarosan azon kapná magát, hogy a táblagépen keresgél valamit, az új emailjeit olvasgatja vagy a híreket, vagy bármit, csak ne kelljen ezzel az unalmas alakkal diskurálnia? A LAX-tesztet intézményesítettük azzal, hogy az általános kognitív képesség, a pozícióhoz tartozó tudás és vezetői tapasztalat mellett negyedik rovatként a googleyságot is rávezettük az interjúértékelő lapra. Ebbe beletartozik az ambíció és a lendület, a csapatorientáció, a szolgáltatási orientáció, a figyelem és a kommunikációs készség, a cselekvésre való hajlam, a hatékonyság, a kapcsolatteremtő képesség, a kreativitás és a szilárd jellem.”

A kreativitás logisztikája: „A legjobb megoldás, ha alapos átgondolás után, már a cég indításakor pontosan meghatározza a cég alapítója, milyen kultúrát szeretne meghonosítani. Ennek pedig az a legjobb módja, ha megkérdezi a csapatának magját alkotó kreatív zseniket. A kultúra az alapítóktól ered, de a vállalkozás beindításakor létrehozott, a bizalmadat élvező csapat tükrözi legjobban. Meg kell tehát kérdezni a csapatot. Mit szeretnének? Miben hisznek? Mivé szeretnének válni? Milyennek képzelik el a cég lépéseit és döntéshozatalát?” Tegyük hozzá: bármit is akarnak az alapítók, ha a sikerhez létfontosságú, felettebb erős egyéniségű kreatív zsenik nem érzik jól magukat abban, elmennek, és a cégnek annyi.

Egy meghökkentő tétel, amelyet az igazol, hogy a Google-nél kezdettől alkalmazták és vitathatatlanul bevált: „Az irodák tervezésénél az energia és az interakció, nem pedig az elszigetelés és a státus maximalizálására kell törekedni. A kreatív zseniket az egymással való interakció táplálja és gyarapítja. Az összeczárásuk révén keletkező elegy rendkívül gyúlékony, így a zsúfoltságnak az egyik legfontosabb prioritásnak kell lennie. Amikor egy munkahelyen valaki kinyújtja a kezét, és azonnal hozzáér valakinek a vállához, akkor semmi sem állhat a kommunikáció és az ötletek áramlásának útjába. A sűrű interakciónak, a zsúfolt, lármás és lázas energiától feszülő irodának kell képviselnie az alapidinamikát.”

Tudjuk ugyanakkor, hogy a Google kezdettől módszeresen és költséget nem kímélve törekszik arra, hogy dolgozói kreativitását a munkahely paradicsomi állapotaival gerjeszse. Így a logisztikában az érem másik oldala: „Az alkalmazottaknak ugyanakkor mindig biztosítani kell a lehetőséget, hogy ha úgy érzik, eleget kaptak a csoportos serkentésből, akkor elvonulhassanak egy nyugodt helyre. Irodáinkban ezért van annyi menedék: csendes zugok a konyhákban és büfékben, kis konferenciatermek, teraszok és egyéb kinti terek, sőt pihenőszobák. Amikor azonban az alkalmazottak visszatérnek az asztalukhoz, jobb, ha csapatuk tagjai veszik körül őket.” Továbbá: „Bár az irodák lehetnek zsúfoltak és rendetlenek, közben mindent biztosítaniuk kell az alkalmazottak számára, ami a munkájuk elvégzéséhez szükséges. Minthogy a Google egy számítástechnikai cég, kreatív zsenijeinknek leginkább számítógépes erőforrásokra van szükségük. Ezért biztosítunk mérnökeinknek hozzáférést a világ leghatalmasabb adatközpontjaihoz és a Google teljes szoftverplatformjához. *Ez is egy lehetséges mód az irodairigység kiirtására a kreatív zsenik körében. Ezért kell nagyon bőke-*

zűen bánni a munkavégzéshez szükséges erőforrásokkal és fukarkodni mindazzal, ami nem számít, mint például a menő bútorok és a nagy irodák, de biztosítani kell mindent, ami kell!” (Kiemelés a recenzió szerzőjétől.).

„A különvélemény kötelezettsége” – tévedők közt cinkos, aki néma: „Egy működőképes meritokráciához olyan kultúrára van szükség, amelyben helye van a különvélemény kötelezettségének. Ha valaki úgy érzi, nincs minden rendben egy adott ötlettel, akkor fel kell vetnie a problémát. Ha nem teszi, és a gyengébb minőségű elképzelés nyer, akkor ebben ő is vétkesnek tekinthető. Tapasztalataink szerint a legtöbb kreatív zseninek általában határozott véleménye van, és alig várja, hogy szabad folyást engedjen neki. Számukra a különvélemény kötelezettségének kultúrája pontosan erre biztosít lehetőséget. Mások ugyanakkor esetleg kényelmetlenül érezhetik magukat, ha egyet nem értésüket kell kifejezésre juttatniuk, különösen, ha ezt valamilyen nyilvános fórumon kénytelenek megtenni. Ez az oka annak, hogy a különvéleménynek kötelezettségnek kell lennie, nem pedig opciónak. Még a természetüknel fogva visszahúzódóbb személyiségeknek is rá kell venniük magukat, hogy szembeszálljanak a hippókkal.” „Hippó”: „Highest-Paid Person’s Opinion, HiPPO”, ahol a magasabb fizetés magasabb rangot jelent a hierarchiában, ez pedig több súlyt ad a szavának. A könyv példát hoz arra is, amikor a cég legnagyobbjainak vitájában a falnál álló fiatal beosztott szakember közbeszólása döntött. A legtöbb helyen persze nem így van – olyanok is. Az viszont kritikus kérdés, mennyiben képes az óriásvállalattá nőtt Google fenntartani a meritokráciának ezt a kielezett üzemmódját. Ehhez sokat mond az az alfejezet is, amelynek címe: *Számítani kell az ügyeskedőket, de érdemes harcolni a primadonnákért.*

Innovációs termékstratégia, újtermék-politika: Utaltunk már arra az új, termékinnovációs alapelve, amelyet a legmarkánsabban talán Steve Jobs képviselt: a felhasználót kell az új termékhez vezetni, nem pedig fordítva! Erre rímel a Stratégia c. fejezet első alfejezete: „A technikai újításokra érdemes tenni, nem a piackutatásra.”

A következő alfejezet címe: *A kombinációs innováció időszeke.* „Az internet századában minden cégnek megvan a lehetősége, hogy a technológia alkalmazásával új módon oldjon meg nagy problémákat. Abba a korba léptünk, amelyet a Google vezető közegezésze, Hal Varian a kombinációs innováció új korszakának nevez. Ez akkor áll elő, ha nagy bőségekben válnak elérhetővé a különböző alkotóelemek, amelyek különféle kombinációi újabb és újabb találmányokat eredményeznek. Az 1800-as években például az olyan gépi alkatrészek szabványosítása, mint a fogaskerek, a görgő, a lánc és a bütököstengely a gyázipar fellendüléséhez vezetett. Az 1900-as években a benzinmotor rengeteg újítást tett lehetővé az autók, motorkerékpárok és repülőgépek tervezésében. Az 1950-es évekre az integrált áramkör terjedt el rengeteg különböző alkalmazási területen. Az új találmányok sorát ezen esetek mindegyikében a kiegészítő elemek fejlesztése indította el. Ma a kiegészítő elemek mind az információhoz, a kapcsolatteremtéshez és a számítástechnikához köthetők.” (Kiemelés a recenzió szerzőjétől.) Az esélyt adó modus operandi pedig: „Aki nagyot akar alkotni, an-

nak már nem elég csak növekedni, léptéket kell váltania: robbanásszerűen kell növekednie, méghozzá globális szinten.” Kegyetlenül kemény követelmény, viszont azok mondják itt el ennek mikéntjét, akik ezt a Google-lal kiemelkedő sikerrel meg is csinálták.

A többi legyen érdekes és a siker elérését segítő megfontolások és tanulságok gazdag kincsetára. „És megismeritek az igazságot, és az igazság szabadokká tesz titeket” (János 8,32), de legalábbis többé-kevésbé megment a tudatlanságból elkövethető hibáktól.

Dr. Osman Péter

* * *

Mike Rother: Toyota-kata – hogyan ösztönözzük munkatársainkat fejlődésre, alkalmazkodásra és kiváló eredményekre? HVG Könyvek, 2014; ISBN978-963-304-186-4

A szakirodalomból régóta tudjuk, hogy a modern japán ipar igen ügyesen használja fel a japán emberek hagyományos fegyelmét és a korábbi feudális kötődés mai változatát a munkaadók iránt: alkalmazottaik különösen fontos feladatává teszik, hogy minden tudásukkal és találékonyságukkal segítsék javítani a termelési folyamatok eredményességét és hatékonyságát. Ennek két kiemelkedő példája a *minőségi körök* japán mozgalma, valamint a *teljes körű minőségirányítás* (Total Quality Management, TQM) japán alkalmazása. Rother itt azt mutatja be, milyen speciális és átfogó rendszert alakított ki a Toyota arra, hogy a dolgozóit módszeresen ösztönözze a cég teljesítményének és piaci versenyképességének folytonos javítására – ami természetesen egyben annak a bemutatása is, hogy mit tanulhatnak a cégek e téren a Toyotától. A továbbiakban minden forrásmegadás nélküli idézet a könyvből van.

„A Toyotánál régóta úgy vélik, hogy a problémamegoldás és a stabil folyamatok kiépítésének képessége az egyik olyan tényező, amely biztosítja a cég versenyelőnyét. *A vállalat intellektuális tőkéje mérhetetlen, hiszen az összes munkatársnak az a feladata, hogy megoldja a munkahelyén felvetődő problémákat*” – Kathi Hanley, a Toyota Motor Manufacturing Kentucky csoportvezetője. (Ez lényegében a teljes mondanivaló kulcsmondatának is tekinthető. Kiemelés a recenzió szerzőjétől.)

Meghívó az elolvasásra: „Képzeljük el, hogy olyan menedzsmentmódszert alkalmazunk, amely a vállalat minden munkatársát alkalmazkodásra, fejlődésre és a cég helyzetének előmozdítására ösztönzi. Bár ez a módszer különbözik attól, amelyet most használunk, végső soron nem nehéz megérteni. Ez a kötet bemutatja, hogyan juttathatjuk vállalatunkat a csúcsra és tarthatjuk is ott azáltal, hogy megváltoztatjuk a munkatársaink gondolkodását, viselkedését és reakcióit – és a sajátunkat is” – a Gondolkodjunk másképp a vezetésről és a menedzsmentről! c. bevezetés nyitómondata. (Felettébb csábító ajánlat: megtanítani a

menedzsmentet, hogyan tudja meghódítani és tartósan megszállva tartani a csúcst. Józan szkepszisre viszont nagyon is okot ad, hogy miközben a szakirodalmi kitanítások a bőség zavarát kínálják, az üzleti gyakorlatban ez keveseknek sikerül. A siker kulcsa és az ördög persze ezúttal is egyaránt a részletekben rejlik. Ezért is kell elolvasni a könyvet.)

Néhány további karakteres mondat:

„Mivel nem ismerjük a jövőt, nem tudjuk megmondani, milyen típusú menedzsment-rendszer terjed majd el. Azt viszont biztosan kijelenthetjük: az a hatékony módszer, amelynek eredményeként a vállalat képes alkalmazkodni az előre nem látható körülményekhez, és kielégíteni a vevők igényeit.” / „A Toyota-módszer látható részeit, eszközeit, technikáit, sőt elveit sokszor és sokan elemezték. Úgy tűnik azonban, hogy ezeknek a másolása önmagában nem elég. Vajon miért? Mi az, ami hiányzik? Lássuk!” (Másolni valójában legfeljebb egyszerű megoldásokat lehet – minden mást az átvételhez és a hasznosításhoz igen alaposan és részletesen meg kell érteni, majd adaptálni a saját céljainkhoz, adottságainkhoz és sajátosságainkhoz, működési feltételeinkhez, s így átültetni a honi talajba. Ezt a megértést kínálja a könyv.) / „Nem az a vállalat jut előnyhöz, amelyik modern technikákat alkalmaz, hanem az, amelyik felismeri a változásokat, és ki tudja dolgozni a hozzájuk illő megoldásokat.” / „Ha a problémákra összpontosítunk, attól még a vállalat nem lesz képes az alkalmazkodásra.” / „Ha valaki azt állítja, biztos benne, milyen lépések vezetnek a kívánt célhoz, az gyanús. A bizonytalanság normális jelenség, soha nem ismerjük pontosan az utat, ezért rendkívül fontos, hogy felmérjük, jó-e, ha az adott helyzetben magabiztosak vagyunk. Elárulok valamit, amit majd bővebben is kifejték: *a valódi biztonságot nem az előre eltervezett lépések jelentik, mert azok vagy működnek, vagy nem. A lényeg az, hogy megértsük, milyen logikával és módszerrel lehet ingoványos terepen is boldogulni.*” (Ezt kell követni az innovációs fejlesztőmunka egyik alapelveként is. Kiemelés a recenzió szerzőjétől.) / „Az a lényeg, hogy a folyamatok vagy fejlődnek, vagy visszafejlődnek, és a visszaesés megelőzésének legjobb és talán egyetlen módja, ha mindig fölfelé törekszünk, még ha kis lépésekben is. Kielezett versenyhelyzetben a színvonal fenntartása is visszaesést jelent a versenytársakhoz képest, ha ők közben fejlődnek.” (Valójában ez inkább a közép- és felsőkategóriás árucikkekre érvényes. A fogyasztók egy része elsősorban árérzékeny – az olcsóbbat keresi, s kevésbé törődik a minőséggel. Az ő körükben ezért ennek megfelelő versenysztratégiát kell alkalmazni. Látunk ilyet az autópiacon is.)

A HVG ajánlójából: „Miként érhetjük el, hogy a vállalatunk kezelni tudja a váratlan helyzeteket, a vevőink pedig hosszú távon is elégedettek legyenek? Hogyan fejleszthetjük és aknázhatjuk ki munkatársaink képességeit, hogy jobb teljesítményre törekedjenek, és sikereket érjenek el? Hogyan tehetjük cégünknek a folyamatos fejlődést és alkalmazkodást a mindennapi munka részévé? Mike Rother könyve bepillantást enged a Toyota színpalái mögé, és új megvilágításba helyezi a legendás autógyártó menedzsmentmódszerét. Világosan, részletesen, példák felsorakoztatásával mutatja be, hogyan valósítja meg a Toyota a folyamatos fejlődést, és miként bontakoztatja ki a munkatársak képességeit a fejlesztési kata-

és a coaching kata segítségével. A szerző bírálja a lean módszerek átgondolás nélküli alkalmazását. Magyarázatot ad arra is, miért nem érti meg a nyugati vállalatok többsége a lean szemléletet, és miért csak korlátozott eredményeket ér el általa. Rother arra az útra szeretné irányítani az olvasót, amelyet a Toyota is végigjárt. Ez a kötet alapmű minden olyan közép- és felső vezetőnek, aki szeretné megváltoztatni cége vállalati kultúráját.” Idézik e kötetről James P. Womack, a Lean Enterprise Institute alapítója véleményét: „Ebből a könyvből kiderül, hogyan indulhat el bármelyik vállalat az idejétmúlt, eredményközpontú menedzsmenttől egy egészen más és sokkal jobb irányba.”

A szerző kompetenciájáról: Rother Wikipédia-oldaláról (https://en.wikipedia.org/wiki/Mike_Rother), amely feltünteti az ott megadott információk hitelesítéseit is: az 1958-ban született amerikai szerző mérnök, kutató, oktató és előadó, témaköre a menedzsment, a vezetés, a javítás, alkalmazkodás és változtatás szerepe a szervezetekben. Tagja a michigani Industrial Technology Institute-nak, a University of Michigan College of Engineeringnek, a Fraunhofer Institute for Manufacturing Engineering and Automationnak (Stuttgart), és a Technical University Dortmundnak. A Wikipédia két szakmai kitüntetését említi. Az egyik: „The Shingo Prize for Excellence in Manufacturing”, amelyet a Utah State University alapított 1988-ban a termelésben világszínvonalat elért szervezetek kitüntetésére, s a Wikipédia a termelésben elért kiválóság elsőszámú díjának nevezi. Emellett Rother 2013-ban beválasztották az amerikai Association for Manufacturing Excellence Hírességek Csarnokába.

Rother a Toyota-kata működését igen erősen köti a neurolingvisztikához, azzal is magyarázza. A University of Michigan Toyota-kata oldala röviden ezt is bemutatja (<http://www.personal.umich.edu/~mrother/Homepage.html>).

H. Thomas Johnson, akinek a címe Professor of Business Administration a Portlandi Állami Egyetemen, előszavában így összegzi e kötet érdemeit: „Mike Rother Toyota-kata című művének megjelenése izgalmas esemény, hiszen ez a könyv teljesen új megvilágításba helyezi az eddig biztosnak hitt menedzsmentmódszereket. Az elmúlt két évtizedben számtalan szerző tanulmányozta és tárgyalta műveiben a Toyota átütő sikerű vezetési szemléletét és gyakorlatát, írásaikban hatalmas tudásanyagot halmozva fel. Ennek ellenére mindeddig egyetlen vállalat sem tudta megközelíteni a Toyota ragyogó teljesítményét, ezért széles körben elterjedt az a nézet, hogy a japán cég tud valamit, amit a többiek még mindig nem értenek, és nem tudnak megvalósítani. A Toyota-kata pontot tesz az ügy végére, mivel Mike Rother minden korábbi próbálkozásnál nagyobb mélységben tárgyalja a Toyota menedzsmentmódszereit. Ráadásul egy sor új ötletet és gyakorlatot kínál, amelyek segítségével bármely ágazat bármely vállalata utánozhatja a Toyota teljesítményét.” (A „bárki utánozhatja” itt nyilvánvalóan képletesen értendő, az előzőekben a másolásról mondtak szerint.)

Kiemeli továbbá, hogy Rother régóta kutatja és publikálja a Toyota sajátos, sikeres módszereinek a titkát: „Nem ez az első olyan könyv, amely révén Mike Rother bepillantást nyújt a Toyota kulisszatitkaiba. John Shookkal közösen írt, 1998-ban megjelent kötete, a Tanulj meg látni (Learning to See) fényekkel hozta közelebb a Toyota módszereit az üzleti világ

egészéhez. A Tanulj meg látni azt a módszert mutatja be és magyarázza el, amely révén a Toyota 'látja,' hogyan halad a munka a termelés kezdetétől a fogyasztó kiszolgálásáig."

Ajánlójának figyelemre méltó zárszava: „Manapság a gazdasági társaságok a társadalomra is jelentős hatást gyakorolnak. A vállalatok működése, az alkalmazottaiknak átadott szemléletmód és viselkedéskultúra nemcsak a cégek sikerét, hanem a társadalom nagy részét is befolyásolja. Mivel a Toyota-kata egy újfajta szemlélet- és viselkedésmód kialakításáról szól, lehetőséget kínál arra, hogy a tudományos eredményeket a mindennapi életünkben alkalmazzuk. Ezáltal magasabb szintre emelhetjük az emberi teljesítményt, mert hatékonyabban tudunk dolgozni és együttműködni.” S ha meggondoljuk, hogy a bemutatott vezetési koncepció valójában azt célozza, hogy minden érintett folyamatosan a fejlesztést és a jobbítást segítse, ez szinte minden tudatos tevékenységet hasznosan szolgálhat. Rother maga is hangsúlyozza: „A kata abban különbözik a termelési technikáktól, hogy beépül az emberi viselkedésbe, és emiatt sokkal több helyzetben használható. A könyvben leírt káták nem korlátozódnak a termelő vállalatokra, de még általánosságban a gazdasági szervezetekre sem.”

A marketingkommunikáció sok egyéb közt az ügyesen alkalmazott túlzás művészete. Hogy itt is ez jelenik-e meg, döntse el magának az olvasó: „Az alkalmazkodó, folyamatosan fejlődő vállalatok egyik legjobb példája a Toyota. Természetesen ott is követnek el hibákat, de egyelőre úgy tűnik, hogy rajta kívül egyetlen más cég sem fejlődik és alkalmazkodik ennyire szisztematikusan, hatékonyan és folyamatosan. Kevesen érnek el ennyi ambiciózus célt, ráadásul a Toyota a legtöbbször a határidőt és a költségvetést sem lépi túl.” (Ezek már Rother szavai.)

Amiben különleges ez a könyv: „Régóta tudjuk, hogy a Toyota valamiért képes túlszárnyalni a többi vállalatot a fejlődésben, és mostanra rá is jöttünk, hogy a titok nyitja a menedzsmentmódszer. Eddig azonban senki sem magyarázta el, milyen a mindennapokban használt szisztéma a Toyotánál, és hogyan valósítja meg a folyamatos fejlesztést és alkalmazkodást az egész vállalat szintjén. ... Eddig hiányzott, hogy bepillantassunk a gyáróriás színpadai mögé, és világosan elmagyarázza valaki az ott dolgozók viselkedési rutinját és annak oktatását. A Toyota-kata ezt az űrt tölti be: azáltal, hogy bemutatja ezeket a tényezőket, kinyitja azt az ajtót, amely mögött a Toyota gyakorlata fejlődik és működik.

Ez a könyv jellemzően két olyan gondolkodási, illetve magatartásmódot tár fel, amelyeket a Toyotánál nap mint nap gyakorolnak. Japánban az ilyen rutinokat kátának nevezik. Nem láthatók, nem jelennek meg a leírásokban, és sok időbe telik, mire egyáltalán felismeri őket az ember. Pedig ezeken alapul a Toyota vezetése és menedzsmentje. Ezt a két kátát a cég minden munkatársának megtanítják, és nagyrészt ezeknek köszönhető, hogy a vállalat ilyen könnyen tud alkalmazkodni és fejlődni. Ha meg akarjuk érteni a Toyotát, és utánózni szeretnénk a sikerét, akkor inkább a kátákat kell tanulmányoznunk, nem pedig a vállalat technikáit és elveit. A Toyota a mi menedzsmentstílusunktól annyira eltérő okokból használja ezeket a kátákat, hogy talán nem is értjük meg azonnal, sőt észre sem vesszük, mi

a lényegük. De amint felfogjuk, miként alkalmazza a Toyota a könyvben bemutatott két módszert, valószínűleg mi is tovább tudunk majd fejlődni. Az itt tárgyalt kátákat nem lehet azonnal és gyorsan megérteni, de előbb-utóbb minden világossá válik.” (A könyv olvasása során mindenképp!)

A könyvben előadottak gyakorlati értékéről: „Az a cél, hogy gyakorlati ismereteket szerezzünk arról, hogyan valósítja meg a Toyota a folyamatos fejlődést és alkalmazkodást. Ezáltal sokat megtudunk a Toyotáról, és világosabb képet kapunk arról, hogyan lehet hasonló viselkedésmódot kifejleszteni más vállalatoknál is. Ennek érdekében két nagy kérdéssel foglalkozunk:

– Milyen menedzsmentformáknak és gondolkodásmódnak köszönhető a Toyota folyamatos fejlődése és alkalmazkodása?

– Hogyan érhetik el ezt más vállalatok is?

Ez a könyv olyan szinten tárgyalja a viselkedésmódokat, amelyen már általános vállalati pszichológiáról beszélhetünk, nem csupán a Toyota módszeréről. *Bár a kötetben bemutatott jellemzőket a termelés megfigyelése során tárták fel, a legtöbb kis- és nagyvállalatra is alkalmazhatók.*” (Kiemelés a recenzió szerzőjétől.)

„A könyvben bemutatott felismerések kísérleteken és közvetlen megfigyelésen alapulnak. Ez a személyes tesztelésre alapozó megközelítés időigényes, de sokkal mélyebb felismerésekhez vezet, mint ha csupán beszélgetnénk a dolgozókkal. A könyvben bemutatott tanulságok abból származnak, hogy éveken keresztül:

– A Toyota bizonyos technikai és menedzsmentgyakorlatait alkalmaztuk más vállalatok gyáraiban. Újra és újra próbálkoztunk, közben pedig megkíséreltünk rájönni, mi volt az, ami nem a tervek szerint működött. Vizsgáltuk az okokat, módosítottuk a gyakorlatokat, aztán megint kezdtük előlről. Ezt a megközelítést úgy nevezzük: tervezés–megvalósítás–ellenőrzés–beavatkozás (plan–do–check–act, PDCA).

– Rendszeresen felkerestük a Toyota-csoport üzemeit és beszállítóit, és rengeteg jelenlegi és egykori Toyota-alkalmazottal találkoztunk, hogy megfigyeljük őket és megbeszéljük a legújabb felismeréseket.

Munkánk során a kutatás fenti két szempontja folyamatosan hatott egymásra, az egyik befolyásolta, merre tart a másik. Annak érdekében, hogy fenntartsam és serkentsem ezt a kölcsönhatást, készítettem egy dokumentációt, amelyet rendszeresen frissíték. Ez tartalmazza, mire jöttünk rá és milyen kérdések vetődtek fel. *Nem csupán a tapasztalatokat rögzíti; azt is garantálja, hogy a vizsgálat a lehető legnagyobb mértékben tényeken és adatokon alapuljon.* A kedves olvasó tulajdonképpen ennek a dokumentációnak a könyvváltozatát tartja most a kezében. Ezzel a módszerrel igyekeztem megragadni a Toyota működésének alapvető, de nem azonnal észrevehető elemeit, a kulisszatitkokat.” (Kiemelés a recenzió szerzőjétől.)

Szinte bárhol hasznosítható? A többször visszatérő biztatás: „Az itt leírt gondolkodás- és viselkedésmód az üzleti világon kívül is működőképes. Tudományosan rendszerezett és konstruktív módszert kínál a problémamegoldásra, a bizonytalanság és a változások kezelé-

sére; magyarul: segít, hogy együttműködjünk egymással, és még a saját elképzeléseinket is túlszárnyaljuk. Minél hosszabb ideje tanulmányozom a Toyotát, annál jobban izgatja a fantáziámat, hogy micsoda lehetőség rejlik az ilyen, életre szóló tapasztalatokban. Gondoljuk végig ezt együtt a könyv olvasása során!”

A könyv tartalmának felépítése: „A könyv öt része a kutatás menetét tükrözi.

– Az I. részben felvetődik a kérdés, mi a vállalatok hosszú távú fennmaradásának titka.

– A II. részben azt vizsgáljuk, milyen menedzsmentmódszert alkalmazunk jelenleg. Ez azért fontos, mert csak akkor érthetjük meg a Toyota gondolkodás- és viselkedésmódját, ha előtte megismertük a sajátunkat. (Meghatározó jelentőségű tétel! Az emberek túlnyomó része abban a (tév)hitben él és cselekszik, hogy tökéletesen tisztában van önmagával, magatartása és cselekvési módjai mozgatórugóival és mikéntjével. Ezzel csak az a felettébb nagy baj, hogy nagy hányadukra nem igaz, teljes mértékben pedig legfeljebb csak meglehetősen kevesekre áll. Rendkívül nehéz és szerfelett nagy önuralmat igényel magunkat kívülről, abszolút elfogulatlanul és kritikusan szemlélni és értékelni. Ugyanez áll a tanulási folyamatainkra is: ritka kivétellel mindenkit sokszor elcsábít, hogy ne igyekezzék mindent és annak minden okát-rugóját a legapróbb részletekig megérteni, inkább elégedjék meg azzal, hogy csak annyit tanul meg róla, ami elég ahhoz, hogy maga is többé-kevésbé sikeresen használja. Márpedig nem tudjuk felismerni a kívánt eredményt hozó különbséget az átvenni kívánt módszer és a sajátunk között, még kevésbé tudjuk megvalósítani a szükséges változtatásokat, ha ehhez nem ismerjük töviről-hegyire, minden ízében a magunk módszereit, az azokban megtestesülő tényleges gondolkodás- és viselkedésmódunkat. – Osman P.)

– Ez elvezet a következő kérdéshez: mit tehetnek a munkatársak azért, hogy a vállalatuk hosszú távon virágozzék? A Toyota válasza az általam fejlesztési kátának nevezett módszer, amelyet részletesen megvizsgálunk majd, hiszen ez a könyv lényege. A III. részben kiderül, miért.

– A fejlesztési káta nem csak azért működik, mert jó ötlet. Az is fontos, hogyan tanítja meg a Toyota a munkatársaknak, hogy a fejlesztési kátának megfelelően viselkedjenek. Ezt a módszert a Toyota coaching katójának nevezem, és a IV. részben írok róla.

– Végül, a két káta bemutatását követően, felvetődik a kérdés: hogyan alakítsuk ki ezt a viselkedést a saját cégünknel? Az V. rész témája az, miként fejleszthetik ki a vállalatok a saját katójukat.”

A bővös káta jelentése: „Ha egy vállalat virágozni akar, rendszerezett eljárásokra van szüksége, amelyek megfelelő mederbe terelik és kiaknázzák az emberi képességeket. Ezek az eljárások iránymutatásul és támogatásul szolgálnak az alkalmazottaknak, megmutatják, hogyan kell eljárni a helyzetértékelés, az adaptáció és a fejlesztés során. A Toyotánál pontosan ilyen módszereket alkalmaznak. Minden munkatársat megtanítanak arra, hogy e módszerek segítségével dolgozzanak, és ezeket szinte minden szituációban alkalmazzák. Mindez túlmutat az egyszerű problémamegoldó technikákon, az említett metódus valójában a

vállalat sajátja. A menedzsment feladata tehát ennek a viselkedésformának a kialakítása és fenntartása a cégnél.

Japánban ezeket a módszereket katának nevezik. A szó a harcművészetekből ered, és olyan gyakorlatokat jelent, amelyek mesterről tanítványra szállnak. Íme, a kata néhány elterjedt fordítása:

- valaminek az elvégzési módja, módszer vagy rutin;
- mintázat;
- standard mozgásforma;
- előre meghatározott vagy koreografált mozgássor;
- szokásos eljárás;
- tanulási módszer vagy gyakorlat.

A szónak azonban van még egy meghatározása, amely sokkal érdekesebb a vállalatok szempontjából: Két dolog összhangjának fenntartása, vagy valaminek a szinkronizálása egy másik dologgal.”

„A szó jelentése azt sugallja, hogy bár a körülmények mindig változnak, a vállalatoknak lehet sajátos módszerük, vagyis katájuk a kezelésükre. Ennek segítségével a cég az aktuális körülményekhez tudja igazítani munkafolyamatait, és összhangban maradhat a környezetével. *A kata alapvetően azért fontos, mert gyakran nincs befolyásunk az aktuális helyzetre, azt azonban megválaszthatjuk, hogyan reagálunk rá.*” (Kiemelés a recenzió szerzőjétől.)

„A katók nem azonosak az elvekkel. Az elvek célja, hogy megkönnyítsék a választást, a döntést, ha több lehetőség is létezik. Ilyen például *a vevő az első* vagy *a tolórendszer helyett húzórendszer* elve. Az elvek viszont nem mondják ki, hogy egy bizonyos helyzetben hogyan járjunk el, és milyen lépéseket válasszunk. Az elveket ismételt tevékenységekből vezetik le, míg a kata azt mutatja meg, hogyan történjenek ezek a tevékenységek. A Toyota katája mélyebb és előbbre való, mint az elvek.

Akkor hát mi jellemzi a folyamatos fejlesztés és alkalmazkodás érdekében használt viselkedési formát, a katót?

– *A módszer a folyamatok szintjén működik*, ahogyan a fejlődés és az alkalmazkodás is. Ennél magasabb szinten is lehet és kell gondolkodnunk és terveznünk, akár az éhínség felszámolása, akár egy nyereséget hozó kisautó kifejlesztése a cél. Ugyanakkor azok a változtatások vezetnek igazi fejlődéshez, amelyekhez a folyamatokból szereztük a tapasztalatot.

– Ha az a cél, hogy minden folyamatot mindennap fejlesszünk, akkor a katót szervesen be kell ágyaznunk ezekbe a folyamatokba. *A kata határozza meg, hogyan dolgozunk a teljes munkaidő alatt.*

– Mivel az ember nem képes a jövőbe látni, a fejlődést és az alkalmazkodást kialakító módszer tartalomsemleges, azaz minden helyzetre alkalmazható. *Csak a módszert határozzuk meg, a tartalmát nem.*

– Mivel az emberi ítélőképesség nem tévedhetetlen és nem is objektív, a módszernek lehetőség szerint inkább tényeken, mint véleményeken kell alapulnia, más szóval személytelennek kell lennie.

– *A fejlesztés módszere akkor is állandó marad, ha az aktuális vezető távozik.* A vállalat minden munkatársa a módszer szerint dolgozik, akárki is a főnök az adott időszakban.” (Ami logikus eredménye az előző pontban írottaknak. Kiemelések a recenzió szerzőjétől.)

Átültetni a honi talajra – ebből élénk meredhet egy meglehetősen hórihorgas kérdőjel. „Ha közelebbről is szemügyre vesszük az ún. Toyota-módszert, azt látjuk, hogy nem annyira az eszközök vagy az elvek jellemzik, mint inkább a lépések sorrendje. Ha a dolgozók ezeket újra és újra megismétlik a napi munka során, akkor elérik a kitűzött célt.” Aligha kétséges, hogy ennek állandó véghezvitele rendkívül nagy fegyelmet és ezzel odaadást kíván a dolgozóktól – ezért kérdés, mennyire kell a működéséhez a hagyományos japán gondolkodásmód, és mennyire életképes az a sokkal individualistább európai kultúra talaján?

Egy további, idevágó és felettébb kritikus kérdés *a katarutin és a kreativitás összhangja vagy ellentéte*: „Sokan úgy vélik, hogy az előre meghatározott viselkedésformák derékba törnek a kreativitást, és korlátozzák a lehetőségeket. De mi van akkor, ha éppen azért leszünk kreatívabbak, versenyképesebbek, okosabbak, eredetibbek és sikeresebbek, mert a rutinnak köszönhetően hatékonyabban tudjuk kiaknázni a képességeinket? *Nem véletlen, hogy a Toyota fejlesztési katája nem szabja meg a tartalmat – nem is tudná* –, hiszen az időről időre és helyzetről helyzetre változik. Csak az a biztos, milyen szituációban hogyan kell viselkedni.” (Kiemelés a recenzió szerzőjétől.)

Neuroplaszticitás a Toyota-kata hátterében: (A neuroplaszticitásról l. Norman Doidge: *A változó agy* – Elképesztő történetek az agykutatás élvonalából – Park Könyvkiadó, 2011, Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2011/3. sz.) „Az elmúlt 15 év során szakmai megfigyelők, kutatók és szerzők számos listát állítottak össze azokról a koncepciókból, amelyek összefoglalják a Toyotát meghatározó szemléletmód és viselkedés lényegét. Ezek a leírások azonban vajmi keveset segítettek más vállalatoknak a kultúrájuk megváltoztatásában. Ma már biztosak vagyunk abban, hogy pusztán elvekkel semmit sem lehet megváltoztatni. Miért? Mert egy újfajta szemléletet és viselkedést nem lehet csak úgy átvenni, hanem tapasztalati úton kell kifejleszteni. A Toyota-kata első, 2009-es megjelenése óta az agykutatás eredményei is alátámasztották a könyv alapvető állításait. Miért vallottak kudarcot korábban a vállalatok, amikor át akarták venni a tanuláson alapuló szervezet, a rendszerszemlélet vagy a lean szemlélet koncepcióját? Az agykutatók szerint azért, mert csak szándékos, ismétlődő, vezetett gyakorlással lehet új mintázatot – azaz katókat – kialakítani, amely azután megváltoztatja a gondolkodásunkat, és új képességek megszerzéséhez segít bennünket. ... A kutatók szerint minden alkalommal, amikor megteszünk valamit, növeljük annak az esélyét, hogy újra meg fogjuk tenni. (Pontosabban erősítjük a képességünket annak újbóli megtételére. – Osman P.) Ez azt jelenti, hogy a szándékosan vagy önkéntelenül ismételt tevékenységek és viselkedések beleszövődnek az idegrendszerünk struktúrájába. Amire koncentrálnunk, és

amit ismételtén megteszünk, azt a gondolkodást és cselekvést részesítjük előnyben – így alakulnak ki a szokásaink és a szemléletmódunk, illetve a gondolkodásunkat és a viselkedésünket jellemző mintázatok. Ezt a módszert kell tehát követnünk akkor is, amikor szándékosan akarjuk megváltoztatni a gondolkodási és viselkedési mintázatainkat.”

Rother menedzsmentdefiníciója: „Íme a menedzsment általam alkotott definíciója: A kívánt állapot elérésére irányuló módszeres törekvés az emberi képességek összehangolt kiaknázásával.”

A sikerre vezető fejlesztési stratégia: „A Toyotánál a fejlesztés és a vezetés egy és ugyanaz. A vállalat nagyrészt a III. részben bemutatott fejlesztési kata segítségével menedzselti folyamatait és munkatársait a mindennapokban.”

„Ha azt szeretnénk, hogy a vállalatunk hosszú távon virágozzon, oda kell figyelniünk a cégen belüli és kívüli viszonyokra. A 'húzzunk bele a finisben' mentalitás nem működik. Nem a győzelem a cél, hanem az, hogy a vállalatunk képes legyen folyamatosan fejlődni, alkalmazkodni és kielégíteni a vevők igényeit. *A folyamatos, fokozatos fejlődés és fejlesztés képessége a legerősebb biztosíték a vezető hely megszerzésére és a vállalat fennmaradására. Miért?*” (Kiemelés a rencezió szerzőjétől. A válaszok lentebb, pontokba szedve.)

Ehhez: „Talán csak három olyan dolog van, amit biztosan tudhatunk, és amit tudnunk kell: hol tartunk, hová akarunk eljutni és milyen módon. A többi nyilvánvalóan bizonytalan, hiszen nem látunk a jövőbe. A jelenlegi és a kívánt állapot között egy akadályokkal, problémákkal és kérdésekkel teli terület húzódik, amelyet csakis menet közben tudunk felderíteni. A legnagyobb előny, ha tudjuk, milyen módszerrel vághatunk neki a célhoz vezető útnak. Azt viszont nem látjuk előre, milyen konkrét lépésekre lesz majd szükség. Amikor ebben a könyvben a folyamatos fejlődést és alkalmazkodást emlegetem, arra a képességre gondolok, hogy elindulunk a cél felé, és közben reagálunk az aktuális és mindig változó körülményekre.”

– „A fokozatos, apró lépések lehetővé teszik, hogy útközben tanuljunk, változtassunk és felfedezzük a célhoz vezető utat. Mivel nem látunk előre az időben, nem hagyatkozhatunk kizárólag az előzetes tervezésre. A fejlődés és az alkalmazkodás mértéke is a kis lépések összességétől függ. Minden megszerzett tapasztalat segít a következő lépés meghatározásában, gyarapítja tudásunkat és fejlesztí képességeinket.” (Tény, hogy az alkalmazkodás, akár csak a fejlesztés – ami gyakran lényegében egy és ugyanaz – akadálypálya az ismeretlenbe. Kezdetben nagy a választási és mozgásszabadság, ám ahogy haladunk előre egy kiválasztott megoldás kidolgozásában, ezek egyre szűkülnek, mivel szükségképpen mind kevésbé, de legalábbis mind költségesebben lehet távolodni a már kidolgozott részletek, elemek szabta keretektől.)

– *Ha kizárólag a műszaki fejlesztésre támaszkodunk, az gyakran csupán pillanatnyi előnyt jelent.* A technikai előrelépés fontos, és előnyhöz juttat, de ritkán megvalósítható, ráadásul a konkurencia lemásolhatja a sikeres módszert. Emiatt sokszor csak múltó előnyhöz jutunk a versenytársakkal szemben. A műszaki innováció rengeteg energiát követel, és inkább a

lépések jól alkalmazott sorozatából adódik, mint az egyéni újításokból.” (A kiemelés itt a szerzőé, és finoman szólva ez az egész így elég különös tétel.)

– „A versenyképes költség és minőség általában sok apró mozzanat révén valósul meg. Ha egy cég egyszerűen képes elérni a költséghatékonyságot, ugyanakkor magas minőséget előállítani, akkor bárki más is képes rá. A költségcsökkentés és a minőség fejlesztése valójában apró lépésekben, hosszú távon történik, és sok időre van szükség ahhoz, hogy a hatásuk érezhetővé váljon. A folyamatos költségcsökkentés és minőségfejlesztés eredményét ezért nehéz lemásolni – épp ez vezet az igazi előnyhöz. A kiélezett versenyhelyzetben működő vállalat számára komoly fegyvertény, ha ötvözni tudja a fejlesztést a költségcsökkentésre és a minőségfejlesztésre irányuló törekvésekkel.”

„A II. világháború előtt a Toyota szövőgépeket gyártott. Az alábbi példa az egyik füzetkéjükből származik, amely a vállalatot alakító szellemiségről és ötletekről szól. Amikor valaki ellopta egy gép terveit a Toyota üzeméből, Kiichiro Toyoda (1894–1952), a Toyota Motor Corporation alapítója állítólag azt mondta: 'Lehet, hogy a tolvajok a tervek alapján el tudnak készíteni egy szövőgépet. De mi napi rendszerességgel módosítjuk és fejlesztjük a termékeinket. Tehát mire a tolvajok az ellopott tervek alapján legyártják a gépet, addigra az már elavult lesz. És mivel nem rendelkeznek azzal a tapasztalattal, amelyet mi a gyártás közben megélt kudarcokból szereztünk, sokkal lassabban tudják majd továbbfejleszteni a szövőgépüket, mint mi. Ezért nem kell aggódnunk a történetek miatt. Csak folytassuk úgy, ahogy eddig csináltuk, és dolgozzunk a fejlesztésen!’”

Fejlesztési stratégia – *célállapotok*: „A Toyota úgy halad a célkitűzés felé, hogy az általam célállapotoknak nevezett módszert használja. A cégnél mindenki megtanulja, hogy egymásra épülő lépéseket tűzzön ki, és a munkája során ezek mentén haladjon. Ez apránként közelebb visz a kitűzött célhoz, de olyan kihívást jelent, amely valamivel meghaladja az aktuális képességeinket. A célállapotot úgy képzelhetjük el, mint a távoli elképzeléshez képest sokkal közelebbi és sokkal világosabban meghatározható állapotot. A köztes célállapot sem pénzügyi vagy számviteli cél, hanem egy aktuális helyzet leírása.”

„Amint meghatározunk egy célállapotot, azon már nem változtathatunk. (Meglehetősen gyanús állítás – vajon mi lehet az oka? – Osman P.) Az viszont csakis rajtunk áll, hogyan érjük el és aknázzuk ki az emberi erősségeket, a tettekkészséget, a leleményességet és a kreativitást – persze, amennyiben az embereinknek rendelkezésükre áll egy kata és a megfelelő menedzsment. A célállapotok a Toyota fejlesztési katájának egyik elemét jelentik.”

A költség-haszon elemzés (CBA – Cost/Benefit Analysis) sajátos alkalmazása: „A Toyotánál is alkalmaznak költség-haszon elemzést, de másként, mint mi. Míg mi azt tanultuk, hogy a CBA segítségével határozzuk meg, mit tegyünk, addig a Toyotánál először eldöntik, hová kell eljutni (ez a célállapot), majd meghatározzák, hogyan jussanak el oda. A Toyotánál a CBA-t ritkábban használják arra, hogy eldöntsék, meg kell-e tenni valamit. Sokkal inkább azért alkalmazzák, hogy meghatározzák, hogyan tegyék meg az adott dolgot.

A hagyományos eljárás tehát a következő: a CBA határozza meg az irányt, vagyis azt, hogy megteszünk-e valamit, vagy sem. 'Túl költséges ez a javaslat? Akkor valami másba kell kezdenünk.' A Toyota eljárása szerint viszont a CBA segít eldönteni, mit kell tennünk azért, hogy elérjük az előre meghatározott célállapotot. 'Túl költséges ez a javaslat? Akkor ki kell dolgoznunk egy módszert, hogy olcsóbban megvalósíthassuk.' Mindenesetre ne higgyük, hogy a Toyota arra törekszik, hogy bármi áron elérje a céljait! Ennél a vállalatnál is szigorú költségvetés alapján dolgoznak. A lényeg az, hogy először azt határozzuk meg, hova akarunk eljutni, majd pedig azt, hogyan juthatunk el oda a pénzügyi és egyéb lehetőségek figyelembevételével. Itt jön a képbe a célkitűzés. Ne hagyjuk, hogy kizárólag a pénzügyi kalkulációk határozzák meg az irányt, mert akkor a vállalat befelé fordulóvá válik, nem pedig alkalmazkodóvá. Ide-oda csapong, ahelyett hogy valami felé törekedne, és inkább kész megoldásokhoz folyamodik, mint hogy új ötleteket dolgozzon ki. *A gazdasági megtérülés a körülményektől függ, nem az határozza meg az irányt.*" (Kiemelés a recenzió szerzőjétől. Ne hagyjuk viszont, hogy ez a rosszul sikerült mondat félrevezessen! Az a tény viszont, hogy a Toyota még vidáman életben van, és így is kíván maradni, azt mutatja, hogy aligha hagyja egyszerűen a körülményekre a gazdasági megtérülést. – Osman P.)

Különleges hozzáállás: „A téma egyik fontos tanulsága: nem érdemes túl sok időt áldoznunk arra, hogy benchmarking vizsgálatokat folytassunk mások – köztük a Toyota – tevékenységével kapcsolatban. Legyünk mi magunk a viszonyítási pont! Válaszoljuk meg az alábbi kérdéseket!

- Hol tartunk most?
- Hová akarunk eljutni?
- Milyen akadályok tartanak vissza ettől?

Ha azt tapasztaljuk, hogy a műszaki munkatársaink nem tudnak elég gyorsan reagálni a gépekkel kapcsolatos problémákra, felvetődhet bennünk a gondolat, vajon a Toyota hogyan oldja ezt meg, de mi magunk is elkezdhetünk gondolkodni: Milyen gyorsan kellene reagálniuk a munkatársaknak? Mi akadályozza meg őket ebben? Mit kell tennünk a kívánt cél elérése érdekében? Ne feledjük, egy vállalat versenyképessége és fennmaradása nem annyira a módszereken múlik, mint inkább a dolgozók helyzettefelismerő és problémamegoldó képességén!

Nem kell feltétlenül tökéletesnek lennünk, elegendő, ha a termékünk vagy a szolgáltatásunk megelőzi a konkurenciáét."

Hic Rhodus: Rother idézi is a régi tanmesét: „Két embert kerget egy éhes tigris. Az egyik megáll, hogy felvegye a futópóját, a másik pedig megkérdezi: – Mit művelsz, nem látod, hogy jön a tigris? A másik így válaszol: – Látom, de amíg előttem futok, addig ez nem gond." S amint írja: „Bizonyos szempontból ez jellemző a Toyota stratégiájára is. Ez a vállalat sem tökéletes, még messze van az ideális állapottól. De amíg azt kínálja, amit a vevő kíván, addig alapvetően övé a profit, hiszen az marad fenn, aki az élen jár. A gyártók számára az a lényeg, hogy megelőzzék a versenytársaikat."

S érintetlenül várja még a könyvben a felfedezést:

III. Rész: A fejlesztési kata és a Toyota folyamatos fejlődése – benne: A célállapot meghatározása / Problémamegoldás és alkalmazkodás a célállapot felé vezető úton

IV. Rész: A coaching kata, avagy a fejlesztési kata oktatása a Toyotánál – benne: / Ki végzi a folyamatfejlesztést a Toyotánál? / A vezetők mint oktatók

V. Rész: Mi a helyzet a többi vállalattal? – A szemlélet és az alkalmazkodás fejlesztése

1. Függelék: Hogyan kezdjünk dolgozni a fejlesztési katóval?

2. Függelék: Folyamatelemzés

Dr. Osman Péter

* * *

Edward de Bono: Laterális gondolkodás. HVG Könyvek, 2015; ISBN978-963-304-268-7

A szerzőről a saját honlapjáról:

1933-ban született Máltán, Oxfordban orvostudományból doktorált, és alacsonyabb fokozatot szerzett pszichológiából. PhD-fokozatot szerzett Cambridge-ben, és orvosként doktorált a máltai egyetemen. Honlapja nemes egyszerűséggel közli, hogy egyike a nagyon keveseknek, akikről a történelemben elmondható, hogy jelentős hatást tettek a gondolkodásmódra, és számos vonatkozásban a nemzetközileg legismertebb gondolkodónak mondható. Könyveit 34 nyelvre fordították le (a Nem minden fekete vagy fehér c. kötete ajánlójában a kiadó már 62 könyvét említi). 52 országba hívták meg előadást tartani. Honlapja számos országot sorol fel, amelyekben iskoláktól egyetemekig széles körben használják a könyveit és a módszereit az oktatásban, különösképp a gondolkodás tanításában.

Honlapja elmondja, hogy világszerte sok nagyvállalattal dolgozott, mint pl. az IBM, a Du Pont, a Prudential, az AT&T, a British Airways, a British Coal, a japán NTT, az Ericsson, a francia Total. Az európai legnagyobbak egyike, a Siemens a cég teljes rendszerében terjeszti de Bono tanait. Amikor a Microsoft legelső marketingértekezletét tartotta az ötszáz felső vezető részvételével, nyitőelőadónak őt hívták meg.

Továbbra is ugyanonnan: de Bono a történelemben elsőként helyezte a kreativitás misztikus témakörét szilárd alapra. Megmutatta, hogy a kreativitás egy önszervező információs rendszer szükségzerű magatartása. The Mechanism of Mind c., 1969-ben megjelent kulcsművében megmutatta, hogy az agy ideghálózatai az érzékelés alapjaként aszimmetrikus mintázatokat alkotnak. A Nobel-díjas fizikus, prof. Murray Gell Mann azt mondta a könyvről, hogy tíz évvel megelőzte a kaoszelmélettel, nonlineáris és önszervező rendszerekkel foglalkozó matematikusokat. Erről az alapról fejlesztette ki a laterális gondolkodás

koncepcióját és eszközrendszerét, amit gyakorlatiassá és hozzáférhetővé tett mindenki számára, az ötévesektől kezdve. Felkérésre tartott előadást az összes brit tengernagynak; őt hívták megnyitni a Pentagon legelső értekezletét a kreativitásról, tartott előadást a Brit Nemzetközösség jogi konferenciáján 2300 vezető jogásznak és bírónak, miután egy korábbi nemzetközösségi konferencián már kiemelkedő sikere volt. Az ENSZ koppenhágai szociális csúcskonferenciáján a bank- és pénzügyi csoportnak tartott előadást.

A Wikipédia sok más mellett elmondja, hogy egyike volt a Kreativitás és Innováció Európai Éve 2009 27 nagykövetének, a Nem minden fekete vagy fehér c. kötete ajánlójában pedig a kiadó, hogy 1989-ben a Nobel-díjasok különleges konferenciáján ő elnökölt.

A HVG Könyvek között megjelent további művei: A csodálatos elme; A hat értékmedál; A kreatív elme; Gondolkozz!; Hat keret; Nem minden fekete vagy fehér; Pozitív hit; Tanítsd meg önmagad gondolkodni!

Jöjjön néhány karakteres idézet:

„A laterális gondolkodás első alapelve: fel kell ismernünk, hogy a kényelmesnek tűnő domináns eszme akár akadályt is jelenthet.” / „Elengedhetetlen a laterális gondolkodáshoz folyamodnunk, amikor a vertikális gondolkodással nem jutottunk eredményre.” („A ’vertikális gondolkodás’ kifejezést a hagyományos, logikus gondolkodási folyamatra használom” írja a továbbiakban a szerző.) / „Jelen könyvemben felvázolom az alapokat, bemutatom azokat a módszereket, amelyekkel azonosítható, és saját életünkben bevezethető és fejleszthető ez a készség. Ismertetem a laterális folyamat céljait és szándékait, és biztatom az olvasót, hogy lehetőségeinek tágítása érdekében rendszeresen gyakorolja a laterális gondolkodást.” / „A vertikális gondolkodó legtalálóbb karikatúrája a gazdi, akinek a macskája lefalt. Korábban a gazda lyukat vágott az ajtóra, mert megelégedte, hogy folyton ki-be kell engednie kedvencét. A macska így szabadon közlekedhetett, nem zavarta a gazdát. A kölyökmacska érkezésekor aztán emberünk vágott egy másik, kisebb lyukat is az ajtóra.” (A vertikális gondolkodás, amint azt de Bono bevezetésében részletesen kifejti, kultúránk általánosan bevett gondolkodásmódja. Ehhez képest akár forradalminak is nevezhető innováció a laterális gondolkodás módszeres alkalmazása.) / „Minél több új információt bír el egy régi gondolat, annál sérthetetlenebbé válik.” / „Az igazi veszélyt gyakran nem is egy elképzelés túlzott előtérbe kerülése jelenti, hanem az, hogy megfelelkezünk az általa kiszorított új ötletek vizsgálatáról.” (Tegyük hozzá: minél szélesebb körben elfogadott, bejáratott egy ötlet, annál inkább eretneknek, de legalábbis szükségtelennek tűnnek a fősodor számára az attól jelentősen eltérő ötletek. Hivatali szemlélettel pedig annál nagyobb személyes kockázatot jelenthet az utóbbiak támogatása. Mindezek következményei természetesen katasztrofálisak az újítókra nézve.) / „A saját elmélet nemcsak érvényes, de saját is. A tudományos élet szereplői rákényszerülnek, hogy bármi áron védjék a szellemi tulajdonhoz fűződő érdekeiket. Ez a jelenség nem csak a tudományos közegekre jellemző.” (Ehhez képest valóban forradalminak minősíthető innováció a Creative Commons mozgalom, szoftverfejlesztésben pedig a nyílt forráskód alkalmazása.) „A saját elképzelés másokra erőltetése mellett meg kell említeni a

lustaságból fakadó dominanciát is. Sokkal könnyebb elfogadni egy értelmes szervezőelvet, mint megkérdőjelezni, és nekiveselkedni, hogy magunktól kitaláljunk valami újat.” / „Zavarba ejtő belegondolni, hány meg hány helyzetet értelmezünk félre, mert a magyarázatukra tett kísérletek során kitartunk a jól bevált, ismerős mintázatok mellett, amelyek sokszor maguk is megérték az újragondolásra.” (Hogy ne aprózzuk el a példát, legyenek azok a geo-, majd a heliocentrikus világbép.) / „Ha csak egy kicsit másképp tekintünk egy dologra, annak óriási jelentősége lehet. Minden idők egyik legnagyobb hatású orvosi felfedezése akkor született, amikor Edward Jenner nem arra összpontosított, hogy az emberek miért kapják el a fekete himlőt, hanem arra, hogy a fejőleányok miért nem.” (Így születik azoknak a találmányoknak valószínűleg a többsége, amelyek alapja a téves szakmai előítélet legyőzése. Esetenként sokat segíthet persze az is, ha a feltalálónak fogalma nincs eme előítéletekről!)

Tartsunk itt egy percre önvizsgálatot: „Vajon amikor azt mondjuk valamire, hogy helytálló, megelégedésünkre szolgál, és minden problémát nélkülöz, az hányszor utal lényegében pontatlanságra és a képzelet hiányára? Vajon egy szemlátomást kielégítő megközelítésmód azért kielégítő, mert minden más módszert sorra vettünk, és kevésbé érvényesnek találtuk őket, vagy mert nem merült fel igény, illetve nem volt elég fantáziánk más szempontok mérlegelésére?” Vigyázat – ha őszintén magunkba nézünk, nem biztos, hogy tetszik, amit látunk, viszont nagyon hasznos lehet a továbbiakra nézve.

Hagyjuk immár a kolibriüzemmódot (virágról-virágra nektárért), és nézzünk kicsit bele módszeresen is a kötetbe!

Mi is a laterális gondolkodás? „A 'laterális gondolkodás' kifejezést e könyv első kiadásában, negyvenöt évvel ezelőtt használtam először. Az elméletem ma is éppannyira érvényes, mint akkor, sőt talán még nagyobb a létjogosultsága. Az elnevezést annak a gondolkodásmódnak a megnevezésére találtam ki, amelynek eredményeként a kreatív gondolkodás könnyű és természetes módszere segítségével új ötletek formálódhatnak agyunkban. A laterális gondolkodás határozottan elkülönül az általában többre értékelt logikus vagy 'vertikális gondolkodástól', sőt azzal szemben áll. Attól a pillanattól, hogy kezdetét veszi intézményes oktatásunk, arra tanítanak és azért jutalmaznak, ha logikus lépésekkel előrehaladva gondolkodunk. Kora gyermekkorunktól fejlesztik a problémamegoldó képességünket, általában adott lépések végigzongorázása, egy szisztematikus formula, vagyis a helyzet felismerése, elemzése és megoldása révén. Magától értetődőnek tűnhet, hogy e folyamat eredményeképp egyszerű és hatékony ötletek pattannak ki agyunkból – ami a laterális gondolkodás célja. Csakhogy a vertikális gondolkodás gyakran éppen hogy gátolja az ilyen ötletek megszületését. A laterális gondolkodás során egymásból nem következő lépések eredményeképp találhatunk megoldást egy problémára, vagy fedezhetünk fel valami újat, esetleg úgy, hogy más szemszögből tekintünk az adott helyzetre.”

Szép dolog a marketing, sokszor tényleg hasznos is, ám ne essünk túlzásba: „általában többre értékelt” – azt a világot, amelyben mindenki a maga laterális gondolkodása szerint él és cselekszik, leginkább tébolydának hívják. Még az olyan szélsőségesen rendhagyó in-

novációs műhelyekben is, mint amilyenek az Apple-t vagy a Google-t megismerhettük, az alkotómunkát szolgáló „laterális kalandozást” nagyon is logikusan megszerkesztett renddel fogják keretbe, és így biztosítják eredményeinek használható terméké, szolgáltatássá fejlesztését. Minden bizonnyal kimondható, hogy a logikus gondolkodás minden tudatos tevékenység alapja, és erről az alapról kiindulva kezdhethetünk rendhagyó kalandozásba – márcsak azért is, mert az így szerzett szellemi „zsákmányt” végül is be kell illeszteni a kereteket adó rendbe. „Egymásból nem következő lépések eredményeképp” – ha emögött nem áll támaszul és viszonyítási alapként a logikus rend, akkor voltaképp vakon tapogatózunk, a „vak tyúk is talál szemet” biztatásával. Ha a laterális kalandozás nem vezet eredményre, nyilvánvalóan az a célszerű, ha nem egyszerűen találomra, hanem az addigiak logikus értékelésének segítségével választunk új irányt, s így rázzuk le ismét a vertikális gondolkodás említett béklyóit. Einstein igazán merészen elszakadt a klasszikus fizikától – ám ezt aligha tehette volna meg, ha előzőleg nem ismeri meg kellő alaposággal annak logikusan felépített állását. De Bono egy – kissé sajátosan fogalmazott – idevágó mondata: „A vertikális gondolkodás korlátait nem lehet figyelmen kívül hagyni, mert – más szempontból nézve – ezek a gondolkodási rendszer legnagyobb erősségei is.”

„A kreativitás és az innováció a haladás elsődleges motorja, ám ehhez olyan emberekre van szükség, akik képesek felkutatni eddig ismeretlen megoldásokat, nehéz kérdésekre új válaszokat adni, és elvonatkoztatni az ismert gondolkodási sémáktól.” Igen, de ehhez először is alaposan érteni kell a nehéz kérdéseket, ami ismét a tudomány logikusan felépített állásának ismeretét feltételezi. Jöjjön viszont a kicsit marketingízű biztatás: „Az áttörést jelentő ötletek kitalálása nem csak azok kiváltsága, akik egy bizonyos fajta intellektussal rendelkeznek; életkortól függetlenül, mindenki számára elérhető. A laterális gondolkodás elsajátítható készség, akár csak a lovaglás vagy a süteménysütés. A mai kiélezett gazdasági helyzetben, amikor gyorsan kell reagálni a változó trendekre és környezeti kihívásokra, kulcsfontosságú, hogy a vállalatok innovatív megoldásokat és hatékony stratégiákat tudjanak bevezetni. A fejlett gondolkodási képesség alapvető a szakmai és a magánéleti sikerhez, ráadásul mindenki számára elérhető.”

A tárgy bemutatását követő bevezetésből: „Mi az oka, hogy egyeseknek mintha folyton új ötleteik támadnának, míg másokkal, akik éppoly intelligensek, soha nem történik ilyesmi?” (Klasszikus kérdés: mi különbözteti meg a zsenit a tisztos mesterembertől?)

„Arisztotelész óta mindenki a logikus gondolkodást magasztalja, úgy tekintenek rá, mint az elme kihasználásának egyedül hatékony módjára. Ugyanakkor pusztán az új ötletek megfoghatatlansága is mutatja, hogy nem feltétlenül a logikus gondolkodási folyamat eredményeképp hívjuk őket életre. Néhányan tudják, hogy létezik egy másfajta gondolkodásmód, amely a legkönnyebben olyasfajta ötletek születésénél érhető tetten, amelyek végtelenül egyszerűnek tűnnek – de csak miután valaki már kitalálta őket.” (E két bekezdésben ugyan több tarthatatlan túlzás is van a mondandó értékének hangsúlyozása kedvéért, ám bocsássuk meg őket, mert nagyon sok hasznos tanítást vezetnek fel.)

„Ebben a könyvben megkísérlem felvázolni ezt a típusú gondolkodást, bemutatni, hogy meglehetősen különbözik a logikától, és gyakran sokkal hasznosabb, ha új ötleteket kell felsorakoztatni. Az egyszerűség kedvéért a 'laterális gondolkodás' elnevezéssel jelölöm ezt a megközelítésmódot; a 'vertikális gondolkodás' kifejezést pedig a hagyományos, logikus gondolkodási folyamatra használom.”

S „a józan ész útjára visszahullva”: „A laterális gondolkodás nem új, bűvös formula, hanem egyszerűen az elme működtetésének rendhagyó, kreatívabb módja. ... A könyv végére érve az olvasó úgy érezheti, kapott némi csábító ízelítőt a laterális gondolkodásról, és talán eszébe jutnak esetek, amikor ezzel a módszerrel bámulatos eredményeket produkált. Képtelenség olyan tankönyvet írni, amelyből megtanulható a laterális gondolkodás; ugyanakkor a következő oldalakon bemutatom, hogyan lehet bizonyos technikák tudatos alkalmazásával széttörni a logikus gondolkodás béklyóit. Célom, hogy bemutassam, mi a laterális gondolkodás, hogyan működik, és rávegyem az olvasót, hogy kifejlessze magában ezt a készséget.”

A laterális gondolkodás alapelvei: „A laterális gondolkodás alapelveit négy általános és természetesen korántsem kizárólagos címszó alá rendezhetjük. Ezek kellő lazasággal kezelendők, és némely tulajdonság több csoportba is illeszkedik, vagy akár külön csoportot is alkothat. A címszavak a következők:

1. A domináns és polarizáló gondolatok felismerése
2. Különböző megközelítésmódok keresése
3. A vertikális gondolkodás merev uralmának lazítása
4. A véletlen kihasználása.”

„A laterális gondolkodást azok az esetek példázzák a legjobban, mikor a megoldás magától értetődőnek tűnik, amint rájön az ember. Könnyű megfelekedni arról, hogy laterális módszerrel jutottunk el odáig, és nem a vertikális gondolkodás által. Amint a megoldás kiderül, sokan készségesen elmagyarázzák, milyen tökéletesen rá lehetett volna jönni vertikális módszerekkel is. Utólag már könnyű meglátni a problémától a megoldásig vezető logikus lépéssort.” (Felettebb kényes helyzet, midőn egy innovációs fejlesztésre szakosodott menedzser szembe kerül egy találmánnyal, és előnti a kétely: Ha ez ilyen logikus, és még működik is, hogyhogy eddig nem jöttek rá?)

Egy érdekes ajánlás: „A laterális gondolkodás egyik technikája az elme racionalizáló képességének szándékos kihasználása. Ahelyett, hogy lépésről lépésre haladnánk a szokásos vertikális módon, új és merőben esetleges pozícióba helyezkedünk. Aztán visszafelé kezdünk dolgozni, és megpróbálunk logikus útvonalat iktatni új pozíciónk és a kiinduló helyzet közé. Ha az egyik ösvény járhatónak bizonyul, le kell tesztelni a legszigorúbb logika mentén. Ha megállja a helyét, akkor rendkívül előnyös helyzetbe jutunk, amelyet képtelenség lett volna a megszokott vertikális módszerekkel elérni. Ha pedig az esetleges pozíció nem tartható, annyiban mégis sikeresek voltunk, hogy a bizonyítási eljárás során használható új ötleteket gyűjtöttünk.” [Ez is az innovációs munka egyik alaptörvénye (s nem melleleg a

hadviselésé is): a kudarcból gyakran többet tanulunk, mint a sikerekből. Siker esetén boldogan vágtatunk előre learatni a hasznokat, kudarcnál viszont elgondolkodunk, hogy mit is rontottunk el ennyire. Nem alaptalan, hogy nem lehet jó tábornok, aki még nem vesztett nagy csatát.]

Hozzáállás és technikák: „Minél jobban eltér a laterális gondolkodás az értelem és a vertikális gondolkodás szabályaitól, annál inkább az örültséghez látszik közelíteni. Vajon a laterális gondolkodás csupán a szándékos és pillanatnyi mentális zavar egy formája? Van-e különbség a nem valószínűség-alapú gondolkodás és a skizofréniára jellemző, esetleges aszociációk között? A skizofrénia egyik tünete a gondolatok csapongása. Ha valaki átmenetileg szeretne elvonatkoztatni attól, milyen kézenfekvő módokon lehet egy adott tárgyra tekinteni, miért is ne használhatna pszichedelikus szereket? A legalapvetőbb különbség, hogy a laterális gondolkodásnál az egész folyamat teljes mértékben kontrollált. Amennyiben a laterális módszer alkalmazása során úgy döntünk, hogy a káoszt használjuk fel, akkor az célvezérelt, nem pedig céltalan káosz. Logikus énünk folyamatosan készenlétben várakozik, végül ítélkezik, és megrostál minden új ötletet, amellyel előhozakodunk. A laterális és a vertikális gondolkodás között az a különbség, hogy a vertikálisnál a logika uralja az elmét, míg a laterálisnál a logika az elme szolgálatában áll.” (Ebben az a szép, hogy „örültség” sem kórképként, sem tényállásként nem létezik, csupán egy elutasító címke a szokatlanra vagy nem tetszőre. Ilyen lehet a laterális gondolkodás azoknak, akik féltik tőle a pozícióikat. Jól ismerjük ezt az innovációból.)

„Vajon az ember a gondolkodás terén adott mennyiségű képességgel rendelkezik, vagy annnyival, amennyit igyekezete és lehetőségei engedtek kifejleszteni? Alig néhány embernek van természet adta tehetsége a laterális gondolkodásra, ám mindenki kifejleszthet valamennyi készséget, ha ez az eltökélt szándéka. Az ortodox oktatás általában a legkevésbé sem ösztönöz a laterális gondolkodás szokássá fejlesztésére, sőt kifejezetten bünteti, megkövetelve, hogy a diák alkalmazkodjon, és állandó vizsgahelyzetekben ugorja át a léceket.” (A nyitókérdés nyilvánvalóan költői, másként mi értelme lenne a laterális gondolkodás mellett agitálni. Erősen meggondolandó viszont, vajon igaz lehet-e, hogy csak keveseknek van természetadta tehetségük a laterális gondolkodásra. Maga a könyv is arról szól, hogy elménk ilyen működését a gondolkodás tanult fegyelme és tanult módszerei gátolják, rajtuk kell túllépni a „rendhagyó” gondolkodási technikákkal. Ahhoz pedig, hogy de Bono szavával „célvezérelt” káoszt tudjunk alkalmazni, viszonyítási alapként ismernünk kell a rendet.)

Íme a könyv létjogosultságát adó bátorítás: „A laterális gondolkodás nem bűvös formula, amelyet egyszerre el lehet sajátítani, és onnantól kezdve a magunk hasznára fordíthatjuk. Inkább egyfajta hozzáállás, az elme szokása. Az itt bemutatott különféle technikák a laterális folyamatok tudatosítására hivatottak, nem céljuk, hogy valamiféle problémamegoldó példatárként tekintsünk rájuk. Nem lehet egyik pillanatról a másikra áttérni a vertikális mindenhatóságába vetett hitről a laterális gondolkodás hasznosságába vetett hitre. A laterális gondolkodás tudatosság és gyakorlás, nem pedig megvilágosodás kérdése.”

Amikor már nem „Észak-fok, titok, idegenség”: „Az emberi elme hatalmas vehemenciával és hatékonysággal képes továbbfejleszteni az ötleteket, miután azok már megszülettek. Egyetlen emberöltő alatt a repülőgép két kerékpárszerelő vakmerő kísérletéből a leghatékonyabb közlekedési eszközzé fejlődött, kétség sem fér komfortosságához és magas hatásfokához. A modern számítógép egy több millió font értékű, hatalmas, mechanikus adatfeldolgozó masinából olcsó, könnyen elérhető mindennapi eszközzé alakult, amely a kezünkben is elfér. Fejlesztés tekintetében remekel az elme: ebben a vonatkozásban kiválóságának lényegében nincsenek korlátai, sőt addig terjed, hogy segítségül hívható elektromos elméket tervez, amelyek még inkább kiterjesztik önnön kapacitását. Ezzel a fejlesztési potenciállal szemben a valóban eredeti gondolatok létrehozásának képessége lényegében elhanyagolható.” (A szónoki túlzásokat hagyjuk; az viszont erősen kérdéses, vajon tényleg a képesség hiánya a döntő, vagy inkább a merészségé. Az emberi természetből következik, hogy fél az ismert tartományokon kívülre merészkedni, viszont amint az onnan jött, új felismerést jelentő, esetleg az addigiakkal szakító vagy szembe menő elem már a tudomány állásának részévé, s ezzel többé-kevésbé a bevett rutinnal kezelhetővé vált, amikor már nem lengi körül „lidérces, messze fény”, sokkal bátrabban veszi azt használatba, és épít rá újabb fejlesztéseket.)

„Ha az új gondolatokhoz való passzív viszonyulást gondoljuk érvényesnek, akkor nem tehetünk mást, mint hogy várunk, reménykedünk és imádkozunk. Létezik azonban egy alternatív megközelítés. Ha az új ötlet csak a véletlen műve, akkor hogyan lehet, hogy bizonyos embereknek, például Edisonnak, annyival több jutott belőle, mint másnak? A feltalálók és híres tudósok általában egy sor újdonsággal állnak elő, nem csak egyetlen ötlettel. Ebből arra következtethetünk, hogy létezik egyfajta készség, amely egyesekben erőteljesebben kifejlődik, mint másokban, és a jelek szerint nem pusztán az intelligenciához köthető, sokkal inkább egyfajta gondolkodásmódhoz.” (Legalább ennyire jó magyarázat, s e könyv mondandójával sokkal inkább összhangban áll, hogy *beletanultak a kreativitásba, és az ahhoz szükséges gondolkodásmódba!* Megszokták, hogy kezeljék az ezzel járó kockázatokat, s élvezzék ennek minden intellektuális izgalmát, feszültségét.)

A laterális gondolkodás felfedezői és fejlesztői potenciáljának szemléltetésére de Bono igen jó hasonlatot épít fel kutatógödrök ásásáról. Pár gondolat innen: „A logika olyan eszköz, amellyel egyre mélyebb és nagyobb gödröt áshatunk, így aztán általában véve jobb gödröt kapunk. Ám ha a gödör nem a megfelelő helyen van, mindegy, mennyit javítgatunk rajta, attól nem kerül jó helyre. Hiába kézenfekvő ez minden ásó ember számára, mégis könnyebb a megkezdett gödröt tovább ásni, mint az egészet előlről kezdeni egy teljesen új helyen. A vertikális gondolkodással ugyanazt a gödröt mélyítjük, a laterálissal új helyen próbálkozunk.” „Messze a legtöbb tudományos igyekezet valamely már elfogadott gödör logikus megnagyobbítását célozza. Rengeteg elme kapirgál óvatosan, vagy markol ki hatalmas darabokat a földből, ki-ki képességei szerint. Ugyanakkor gyakran olyanoknak köszön-

hetünk kiváló ötleteket és nagyszerű tudományos vívmányokat, akik ügyet sem vetettek a megkezdett gödörre, és egy teljesen újat kezdtek.”

S jön egy nagyon is megfontolandó gondolatsor, amely akár tudománypolitikai alapvetésként sem utolsó: „Az olajfúróknak bizonyára nem okoz nehézséget belátni a paradox igazságot, miszerint hasznosabb meghányi-vetni, hol kellene új gödröt ásni, mint a korábbi tovább mélyíteni. Talán az a különbség, hogy az olajfúrás pénzbe kerül, ám a tudósoknak és a gyárosoknak nem ásni még drágább. Gödör nélkül hogyan hajthatná végre az elme jól betanult gyakorlatait? A logika szerszámai henyélnek. Nincs előrelépés, nincs teljesítmény. Mára a teljesítmény sokkal fontosabb lett a tudósok számára. Egyedül a teljesítmény alapján ítéljük meg az erőbefektetést, és a tudósnak, ha mesterségét akarja űzni, sok ilyen minősítésen kell átesnie. Senkit nem fizetnek csak azért, hogy üldögéljen, ha képes a teljesítményre. Mivel nincs mód az effajta képesség értékelésére, szükségképpen a látható teljesítmény alapján értékeli és léptetik elő az embert. Sokkal jobb, ha a nem megfelelő gödröt mélyítjük lenyűgöző mélységekbe (még akkor is, ha mindenki tudja, hogy nem megfelelő helyen van), mint ha csak üldögélünk és vakarózunk, hogy hol szúrjuk le az ásót. Könnyen lehet, hogy aki csak ül és gondolkodik, közelebb jár egy sokkal értékesebb lyukhoz, de hogyan is ítélnénk meg ezt, amíg ásni nem kezd, és a teljesítménye nem lesz mérhető?” (Álljunk meg itt egy eretnek felvetés erejéig: a tudományos kutatásban nem lehet a sikerre a gyakorlatban általánosan vagy akárcsak jól használható mércét alkotni. A kutatások messze túlnyomó része úgy gazdagítja a tudományt, hogy nem eredményezi – legalábbis nem okozati összefüggésként kimutathatóan – a gyakorlatban hasznosuló eszközök vagy termelési tényezők létrejöttét, ám ettől még kiváló kiindulása és/vagy építőeleme lehet a további kutatásnak, akár még úgy is, hogy jelzőfényként mutatja a zsákutcákat. Szélsőségesen ostoba és igaztalan lenne ezt a siker elmaradásaként értékelni. Így viszont olyan mesterséges mércék jönnek létre, nem mentesen érdekviszonyoktól sem, amelyek kényszerselekvésekre viszik a tudományok jobb sorsra érdemes munkásait, nem kevés veszteséget okozva ezzel – gondoljunk akár a publikációs kényszerre.) Folytatva a gondolatsort: „Hosszú távon sokkal hasznosabb lenne, ha néhány embert arra tartanánk, hogy igazi teljesítményt mutasson fel, szemben azzal, amikor mindenkinek fel kell mutatnia valamekkora, kisebb eredményt. Ám kevesen hajlandók a pusztá lehetőségbe befektetni. A jelenlegi rendszerben ki teheti meg azt, hogy gondolkodjon? Ki engedheti meg magának a meddő elmélkedéssel járó helyben toporgást?”

A keserves következmény pedig: „A szakértő azért szakértő, mert a jelenlegi gödröt mindenki másnál jobban érti, legalábbis a másik szakértőt leszámítva, akivel szükségképpen különbözik a véleményük, méghozzá azért, hogy annyi lehessen belőlük, ahány véleménykülönbség elképzelhető – így aztán a szaktekintélyek között létrejöhet a hierarchia. A szakértőnek talán még abban is volt szerepe, hogy a gödröt olyan alakúra formálták, amilyenre. Mindezek miatt a szakértők általában nem tolonganak, hogy kilépjenek a státusukat garantáló lyukból, és máshol kezdjenek ásni. Még ennél is elképzelhetetlenebb, hogy egy szakértő

azért másszon ki, hogy csak úgy elüldögéljen, azon merengve, hová is kellene új gödört ásni. A szaktekintélyek továbbá nem sietnek a gödörrel kapcsolatos elégedetlenség formájában hangot adni szakértelmüknek, hiszen ezt úgyis könnyen és határozottan kifejezik mások, akik egyáltalán nem érdemelték ki, hogy elégedetlenkedhessenek. Ezért aztán a szakértők többségét a legnagyobb árkok alján, boldogan mosolyogva lehet megtalálni, olyan mélyen, hogy onnan aligha tűnik érdemesnek kimászni és körülnézni.” (Boldogan ugyan legfeljebb csak azok mosolyognak, akiknek sikerült a tudományra kényszerített „modern” módi szerint a piacon megszerezni a munkájukhoz és a megélhetésükhez szükséges pénzt. Ehhez viszont a legtöbbször az előbbieket szerinti felmutatható teljesítmény kell, ami visszakergeti az embert gödre csinosításához.)

A továbbiakban egy teljes fejezetben izgalmas, gyakorlatias tanítás következik. Ábrákra – „alakzatokra” – alapozott példákra épített feladatok hosszú sorával, azokból összeálló akadálypályán végigvezetve mutatja meg, hogyan és milyen sokféleképp próbáljuk meg leírni az észlelt dolgot, ehhez pedig azt felbontani ismert alkotóelemekre, és azok kombinációjára, itt azzal a céllal, hogy a látottakat a legjobban leírjuk. Bemutatja, hogyan játszik közre ebben a választás, az értelmezés, a döntés, mennyire szubjektívek lehetnek mindezek. Módszertani alapvetése: „Amikor az ember a gondolkodásról ír, könnyű elveszni a valószerűtlen szavak és eszmék zűrzavarában. Ebben a fejezetben megkísérlek kézzelfogható támpontot nyújtani a laterális gondolkodás működéséhez. Az általános gondolkodási folyamatokat közvetlenül vizuális formába öntjük, amely a laterális gondolkodás gyakorlásához háttérrel biztosít. A felhasznált alakzatokkal kapcsolatos gyakorlati tapasztalat kiindulópontul szolgálhat a más-más alkalmazott, elvontabb leírásokhoz.”

Néhány gondolat a most említett fejezetből: „Ha az 1. ábrán bemutatott eredeti alakzatot elég gyakran látjuk, ismerőssé válik, és többé nem lesz szükség arra, hogy ismerős elemekre bontsuk. Az alakzat annyira ismerőssé is válhat, hogy ő maga használható lesz új, ismeretlen szituációk leírásához. Így aztán az ismerős alakzatok és viszonyok tárháza egyre bővül. A folyamat önmagát táplálja, hiszen az ismert alakzatok segítségével leírt ismeretlen alakzatok ismerőssé válnak, és a segítségükkel további ismeretlen alakzatokat magyarázhatunk meg.” / „Hányan próbálnak meg egy új információ fényében szándékosan újraértelmezni olyan problémákat, amelyekre már született egy elfogadható magyarázat?” (Ami az innováció egyik fő útja!) / *A módszerben rejlt csapda*: „Nagyon könnyű megfeledezni arról, hogy mindegy, mennyire érvényes, a T-elemre bontás személyes és önkényes döntés eredménye, és nem zárhat ki egyéb leírásmódokat vagy magyarázatokat, melyek akár még hasznosabbnak bizonyulhatnak.” Ezt a veszélyt erősíti a rutin adta biztonság: „Mivel egyre ismerősebb a T-elem, nagy a kísértés, hogy a T-elemre bontást más bontásoknál érvényesebbnek fogadjuk el. A T-elem mindannyiszor megerősítést nyer, amikor sikeresen használjuk egy szituációban. Minél hasznosabbnak bizonyul, annál többet használjuk, és minél többet használjuk, annál hasznosabbnak tartjuk.” (Ezzel szemben áll az innováció aranyszabálya: aki járt úton leghagyott, azt járatanon még megelőzheted! Ezt kínálja a laterális gondolkodás is.)

A szavak béklyója és egy meredek stratégia: a laterális gondolkodás alapelvei között láttuk a keresést. De Bono írja: „Az elme a körülöttünk lévő világ kontinuitását különálló egységekre bontja. Ezt részben kényszerűségből teszi az agy idegi felépítése és ennek eredményeként korlátozott figyelemkapacitásunk miatt. Részben pedig szándékos a folyamat, hogy már ismerős részekre felbontva megérthessünk egy-egy jelenséget.” És „Az információcsomagok, ezek a kényelmi egységek, nevet kapnak. Amint nevet kapnak, megdermednek és sérthetetlennek válnak, hiszen egy címke csak akkor használható, ha változatlan tartalmat jelöl.” Így esünk a szavak béklyójába: „A rendelkezésre álló szavak és nevek rögzítik, hogyan tekintünk egy adott szituációra. A laterális gondolkodás dinamikus folytonossága – amely szüntelenül formálja, szétbontja és újabb alakzatokba rendezi a szituáció részeit – megszűnik, és vele az esély is, hogy megtaláljuk a legjobb nézőpontot, melyből egy helyzetet szemlélhetünk.” (Itt ismét érdemes egy kis önvizsgálatot végezni: tudunk-e gondolkodni, főként pedig gondolatban alkotni úgy, hogy ehhez nem használunk szavakat? Valószínűleg a legtöbbünk nem.)

És a megoldás: „Gyakrabban támadnak új ötletei azoknak, akik képesek elszakadni a szavak és a kategorizálás merevségétől. ... A szavak merevségének elkerülésére az egyik stratégia, ha vizuálisan gondolkodunk, és egyáltalán nem használunk szavakat. Tökéletesen lehetséges koherensen gondolkodni így, és csak akkor kell nehézségekkel szembenéznünk, amikor ki kell fejeznünk, mire gondoltunk. Sajnálatos, hogy csak keveseknek megy jól a vizuális gondolkodás, és nem is minden szituációt lehet vizuális információként vizsgálni. Ugyanakkor olyan szokásról van szó, amelyet megéri elsajátítani, mert a vizuális közegnek van egyfajta folytonossága és plaszticitása, mely a szavak közegét nem jellemzi.”

A laterális gondolkodás arkhimédieszi pontja: „Egyes problémahelyzetekben nagyon könnyű rájönni, hogy laterális gondolkodásra és új ötletekre van szükség, míg a problémamentes helyzetekben sokkal nehezebben merül fel ez az igény. *Lehetséges, hogy az a legnagyobb probléma, ha első látásra nincs probléma. Ha úgy tűnik, minden simán és megfelelően halad, ellehetetlenülhet az előre lépés, hiszen nincs kiindulópontként használható probléma.* Elképzelhető, hogy az a vállalkozás, amely nélkülözi a problémákat, egyúttal a fejlődési potenciálnak is híján van. *A probléma az a döccenő, mely kibillenti a dolgokat a pusztán megfelelő zökkenőmentes kerékvágásából.* Gyakran a problémák megfogalmazása a legnehezebb probléma. Jelentős laterális gondolkodásbeli teljesítmény lehet rádöbbedni, hogy fel nem ismert problémákkal állunk szemben.” (Kiemelések a recenzió szerzőjétől.)

„Vezess új utakra”: „Vajon amikor azt mondjuk valamire, hogy helytálló, meglegedésünkre szolgál, és minden problémát nélkülöz, az hányszor utal lényegében pontatlanságra és a képzelet hiányára? Vajon egy szemlátomást kielégítő megközelítésmód azért kielégítő, mert minden más módszert sorra vettünk, és kevésbé érvényesnek találtuk őket, vagy mert nem merült fel igény, illetve nem volt elég fantáziánk más szempontok mérlegelésére? Szokványos reakció, hogy valamit érvényesnek fogadunk el, amíg egy újabb információ nyomán ki nem derül az érvénytelensége. Miért nem fordítjuk meg a folyamatot, keresünk egy új

megközelítésmódot, és vizsgáljuk meg, hasznosnak bizonyul-e? Az információ újrarendezésével nem kell megvárunk az új tényeket; bármikor sort keríthetünk rá, amikor csak eszünkbe jut, hogy egy-egy elmélet önkényes, és sikerülhet másikat felállítanunk. A régi elmélettel szembeni elégedetlenség vagy a puszta kíváncsiság is elég motivációt jelenthet.”

Álljon itt végezetül egy figyelmeztetés „Túlságosan gyakran véljük úgy, hogy senkinek nincs joga megkérdőjelezni egy-egy magyarázatot addig, amíg nem tud érvényesebb elmélettel előállni. Ez az új ötletek elfojtásának leghatékonyabb módja.” A könyvnek pedig még csak a közepénél tartunk....

Dr. Osman Péter

SUMMARIES

INTELLECTUAL PROPERTY IN THE SERVICE OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT II. GLOBAL REGULATION OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS FOR THE SAKE OF DEVELOPMENT

Dr Barna Arnold Keserű

In this study the author introduces the connection between intellectual property and sustainable development in an institutional approach. The global system of intellectual property currently has two pillars, the WIPO and the international treaties adopted within that, and the WTO and the norms of TRIPS. In the study the fundamentally different roles and activities of these bodies concerning to sustainability, as well as how they try to turn the global intellectual property regimes into the service of technology transfer among developed and developing countries are examined.

COMMUNITY EXHAUSTION OF IPR RIGHTS AND ITS PHARMACEUTICAL SIGNIFICANCE – PART I.

Dr Kristóf Sebestyén Ujfalussy

The pharmaceutical industry had already been – and still it is – one of the most research-driven sectors when the theory of community exhaustion of rights was still under crystallization. Therefore, it is of great significance that the return on original producers' investments is ensured, simultaneously, the improvement of its own competitiveness for the EU is essential. The present study undertakes to examine the legal instrument – community exhaustion of rights – that enables the simultaneous implementation of the aforementioned from a pharmaceutical point of view. In the first section the definition and significance of the exhaustion of rights, its relation to parallel trade, as well as the legal provisions of the community law on the exhaustion of rights are investigated by means of analyzing the relevant resolutions of the Court of Justice of the European Union.

THE EXPERIMENTAL USE EXEMPTION OF PATENT INFRINGEMENT IN SOME PROMINENT COUNTRIES

Dr Tivadar Palágyi

This contribution aims at giving some information about the experimental use exemption of patent infringement in the patent rights of some more important countries like the United States of America, the United Kingdom, Japan, China and Germany. The experimental use exemption means that using patented products or processes does not result in patent infringement when the use is carried out only for experimental purposes. Legal provision of this kind can be found at first in the British Patents Act. This was followed by the German and other patent legislations. The basic idea of this special legal regulation is the promotion of research activity mainly in the field of chemical and biological sciences.

REVOCATION OF A THREE-DIMENSIONAL MARK – THE INTERVENTION OF INTA

Dr Sándor Vida

The shape of a bottle was registered as a tridimensional community mark. A competitor requested declaration of invalidity. OHIM rejected the request, but the Board of Appeal upheld the application for declaration of invalidity. The EU General Court and the EU Court of Justice (C-445/13) dismissed the action brought by the owner of the mark. INTA intervened before the Court of Justice supporting the form of order sought by the owner of the mark attacked, stating that the General Court erred in law. The Court of Justice did not share this view. The author of the report on the case observes that it is not easy to obtain trademark protection for a shape, and sometimes it is even difficult to defend the valid registration of it.

LIMITS OF THE EXHAUSTION OF DIGITAL RIGHTS IN THE EUROPEAN UNION AND THE UNITED STATES OF AMERICA – PART I.

Péter Mezei

The present article discusses the problematics of digital exhaustion through the introduction of two relevant court decisions. In its *UsedSoft* ruling the CJEU has followed a liberal approach in 2012 to allow for the application of the doctrine of exhaustion for the resale of software licence keys. In its *ReDigi* decision the respective U.S. district court has voted for the rigid application of the U.S. Copyright Act. The article further analyses four specific questions that might directly affect the application of the doctrine of exhaustion in the

online world: (1) licence versus sale; (2) distribution versus making available to the public, and connected to that the “umbrella-solution”; (3) the “new copy theory”, migration of digital files, as well as “forward-and-delete” technologies; (4) the issue of special legislature with respect to copyright law (“lex specialis”) and the “theory of functional equivalence”.

CHANGES IN THE REGULATORY ENVIRONMENT OF THE PUBLIC SERVICE MEDIA ARCHIVES AND THE NATIONAL AUDIOVISUAL ARCHIVES

Dr Zoltán Kiss

One point of intersection of the Media Law and copyright is the legal system of rules that regulate the handling and use of the content available in audiovisual archives (mainly artistic and audiovisual works). Within audiovisual archives there are specific rules having reference to the Public Service Media Assets brought into being by the new Media Law (within it to the Archive of the Public Media Service Provider), further on to the National Audiovisual Archive regulated by the NAVA Law. The article – beyond resolving certain misunderstandings and misbeliefs regarding the judgement, utilization and use of the Public Service Media Assets – presents the regulation of the creation and operation of the Public Service Media Archive, as well as the modifications of this that have been inserted since 2011. The article does not come round such important questions like for example the possibilities of repetition of works that can be found in the Public Service Media Archive or the copyright conditions of online use of programmes produced before the Media Law entered into force.

WHO BROUGHT LIGHT UNDER HIS DOMINATION: JÓZSEF PETZVÁL – PART II.

Dr Zsuzsanna Tószegi

The second part of the article focuses on the work and scientific results of József Petzvál. Perhaps the most important one of his inventions is the development of the so called „Petzvál-lens”, which he worked out on the authority of chancellor Metternich. He worked together with P.W.F. Voigtländer, who was the best optician at that time, and who later made a large profit at manufacturing the lens, which he did not share with Petzvál. This led to a life-long conflict between them which culminated in a lawsuit on patent infringement – lost by Petzvál. His further results: Petzvál-lamp, Petzvál-condition, Petzvál-surface, Guitharfe (a musical instrument).

SOMMAIRE

<i>Dr Barna Arnold Keserű</i>	La propriété intellectuelle au service du développement soutenable II. Le règlement global des droits de la propriété intellectuelle pour le développement	5
<i>Dr Kristóf Sebestyén Ujjalussy</i>	L'épuisement des droits de la propriété intellectuelle dans les droits communautaires et l'importance de celui-là dans l'industrie pharmaceutique – Partie 1	25
<i>Dr Tivadar Palágyi</i>	L'usage experimental comme exemption de la violation dans quelques pays plus importants	49
<i>Dr Sándor Vida</i>	Invalidation de la marque tridimensionnelle – l'intervention d'INTA	61
<i>Péter Mezei</i>	Les limites de l'épuisement du droit digital dans l'Union européenne et dans les Etats-Unis – Partie 1	79
<i>Dr Zoltán Kiss</i>	Les changements de l'environnement réglementaire des archives des médias publiques et des archives audiovisuels nationaux	124
<i>Dr. Zsuzsanna Tószegi</i>	Qui a rangé la lumière sous sa domination: József Petzvál – Partie 2	145
<i>Dr Tivadar Palágyi</i>	Nouveautés dans le domaine de la protection de propriété industrielle à l'étranger	158
	Revue des livres et périodiques	199
	Summaries	232

INHALT

<i>Dr. Barna Arnold Keserű</i>	Das geistige Eigentum im Dienst der nachhaltigen Entwicklung II. Die globale Regierung der Rechte des eistigen Eigentums für die Entwicklung	5
<i>Dr. Kristóf Sebestyén Ujfalussy</i>	Die Erschöpfung der Rechte des geistigen Eigentums und dessen Bedeutung in der pharmazeutischen Industrie – Teil I	25
<i>Dr. Tivadar Palágyi</i>	Die versuchsweise Benutzung als Befreiung von Eingriff in einigen wichtigeren Ländern	49
<i>Dr. Sándor Vida</i>	Ungültigmachung der dreidimensionale Marke – Beitritt von INTA	61
<i>Péter Mezei</i>	Die Grenzen der digitalen Rechtsherschöpfung in der Europäischen Union und in der Vereinigten Staaten	79
<i>Dr. Zoltán Kiss</i>	Die Änderungen der Regulierungsumwelt des veröffentlichen Medienarchivs und des nationalen audiovisuellen Archivs	124
<i>Dr. Zsuzsanna Tószegi</i>	Der das Licht unter seine Herrschaft brachte: József Petzvál – Teil II	145
<i>Dr. Tivadar Palágyi</i>	Neuheiten auf dem Gebiet des gewerblichen Rechtsschutzes im Ausland	158
	Übersicht von Büchern und Zeitschriften	199
	Summaries	232

Tájékoztató szerzőinknek

Az Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle szerkesztősége örömmel fogad minden, a szellemi tulajdon védelmével foglalkozó írást. A beérkezett kéziratok a szerkesztőbizottság jóváhagyása esetén nyelvhelyességi és a kiadvány stílusához igazodó stilisztikai javítások után kerülnek publikálásra, amelyek nem érintik a mű tartalmi értékét. A kéziratot – a szerkesztőbizottság döntése alapján, az írás témája és mélysége szerint – a Tanulmányok, a Jogesetek, a Technikatörténet, a Fórum vagy a Hírek, események rovatban tesszük közzé. Az írás terjedelmét nem korlátozzuk, igen hosszú cikket esetleg két vagy több részben, egymást követő lapszámokban teszünk közzé a szerzővel történő egyeztetés után. Az egyes cikkekben kifejeződő állásfoglalásnak nem feltétlenül kell tükröznie a szerkesztőbizottság véleményét.

A Word vagy Rich Text formátumban készült kéziratokat e-mailben kérjük elküldeni az alábbi címek valamelyikére. Kérjük szerzőinket, hogy a szöveget ne formázzák, zárják balra, kiemelésként csak dőlt betűt alkalmazzanak, a címeiket, alcímeiket ne húzzák alá, a címhierarchiát lehetőleg számozással jelezzék. Tanulmányuk magyar és angol nyelvű összefoglalóját szíveskedjenek kb. 10 sorban mellékelni. A szövegben előforduló rövidítéseket, betűszókat első előfordulásukkor fel kell oldani. A hivatkozásokban kérjük az összes bibliográfiai adat (szerző, cím, kiadó, kiadás helye és éve, oldalszám) feltüntetését.

További kérdéseik esetén a szerkesztőség készséggel áll a rendelkezésükre (HIPAvilon Nonprofit Kft., 1054 Budapest Zoltán u. 6., Bana Zsuzsanna szerkesztő, zsuzsanna.bana@hipavilon.hu, anna.manyoki@hipavilon.hu, tel.: 474 5554).